

3 1761 06354329 2

**BRIEF  
DL**

0041523

v. 1



P. LAURIDSEN

# DA SØNDERJYLLAND VAAGNEDE

C. FLOR.





h 5d  
P. LAURIDSEN *n*

# DA SØNDERJYLLAND VAAGNEDE

SKILDRINGER OG BREVE

I. BIND



KØBENHAVN  
LEHMANN & STAGES FORLAG  
1909



Trykningen bekostet af  
Den Grevelig Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse  
og Carlsbergfondet

brief

DL

0041523

V.1.

## INDHOLD

### I

#### Nordslesvigs nationale Historie 1830—38

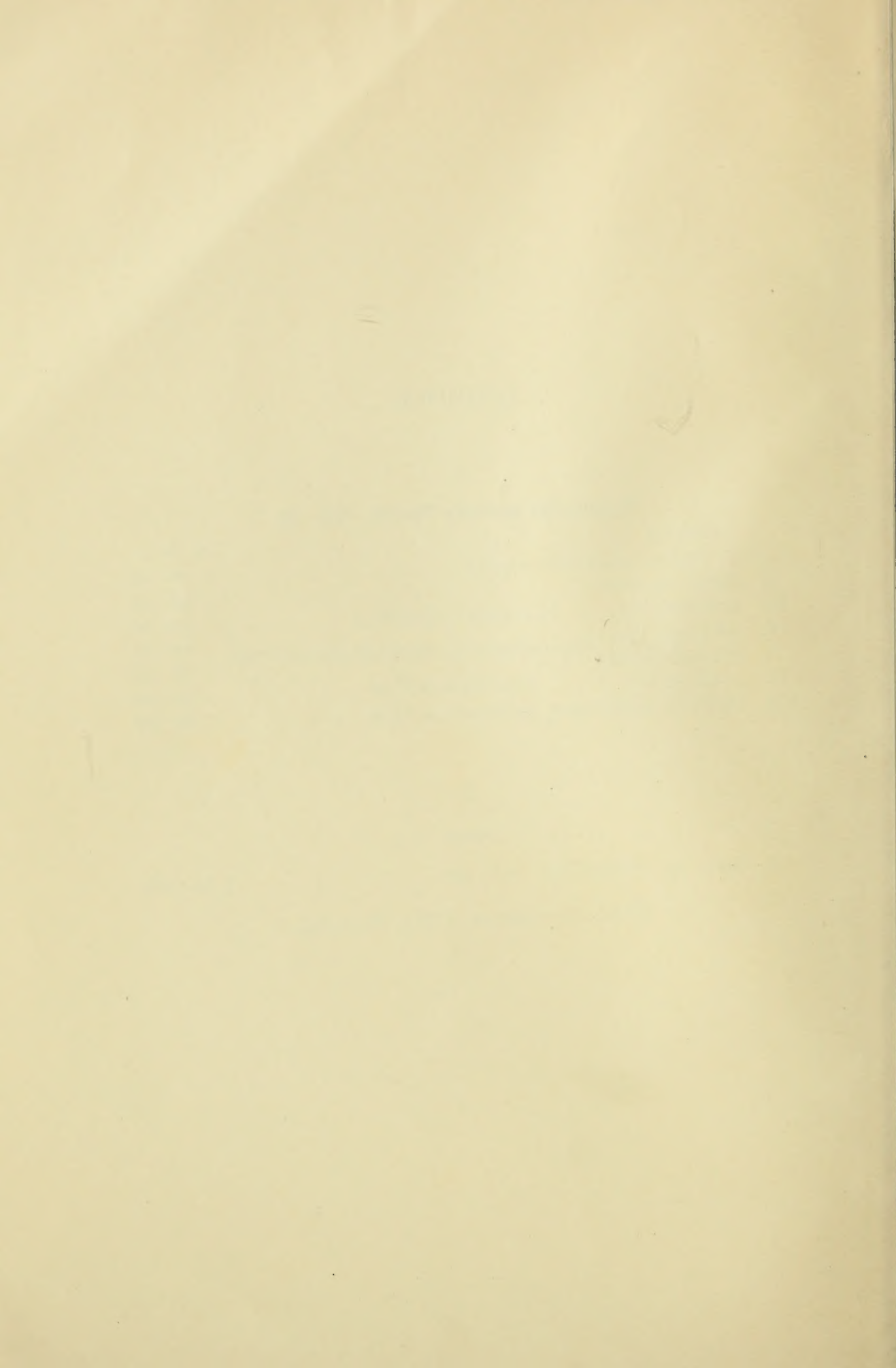
Indledning .....	S. 3—5
I. C. Paulsen og Nordslesvigerne .....	- 6—23
II. Nissen og Koch .....	- 24—33
III. Christian Flor .....	- 34—44
IV. Ad trange Veje .....	- 45—56
V. Forpostfægtninger .....	- 57—69
VI. „Dannevirke“ .....	- 70—84
VII. Dansk Øvrighedssprog og Stænderne 1838 .....	- 85—92

### II

#### Breve

I. Breve om „Dannevirke“ 1837—38 .....	S. 95—230.
--	------------

Kilder, Henvisninger, Tillæg, Navneliste.

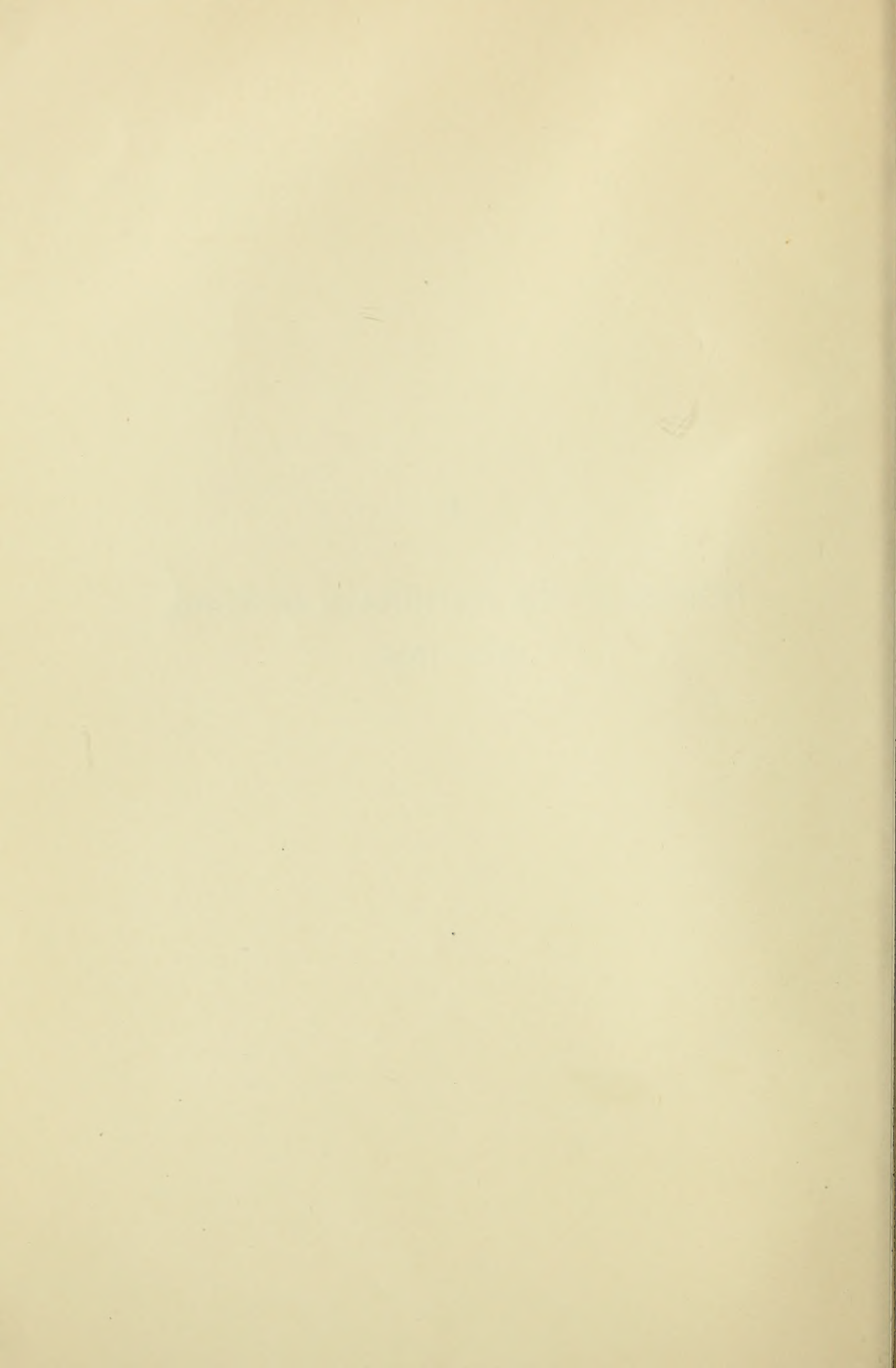




I

NORDSLESVIGS NATIONALE HISTORIE

1830—1838



## INDLEDNING

---

Aar 1830 var Nordslesvig endnu en mørk Krog, ufuldkommen kendt og lidet paaagtet. Regeringen gjorde ingen Forskel paa Haderslev og Rendsborg, og selv Mænd som Tronfølgeren og Etatsraad Adler var overbeviste om, at der i det første Amt boede et dansktalende Folk, der ønskede at blive tysk, ligesom det sidste befolkedes af tysktalende, der befandt sig fuldkommen vel under den danske Konges Styrelse. Sønderjylland var et dansk Legeme i fremmede Klæder, overhvælvet af en tysk Kulturhimmel, der ikke tillod den nydanske Aand at trænge ind i Befolkningen. Enevælden havde vænnet denne fra enhver offentlig Selvvirksomhed, og en fremmed og hovmodig Embedsstand spærrede Vejen for al Folkevækkelse. I Kamp med Konge og Embedsstand, med en fremmed Dannelse, fjendtlige, politiske Rørelser, provinsiel Selvgodhed, Borgersløvhed og Bondesmaalighed maatte den genrejste danske Aand arbejde sig frem ad trange Veje og paa bar Bund skabe de Organer, der var nødvendige for Folkets Selvfornyelse. Ingen national Vækkelse er begyndt med svagere Kræfter end den sønderjydske. Til at begynde med talte kun en Stuelærd og et Par jævne haderslevske Borgere med den nye Aands Ildtunger, og dog fór denne Aand i det følgende Tiaar hen over Landet og genrejste Folket.

Men dette var kun muligt, fordi Befolkningen ikke var

nogen national Ruin. I en uforstyrret Strøm var det gamle Folkepræg blevet fornyet Slægt efter Slægt og bundede dybt i Nationens Fællesliv fra Kong Valdemars Dage. Nordslesvigerne elskede deres Sprog, der lærtes i Skolerne og lød i Kirkerne, og en naiv Kongedyrkelse knyttede dem til Staten. Danmarks Konge var Nordslesvigs Husbond: den store, landsfaderlige Beskytter, der som Godsejer selv havde ejet Landet og saa skænket det som Selvejendom til den dalevende Slægt eller dens nærmeste Forfædre. Sprogkærligheden bandt Befolkningen demokratisk til Nationens Hovedstamme, og Kongekærligheden knyttede den politisk til Staten. Disse to Følelser var saa dybt rodfæstede i alles Hjerter, at et nationalt Liv i moderne Forstand kunde opbygges paa dem. 1830 havde intet som helst anfægtet denne Befolknings nedarvede Statspatriotisme, og den levede i et saa rodægte dansk Milieu, at der kun behøvedes en vaagen Beslutning om at dele Lyst og Nød med denne Stat og dette Folk for at bringe Nationalismen i fuldt Flor.

I sin inderste Rod var saavel den slesvigholstenske som den sonderjydske Bevægelse Udslag af samme Kulturstrøm og kan føres tilbage til samme Kilde. Som nationale Strømninger kom de dengang næsten med en Naturlovs Nødvendighed, og hvor tilfældige deres første Ytringer end kan synes, var de uundgaaelige. De fandt Jordbund i den nationalt ufærdige Masse, der beboede Hertugdømmet, de ledsagedes af en hidsig Propaganda fra begge Sider, og i ungdommelig Sejrs- haab søgte de, hver for sig, at erobre det hele. Denne Parallellisme kan endogsaa forfølges helt op til Lederne. Den tyske Propaganda rejstes af en Pommeraner og en danskfødt Slesviger (Dahlmann og Falck) for gennem Uwe Lornsens lidenskabelige Handling at trænge ned til Hertugdømmets tyske Befolkning; den danske Vækkelse skabtes af en tyskfødt Slesviger og en Københavner (C. Paulsen og C. Flor) for gennem Hiort Lorensens Stænderkamp at lue som en Krigsbavn for hele det danske Folk. Slesvigholstenismen i moderne Forstand er udklækket i København, og den første Sonderjyde

er vaagnet til fuld Klarhed over sig selv dybt nede i Tyskland. Folkefornyelseskravet kom som et nyt Ferment til de hjemlige Masser, der haltede til begge Sider og hendøse Livet i Smaalighed og Selvopgivelse under Absolutismens Vinger. Det er en ny Aandsmagt, der ildner og hidser, der bemægtiger sig alles Tanker, trænger ind i alle Forhold, opløser og forvirrer, samler og adsplitter efter nye Love. Fra Samfundets Tinder til Folkelivets Bund skabes en Kløft, som ikke mere kan overbygges, Folk væbnes mod Folk, og tilsidst rødnes Landets Sletter med Blod.

Det er den danske Side af denne Bevægelse, som her skal skildres.

---

## C. Paulsen og Nordslesvigerne

Aar 1810 forlod den tolvaarige Købmandssøn *Paul Ditlef Christian Paulsen* Flensborg for i Schnepfenthal i Thüringen at uddanne sig for den lærde Stand. Han tilhørte en gammel flensborgsk Familie, der i flere Aarhundreder havde haft sit Hjem enten i Staden eller dens Omegn. Hans Hjemmesprog var tysk; men ikke desmindre havde han indsugtet en stærk Kærlighed til Dansk, Sømandens og de jævne Folkeklassers Maal, han havde nydt nogen Undervisning i det, og i hans Rejsekuffert fandtes ogsaa danske Bøger, der ikke maatte glemmes i det fremmede Land. Men hans Fødeby medgav ham endnu et Sæt Følelser af ikke mindre Rækkevidde. Dren- gens første vaagne Tanker faldt sammen med Flensborgs Stor- handelstid i det 19de Aarhundredes Begyndelse. Støttet til dansk Statskunst og Politik havde Byen erobret et stort Mar- ked, under Dannebrog gled Skib paa Skib ind i Havnen, medførende Rigdom og Lykke til Staden, og dennes offentlige og private Liv prægedes af en Patriotisme og Kongedyrkelse, der maaske overgik alt i Samtiden. Digtere som Harries og Andreas P. Andresen<sup>1)</sup> sang disse Følelser ind i alles Hjerter.

O Dania! was glüht bei deinem Nahmen  
 mir Wang und Busen durch!  
 Ha! es ist Dänenstoltz! es ist die Liebe  
 zu dir mein Vaterland.

Denne gammeldags Statspatriotisme var Fædrenebyens Vuggegave til ham, til Købmandssønnen, og den tog han med sig til Thüringen, hvor han henlevede sine næste 7 Aar. Midt inde i Tyskland, omsust af de store Verdensbegivenheder, livlig paavirket af Frihedskrigens frisindede og nationale Rørelser, af det tyske Studenterlivs Idealer og Kampe, udviklede han sig til dansk Nationalist. I Aand og Inderlighed gennemlevede han disse Rørelser, men de modtog hos ham en egen Farve, „der kom et andet Sind“ i ham; af hans Ungdoms Indtryk og Minder udformede han med Begejstring en ny Livsanskuelse, en dansk Nationalfølelse. Paulsen er den første Sønderjyde. Ligesom senere hjemme paa den folkelige Skueplads saaledes er det ogsaa hos ham, den enkelte, Sprog- og Kongekærligheden, Statspatriotismen, der muliggør Omdannelsen og bærer Udviklingen. Med Stolthed føler han sig som Medlem af en Stat, der for nylig var gaaet i Spidsen for borgerligt Frisind og Frigørelse, tidligt og sildigt er det hans Drøm at komme til at udrette noget til Held og Hæder for Danmark, i det fremmede Land kan han ikke høre det danske Sprogs Toner uden at fyldes af unævnelig Fryd, og 1820 gaar han over til at optegne sine fortroligste Meddelelser i dette Hjertesprog. Med rastløs Iver kaster han sig over den nordiske Litteratur, som Retshistoriker gaar han tilbage til det fælles slesvigsk-danske, til Kong Valdemars Dage, og efter et mangeaarigt Universitetsstudium i Göttingen, Berlin, Kiel og København vier han alle sine Kræfter til en Genrejsning af den danske Folkebevidsthed i Sønderjylland. Han er Flensborgs store, betydningsfulde Indskud i den følgende Sprog- og Nationalitetskamp.

Fra først af havde Paulsen dog ingenlunde sat sig dette høje Maal. Han var en fredelig, varmhjertet og vennesæl Mand med Lide- og Taalemod i Guds Velsignelse, men uden det Vovemod, der planter Spydet dybt inde i Fjendens Rækker. Fra 1826 virkede han som juridisk Professor ved Universitetet i Kiel og tænkte mindst af alt paa at rejse en Nationalitetskamp, før Uwe J. Lornsen i Efteraaret 1830 slyn-

gede ham den slesvigholstenske Brandfakkellige i Synet. De to Mænd tændte haardt sammen. I dem mødtes Sønderjyllands tvende Folkesjæle; den ene drog mod Syd uden at bryde sig om det danske Element, den anden imod Nord netop for at bevare dette. Da Lornsen med hensynsløs Kraft udsendte sit Programskrift, oversaa han, dels af Uvidenhed, dels af Ringeagt, Hertugdømmets dobbelte Nationalitet, og det er derfor først med Paulsens Modskrift i Begyndelsen af 1832, at den egentlige Nationalitetskamp begynder. Hos ham var det ikke — saaledes som hos Lornsen — blotte statsretlige Planer, heller ikke — saaledes som hos Werlauff og Outzen tidligere — Sproget alene; men hele Hertugdømmets Stilling og Liv, hele vor nationale Sydgrænse, der var sat under Omtale: Folkets Skæbne og Nederlag paa denne Grænse, dets Nød og Forladthed gennem Aarhundreder, de forvirrede Forhold, hvorunder alt Dansk levede, de sørgelige Omdannelser, der truede Sproget og Folkepræget, den snigende Død, der langsomt og sikkert arbejdede sig ind over det danske Folk — kort, hele det mellemslesvigske Liv, forstaaet og genfremstillet med overbevisende Klarhed. Ingensinde før havde en dansk Mand talt saa mandige, saa manende og besindige Ord om det tusindaarige Mellemværende, der snart maatte komme helt frem i Forgrunden og løses. Hele Udviklingens Forløb stod klart for Læseren, og med samme Fasthed paa- vistes de Veje, som Genrejsningen, „Opdanskningen“, maatte betræde for at naa Maalet: en langsom dansk Tillempning i Skolerne syd for Flensborg, dansk Øvrigheds-, Rets- og Kirkesprog i det øvrige Nordslesvig og danske Institutioner og Organer til Brug for den forestaaende Renaissance. Uden stærke Ord, uden Fjendskab mod det tyske Kulturliv indeholdt Paulsens Flyveskrift et nationalt Program, der, hvis det var bragt til Udførelse i rette Tid, vilde have frelst os for store Fejl og endnu større Kummer.

Men foreløbig saa det smaat nok ud for Paulsen og hans nationale Arbejde. Hans Flyveskrift syntes at falde dødt til Jorden. Hele Nordslesvig sov, og de slesvigholstenske Førere



tav Bogen ihjel. I Hertugdømmerne fandtes i det højeste 4 — 5 Mænd, der sympathiserede med ham: Prof. Flor, Birke-dømmer Jaspersen, Overretsraad Nissen og Prof. Niels Falck, der paa dette Tidspunkt endnu ikke havde Sind til at fornægte sin Stammes naturlige Rettigheder. Men Paulsen havde vel heller ikke gjort Regning paa en Folkebevægelse til Gunst for sine Planer; de kunde kun gennemføres ved Regeringens Virksomhed, og i Foraaret 1832 drog han til København for at paakalde denne.

Tidspunktet kunde synes ret heldigt. Stænderinstitutionen og de andre velkendte, store Forandringer i Hertugdømmets Styrelse forberedtes, en Drøftelse af Slesvigs sproglige Forhold kunde ikke helt undgaas, og selv Prof. Falck mente, at Overappellationsrettens Stiftelse vilde være den mest passende Lejlighed til at indføre dansk Retspleje i Nordslesvig. Desuden var Kongen bekendt for sit jævne, danske Sind; med Undtagelse af Rantzau-Breitenburg bestod hans Statsraad af fødte Danske, og i Spidsen for det tyske Kancelli stod Grev Otto Joachim Moltke til Espe, „der paa Bunden kun var Dansker, ikke Holstener“. Denne modtog ogsaa Paulsen med ligefrem overstrømmende Velvillie. Præsidenten „overøste mig virkelig med saa megen Ros, som jeg endnu aldrig før i mit Liv har hørt. Jeg havde ret talt ud af hans Sjæl, sagde han. Det var ham saa kært, at netop jeg, en født Slesviger, havde opløftet min Røst og saa grundigen fremstillet det danske Sprogs Rettighed og tillige saa upartisk. Lige saa urigtigt det var at paatvinge tysktalende det danske Sprog, lige saa uretfærdigt og upolitisk at bruge det tyske som offentligt Sprog i det dansktalende Slesvig. Denne Sag havde længe ligget ham paa Hjerte; men han havde ikke gerne oven fra uden videre villet gøre noget; desto hellere havde han set den af mig bragt paa Bane, og han havde ogsaa gjort Kongen opmærksom paa den.“ — Til Præsidentens videre Afbenyttelse maatte Paulsen nedskrive Hovedpunkterne i sin Sprogordning, særlig hvor han var enig med Prof. Falck, og Greven skaffede ham ligeledes Foretræde hos Kongen uden for den almindelige

Modtagelsestid. Herom fortæller Paulsen: „Om Torsdagen fik jeg Audiens hos Kongen, der var særdeles naadig, og da Flor, som tidligere havde overrakt ham mit Skrift, havde fortalt mig, at han troede at bemærke, at Kongen frygtede for alt for manges Modsigelse ved det Danskes Genindførelse, saa nævnte jeg udtrykkelig flere, som delte min Mening, og Kongen tillod mig at forelæse ham Ytringer i Breve, som han syntes godt om. Meget glad ved at have bidraget mit til, at Sagen er i en saa uventet god Gang, forlod jeg Kongen og spiste til Middag hos O. Moltke, der igen talte med mig især om Sagens statsretlige Side, ogsaa med Hensyn til Ridder-skabets Fordringer. Han sagde, at Spørgsmaalet om det danske Sprog vel ikke ved Indførelsen af Stænderforfatningen vilde blive opkastet; men at det var en Selvfølge, at der paa den slesvigske Landdag ogsaa maatte kunne tales Dansk“.²)

Det hele blev dog kun en eneste stor Skuffelse for Paulsen. Af dynastiske Grunde havde Frederik VI forlængst opgivet al national Politik i Hertugdømmerne, han var stokdøv overfor sproglige Reformkrav, og da Tronfølgeren søgte at paavirke ham i national Retning, roste han vel hans gode Hjerte, men syntes ikke at have samme Tillid til hans Hoved. O. Moltke var en tungsindig og sygelig Mand, der ikke formaaede at sætte sin Villie igennem i Kancelliet, og Statsraadet — egentlig kun en Redaktionskommite for de kgl. Anordninger — var ligeledes uden virkelig Indflydelse. Magten i Hertugdømmerne udøvedes af de tyske Kollegieherrer med Overprokurør Høpp i Spidsen, og de satte Fællesregeringen, Appellationsretten og Stænderinstitutionen igennem, uden at der blev taget mindste Hensyn til Hertugdømmets danske Grunddel.

Alligevel blev Paulsen ikke træt. 1832 udsendte han en ny Afhandling om Sprogforholdene, 1837 en tredie, og disse Skrifter talte den danske Sag med en Varme og Kraft, som endnu indgyder Beundring. Samtidig begyndte Stridighederne om Hertugdømmernes statsretlige Stilling og de augustenburgske Arvekrav. Ogsaa her viste Paulsen sig som en ypperlig For-

svarer af Kronens Rettigheder, og atter var O. Moltke den eneste Mand i Regeringen, der kom ham i Møde med Sympathi og Forstaaelse. „Han opfatter Gud ske Lov mit ejendommelige Værd for Hertugdømmerne — skrev Paulsen 1835 — nemlig som Forsvarer af det danske Element i Slesvig og dets ejendommelige, statsretlige Stilling. Han vil heller ikke vide noget af en saakaldt slesvigholstensk Stat at sige, og han ytrede, at det vilde være ham kært, om jeg gennem Nis Lorenzen kunde virke med til en Adresse om dansk Retsprog i det nordlige Slesvig“. — Men det var ogsaa det eneste gode Ord, Paulsen hørte, og da han 1837 paa sin sædvanlige Sommerrejse atter kom til Hovedstaden, blev han ikke alene overfuset af Høpp for sin Forfattervirksomhed til Værn om Kronens Ret; men „Kongen, i Aanden alderssvag, værdigede mig end ikke et Ord om dette Anliggende“. Dermed reves Bindet fra hans Øjne. Endelig saa han til Bunds i Elendigheden, endelig forstod han, at Kongevejen til Slesvigs Genrejsning var spærret.“)

Men imidlertid havde hans Bøger tændt nedefter, og selv havde han knyttet Forbindelse med Nordslesvigerne. Dertil benyttede han det Røre, som de første Stændervalg 1834 fremkaldte, og Valgene selv syntes ret gunstige for hans Planer. I hele Nordslesvig valgtes dansktalende Mænd. Petersen i Dalby, Posselt i Københoved, Nis Lorenzen Lilholt i Halk, Thies Steenholdt i Ravsted, Todsens paa Mejerholm, Alexandersen i Sottrup, Bonefeldt i Ulkebøl, Andresen i Aabenraa og P. Hiort Lorenzen i Haderslev var tagne lige ud af Folkets Midte og kunde umulig stille sig fjendtlige til deres eget Hjemmesprog, hvis dets Rettigheder skulde komme paa Omtale.

Interessen knyttede sig særlig til Valget i 3die Valgkreds, der bestod af Haderslevs nærmeste Opland. I den gamle Sct. Severins Kirke nede ved Haderslev Dam udkæmpedes den 15de og 16de Septbr. 1834 en hæftig Valgkamp mellem Kammerjunker v. Krogh paa Aastrupgaard og Gaardmand Nis Lorenzen Lilholt fra Halk. Den første horte til det

lille, landlig-tyske Aristokrati, som dengang fandtes udbredt over Nordslesvig og levede sit eget afsluttede Liv udenfor og helst over Bondestanden. I den „flove Tid“ fra 1814–30 var det blevet forstærket med nogle indvandrede holstenske Gaardejere, der medførte en bedre Driftsmaade og havde nogen Betydning for den økonomiske Udvikling; men op til 1864 fik den lille Kreds eller Klikke ingensinde politisk eller national Indflydelse af nævneværdig Art. Krogh selv var en junkeragtig Skikkelse, nøje knyttet til Hertugen af Augustenborg, hvem han ogsaa senere fulgte ind i Oprøret. 1834 støttedes hans Valg af hele Embedsstanden med Amtmand, Konferensraad Johannsen i Spidsen, alle Kirkeværger og Sognefogeder havde faaet Vink om at virke for ham, og hans Udsigter syntes lyse, indtil det pludselig rygtedes, at Kandidaten søgte at blive Amtsforvalter i Haderslev og i dette Øjemed havde gjort en Rejse til Hovedstaden. Da slog Stemningen om, og der udfoldedes en heftig Agitation imod hans Valg.

Hans Modstander var Bonden Nis Lilholt i Halk, senere altid kaldet Nis Lorenzen. Som Dreng havde han overtaget sine Fædres Gaard og kun under de pinligste Anstrengelser klaret sig ud af den økonomiske Krise omkring 1820, der drev saa mangen nordslesvigsk Bonde fra Gaard og Hjem. Fra denne Trængselstid havde han bevaret et uudslukkeligt Had til Embedsstanden, „de Keltringer!“, og dette Had blev bærende i hans senere Virksomhed. Forøvrigt var han en hæderlig og anseet Bonde, tung og flegmatisk, uden videre-gaaende Dannelse, uden særlig Modtagelighed og politisk eller agitatorisk Evne, men fast af Karakter, retskyndig og klogt beregnende, under alle Forhold uforfærdet. Nogen Tid før Valget havde den højtbydende Hr. Amtmand afsat ham fra Sognefogedhvervet og derved vakt Misnøje i Herredet, og nu kaarede Bønderne som deres Ombud denne „høje, kæmpemæssige og korpulente Person“, der syntes at se ned paa alle de „Store“ lige fra Konferensraaden til Kammerjunkeren og saa ypperligt legemliggjorde deres egen inderste Trang til Selvhævdelse. Valget i Gl. Haderslev Kirke blev til et formeligt

Slag for og imod Embedsvælden i Amtet. Nis Lorenzens Kandidatur støttedes af de liberale inde i Haderslev med P. Hiort Lorenzen i Spidsen og af Sandemand Hans Nissen i Hammelev, der nærrede et lige saa indgroet og stivsindet Had til Embedsstanden som selve Kandidaten. Paa Valgdagen flokkedes Bønderne om ham. „Lilholt, Lilholt!“ var Løsenet, „Han er en af vore egne, han er fast, han kender vor Forfatning, og han er en Mand, der selv har gaaet noget igennem!“ Han valgtes med 206 Stemmer, medens Modkandidaten kun fik 98.<sup>4)</sup>

Men Amtmanden maa ikke have haft den rette Forestilling om, hvad et saadant Folkevalg betød. Ved en aaben Seddel tilsagdes „Bonden“ at møde i Amtshuset Kl. 9 om Morgenen, og her betydedes det ham, at han endnu kunde træde tilbage for v. Krogh; men kort og bestemt forlangte Lorenzen en skriftlig Meddelelse om det paa ham faldne Valg, og samme Dag maatte Amtmanden offentliggøre dette i Byens Ugeblad. Ved dette Efterspil blev Nederlaget ikke mindre.

Valget satte Følelser i Svingning, der grænsede nær op baade til Tidens liberale og nationale Rørelser, men man vil dog forgæves søge efter Glimt af noget af dem. Det drejede sig kun om den ældgamle Modsætning mellem Bonde og Embedsstand, og den var tilstrækkelig til at afgive Grundlag for en virkelig Opposition. Lige siden 1660 havde Livet formet sig haardt og trangt for den nordslesvigske Almue. Halvdelen af de gamle Bondehjem var gaaet til Grunde i Kampen for Skaane, og Resten var økonomisk lamslaet for mange Slægtled. Dette Fattigmandspræg begyndte først at vige i Trediverne. I Østens gamle Gaarde og i Vestens lave Stuer med lerstampede Gulve og hvidtede Vægge færdedes arbejdstyngede Mænd, som kun ved haardt Slid havde reddet Gaard og Hjem ud af Tyvernes Pengekrise og holdt Gæld og Skatterestancer i Ave. Det var haardføre, retskære, smaatseende og mistænksomme Mænd, der sad inde med Ejendommene og skabte Landsbyernes offentlige Mening. Saadan

til Søndagsbrug elskede de Gud og Kongen; men i deres Hverdagsliv holdt de saare lidet af den beskikkede Øvrighed. Det var kun et Slægtled siden, at de <sup>19</sup>/<sub>20</sub> af de nordslesvigske Bondehjem havde været kongeligt Fæstegods, og vel var Fæstekvaliteten afskaffet eller kunde afløses for en ringe Sum; men Øvrighedens Formynderskab havde holdt sig. Embedsstanden betragtedes for det meste som en fremmed og forhadet Overklasse, der mistænktes for Lovtrækkeri og egennyttig Vinding og behandlede Bønderne med nedladende Ringeagt.

Hidtil var den slesvigholstenske Liberalisme gaaet næsten sporløst hen over denne Befolknings Hoved, og kun til de fremmeligste var den naaet som uklare Lyd, der avlede Uvillie og Mistillid. Det var de saakaldte „Store“, tildels endog Landets Embedsmænd, der prækede disse Lærdomme, Kongens egne Tjenere, der vilde indskrænke hans Magt, begribeligvis for at de selv med des større Styrke kunde føre Svøben! Men et saadant Stormandsherredømme hadede Bonden værre end Pesten. Kongen var deres rette Husbond, deres sidste Beskytter mod bureaukratisk Selvraadighed, den store Ørn, der holdt alle de smaa Embedshøge i Ave. „Æ Kong skal sjæl vær Severin“ — og de stores Frihedssnak er kun Rævestreger!

Denne naive Tro var ikke til at udrydde. Hovedmassen af Landbefolkningen var til den Grad indkapslet i Royalisme, at den var gjort uimodtagelig for en hvilken som helst anden Art af politisk Smitte. Endnu i Vinteren 1848, umiddelbart før Martsdagene, skrev P. C. Koch til Flor: „Naar jeg fortæller Folk fra Landet, at vi nu faar en Konstitution, bliver de alle ængstelige, som om der skulde hændes Landet en Ulykke. De Fjelstrup Bønder erklærer at ville vove Liv og Blod for Kongen, hvis nogen skulde prøve paa at indskrænke hans Autoritet; thi de vil ikke vide af et Fler-Herskab at sige. Bonden ser skævt til enhver udenfor sin Stand, og det er ham en Satisfaktion, at der er en Mand over dem, som de maa respektere lige saa meget, som han selv gør det. Vi har aldrig villet gøre os nogen klar Forestilling om, hvor

dybt rodfæstet den kgl. Enevoldsmagt er her, men den er virkelig frygtelig.“

Overfor dette Tankesæt prellede den slesvigholstenske Liberalisme fuldstændig af, og den formaaede kun at bringe et ringe politisk Stænk ind i den gamle Modsætning mellem Bonde og Øvrighed. Her var et Punkt, hvor Foregangs-mændene var vaagne og modtagelige for videre Paavirkning; de havde ikke noget imod at komme de „Store“ paa Pelsen, at blive Hammer, hvor de saa længe havde været Ambolt, og deres gamle Nag til Embedsstanden og deres absolutistiske Uvillie imod den nye Retning blev da den Sprække, hvorigennem Nationalismen tvång sig ind i det nordslesvigske Folkeliv.

I det kongerigske Bønderøre var store materielle Interesser paa Spil; men i Nordslesvig kæmpedes der ret bevidst for menneskelig Ligestilling og aandelig Frigørelse. Denne Befolkning havde aldrig været stavnsbunden, siden 1634 havde den betalt „Fripenge“ i Afløsning for Hoveri paa de kongelige Gaarde, og den sad nu som Selvejerbønder paa egen Stavn. Det var kun det nedarvede Formynderskab, den vilde være fri for. Derfor valgtes Nis Lorenzen til Stænderdeputeret, ikke fordi han var liberal, men fordi han var en Brand i Næsen paa Konferensraad og Kammerjunkere, og senere fandt Sprogbevægelsen Jordbund, ikke alene, ja vel end ikke i første Linie, af nationale Grunde, men fordi Bønderne derved, sprogligt set, kunde tvinge Embedsstanden ned i deres eget Plan og erobre den sproglige Ligestilling i Kampen for Frigørelsen. Af praktisk-socialle Grunde vilde de fjerne en sproglig Besværlighed og stod med det samme midt oppe i Nationalitetskampen. De forvandlede sig til danske Bønder, og Modstanderne til Tyskere, der vilde paatvinge dem et fremmed Sprog og en fremmed Dannelse. Den ubetydelige Rift udviklede sig ret hurtig til en gabende Kløft, der ikke atter kunde overbygges.

Det var umuligt for Bønderne at blive staaende paa den rent formelle Sprogfordring; de havde begyndt Krigen og maatte søge Kampmidler, Hjælp og Udvikling i deres rette

Sprog- og Dannelseshjem; de førtes ind i en Kulturkamp, der straks rettedes imod det tysk-danske Tvetulleri\*) og bevidst stræbte frem imod nye Dannelsesidealer. — Det var denne Situation, der lidt senere udnyttedes af „Dannevirke“ og begrundede Bladets Sejr. Paulsen, Flor og Koch kunde have præket til Dommedag, hvis denne Rift ikke forud havde været til Stede. Det var den, der bestemte Bladets Holdning. Derfor blev det Organ, ikke for politisk Frisind, men for national Frigørelse, for folkelig Udvikling og Dannelse, og derigennem mødtes det med Befolkningens vaagnende Trang til denne Dannelse.

Hvorledes det tyske Regeringssprog havde trængt sig ind i Nordslesvig, er en lang Historie, der ikke her skal bringes paa Prent. 1836 var Ordningen endnu højst ufuldkommen, næsten tilfældig, for saa vidt Sprogets Brug beroede paa Embedsmandens eget Godtykke, og nationalt set mere beskæmmende end farlig. Af Haderslev Provstis 26 Præster var 10 fødte i Kongeriget, 8 i Amtet, 4 i andre dansktalende Egne, og kun 4 stammede fra Hertugdømmets tyske Strøg.<sup>5)</sup> Paa et Par Undtagelser nær førte de dansk Hussprog, men i deres Embedsbreve og Konventer benyttedes kun det tyske. Den tyske Luft laa saa tæt over Landet, at selv disse Hyrder fandt det rigtigt at nedsætte deres eget Modersmaal i anden Klasse. Den verdslige Øvrighed var ligeledes indfødt, men sproglig set et Skridt længere fremme. I Samkvem med Befolkningen var den nødt til at tale Dansk, og privatretlige Dokumenter udfærdigedes paa Forlangende i dette Sprog; men ellers gik

\*) Endnu i Sommeren 1838 fejredes en Borgerfest i Haderslev med en dansk-tysk Tvetullevise, hvis Indledningsstrofe ikke er uden Selvironi.

Blandet Sprog, det skader ikke,  
Naar ethvert sin Frihed faar.  
Men hvo to Slags Vin vil drikke,  
Ham en Perial jeg spaar.

Hier in unsern frohen Kreise  
Sieht man deutsch' und dän'sche Weise;  
Fremd wird jede Weis' allein  
Stets in Hadersleben sein.

Perialen udeblev desværre ikke for dem, der nød begge Slags. Den sidste Strofe lyder: „Hoch lebe der Hauptmann, es lebe sein Haus. — Han leve med Børn og med Mage! — Gern ziehen wir mit ihm ins Feld hinaus, — Dog ej til blodige Slage!“



alt paa Tysk: i Retssalen, paa Tinge, i Kontorerne, i alle skriftlige Udfærdigelser, endogsaa Bøndernes Skattebøger var affattede i dette Sprog. Øvrigheden havde gjort sig til Regel at tale hen over det umælende Folks Hoved og ligesom trykke det en sid, tysk Hat ned over Øjne og Øren, saa det hverken kunde høre eller se. Fremgangsmaaden havde ondt ved at faa Indpas. De gamle Bondeherredsfogeder, der først noget ind i det 18de Aarhundrede afløstes af akademisk dannede Mænd, havde dannet en uoverstigelig Hindring, og senere havde Hensynet til en fornuftig Retspleje forhindret Modersmaalets fuldstændige Udelukkelse. Først 1833, 3 Aar før Sprogstridens Begyndelse, forstummede Dansk paa det sidste Herredsting i Haderslev Amt, men i Rettergangssager maatte der endnu daglig gøres Folkemaalet store Indrømmelser. En „Opdanskning“ laa endnu lige for Haanden, og det var da ogsaa paa dette Punkt, at Sprogstriden begyndte. For ærekære Mænd maatte det være uudholdeligt at modtage Besked og Dom i et Sprog, som de ikke forstod og tit maatte have en Sagfører til at udlægge for dem, ligesom den Meddomsret, Jydske Lov hjemlede dem, sank ned til en ren og skær Komædie. Bønderne følte det som en Vanære at sidde paa Tinge, og Nis Lorenzen fortæller, at „vi tilsidst lod Tingbudet for nogle Skillinger leje Daglønnere eller andet sligt Folk til at give Møde i vort Sted.“<sup>6)</sup>

Hos saadanne Mænd maatte Paulsens Tanker slaa an. Han kom snart i Brevveksling baade med Nis Lorenzen og andre Nordslesvigere, saavel i danske som tyske Aviser slog han til Lyd for den nye Mand og den gryende Danskhed, og vidt og bredt fortaltes det, at Nordslesvigerne paa den kommende Landdag vilde tale deres Modersmaal. „Min Nis Lorenzen nævnes iblandt dem — skriver Paulsen — og mine Bestræbelser bliver da forhaabentligen ej frugtesløse. Flor sagde straks, da han hørte dette: „Nu maa der pustes til Ilden!“ og det skal ogsaa ske“. Før Stændernes Indkaldelse 1836 opfordrede Paulsen Nis Lorenzen til at indkomme med Forslag om dansk Retssprog i Nordslesvig, samtidig tilstillede

han ham Udkast til Petitioner i dette Øjemed, og omgaaende underrettede Lorenzen ham om, at han ikke alene havde udsendt saadanne i sin egen Valgkreds, men ogsaa formaaet andre Stændermænd i Amtet til at virke i samme Retning. Stænderne traadte sammen i April, og en Uges Tid efter rejste Paulsen til Slesvig for at tale med sine nye Forbunds-fæller. Her „fandt jeg mine danske Landsmænd ganske varme for deres Sag og glade ved at kunne betro sig til mig, næsten forundrede over, at en dannet Mand sympathiserede med dem. Saasnart Alexandersen og Thies Steenholdt hørte, at Hadersleverne N. Lorenzen, Posselt og Petersen indbragte Petitioner fra alle Herreder, besluttede ogsaa de at foranstalte lignende indsendte, hvormed jeg hjalp dem. . . . Med min Ven Advokat Heiberg (i Slesvig) stred jeg dygtigt. En Aften var jeg hos ham sammen med Købmand P. H. Lorenzen af Haderslev, der understøttede mig, og tilsidst kunde han ej sige noget imod at taale det danske som offentligt Sprog. Morsomt nok ynder hans Svigerfader, Grev Baudissin, ogsaa dette Sprog. Stændernes Vicepræsident, Justitiarius Jaspersen, er med Liv og Sjæl for Sagen, Grev Reventlou (Sandbjerg) har jeg paa hans Gennemrejse her ogsaa overtudet. Alt er af mig bleven forberedt til Sagens Fremme. Falck har paataget sig at tale for Petitionerne. Inden jeg rejste, havde jeg og den Glæde, at Etatsraad Nissen (Assessor i den slesvigske Overret, født i Ensted) erklærede sig bestemt for Sagen. Lykkes den, saa har jeg, siger Flor glad, gjort noget vigtigt for Slesvig og Danmark.“<sup>7)</sup>

Men det gik ikke saa let, som de „ensomme i Kiel“ maaske ventede. Den nordslesvigske Almue var træg, og Modstanden opad haardnakket. I Løbet af Forsommeren modtog Stænderne Bønskrifter om Indførelsen af dansk Rets- og Øvrighedssprog fra de fleste Herreder i Haderslev Amt, fra hele Aabenraa Amt, fra Lundtoft Herred og Varnæs Birk samt fra Sottrup og Snogbæk i Sundeved, snart undertegnede af Sognefogeder og Amtsfuldmægtige, snart af menig Mand. De var alle højst tamme og ligetil. Uden nationalt Sving, uden med

et Ord at berøre den Uret, der laa bagved, bad de blot om at faa fjernet nogle sproglige Ulemper og Besværligheder. Forandringens Retsgrund fandt de i Kong Frederik VI's Daniserings-Forordninger fra 1811, og dens praktiske Gennemførlighed i Embedsmændenes Evne til at kunne betjene sig af Dansk. Men „da nu det tyske Sprogs Brug i et dansk Land har mange Ulejligheder og Ubekvemmeligheder, giver Anledning til hyppige Misforstaaelser og udsætter den simple Mand for Advokaters og Embedsmænds Vilkaarligheder, saa beder vi, at Stænderforsamlingen vil forestille Kongen vor Bøn: At det tyske og latinske Sprog maatte blive afskaffet, hvor vi har og nyder dansk Undervisning, og at derimod det danske Sprog i enhver Henseende maatte blive indført.“<sup>8)</sup>

Men omtrent Halvdelen af disse Petitioner indeholdt tillige en Bøn om nogen tysk Undervisning i Landsbyskolerne. Adressen fra Aabenraa Amt tog fornuftigst paa dette Modkrav, idet den bad om tysk Undervisning, kun hvis dansk Retssprog ikke kunde indføres; men i Petitionerne fra Hvidding, Frøs og Kalvslund Herred i Haderslev Amt siges det rent ud, at „det vilde være til stor Nytte for vore Børn, om Seminariesterne maatte underkastes Examen i det tyske Sprog og forpligtes til at give nogen Undervisning i samme“. Disse Udtalelser kom fra Sognene umiddelbart syd og øst for Ribe, fra selve Tørninglen. Det er ganske usandsynligt, at Bønnen er kommen ind i Adressen ved Prof. Paulsens Medvirkning, selve de bedende kunde heller ikke have nogen virkelig Kærlighed til et Sprog, som de aldeles ikke forstod, og det egentlige Motiv maa derfor søges i den almueagtige Respekt for Tysk, som en hundredaarig Kulturtvang havde avlet hos Menigmand. Den tyske Hat havde gjort sin Nytte. 1836 ønskede Nordslesvigerne at komme i et forstaaende Forhold til det Sprog og den Dannelse, der havde behersket dem igennem Aarhundreder. Det var ikke for at blive tyske, men for at blive selvhjulpne ogsaa i denne Henseende, og de bad derfor baade om Dansk og Tysk. Den dalevende Slægt ønskede at befries for de Besværligheder og Ydmygelser, der

fulgte med det uforstaaelige Regeringssprog; men samtidig kunde den godt lide, at dens Sonner sattes i Stand til ogsaa at bemestre sig dette og at komme ovenpaa i den store Strøm imod Syd. Saa bagvendt var den stillet til sig selv og til den Opdanskning, der var indledet med dens egne Bønskrifter. Nationalt set var der ingen Fare i det; men det varslede om det store Oplysningsarbejde, som maatte foretages, før denne Befolkning fandt sig selv og sit rette Dannelseshjem.

I Stænderne gik det som ude i Befolkningen. De modstridende Krav kædedes sammen og henvistes til en fælles Kommité. Sandemand A. Petersen fra Dalby stillede Forslag om Indførelse af nogen tysk Undervisning i de nordslesvigske Landsbyskoler og begrundede det ved den Nytte, som Hestehandlere, Studeprangere og Haandværkssvende kunde have af en saadan Kundskab i Tysk. Det var nødvendigt at skamrose de daværende Almueskoler for at tilsløre Urimeligheden i det hele. En Maaned Tid senere kom N. Lorenzen med sit Forslag om dansk Øvrighedssprog i Nordslesvig, og det er nu vanskeligt at afgøre, om denne Forsinkelse skyldtes Intriger i Stændersalen eller hans egen medfødte Langsomhed. Hans Motivering af 8de Juni 1836 fik Landery og klinger som en Reveille med Bud til et vaagnende Folks Æresfølelse og Trods.

„Hvor i hele Verden gives der et Folk, som vilde se sine offentlige Anliggender behandlede i et andet Sprog end i sit eget? Hvad vilde f. Ex. de holstenske Indbyggere sige, hvis alle deres Embedsmænd paa engang begyndte at skrive og tale Dansk. De vilde vist i alle tyske Tidender klage over Uretfærdighed og Undertrykkelse, og dog vilde det ikke være andet, end hvad der i Aarhundreder eksisterer hos mig. Vel blev denne tunge Byrde paalagt Fædrene paa en Tid, da den regerende maaske ikke bekymrede sig om, hvad den almene Mand ønskede eller ikke. Men Byrden bærer de endnu og føler de endnu som et Onde, og derfor klager de nu lydeligen derover, da vor gode Konge ønsker at erfare, hvad der ligger Folket paa Hjerte. Den eneste Grund, som man, saa vidt

mig bekendt, med noget Skin af Ret har anført imod min Proposition, er den derved opstaaende Ulejlighed for de Herrer Embedsmænd. Men denne Grund er af saa ringe Vægt, at jeg næsten finder det overflødigt at gendrive den. Embedsmanden er dog vel i Landet for Folkets Skyld, Folket ikke for Embedsmændenes Skyld. Hvo som ikke vil paatage sig den ringe Ulejlighed at lære at læse, tale og skrive Dansk, kan jo blive blandt Tyskerne. Vi ønsker ikke at have ham; han bliver dog en fremmed, har intet Hjerte for vore Anliggender, undtagen forsaavidt han har sin Fortjeneste derved.

Jeg har i dette Andragende ikke udtalt mit personlige Ønske alene, men Folkets Ønske i Almindelighed. Temmelig nøje kender jeg den nordlige Del af Slesvig og ved, at selv der, hvor man paa Grund af gammel Sædvane ikke engang tænker paa, at det kan være anderledes, selv der vil det blive mine Landsmænd lettere om Hjertet, naar den Efterretning kommer: Fra nu af er vort Modersmaal ogsaa Embedsmændenes Sprog!“

Men dette Fyndsprog skyldtes ikke Lorenzen. Saaledes tænkte og skrev kun een Mand i Hertugdømmerne, og denne Mand var Prof. C. Flor i Kiel. Da Forslaget skulde motiveres, rejste han til Slesvig for at „purre“ ved Lorenzen og Falck.“) Han skrev Motiveringen og opholdt sig sandsynligvis i Byen, da den afgaves. Det var ham, der talte med Lorenzens Mund. Som saa mange Gange senere rettede han sin første Appel til det nordslesvigske Folk gennem en af dets egne Mænd, og Lorenzens Forlæg med Flors stilistiske Egenheder er gaaet lige ind i Stændertidendens danske Tekst.

Der kom intet ud af alle disse Anstrengelser. Intet af Forslagene kom til endelig Behandling i Salen før Stændernes Hjemsendelse, og der gjordes derfor heller ingen Indstilling til Kongen. Der forelaa kun en ret velvillig Komitébetænkning, som indsendtes til Regeringen paa Gottorp, og i Marts 1837 afgav denne til Kancelliet i København en „Bericht und Bedenken“, der med sjælden Aabenhjertighed afslører Provinsregeringens Sprogpolitik i Nordslesvig. — Nordslesvigerne

— hedder det — taler vel en ringe, dansk Mundart, men føler sig ikke som Danskere og betragtes heller ikke som saadanne af deres dansktalende Naboer. Paa den anden Side føler de sig heller ikke som Tyskere, skønt de ved alle statsretlige Baand er knyttede til deres tysktalende Naboer imod Syd og ynder, netop i Modsætning til Jyderne, at kalde sig Holstenere.\*) De savner derfor ikke alene enhver levende Nationalfølelse med dens forædlende Indflydelse paa Folkekarakteren og den aandelige Udvikling, men endogsaa sproglige Midler til at udtrykke de med en saadan højere Dannelse forbundne Følelser og Tanker.

Det er dog kun Landbefolkningen, der saaledes staar tilbage. Købstadborgeren behersker allerede begge Sprog og har tilegnet sig den tyske Kultur, og da Aandsretning og Udvikling bestemmes ud fra Byerne, vil Bondestanden lidt efter lidt og paa ganske naturlig Maade komme til at gennemløbe de samme Trin. Ad denne Vej er de østpreussiske Landskaber bleven germaniserede ud fra de tyske Stæder, og noget lignende vil ske i Nordslesvig, selv om dette ingensinde bliver et helt tysktalende Land, da dets Folkemaal tilhører et højt udviklet Sprog. Men da den landlige Befolkning saaledes befinder sig paa et utilfredsstillende Overgangsstandpunkt, maa det være en velmenende Regerings Opgave at lette, fremme og paaskynde Udviklingen. Den foreslaar derfor tvangsvis Indførelse af 4 ugentlige, tyske Timer i Landets Skoler, for at Nordslesvigerne endelig kunde slutte sig til det slesvigholstenske „Provinsial-Forbund“, og i hvor billig end Bønnen om dansk Øvrighedssprog maa synes, kan Regeringen i denne Sag dog kun tilraade ringe Lempelser, mest af privatretlig Natur, og en fuldstændig Afskaffelse af det tyske Regeringssprog er kun mulig, hvis en samtidig Skolereform kunde skaffe det tyske Sprog virkelig Indpas i Landet og derved hæve den Isolering, hvori Befolkningen nu lever.<sup>10)</sup>

---

\*) Se Tillæg I.

Denne Betænkning er undertegnet af hele Regeringen; men Kansler Spies og Referenten, Konferensraad Rist, vilde utvivlsomt have udtalt sig med mindre Ringeagt om Nord-slesvigernes Nationalfølelse, hvis de havde kunnet lytte til de Samtaler, som samtidig førtes mellem to unge Mænd i en Krambod-Bagstue i Gl. Haderslev.

## Nissen og Koch

Stænderne skiltes 1836, uden at et dansk Parti var kaldt til Live. De dansktalende Bonderepræsentanter havde hverken Evne eller Villie til at indtage en national Særstilling. Thies Steenholdt faldt snart helt fra, Posselt og A. Petersen var svage og vaklende Naturer, der tilsidst ogsaa endte paa Fjendens Side, og end ikke Nis Lorenzen kunde dengang henregnes til de faa nationalt vakte Mænd, som fandtes, om end adspredte og uden Forbindelse, omkring i Hertugdømmet. I de følgende Brydningsaar gled han mere og mere bort fra Prof. Paulsen, ved flere Lejligheder stillede han sig endogsaa meget fjendtlig til den danske Vækkelses Planer og Tanker, og hvis hans Herre og Mester, Peter Hiort Lorenzen, var forbleven i de tysk-liberales Rækker, vilde man ogsaa der bestandig have kunnet træffe Gaardejeren fra Lilholt.

Men Stænderforhandlingerne havde dog slaæet til Lyd for Sagen, og en større Kreds begyndte at interessere sig for den. I Oktober 1836 offentliggjorde Johannes Hage en velskreven Artikel om den slesvigske Sprogsag, og i November s. A. holdt Orla Lehmann sin bekendte Tale i Trykkefriheds-Selskabet. Disse Udtalelser blev hurtigt bekendte i de nordslesvigske Købstæder, der havde bevaret nogen litterær Forbindelse med Moderlandet, Paulsens Skrifter gjorde samtidig deres



stille Gerning, og snart gærede det i unge Sind, der følte sig frastødte af den raadende Tyskhed og derfor heller ikke kunde finde sig til Rette i de to tyske Partier, som netop samtidig dannede sig og delte Borgerne i konservative og liberale. For dem var den gamle og den nye Tyskhed Hip som Hap.

I Haderslev rustede Bogbinder Niels Christian Nissen og Købmand Peter Christian Koch, i Aabenraa Urmager Fr. Fischer sig til Kamp for Modersmaal og Fædreland, og her var den rette Flamme. Gennembruddet hos dem staar ganske jævnsides med Paulsens eget en Snes Aar tidligere. De Tidsrørelser, som dengang greb ham, var nu i Færd med at sænke sig ned over de bredere Lag og fremkaldte ganske de samme Udslag. Ogsaa Nordslesvig fik sin Besøgstid. Gennem den gamle Stats- og Sprogkærlighed slog den moderne Nationalisme ud i lys Lue, men her tilsat med et bittert Had imod alt Tysk, Igennem hele sin Udvikling og Dannelse havde Paulsen lært at skatte tysk Aandsliv; men disse Mænd kendte kun den tyske Kulturtvang som en blytung Mare, der var i Færd med at kvæle al folkelig Vækst og Grøde, og de hadede den af Hjertets Dyb.

Det var ikke tilfældigt, at den 26-aarige N. C. Nissen blev første Mand paa Skandsen. Ligesom Faderen, Claus Nissen, var han Bogbinder af Fag, men i det slesvigske betød dette mere, end vi er vant til at forestille os; thi da Regeringen i sin Visdom nægtede de mindre Købstæder Boghandler-Privilegier og f. Ex. havde henlagt hele Nordslesvig under den kgl. privilegerede „Buchhandlung“ i Flensborg, tilfaldt den stedlige Omsætning, særlig med danske Bøger, Bogbinderne, og Claus Nissen i Haderslev drev ikke alene en betydelig Handel med Skole- og Andagtsbøger, de eneste, der efterspurgtes, men forlagde endogsaa Arbejder af den Art og stod i livlig Forbindelse med Amtets Præster og Degne. Han var en stille, anset og velhavende Mand, Medlem af Byens Deputeret-Collegium. — Sønnen havde faaet en god, tysk Skolegang, tilsidst i Stadens lærde Skole; men Undervisningen

havde ikke vundet ham; tidlig fattede han Mistanke til dens Sundhed og Godhed; de to højst forskellige Sprog, det ene udelukkende i Skolen, det andet lige saa udelukkende uden for samme, pinte og forvirrede ham. Han var, fortæller han, en stor Dreng paa 9 Aar og havde endnu ikke lært at skelne mellem „Sarg“ og „Leichnam“, medens han derimod meget godt kendte Forskellen paa Ligkiste og Lig, og jo længere han gik i denne mørke Skole, uden Glimt af Modersmaalets fortolkende og lysende Hjælp, des ligegyldigere blev det tyske ham. Som voksen henvist til Syslen med danske Bøger, kastede han sig over Modersmaalet, og da Koch lærte ham at kende, „skrev han næsten korrekt Dansk“, d. v. s. han skrev et livligt og kærnesundt Sprog med grammatiske Fejl og Provinsialismer. Han var i Stand til at deltage i en stedlig, litterær Kamp, og Vækkelsestankerne havde let ved at finde ind til ham.

I Decbr. 1836 skrev han til Prof. Paulsen: „For nogen Tid siden læste jeg Deres Skrift: „Ueber Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthums Schleswig“, og De vil undskylde, at jeg herved tager mig den Frihed at tolke Dem min inderligste Taknemlighedsfølelse for den Deltagelse, De viser vort kære, gamle Fædreland og vort undertrykte, forhaanede Modersmaal. Ingen Pen formaar at beskrive den retfærdige Harne, som maa bemægtige sig hver sand Fædrelandsven ved Synet af den Ringeagt og Ligegyldighed, som her i det slesvigske, i Købstæderne og af de fleste Embedsmænd vises vor danske Nationalitet i det hele og Sproget i det enkelte taget. Sandelig et af en hovmodig Fjende erobret Land kan ikke vorde mere krænkende behandlet end vi Danske her under en dansk Konge og Regering.“ Til Slutning samler han sit Fremtidshaab i følgende Udbrud: „Ja sandelig, naar engang i alle danske Egne læres Dansk i alle Skoler, naar Folkets Lærere taler til Folket i Folkets Sprog, naar Rettergangen holdes paa Dansk af dansktalende Embedsmænd, ja kort sagt, naar vort Fædreland er blevet det, hvad det efter den strenge Ret og Billighed bør være, og den store Forskel

mellem Slesvig og Holsten fuldkommen er erkendt, da vil et kraftigere Liv vise sig, og Almenaanden opnaa en hidtil ukendt Højde. Naar Stænderne ikke vil høre og agte paa Folkets Raab, saa vil visselig Landets Fader; det er vor Trost!”

Med disse Tanker vilde Nissen begynde en Kamp for Modersmaal og Fædreland, for dansk Genfødelse og Selvfornyelse, et stort nationalt Oplysnings- og Frigørelsesværk — støttet til Landsfaderen, den absolute Konge! — Døden bortrev ham i hans fejreste Ungdom; men hans Tro og Ildhu, udtrykt i Breve til Paulsen og Flor, vil altid blive staaende som det første kraftige Udslag af den danske Renæssance i Nordslesvig. Det er et Væld af nye Følelser, af klare Tanker, af sundt Had og stærk Kærlighed, der pludselig fosser frem af hans Sjæl og overbeviser „de ensomme“ i Kiel om, at Dødvandenes Tid er forbi. Han var ingen flad Sprogfanatiker, men en begejstret Mand. Hos ham omsættes Nationalitetsstriden øjeblikkelig til en Kamp for sand og naturlig Dannelse, for folkelig Udvikling.

Den lavere Borgerstand i de nordslesvigske Købstæder var noget nær lige saa slet stillet som den mellemslesvigske Almue. Den havde vel Adgang til at høre en dansk Froprædiken, i Skolerne gaves ligeledes et Par usselige Dansk-timer; men i Virkeligheden kunde den hverken Tysk eller Dansk til Gavns; de to Sprog aad hinanden. Modersmaalet vanrøgtedes og haanedes, og Kultursproget lod sig ikke tilegne med dansk Hus- og Omgangssprog. Befolkningens Dannelse var mere end forsømt, og den var i Færd med at blive en aandsforladt Almue. „Jeg kunde græde som et Barn — skriver Nissen — hvis det ikke var mere mandigt at handle, ved at se den græsselige Sjælefattigdom, som mine stakkels Landsmænd er stedte i af hovmodige, højstuderte Tyranner. Udrustet med den samme Evne, som enhver anden fornuftig Skabning, men forstødt af den dannede Del, der skulde virke til deres Forædling, helt overladt til sig selv, bliver de næsten

til Fæ, der ikke tænker og ikke kan tænke paa andet end den daglige Føde.“

Men han har kun Blik for den national-folkelige Side af Datidens Vækkelse. Fra Begyndelsen af stillede han sig udenfor de herskende politiske Partier, og med eet Spring er han ude over det særlig slesvigske. Han vil kun være dansk, helt dansk; det gaar ham som Fr. Fischer, der i sin allerførste Artikel former Programmet ud i Slagordene: „Danske er vi, dansk tænker vi, som Danske har vi Navn i Fortiden og er kendte over hele Kloden!“ — Men Nissen gik endnu videre; han grebes af de første skandinaviske Rørelser, hans Fædreland strakte sig fra Ejderen til Nordkap, svenske, norske og danske Mænd var hans Brødre, og nordisk Aandsliv det eneste fornødne.

Derimod havde han ingen Tanke for konstitutionelle Garantier eller Forfatningskrav; han taler om Frihed og Frigørelse, men mente dermed Frigørelse for Tyskeri og Kulturvang, den Frihed, „der tilsigter at oplive Nationalaanden og betragter selv den ringeste Mand som Fædrelandets fribaarne Borger“, og han hadede den slesvigholstenske Liberalisme med det fyndigste Had, fordi den truede Nordslesvigs latente Danskhed. „Disse liberale, der misbruger Frihedens ædle Navn til at bedaare de svage og fremme deres egne forræderske Planer. O, at det var mig givet ret tydelig at skildre disse farlige Menneskers Rænker; thi da vilde mine kære Landsmænd forbande mangen en, som de nu velsigner“. — Orla Lehmann og Theodor Olshausen, Nydanismens og Nyholstenismens første Mænd, udtaler lidt senere de samme Tanker, mere bevidst, med større Overblik, men ikke med større indre Drift til at gøre dem gældende i Livet end denne haderslevske Haandværker. „I Naturens og Retfærdighedens Navn, der er mægtigere end Menneskets Vold og List — siger Lehmann — protesterer jeg mod det skændigste Tyranni, der gives paa Jorden, at fratage et Folk dets Nationalitet og Sprog, og denne Sag rager op over ethvert Forfatningsspørgsmaal; „diese Sache kann an keine Bedingung geknüpft werden“.“<sup>11)</sup>

Med Nissen var den aandelige Nydannelse kommen til Stede i det nordslesvigske Liv; han var Gærsporen, der skulde forvandle Urten til Vin. „Man skulde have ledet længe selv i Kongeriget — skriver P. C. Koch i sin Livsaften — for at finde en Yngling som Nissen, saa inderlig begejstret for det danske Fædreland, saa tørstende efter at virke og kæmpe for dets Hæder og Ære, navnlig for dets Sag i Sønderjylland, saa rede til at yde hvilket som helst Offer i saa Henseende. Desværre levede han saa kort. Han var at ligne ved en elektrisk Gnist, der blot skulde tænde og fænge og saa forsvinde. Gnisten tændte fuldstændig mit Hjerte, og efter 40 Aars Forløb føler jeg endnu dens Virkninger“. <sup>12)</sup>

Peter Christian Koch var en fattig Smedesøn fra Thiset ved Gram. Som 13-aarig forlod han Hjemmet, og fra 1820—36 arbejdede han som Lærling og Krambodsvend i C. A. Petersens store og ansete Købmandshandel i Gl. Haderslev. Han var en Mand med mangehaande Ideer og Tilskyndelser, og vel siger han om sig selv, at han i de bevægede Aar 1835—37, da de politiske Partidannelser foregik i Haderslev, ikke havde Tid til at beskæftige sig med offentlige Sager; men det er ikke desmindre sikkert nok, at han dengang var en hidsig liberal, der læste Københavnsposten, sværmede for Skattebevillingsret og yndede Republikken. Da P. H. Lorenzen 1836 vendte hjem fra Stænderne og hylledes med Fakkeltog og Gilder som liberal Høvding, skrev Koch en Sang til hans Ære, og endnu i „Dannevirke“s første Artikel gøres der Hentydning til dette liberale Afsnit i hans Liv, som hans Fjender stadig rev ham i Næsen. Med hans iltre og skiftende Sind havde det hele dog ikke stort at sige. Efter sin Natur kunde han aldrig binde sig til et enkelt Parti eller slaa sig til Ro med en enkelt Opfattelse, og da han i Sommeren 1836 nedsatte sig som Urtekræmmer og Landhandler i Gl. Haderslev, tog hans Tanker hurtig en anden Retning. I lange Nattetimer havde han tilslidt sig nogen boglig Kundskab, og nu tænkte han for Alvor paa at udgive et oplysende og underholdende Ugeblad for sine dansktalende

Landsmænd, der var henviste til tyske Aviser. „Vel følte jeg Savnet af tilstrækkelige Kundskaber og stilistisk Dygtighed, da jeg var gaaet glip endog af den tarveligste Almueundervisning; men alligevel syntes jeg nok at kunne redigere et dansk Folkeblad og med dette oplyse mine Landsmænd i det dansk-talende Nordslesvig“. <sup>12)</sup>

Videre gik hans Planer endnu ikke. End ikke med en Tanke var det faldet ham ind, at der kunde rejses Opposition imod den tyske Kulturtvang, der virkede saa sindigt, jævnt og stille, at ingen lagde Mærke til den, eller at Sprogforholdene i et Grænseland kunde ordnes stort anderledes, end det alt var sket. Lige saa lidt anede han noget om de Vanskeligheder, han vilde have at overvinde, før Regeringen tillod ham Udgivelsen selv af et farveløst Folkeblad, eller om de Genvordigheder, der skulde møde ham i selve Haderslev.

I de slesvigske Købstæder udkom dengang tarvelige, tyske Ugeblade, der, før de toges i Politikens Tjeneste, ikke indeholdt stort andet end Øvrighedens Kundgørelser og private Annoncer, de saakaldte Intelligensefterretninger. Det haderslevske Wochenblatt hed „Lyna“ og var grundlagt 1796 som Afløser af et dansk Maanedsskrift. <sup>13)</sup> Det tryktes og udgaves af Byens eneste Bogtrykker, H. Seneberg, og redigeredes, skiftevis hveranden Uge, af Rektor ved Latinskolen Brauneiser og Hospitalspræst Lautrup. For deres Ulejlighed lønnede Udgifteren dem hver med et Ris Skrivepapir om Aaret, og som Regel bestod deres Arbejde i at forsyne Bladets Forside med et lille, poetisk eller moraliserende Stykke, som toges fra et eller andet Værk paa deres Boghylde. Kun naar en Person eller Sag i de Herrers Øjne fortjente at revses, skrev de, og helst Lautrup, der førte en sarkastisk Pen, et originalt Stykke, en „Rüge“, og da han var liberal, langede han sommetider ud endogsaa efter Magistraten. Naar saadant skete, var det hver Gang en stor Begivenhed i Byen; men ellers læstes Bladet kun for Bekendtgørelsernes Skyld, der ogsaa optoges paa Dansk. Det havde omtrent 100 Abonnenter og indbragte Udgifteren ligesaa mange Daler i Overskud. — Selvfølgelig

syntes Seneberg ikke om at faa en Konkurrent til dette i Forvejen magre Foretagende, og gennem Trykkeriets Faktor, C. Sorensen, der var Kochs Omgangsven, søgte han at fraraade Planen, og det nye Blad kunde jo da heller ikke godt komme ud uden Trykkerens Hjælp.

Gennem C. Sorensen, der tillige var Agent for Trykkefriheds-Selskabet og Bestyrer af et dansk Lejebibliothek, kom Nyheden om det forventede danske Blad til Nissen og vakte hans Interesse. En Aften i Vinteren 1837 opsøgte han Koch for at gøre hans Bekendtskab. „Det blev en vigtig Aften; thi den bragte en ny, kraftig Brand til mit eget ulmende Stof“, skriver Koch. „Vi kom snart i en varm Samtale, som varede hele Aftenen, og mens Tiden gik, udviklede han, uagtet alle hans Skolekundskaber var ham bibragte paa Tysk og i tysk Aand, et saadant Kendskab til Sprogforholdene i Sønderjylland og en saa dyb Smerte over det danskes Fornedrelse under det herskende Tyskeri, at jeg faldt i stor Forundring, men følte tillige lige saa megen Undseelse for mig selv, at jeg, af Mangel paa Lejlighed og Vækkelse, hidtil ikke selv var kommen til samme Dybde af Erkendelse.“ — Tilsidst foreslog Nissen, at de skulde slaa sig sammen og i Forening vi deres Kræfter til at fremme den danske Sag, og Koch gik med Glæde ind derpaa, da han straks indsaa, at de „kunde arbejde sammen i fuld Harmoni, og at Nissen af hele Byens Befolkning var den eneste, der besad de Egenskaber, som dette ejendommelige Foretagende krævede“.

Saaledes mødtes de to Mænd, der skulde grundlægge „Dannevirke“ til „Frelse for de mange Tusinde, som trues af aandelig Død, til Vækkelse af en livlig og friere Nationalaand i vort dybt faldne Fædreland“. Men de stod ene med tomme Hænder midt i en bælgmørk Nat. Ikke et Lys var tændt, ikke een Stjerne skinnede, alt sov. Kun et Brev fra C. Paulsen til Nissen gav Glimt af Gry med Bud fra den store Verdens Rørelser og fra den Aand, der behersker Menneskenes Skæbne.

For dog at prøve Kræfterne skrev de hver sin navnløse

Artikel om Sønderjyllands Tilstand, Koch en paa Dansk, der sendtes til „Aarhus Stiftstidende“, og som Redaktør Elmquist, bekendt fra St. St. Blichers Historie, uden videre kastede i Papirkurven, da den var fuld af Opposition imod en Regering, som forsynede hans Blad med kostelige Kundgørelser. Nissen var heldigere. Hans Afhandling: „Schleswig wie es ist“, optoges i „Itzehoe Wochenblatt“, og vel siger Koch, at dette Blad maatte sammenlignes med en Krøstue, hvor alle og enhver kunde gaa ind; men det maa dog vist nok have været en ret klog Karl, der stod bag Skænken, siden Bladet bragte ham det meste af en Formue om Aaret. Nissens Stykke findes i Bladet for 7de Juli 1837, og i en Fodnote meddeler Redaktionen, at den har modtaget samme fra Haderslev, at den interesserer sig for Spørgsmaalets videre Drøftelse og derfor stiller Bladet til Raadighed i dette Øjemed. Mere kunde ikke forlanges.

Nissens Artikel indleddedes med et dansk Vers af Koch:

„Man rev os fra vor Moders Barm  
 Og gav en fremmed os i Arm; —  
 Han taler kun sit eget Maal,  
 Som vi maa høre paa med Taal.  
 I Kirker, Skoler, Rettens Sale  
 Fuldbyrdes alt ved fremmed Tale;  
 Hidtil vi altid tav og led; —  
 Faar vi igen vor Rettighed?“

Artiklen sluttede sig nøje om dette Motto og indeholdt en kraftig, sammentrængt Beskrivelse af hele Fortysknings-systemet. Den slutter saaledes:

„Men hvor længe skal dette usalige Virvar taales? Naar skal vort elskede Modersmaal rejses fra sin dybe Fornedrelse op paa det Hæderssæde, der tilkommer det? Hvorfor skal vi gøres saa aldeles fremmede for det Land, som vi ifølge Nedstamning, Sprog og Nationalitet saa ganske tilhører, det Land, med hvilket vi evig bliver forbundne og udgør eet Folk? Thi sandelig, saa vist som Holsten er et tysk Land og dets Indbyggere Tyskere, saa vist er Slesvig et dansk Land, og dets Indbyggere danske lige saa godt som Indbyggerne



i Kongeriget Danmark. Derfor siger vi ogsaa med Forfatteren af en Opsats i „I. W.“ Nr. 20: „Bort med det danske, hvor Folket er tysk“ — men bort ogsaa med det tyske, hvor Folket er dansk! Og vi forventer med Tilid til vor ærede Konge en Forandring i disse trykkende og beklagelige Tilstande, som kvæler enhver ædel Nationalfølelse i Fødselen og opfylder enhver brav Borger med Vemod! Gid da ogsaa nærværende Fremstilling maa være et Vidnesbyrd om, at dansk Fædrelandsfølelse endnu langt fra er uddød i det slesvigske Folks Hjerter, og vise, hvor saare meget dets Sprog og Nationalitet krænkes og miskendes, og hvor meget man længes efter en naturlig Udvikling fra denne unaturlige Tilstand! Gid da vore Modstandere maa erkende, at deres Umage for at germanisere det danske Slesvig er forgæves, at alt Tysk hos os stedse betragtes som noget fremmed, og at det elskede Modersmaal før eller senere vil gaa sejrende ud af Kampen!“ —

Saaledes lød det første Raab fra Folket selv, forfattet af en Mand, der aldrig havde sat sin Fod i en dansk Skole eller været under Paavirkning af en kongerigsk Mand. Dette Raab kaldte Flor frem paa Virkepladsen.

### III

## Christian Flor

**P**aulsens Virksomhed var væsenlig en Kamp for Nationalitetens og Sprogets formelle Ret. Han vilde nedrive de skammelige Skranker, som en mørk Tid og en uforstandig Regering havde rejst omkring hans Landsmænds frie Udvikling; men saa snart denne Udvikling skulde til at begynde, forelaa der et nyt, stort Førerarbejde, som det ikke var hver Mands Sag at overtage. Et var at nedbryde den tyske Kulturhimmel, som i Aarhundreder havde truet med at forvandle det slesvigske Folkeliv til en Ørken, et andet at tænde den Vaarsol, der skulde bringe ny Vækst og Grøde. Dette Arbejde blev Christian Flors store Livsgerning.

Flor var født den 1. Januar 1792 i København af norske Forældre. Hans Ungdomstid faldt sammen med den dansk-norske Stats Sammenbrud og det danske Aandslivs Genfødelse ved Øhlenschläger og Grundtvig. Begge Dele blev bestemmende for hans senere Liv. 1807, endnu før han blev Student, havde han ønsket at deltage i Hovedstadens Forsvar, og i de bevægede Helligtrekongers-Dage 1814 vilde han med en Del Studenter støde til Hæren for at hindre Norges Tab, men i de samme Dage sluttedes Freden. Det var det samme Krigermod, der i April 1848 bevægede den 56-aarige Mand til at stille sig i Spidsen for den nordslesvigske Folkerejs-

ning<sup>13</sup>), uden at han dog nogensinde fik Lejlighed til at udrette noget i militær Retning. Efter at han 1815 var bleven theologisk Kandidat, virkede han i flere Aar som Lærer og Inspektør ved Borgerdydsskolen paa Christianshavn og deltog samtidig med Iver i Datidens litterære og videnskabelige Liv. Sammen med Poul Martin Møller overbragte han „Tylftens“ Udfordring til Jens Baggesen, og hele sit Liv igennem følte han sig i dyb Gæld til Øhlenschläger, der havde lært ham, at det egentlige Menneskeliv er „et poetisk Liv“, hævet over Smaalighed og Spidsborgerlighed. Ogsaa til Rasmus Rask sluttede han sig nøje og blev paa Modersmaalets Omraade en af hans første og troeste Tilhænger.

Men snart førtes hans Liv ind paa andre Baner. 1822 kaldedes han til Sognepræst i Tølløse ved Holbæk, og 1826 udnævntes han til Docent i dansk Sprog og Litteratur ved Universitetet i Kiel, efter at Digteren Johan Ludvig Heiberg havde opgivet denne Stilling. Det var rent private Grunde, der førte Flor til Kiel, og Livet i den lille, holstenske Universitetsby kan sikkert heller ikke have haft noget tillokkende for ham; men det var ikke desmindre her, han fandt sit Livs Hovedopgave og fik Betydning for Land og Rige. Heiberg havde forladt det holsten-gottorpske Universitet med et bedsk Indtryk af dets Had til Danmark, „denne giftige Svamp i Kiel, der vil fortære al Danskhed i Hertugdømmerne“<sup>14</sup>), og Flor og hans unge Hustru, Vilhelmine Frederikke f. Zeuthen, havde næppe aflagt deres Tiltrædelses-Visitter og deltaget i nogle Professor-Middage, før han fik lignende Indtryk. Med Forundring iagttog han, at der ved Universitetet arbejdedes nok saa ivrigt i Politikens som i Videnskabens Tjeneste, og at de ledende Professorer med Dahlmann og Falck i Spidsen ikke lagde Skjul paa deres slesvigholstenske Planer, paa deres Bestræbelser for det tyske Sprogs Udbredelse og deres ringe Agtelse for danske Forhold og Tilstande: „I vore politiske Samtaler ved en Kop The og en Pibe Tobak udtalte de Herrer sig temmelig frit og aabent, da de formodede, at jeg villig lod mig oplyse om Forhold, om hvilke jeg som tid-

ligere sjællandsk Landsbypræst maatte være uvidende, og de desuden meget vel vidste, at deres Venner, de tyske Rege- ringsmænd i København, havde langt mere Magt end de danske<sup>15)</sup>. Ingen tænkte paa, at denne behagelige og frimodige Docent, der saa hyggelig forstod at gaa ind paa alle Forestillinger og Ideer, engang i Tiden skulde faa deres Planer til at strande, og at de egentlig sad der og aabenbarede sig for deres Dødsfjende. I Øjeblikket sporede de ham frem ad deres egne Veje, kun i modsat Retning. Ogsaa Flor blev en national-politisk Professor, der fra Lærestolen i Kiel søgte at virke for den danske Sag ved at udbrede Kærlighed til dansk Sprog og Aandsliv hos de studerende og opildne Nord-slesvigerne til at værne om deres Modersmaal og Statsforbindelse.

I første Henseende var han mere virksom end heldig. Han udgav meget ansete Lære- og Læsebøger i det danske Sprog, og i Førstningen var hans Forelæsninger og Øvelser jævnt godt besøgte; men der skete ingen nationale Omvendelser, og hans bedste Elever (Mommsen, Clement) gik til den modsatte Side. Da han søgte at genoplive den befalede, men ganske forsømte Danskundervisning i Hertugdømmernes lærde Skoler, Forudsætningen for et frugtbart Universitetsstudium, fik han baade Kuratel og Kancelli imod sig, og begge betragtede ham fremtidig med onde Øjne.

Med hans national-politiske Bestræbelser i videre Forstand overfor Slesvigs danske Befolkning gik det foreløbig lige saa uheldigt. Sammen med Professor C. Paulsen, hans Ven og Kollega, satte han sig ind i det danske Sprogs Stilling baade overfor Myndighederne, og overfor hvad Borger og Bonde selv følte og tænkte ved Forkuelsen og Forhaa- nelsen af deres Modersmaal. Han læste Werlauuffs og Outzens Prisskrifter fra 1819 og fandt Stillingen nu baade slettere og farligere end dengang, særlig paa Grund af det danske Folks dybe Uvidenhed og sørgelige Ligegyldighed for Landets Livs- sag i dets sydligste Del. Saaledes stemt rejste han 1827 til København og fik Foretræde hos Kongen. „Med megen

Deltagelse og Tillid horte Majestæten paa min simple og ligefremme Skildring af mine Erfaringer og Tanker angaaende denne Sag. Han havde tidligere selv gjort de samme Erfaringer og næret de samme Ønsker, og disse syntes nu at leve op paa ny“. Flor forlod ham med Haab om at blive et hjælpende Redskab for en sundere Sprogpolitik i Sønderjylland. Men dette Haab slog aldeles fejl. Kongen var bleven ældre og svagere, det tyske Parti stærkere og efter Norges Tab med hvert Aar dristigere, mere aarvaagent og mægtigere. De tyske Regeringsherrer overvandt med Lethed de svage Tilskyndelser, der var vakte i Kongens Sind, og da Flor Aaret efter atter indfandt sig paa Frederiksberg Slot for at foredrage sit Ærinde, afbrød Kongen ham med de Ord: „Ja, min kære Flor, lad os aldrig tale om den Ting — hvor bor De?“ Ogsaa for Flor var Kongevejen til Slesvig spærret. Efter 1828 tabte han Tilliden til et Kongehus, der af kortsynede, dynastiske Grunde gav den fjendtlige Bevægelse frit Løb, og selv forvandlede han langsomt til en besværlig, om end skjult Modstander af Regeringens Politik i Hertugdømmerne.

Dog heller ikke den anden Part i Sagen, Nordslesvigerne selv, kom ham i Møde. Han saa Glimt af aandelig og moralsk Kraft i denne Befolkning, men i 10 Aar løftede sig end ikke een Folkestemme for at afværge den nationale Undergang, der var besluttet af Regeringen og tilladt af Kongen. Selv det bevægede 1830 gik sporeløst hen over de nordslesvigske Bygder, og som Ikke-Slesviger var Flor af mange Grunde forhindret i at træde offentlig frem. Det blev en lang Ventetid for ham, fuld af Chikaner og Tilsidesættelser i Kiel; men ogsaa den skulde komme Sagen tilgode. I Aarene 1832—36 udkom Grundtvigs historiske Hovedværker, hans Haandbog i Verdenshistorien og hans nordiske Mythologi. Disse Bøger fremkaldte et nyt, aandeligt Opsving hos Flor, han blev „gamle Grundtvigs“ aandelige Fostersøn, en afklaret Grundtvigianer. Først nu fik han ret Øjnene opladte for den Kraft, der laa i et levende Folkesamfund, og optoges helt af

at tillempe Skjaldens vide Syner for den Folkevækkelse, der var hans Maal.

Da vi atter møder ham omkring 1837, er hans Læretid endt. Han er en klar, jævn og myndig Forkynder af den genrejste, danske Aand og brænder af Iver efter at løfte Folket op paa de Dannelseshøjder, som de store Foregangsmænd i Digtning og Tænkning syntes at anvise det, og som for ham blev til Forjættelser. Selv er han fyldt af Aandslivets Lykke, og det er som denne Lykkes Forkynder, han griber ind i det slesvigske Liv. Hans Løsen er „Poesi og Nationalbegejstring“. „Fædrelandets Gespenst lader ham ikke Ro hverken ved Dag eller Nat“, og han arbejder med samme Iver paa Sønderjyllands „Emancipation som Rottschildt paa sine Millioner“. Han var Fornyerer! — „Min Drivfjeder — skriver han — har altid været Interesse for Slesvigerne selv, hvis aandelige og hjertelige Liv jeg gerne vilde gøre mit til at frelse for Tid og Evighed. Det var min faste Overbevisning, at naar et Folk mister sit Modersmaal, maa nødvendig Hjertet hos de enkelte blive koldt og egoistisk, og ingen Folkeand vil kunne finde Bolig til Ophold hos dem. Jævnlig stod det mig derhos levende for Øje, hvorledes hos Slesvigs af Naturen velbegavede Befolkning det aandelige, altsaa det egentlig menneskelige Liv mer og mer udslettedes, alt efter som det danske Modersmaal blev opgivet, saa at endog Erfaringen (Følelsen) og Bevidstheden om, at der gives en anden Velvære end den fysiske, det er dyriske, og andre Interesser end de materielle, tilsidst gik tabt. Slige Forestillinger om, at den aandelige og moralske Fortyskning i det sydlige Slesvig allerede havde ruineret mine Landsmænd i Tusindvis, og at den saa godt som ubemærket og uden at standse fortsatte sin græsselige Mordervandring længere og længere mod Nord, forfulgte mig bestandig og lod mig ingen Ro, førend jeg besluttede mig til at blive Missionær, kun at jeg gik til mine Landsmænd, ikke til fremmede, og tilsyneladende mere i Menneskelighedens end i Kristendommens Tjeneste. Men Maalet er det samme; det er kun virkelige

Mennesker, der kan blive vakte Kristne“. Derfor maatte han ud at forkynde sit Evangelium, ikke paa Papiret, ikke i Digt og Skrifter, men i personlig Paavirkning for lyttende Oren og bankende Hjerter: opdrage Hjælpere, grundlægge Organer, skabe nye Midtpunkter for den poetisk-folkelige Vækkelse, der skulde sætte den ringeste af hans Landsmænd i Stand til at føre et aandigt-bevæget Menneskeliv. Det var den Vaarsol, han vilde tænde, just ikke for Slesvig alene, snarere for hele Norden; men det vaagnende Folkeliv dernede gav ham Lejlighed til at prøve Tankens Rækkevidde.

Det er denne praktiske Sindsretning, der gør ham særegen og mærkelig. Han delte den med adskillige af Datidens Stormænd, med Sibbern og Blicher, men ingen gav sig saaledes hen i Opgaven som han, ingen ejede hans Styrke og Behændighed, og derfor vil Billedet af Manden paa den norske Skimmel, der gennemkrydser Sønderjyllands Bygder for at genføde et levende dansk Folkesamfund, altid blive staaende i vor Historie som et lysende Minde. Gennem de her meddelte Breve faar man et stærkt Indtryk af det uhyre Arbejde, han udførte i de første Aar. Intet vil gaa uden hans Mellekomst. Snart er han i København for at stemme Kongen, Tronfølgeren og Kabinetssekretæren gunstige for de nationale Planer og Krav, snart paa Tugt Slesvig rundt for at samle Medarbejdere, styrke de klejnmodige og opmuntre de svage. Han skriver Opraab, Avisartikler, Petitioner og udsender hele Læs af Breve, og han kan med Rette klage over, at hans Begejstring omsættes til prosaisk Travlhed. I Treaaret 1838—40 grundlægger han og hans Hjælpere den sønderjydske Presse: Dannevirke, Aabenraa Ugeblad, Flensburger Zeitung. Det er et nyt Blad for hvert Aar, og det er samtidig ham, der raader over eller leder disse Aviser. Han griber Kochs Idé om den „Slesvigske Bogforening“ og fører den ud i Livet med Riegels som Formand; han strider mandelig for et dansk Seminarium i Gram, men kan ikke overvinde Kongens Modstand, og samtidig retter han sit Blik paa Mellemslesvig; han vil en

„syddansk“ Vækkelse, en national Tilslutning fra hele det danskættede Slesvig. Han var virksom til Stede ved Flensborgs nationale Omsving 1839—40, og den første „Süddäne“, Karethmager I. Kruse i Flensborg, var lige saa sikkert Flors aandelige Fostersøn som Koch og Fischer.

Det er for lidt at kalde denne Mand en Ingeniør, der bygger Skandser og baner Vej for de kæmpende; det er heller ikke helt udtømmende at betegne ham som en „Fødselshjælper“, der beskedent træder tilbage, naar det nye er født. Flor beherskede det gryende, sønderjydske Aandsliv fra 1838 til op imod Krigen, og der skete intet, absolut intet af Betydning, som ikke modtog sit Præg af hans Aand og Klogskab. Engang i et løftet Øjeblik skriver han til Koch, at han er Nordslesvigernes „tro og modige General“, og det var vel nærmest det, han var. Da deres Besøgelsestid begyndte, kom han til dem som den modneste Repræsentant for dansk Aandsliv i Hertugdømmerne. Paa engang Æstetiker, Præst og klog Verdensmand, i Stand til med samme Lethed at færdes ved Hove som i de laveste Hytter, fornem og ligetil, jævnbyrdig med de store, Ven med de mindste, overalt sig selv, overalt Bærer af den samme trygge, ukuelige Danskhed, gav han overfor det fremmede Væsen netop denne Danskhed den Jævnbyrdighed, som var den første Betingelse for et nationalt Gennembrud. Hvad de bedste blandt Nordslesvigs Smaaborgere og Bønder havde drømt om og anet under den lange Forkuelse, traadte nu lyslevende ind til dem i Flors Skikkelse. Saaledes var den frigjorte, danske Mand, saaledes skulde de selv vorde! Deres Sind varmedes, deres Villie rejste sig, deres Mod fik Vinger. Før kunde de ikke være andet end danske, fordi de var fødte til det; nu vilde de ikke være andet, fordi de i Danskheden følte sig frie og glade.

De flokkedes om denne mandige Kraft, der havde sat deres Frigørelse som sit Maal og sporede dem frem mod et rigere Liv paa egen Grund.

Flor var ingen særlig omfattende eller idérig Aand, ingen Skribent af Rang, ingen overlegen Taler. Hans Forkyndelse



hvilede paa den ganske jævne Sandhed, at det Danske er bedst for Danskerne; men i een Retning ejede han Genialitetens Naadegave: instinktmæssig som en Sporhund forstod han at finde de Kræfter, som Sagen netop havde Brug for, og at fylde dem saaledes med sin Aand og med sine Idéer, at de næppe nok selv vidste, hvor Flor hørte op, og de selv begyndte. Ustandselig gik hans spejdende Øje hen over Slesvig for at finde nye Mænd, der kunde nyttes i Sagens Tjeneste, og med uopslideligt Taalmod blev han ved at bearbejde, stemme og beaande dem, der engang havde sluttet sig til hans Følge, Bonden Nis Lorenzen omdanner han til en stovt Nationalist, den lyriske „Peberhandler“ Pet. Chr. Koch til en gæv Redaktør, og Gaardmand Laurids Skau til en vældig Folketaler. Hans Snille er med i Spillet, da P. Hiort Lorenzen taler Dansk og atter Dansk, og af nogle halvstrandede Tilløb udformer han Idéen til Rødding Højskole, og paa Trods af de nationalliberales Had til Grundvigs Skoletanke grundlægger han en grundtvigiansk Højskole ved de nationalliberales Hjælp. Dette var hans betydeligste Enkelt-handling og hans største diplomatiske Kunststykke.

Han havde en „lykkelig Haand“ i disse første Kampaar. Ingen forstod som han at overskue og bedømme en Situation og med Fynd og Kraft at udforme de Ord, som denne netop krævede. Som Lejlighedsforfatter er han fremragende (Bøndernes Tak for Sprogreskriptet 1840, L. Skaus første Taler, Hiort Lorensens Skrivelse af <sup>21</sup> i 43). Hans sunde Sands for, hvad der praktisk lod sig naa, hans enestaaende Gave til at forhandle med alle Partier og Retninger indenfor det danske Folk, hans betagende Personlighed, hans myndige Villie, frejdige Mod og uopslidelige Udholdenhed og endelig hans langt tilbagetrukne Stilling, som i hvert Fald i Begyndelsen tillod ham at optræde som den uvildige Tilskuer der, hvor enhver anden Rolle var utjenlig — alle disse Evner med deres skarpe Begrænsning grundlagde et Førerskab af en særegen Art, der tillod Nordslesvig at udvikle sig efter sin Ejendommelighed ved egne Kræfter og dog med fast Haand at

blive ledet i en bestemt Retning. Flor kunde kun dirigere; han var hverken Journalist, praktisk Skolemand eller udøvende Politiker, og saa snart han traadte ned fra sit Dirigentstade, glippede det for ham. Det fik han bittert at føle baade paa Branderup Hede i April 1848, i den grundlovgivende Rigsforsamling og ved Hertugdømmets Reorganisation 1850—51. Men i det her behandlede Tidsrum holdt han sig med sjælden Diskretion indenfor sine Evners Rækkevidde og havde Lykken med sig i alt.

Det var en frivillig Skare, han samlede om sig. De var som et Edsforbund, og kun de „svorne“ kunde holde ud overfor det slesvig-holstenske Hierarkis Tryk. Paa dette Punkt var han fintmærkende og ømtaalelig som en Elsker. Den fattige og helt invalide Urmager Fr. Fischer i Aabenraa, en benløs Stakkel, grebes af Vækkelsestankerne og higede ud efter Arbejde i den nationale Sags Tjeneste. Flor skaffede ham Ret til at udgive et Ugeblad paa Dansk eller Tysk; men da Fischer ikke vovede straks at begynde med udelukkende Dansk, blev Koch uhyre vred og skrev et fortørnet Brev til Flor. Denne svarede: „Kære Ven! Angaaende Fischers Blad i Aabenraa, da forstaar det sig jo af sig selv, at jeg er aldeles af Deres Mening; men fordi jeg er af den Mening, derfor er endnu ikke Fischer det, og det er dog ham, som ejer Bladet. Tvinge ham til at gaa efter mit Hoved kan jeg jo ikke, og jeg vil heller ikke, thi naar han ugerne rettede sig efter mig, saa vilde naturligvis mit Herredømme over ham snart være ude. Kan vi ikke med Lethed tvinge hans Hjerter til at svulme ved at tilbyde ham Plads i vore Rækker, og hans Forstand til at indse, at ogsaa den timelige Fordel byder den, der agter at leve længe endnu, at fægte for Folkets Sag, saa er det jo ganske umuligt for ham, der sidder isoleret i Aabenraa, at modstaa sine Omgivelsers Indvirkning. At Fischer af Hjerter og Overbevisning er vor Sag hengiven, har vi jo al mulig Grund til at antage. Men da jeg tilfulde kender, hvor overordentlig meget der hører til

for en af vore at staa fast, naar det gælder (og det er nu Tilfældet med Fischer), saa er det aldeles nødvendigt, at i Fristelsens Stund ingen Satan skal kunne sige til ham: Du er jo dog bleven forlokket eller dog fristet til at være med dem! Vore aktive Arbejder maa være fuldkommen frivillige. Det følger af sig selv, at netop i dette Afgørelsens Øjeblik maa Fischer kæmpe en svær Kamp med sig selv; men det kan ikke være anderledes, og hvis jeg vil beholde mit Herredomme over ham, kan jeg kun oplyse ham, og dette har jeg gjort med al den Evne, jeg formaar. Jeg stoler fuldkomment paa ham, og min Menneskekundskab skulde paa en mærkelig Maade slaa mig fejl, hvis han ikke udviklede sig til en ærlig og dygtig Medkæmper; men vi ældre og mere hærdede Slagsbrødre bør hjælpe ham uden at indskrænke og binde ham. Han har givet et stort Bevis paa sin Hengivenhed for Sagen, idet han uden Forandring optog den Erklæring „An meine Mitbürger“, som jeg skrev for ham, og naar jeg fremdeles kan være heldig med at staa til Rors paa hans Skude endnu i nogen Tid, skal vi med Guds Hjælp ogsaa faa Ugebladet i Aabenraa dansk.“

Dette Brev er i højeste Grad karakteristisk. Det maler ligefrem Forholdet mellem Flor og hans nordslesvigske Hjælpere. Han vilde staa til Rors overalt, vide alt, lede og styre alt, og hans hensynsfulde Agtelse for den personlige Frihed udelukker ingeniunde den skrappeste Disciplin. Sædvanlig optræder han med overordentlig Myndighed og Selvtillid. „Følg De mit Raad — skriver han til Koch — thi jeg har aldrig oplevet, at noget Menneske har fortrudt at følge mit Raad, men flere Gange ikke at følge det!“ — I Højskolelitteraturen skildres han fortrinsvis som „den milde Menneskeven“; men det maa være Oldingen Flor, den taler om. I den mandige Kraft, der gennemførte Nordslesvigs aandelige Frigørelse, er Mildheden just ikke noget særligt fremtrædende Træk. Den Mand, der lig en Marquis Posa fik gamle Kong Frederik til at skælve af Angst og Betagelse.

der flyedes af „sine svage Landsmænd som en brændende Hede“, der altid havde „en Strøm af djærve Udtryk til sin Raadighed“, der kører Koch i mere end stramme Tøjler og negler hans grammatiske Bommerter med en Skolemesters Ubarmhertighed, kan roses for meget, men næppe i den antydede Retning. Han var sine Venners Ven, men han var det myndigt.

#### IV

### Ad trange Veje

Flors Indgriben i det nordslesvigske Liv er allerede omgiven af legendariske Træk. Da han havde læst Nissens Artikel i Itzh. Wochenblatt — fortæller Koch — gjorde han sig straks rejsefærdig for paa sin norske Skimmel at drage til Slesvigs nordlige Egne, hvorfra den navnløse Artikel maatte stamme. I 11 Aar havde han forgæves ventet paa en saadan Røst, og da den nu endelig lød, fik han Taarer i Øjnene og hastede nordpaa, som om han havde ventet for længe eller kunde komme for silde. Saaledes tog den Sag sig ud i en gammel Mands omdigtende Erindring; men Flor foretog aldeles ikke et saadant Ridt ud i det blaa. Han vidste, at Artikelen var skreven i Haderslev, i hans Brystlomme laa et Brev fra Prof. Paulsen til selve Forfatteren, og han kan heller ikke have haft noget særligt Hastværk, eftersom det varede 3 Uger og 1 Dag efter Stykkets Fremkomst, inden han naaede Haderslev. Her havde Paulsen og han sat hinanden Stevne, og Rejsen foretoges efter en vel overvejet Plan. De to „bekendte Professorer“ følte, at først nu var deres egentlige Arbejdsmark i Færd med at aabne sig for dem, at der endelig viste sig Jordbund, hvori de kunde plante og saa og de kom for at grundlægge et dansk Blad i Nordslesvig, helst i Haderslev. Men de savnede en søn-

derjydske Mand at stille i Spidsen for et saadant Foretagende, og de vidste, at det kun ved et lille Mirakel vilde lykkes dem at fravriste Regeringen de nødvendige Privilegier. Derfor var det deres Plan at erhverve et eller andet af de smaa tyske Ugeblade, der udkom deroppe, og omdanne dette til dansk. Om Kochs og Nissens Bestræbelser i samme Retning vidste de endnu intet.

Den omsigtsfulde Flor gjorde først en Afstikker til Eckernförde, hvor han havde faaet Kig paa et journalistisk Talent af Rang (ogsaa gennem Itzh. Wochenblatt) i den nylig ansatte, ham helt ubekendte Læge ved Christians Plejehjem: Claus Manicus. Det gjaldt om at vinde denne Kraft for det nye Foretagende, de blev ogsaa snart enige, og fra den Stund kæmpede de to Side om Side lige til 1848. Derefter gik Rejsen til Paulsens nære Slægtning, Herredsfoged v. Wimpffen i Flensborg, som i mange Aar havde været Amtssekretær i Haderslev og kendte Byens Forhold og Personer ud og ind. Hos ham fik Flor klar Besked om „Lyna“, om Bogtrykker H. Seneberg og Faktor C. Sørensen, og 29de Juli 1837 kom han til Haderslev for at vinde disse to Mænd for sin Plan. Næppe havde han rystet Rejsestøvet af sig, før han sendte Bud efter Sørensen, og denne indfandt sig tidlig næste Morgen. Han „fandt i Flor en meget behagelig Mand“, der komplimenterede ham stærkt for hans Arbejde i Oplysningens og Trykkefriheds-Selskabets Tjeneste, men lige saa stærkt beklagede, at der ikke fandtes et dansk Blad i hele det store, dansktalende Amt. Faktoren deltog i denne Beklagelse. Han og hans Fætter, Bogtrykker Seneberg, havde i flere Aar ønsket at udgive „Lyna“ paa Dansk; men de savnede en duelig Redaktør, og en saadan var næppe til at finde i Staden eller dens nærmeste Omegn. Flor mente at kunne overvinde denne Vanskelighed; han kendte flere dygtige Præstemænd, særlig Pastor J. C. Randbøll i Skrydstrup, der kunde paatage sig Arbejdet, og dette vilde blive saa meget lettere, som baade Prof. Paulsen, Flor selv og flere andre Akademikere ønskede at levere Bidrag til et

saadant Blad, og naar det først var i Gang, vilde Trykkefriheds-Selskabet heller ikke nægte det sin Understøttelse.<sup>16)</sup>

Under Samtalen modtog Flor Brev fra Prof. Paulsen, hvori denne meddelte, at han var bleven forsinket paa Overfarten fra Assens til Aarøsund og ikke kunde naa Haderslev til den fastsatte Tid; han ønskede derfor at træffe sammen med Flor hos Nis Lorenzen paa Lilholt, inden han endnu samme Dag maatte rejse videre til Kiel. Flor og Sørensen enedes hurtig om at forlægge Forhandlingerne til Lilholt. Den første bestilte Vogn, og Sørensen ilede hjem for at gøre Bogtrykker Seneberg og Bogbinder Nissen rejsefærdige, den sidste naaede tillige at faa Koch med, og ved Middagstid rullede Flor og hans fire nordslesvigske Venner ind paa Lilholt. Nu var de hele syv om Raadet: „en mærkelig Forsamling af, for det danske Sprog, ivrige Slesvigere af alle Stænder — skriver Paulsen — maaske siden Aarhundreder den første, der alvorligen har raadslaet om Midler til at hævde Sproget. Vanskelighederne blev drøftede, der især gaar ud fra Embedsstanden, og et dansk Ugeblads Udgivelse blev besluttet, som Bogtrykkeren for sin egen Fordels Skyld var villig til.“<sup>17)</sup>

Det var dog en højst blakket Forsamling, der var kommen sammen paa Lilholt, og det kom ikke til bindende Aftaler. Flor kendte endnu ikke sine Nordslesvigere, han tog fejl af Koch og Seneberg, der var en fuldgod, slesvigholstensk Liberal uden Gnist af Interesse for det danske Sprog, en velstillet og magelig Mand, der ikke egnede sig til at ride en Storm af. Heller ikke havde Seneberg og Sørensen forsømt at skildre Koch som en religiøs Heldøre uden Anseelse i Byen, og da Koch og Nissens Plan om et helt nyt, dansk Blad kom paa Omtale, afviste Flor den bestemt og gentagende som umulig paa Grund af Regeringens Modstand. Han var tilfreds, da Seneberg i knappe og forsigtige Vendinger syntes at gaa ind paa „Lynas“ Omdannelse i dansk Retning.

Henimod Aften skiltes Selskabet. Paulsen rejste til Aabenraa, de andre til Haderslev, og i Kochs Hjem fortsattes Discussionen til langt ud paa Natten; men ogsaa her fastholdt den stædige Koch sin Plan trods alle Flors Modgrunde. Næste Morgen kørte Flor og Sørensen ud til Pastor H. W. Hertel i Aastrup for at tilbyde ham Redaktionen af den danske „Lyna“; men han var ny paa Egnen, havde Kammerjunker v. Krogh til Nabo og afslog klogeligen en Uriaspost, der vilde have lagt ham ud med næsten alle hans Kaldsfæller og hele det slesvig-holstenske Bureaukrati. Hertel lovede kun paa bedste Maade at støtte det nye Foretagende, og hermed var Flor ogsaa tilfreds. Han betragtede Sagen som afgjort, og i de følgende Dage besøgte han forskellige Universitetsvenner i Haderslev- og Koldingegnen og opfordrede dem til at interessere sig for det nye Blad, som snart vilde udkomme.

Men i denne Mellemtid fik Seneberg Skrupler. Flors myndige Væsen tiltalte ham ikke, og hans tidligere Hjælper, Rektor Brauneiser og Pastor Lautrup, har vel ogsaa haft let ved at skræmme ham bort fra et Foretagende, som ikke havde Rod i hans eget Sind. Da Flor efter nogle Dages Forløb atter kom til Haderslev, kunde Koch meddele ham, at Seneberg sandsynligvis vilde gaa fra sit Ord, hvis Pastor Hertel ikke tiltraadte som virkelig Redaktør, og skønt det var sent paa Dagen, kørte Flor, Sørensen og Koch øjeblikkelig ud til Aastrup. Her gik det ret varmt til, og i Samtalens Løb antydede Sørensen, at Seneberg ikke følte sig bunden af det givne Løfte. „Det var — fortæller han — som om Torden og Lynild slog ned i den stille Præstegaard“, og lige saa behagelig Flor hidtil havde været, lige saa „uforskammet, plump og massiv“ viste han sig nu, da Sagen ikke gik efter hans Hoved. Næste Morgen indfandt Flor, Hertel og Koch sig hos Seneberg, og da denne nu nægtede baade at have givet et bindende Løfte og fremtidig at ville stille Bladet til Raadighed for det danske Parti, endte det hele med et fuldstændigt Brud. Til Afsked lettede Flor sit



Hjerte med en saadan Strøm af djærve Ord, at Seneberg og hans Hus aldrig glemte dem.

Saaledes var ogsaa dette Slag tabt, og alle Anstrengelser spildte. Før sin Afrejse talte Flor en Stund med Nissen og Koch, der søgte at trøste ham; men da Koch vedblev at pukke paa det Bladprivilegium, som han skulde og vilde erhverve sig, rystede Flor tvivlende paa Hovedet og syntes heller ikke at have nogen synderlig Tillid til hans Evner som Redaktør. „Selv ikke efter at jeg (Koch) havde overrakt ham nogle af mig forfattede Digte, af hvis bundne og efter min Mening forøvrigt gode Stil det maatte blive ham klart, at jeg i det mindste var det danske Sprog mægtig. Men tilfældigvis var de Digte, jeg havde ved Haanden, af religiøs Indhold, saa at han, skønt uden at sige det, heraf fik et nyt Bevis for, hvad Sørensen allerede den første Dag havde hvisket ham i Øret, at jeg var en Pietist, altsaa et af de Mennesker, som Flor i temmelig høj Grad foragtede. Og vel var jeg ikke en af disse fromme Folk, som her mentes . . . men som opvoksende Dreng havde jeg haft det Held at have en kristelig, oplyst dansk Moder, der holdt mig til at studere Bibelen og tilegne mig sunde, kristelige Grundsætninger. Under vort fleraarige Venskab havde Sørensen opdaget dette, og nu benyttede han det til min Skade, nemlig til min totale Udelukkelse fra Delagtigheden i et dansk Blads Udgivelse.“<sup>1)</sup> Der blev da heller intet aftalt mellem dem. Ved Afskeden sagde Flor blot, at han, hvis Koch nogensinde fik det omtalte Privilegium, skulde være den første til at lykønske ham, og dermed red han. Men medens Flor mismodig rejste syd paa, var Koch og Nissen i Feststemning. De glædede sig over, at den falske Alliance med Seneberg var strandet. De havde mødt deres fremtidige Chef: hans Mod og Indsigt havde fyldt dem med Haab om Held og Fremgang; med denne Vejleder i Ryggen kunde de trodse alle tyske Modstandere, alle Vanskeligheder og Farer! Nu gjaldt det kun om at skaffe Privilegiet!

Endnu før Flors Afrejse havde Koch ganske hemmeligt

indgivet en Ansøgning til den gottorpske Regering om Ret til at udgive et dansk Blad. Dette Blad skulde hovedsagelig bringe Meddelelser om Landbrug, Handel og Haandværk, samt underholdende Fortællinger, Nyheder og sproglige Fremstillinger, men omhyggelig afholde sig fra alle politiske og religiøse Emner. Tillige var Ansøgningen med Flid holdt i en enfoldig Tone; men Regeringen lod sig ikke narre, og havde Koch kendt lidt mere til dens Opfattelse og Planer, havde han sikkert nok afholdt sig fra den Slags Kneb, og det saa meget mere, som det laa helt uden for Provinsregeringens Magtomraade at meddele Avisprivilegier. Fra først af var han inde i et galt Spor, og Regeringen var skelmsk nok til at lade ham blive i det.

Imidlertid havde ogsaa Flor sundet sig efter Nederlaget i Haderslev. Han og Paulsen tænkte nu paa at oprette et Selskab til Nationalitetens Bevarelse, der da tillige skulde udgive et Ugeskrift. I Midten af August opfordrede de Dr. Manicus til at overtage Redaktionen af et saadant og indbød ham til et Møde i Kiel den 26. August. Men ogsaa her strandede alt igen paa Redaktør-Spørgsmaalet. Manicus tilbød at hellige den største Del af sine Fritimer i et saadant dansk Blads Tjeneste; men „den ulykkelige, slesvigske Bilinguitet tillod ham ikke at skrive Sproget med fornøden Correcthed“,<sup>19)</sup> og hans Lægepraksis levnede ham ikke Tid til at bestride ogsaa en Redaktørs Arbejde. Købmand Pet. Chr. Koch i Haderslev var og blev den sidste og eneste Mulighed, og Dagen efter Mødet skrev Flor\* til ham, at Tremandsraadet i Kiel havde udset ham til Redaktør af det danske Blad, og bad ham om straks at indgive den nødvendige Ansøgning til Regeringen paa Gottorp. Det var Hensigten, at Bladet skulde udkomme fra Nytaar 1838, og det stilledes ham i Udsigt, at ikke alene Paulsen, Flor og Manicus, men ogsaa andre dygtige Mænd vilde støtte ham med Raad og Daad. Pastor Hertel skulde være Kochs stedlige

---

\*) Se Brev Nr. 1 i 2den Del.

Raadgiver og Korrektor, og Flor forbeholdt sig Overledelsen. Koch blev aldeles overvældet af Lykkefølelse. Han takkede i et meget langt Brev eller rettere i en Prosahymne til den gryende Fremtid, „der skinner med yndig Glans som en skær Morgenrøde paa Østens Himmel, og begge vore Hjerter jubler og hilser den frembrydende Dag“.

Men uheldigvis havde Flor sendt sit Brev under C. Sørensens Adresse; Koch blev nødt til at læse det sammen med ham, han og Seneberg indviedes derved i Partiets fortsatte Bestræbelser, og vel lykkedes det Koch ved falsk Foregivende foreløbig at skuffe dem; men de opdagede snart hans Træskhed og gjorde alt for at standse et Foretagende, der saa afgjort stred imod deres Interesser og Anskuelser.

I September modtog Koch Afslag fra Regeringen paa Gottorp; men dermed lod han sig ikke slaa af Marken. En ny, bedre begrundet Ansøgning nedskreves, og saa satte han sig paa en Hest og red i een Dag de tretten Mile, der skiller Haderslev fra Slesvig. Næste Dag opsøgte han Konferensraad Rist, den samme, der nogle Maaneder i Forvejen havde affattet Betænkningen om Nordslesvigs Fortyskning, og han modtog selvfølgelig Ansøgningen med fornem Kulde. Med et Smil raadede han den skrivelystne Købmand til at blive bag sin Disk, og ikke med et Ord berørte han, at kun Kongen kunde give det ansøgte Privilegium. Da Koch trængte yderligere ind paa ham, affærdigede han ham med Løfte om endnu en Gang at tage hans Ansøgning under Overvejelse. Og saa satte Koch sig atter op paa sin Rosinante og red samme Nat i udmærket Humør tilbage til Haderslev. Hans Besøg havde dog til Følge, at de haderslevske Myndigheder paany afkrævedes Oplysninger om Koch og hans Planer, og da Amtmand og Borgmester, ved det senebergske Partis Hjælp, nu kunde oplyse, at han stod i Forbindelse med Professorerne Paulsen og Flor og virkede for deres halvtforrykte Ideer, fulgte det af sig selv, at han i Begyndelsen af November fik et nyt Afslag „i Kongens

Navn", uden at Kongen og hans Kancelli vidste det allermindste om Sagen.

Altsaa kunde Nederlaget endnu ikke anses for uigenkaldeligt, selv om Koch var kørt fast; men den nyoprettede Provinsregerings Magtomraade var saa lidet kendt, at end ikke Paulsen, juridisk Professor ved Landsuniversitetet, kunde give sikre Oplysninger om dens Competence. Han og Flor maatte lade foretage varsomme Undersøgelser i det tyske Kancelli i Kobenhavn, og først langt hen i November kunde Orla Lehmann meddele dem, at i Slesvig hvilede Presseforholdene paa Regeringspraksis, ikke paa Lov, og at et Blad, selv om det hverken bragte politiske Efterretninger eller betalte Inserater, ikke kunde udgives uden et allerhøjeste Privilegium. Alt beroede saaledes paa Kongen; men fra ham ventede Paulsen og Flor ingen Hjælp, da han havde stillet sig paatværs af deres tidligere Bestræbelser til Danskhedens Ophjælpning, og det kunde se ud til at blive værre i Fremtiden. 1837 havde han nemlig gennemgaaet en haard Sygdom og været Døden nær, nedbrudt og sløvet vilde han blive et endnu lettere Bytte for Kancelliets tyske Embedsmænd, og det maatte forudses, at han i denne Sag vilde følge Hopp's Indstilling og godkende Provinsregeringens Afslag.

Paulsen og Flor rettede derfor deres Blik mod Tronfølgeren, Prins Christian Frederik, der allerede 1832 havde udtalt sin Sympathi for Paulsens Virksomhed og i Statsraadet efter ringe Evne søgt at modvirke Høpp. I Efteraaret 1837 indlededes der mellem Prinsen og hans Kabinetssekretær, Etatsraad J. G. Adler, paa den ene, de to Professorer paa den anden Side en national Forstaaelse, der gav gode Løfter for Fremtiden. Under et Besøg i September havde Paulsen haft lange Samtaler med Adler og Prinsen om Slesvigs Betydning for Statens Sammenhold og om den sproglige Tilsidesættelse af 200,000 dansktalende Slesvigere. I November fulgte Flor efter og uddybede det begyndte Spor. Nationalaanden maatte vækkes, og Sproget værnes hos disse forladte Tusinder, og det kunde kun ske gennem et dansk

Blad. Derfor skulde Prinsen hos Kongen være „Fürbitter“ for Kochs Blad, og Adler lovede, at „H. Kgl. Højhed Prins Christian skulde vise den slesvig-danske Sag den Gunst og dens Forfægtere den Naade selv at overlevere Kongen Kochs Ansøgning.“

Henimod Jul var alt lagt til Rette for det nye Anløb. Flør selv forfattede Ansøgningen til Kongen, sendte den til Koch og paalagde ham at lade den ledsage af et Brev til Prinsen, hvori han nøjagtig og oprigtig skulde underrette denne om, hvad der hidtil var sket i Sagen, og forøvrigt tale fuldkommen lige ud, varm og begejstret for den sønderjydske Sag, oprørt over den Mishandling, der var overgaaet ham selv, men uden Had til Tysk i Almindelighed. Kochs Brev<sup>20)</sup> til Prinsen havde paa sin Vis baade Fynd og Klem og har sikkert gjort Virkning som en Røst fra Folket. Han sluttede med Forsikring om, at det slesvigske Folk, skønt unaturligt bundet til en fremmed Nabo, aldrig vilde glemme Moderlandet, „og uagtet Folkelighed, Sprog- og Fædrelands-kærlighed synes at maatte forsvinde for fremmed Indflydelse, saa er disse Følelser dog ikke længere borte end Gløder, der er bedækkede med Aske, men ved et jævnt Aandedrag paany kan sættes i klar og yndig Glans. Det er saadanne Gløder, Deres Kgl. Højhed, der atter skal oppustes og bringes til nyt Liv og Klarhed. Jeg har besluttet at ofre mine ringe Evner til dette Øjemed, og maatte dette Skridt, jeg i Underdanighed vover at gøre til D. K. H., krones med forønsket Held — hvor vilde jeg da glæde mig og mange med mig! Derved vilde det glade og herlige Haab, som vi i Stilhed gør os til de kommende Dage til D. K. H., vorde endnu livligere og fortrøstningsfuldere . . . Og det nye Aar vil maaske bringe nyt Liv og Varme i Sønderjyllands indslumrede Nationalitet.“

Juleaften 1837 afgik begge Skrivelser under Adlers Adresse til Tronfølgeren, og allerede Nytaarsdag modtog Amtmand Johannsen i Haderslev Brev fra Kabinetssekretæren med Bøn om, at Kochs vedlagte Ansøgning maatte forsynes

med hans Anbefaling. Konferensraaden blev stum af Forbavselse, noget saadant var endnu aldrig hændet i hans Praksis, og vel var han Sagen imod af sit inderste Hjerte, men ikke desmindre gik han ind paa Prinsens Anmodning. Tilfældet er typisk og viser ikke alene den Respekt, der dengang stod om Tronfølgerens Person, men ogsaa, at Kongemagten, anvendt paa rette Tid og Sted, kunde have holdt det slesvig-holstenske Bureaukrati i Tømme. Frederik Johansen var en anset, om end ikke særlig evnerig Mand, en trofast, tysksindet Kongetjener, en Hofmand af den gamle Skole, en fordomsfuld, reserveret og bydende Bureaukrat, der styrede Amtet i den faderlige Enevældes Aand og holdt det fri for den Frihedssmitte, der for hen over Europa og ogsaa truede H. Majestæts Riger og Lande, ja selve den kongelige Magt. Han var tillige en rolig og sindig Fremmer af den tyske Aand og overbevist om, at det danske Ugeblad, som denne Købmand Koch i Lille Papegøje vilde udgive, var et Pust af den samme onde og urolige Aand, sigtende til at opagitere Amtet. Da den gottorpske Regering for nogle Maaneder siden, efter hans egen Indstilling, havde afvist Ansøgeren, havde han fundet dette ganske i sin Orden; men nu, ved Nytaarstid, viste denne specielle Sag sig ikke desmindre i et andet og tydeligere Lys. Den understøttedes af Prins Christian! — af Tronfølgeren, af den ophøjede Person, der maaske allerede i Morgen skulde afløse den gamle og udlevede Konge! Bladet kunde da umulig have den omtalte Tendens; det maatte fra Fyrstens Side være tænkt som en Dæmning imod den opstaaede, politiske Uro, og selvfølgelig burde det anbefales. — Amtmanden sendte Bud efter Koch, underholdt sig længe paa det venskabeligste med ham og trøstede ham med, at han nu nok fik Bevillingen.

I sin Anbefaling<sup>31)</sup> skrev han, at „Supplikanten er mig bekendt som en sindig og veltænkende Mand, der aldeles ikke blander sig i ham uvedkommende politiske Stridigheder, hvorfor jeg tror, at han ved hint Ugeskrift vil kunne afhjælpe et i det nordlige Slesvig og i Særdeleshed i det mig aller-

naadigst anbetroede Amt hidtil følt Savn, ej blot af Mor-skabs-, men og af anden, saavel for Bonde- som for Borgerstanden gavnlig og passende Læsning, samt tillige bidrage til det danske Sprogs Hævd i Sønder-Jylland. Paa Grund heraf vover jeg at anbefale Købmand Koch til allernaadigst at forundes den ansøgte Tilladelse“. — Konferensraaden var pludselig bleven helt sønderjydske, og hans Anbefaling var saa god, at Prinsen i sin Indstilling til Kongen helt kunde henholde sig til den.

Men der gik endnu tre Maaneder, inden Privilegiet kom, og det blev en drøj Ventetid for Nissen og Koch. Tilsidst opgav de endog ethvert Haab og vilde nøjes med et Maanedsskrift („Ny Dannevirke“), hvortil der ikke behøvedes nogen Bevilling; men denne Plan tiltalte ikke Flor og Paulsen. De havde faaet at vide, at der i Sønderborg udkom et Ugeblad baade paa Tysk og Dansk, redigeret henholdsvis af en indvandret tysk Skuespiller og hans danskfødte Hustru, og en kort Stund haabede de to Professorer at kunne benytte den danske Udgave som Grundlag for deres Virksomhed; men det viste sig snart, at Redaktøren stod i Hertugen af Augustenborgs Sold og besørgede hans Ærinder. Selvfølgelig ærgrede denne Plan Koch i allerhøjeste Grad, og samtidig bekendtgjorde C. Sørensen, at han fra Juni Maanedes Begyndelse vilde udgive „Samleren, et Maanedsskrift for Nord-slesvig“, der skulde bringe „underholdende og belærende Litteratur for Menigmand“ uden at blande sig ind i Partistridighed.<sup>22</sup>) Det var tydelig nok Senebergs og Sørensens, d. v. s. det tyske Partis Hensigt at drage Abonnenterne bort fra Koch og blive Herre over det danske Organ i Nord-slesvig. Men midt under disse forskellige Bestræbelser underskrev Kongen Privilegiet for „Dannevirke“ (<sup>20</sup> 1838). Koch fik Bevilling til at udgive et dansk Ugeblad, dog uden Ret til at optage politiske Efterretninger og Afhandlinger eller betalte Avertissementer, der udelukkende tilkom „Lyna“. Heller ikke fik det nye Blad den sædvanlige Portolettelse, der var absolut nødvendig for dets Trivsel, og Kancelliet forbeholdt

sig Ret til naarsomhelst at tilbagekalde Bevillingen.<sup>23)</sup> Den kongelige Gave var saa karrig som vel mulig; men alligevel betød den, at der var gaaet Hul paa Fortyskningssystemet. Derfor fik Koch ogsaa mere „Drist og Ild“, og Flor skrev til ham: „Hvis De ikke var gift, vilde jeg opfordre Dem til, at De og vore øvrige Venner drak dem paa gammel nordisk Vis en lille Rus“.



## Forpostfægtninger

---

**M**edens Koch sad og ventede paa Bladprivilegiet, fik han en ny Idé. De slesvigske Stænder var indkaldte til Maj 1838, Sprogsagen vilde atter komme for i Forsamlingen, og Stændermændene trængte selvfølgelig til at oppes. Efter Kochs Mening kunde dette bedst ske ved at sende dem en i engelsk Manér affattet Kæmpeadresse paa favnelangt Papir, bedækket med Tusinder af Navne fra Nordslesvig og udstyret med al den Pragt, som en haderslevsk Skønskriver raadede over. Den skulde udgaa, ikke fra Enkeltmand, men fra hele Nordslesvig og som „et smukt Tordenlyn i Midnatten“ gaa foran og bebude det optrækkende, danske Vejr. Flor maatte besørge Teksten, Nissen og Koch Agitationen, og der skulde handles straks. Samme Dag, Kongen underskrev „Dannevirkes“ Privilegium, sendte Flor sit Udkast til Petitionen; men det tilfredsstillende ikke de unge. Han havde holdt sig til Bonnen fra 1836 om dansk Embeds- og Rettergangssprog i Nordslesvig, Nissen og Koch tilføjede: dansk Kirke- og Skolesprog i hele den dansktalende Del af Hertugdømmet. Flors Udkast var holdt i en mandig og myndig Tone, Nissen og Koch forvandlede det ved Indskud til en Krigserklæring. Da Petitionen endelig spredtes ud over Hertugdømmet, indeholdt den det sproglige Program, hvorpaa vi kæmpede til 1864.

Koch siger selv, at den af ham var tænkt som Nord-slesvigs egentlige Krigserklæring til det altraadende Tyskeri, som det første Stød, der med Bevidsthed, Beregning og Energi førtes imod Sønderjyllands unaturlige og for hele Riget farlige Sprogforhold, samtidig med, at den paa en let fattelig og fast Maade kaldte paa Befolkningens Selvfølelse og Trods, det eneste, der kunde virke paa Stænderforsamling, Kancelli og Konge og vise Modstanderne, at Nordslesvig ikke var til Sinds længere at følge Holsten som en blind Hest.<sup>21)</sup>

Adressen bad om, „at vort danske Modersmaal snarest mulig maa blive indsat i sine naturlige Rettigheder og blive gjort til Embeds- og Rettergangs- og, hvor dette endnu ej er Tilfældet, til Kirke- og Skolesprog i den dansktalende Del af Hertugdømmet Slesvig“. Her var ingen Gaaen-paa-Akkord. Landets offentlige Indretninger fordredes sprogligt omdannede dybt ned i Mellemslesvig, til henimod Slesvig og Husum. Og Begrundelsen var om mulig endnu værre. Den stemplede den tyske Sprog- og Kulturtvang som Moder til alt ondt. Dens Værk var: Aandsslovhed og Uvidenhed om Gud og hans Ord, Tilbagegang i Oplysning og Dannelse, Mistillid og Tvedragt mellem Øvrighed og Befolkning. Og den var ulovlig; den stred imod Kongeordet fra 1811, og vel havde Andragerne med kristeligt Taalmod baaret denne Tvang i 27 Aar som et Herrens Kors, der var lagt paa dem; men nu skulde det have en Ende. De oprørtes over den Ringeagt, der vistes deres Sprog og dem selv. Deres Modersmaal var dem saa kært og dyrebart, at de for ingen Pris vilde bytte det for noget andet, og lige saa fuldt som Landets øvrige Børn gjorde de Fordring paa den første og naturligste af alle Borgerrettigheder. „Saa stærk er vor Kærlighed til vort Modersmaal, saa inderligt vort Ønske at beholde det i Fred, og saa stor vor Frygt for, at det i Tidens Løb ved List eller Magt kunde blive berøvet vore Efterkommere, at vi, uagtet vi som Landets indfødte anser det for en umistelig Ret, at vort Modersmaal ogsaa bliver brugt i alle offentlige Anliggender, og endskønt

vor Selvfølelse krymper sig ved at trygle, hvor vi tror at have Ret til at fordre, dog henvender os til enhver især af D'hr. Stænderdeputerede, bedende og bønfoldende om, at de vil antage sig os som undertrykte, der ej formaar at forsvare sig selv“.

Men medens denne Adresse sendtes rundt i Nordslesvig, kom ogsaa de første Rygter om „Dannevirkes“ Udgivelse, og Sladderen fik travlt med Koch. I „Lyna“ skrev Pastor Laurtrup et lille, skumlende Stykke, hvis dulgte Mening var, at ligesom det gamle Wochenblatt havde været Sandhedens Herold, saaledes kunde det ventes, at dets unge, danske Søster vilde blive Løgnens Trompeter. Foreløbig var Modstanderne dog mest tilbøjelige til at gøre Løjer med det hele; de betragtede Koch som en Bajads og Vigtiger og lovede det stille og ærbare Haderslev, hvor der ellers aldrig skete noget, en munter Bladkomedie, opført i Lille Papegøje under Byens Latter.

Men efter 14 Dages Forløb udsendtes Subskriptions-Indbydelsen paa „Dannevirke, et Ugeblad for Sønderjylland“, og her taltes atter med en Fynd og Klarhed, der stillede alle Brauneisere og Lautruper i Skygge. Hvad Bladet og dets Indhold angaar — skrev Flor i Kochs Navn — „da kan ingen mere end jeg og mine Venner ønske, at det altid maa blive fredeligt. Men om dette skal blive Tilfældet, vil bero paa, hvorvidt man for Fremtiden vil respektere vor Nationalitet og lade vore Sprogrettigheder uantastede: thi det har lige saa lidt været Bifald, som det har været Enfoldighed eller Frygt, naar vi ikke har besvaret de snart listige, snart plumpe Forsøg paa at nedsætte alt, hvad Dansk er, der saa hyppigt er gjort i flere af Hertugdømmernes tyske Blade; men vor Tunge var bunden, Bladenes Redaktører nægtede næsten altid at optage vore Modartikler. Nu derimod har vi selv faaet et Ugeskrift, og ingen kan da fortænke os i, at vi tager til Genmæle, naar man vil gøre os til det, vi hverken er eller vil være, og vil lukke os ude fra den store Broderforening, hvori Nordens ædle Folkestammer mere og mere

kappes om at byde hverandre Velkommen . . . Hos os har Blodets Rost ikke villet lade sig døve: vi har ikke kunnet ophøre at elske vore Landsmænd som os selv, og hvis vi derfor finder dem tilbage for andre i Indsigt og Virksomhed, saa skal det netop være vor Stolthed og vor Glæde, om vi kan bidrage til at udbrede et klarere Lys og et stærkere Liv iblandt dem. Det er ogsaa dette, som skal være det egentlige Maal for vore Bestræbelser, og der tilbyder sig saaledes fredeligt Arbejde i tilstrækkelig Mængde. I flere Aarhundreder har vort Modersmaals Forsømmelse og Tilsidesættelse hvilet som en evig-lang Vinter over Folkeoplysningen. Endelig lader Vaarsolen sig tilsyne og kaster sine første Straaler over vor elskede Hjemstavn. Maatte mit Haab ikke skuffe mig! Men det bæres mig for, som om denne Jordbund, der saa længe har ligget udyrket, skal bære rig og mægtig Sæd“.<sup>25)</sup>

Med disse to Erklæringer var Programmet givet, og i Haderslev kom alle paa Benene. 1838 talte Byen c. 1000 Borgere, og de 950 af disse var i national-politisk Forstand intet, bogstavelig talt intet, eller, for at bruge Nissens Udtryk, „næsten kun Fæ, der ikke tænkte og ikke kunde tænke paa andet end den daglige Føde.“ En halv Snes Mænd i fremskudte Stillinger gav Byen dens liberale, d. v. s. slesvigholstenske Præg, og bag disse stod igen to tyskdannede Advokater, P. Gottfriedsen og C. Selig, begge indfødte Haderslevere. Gottfriedsen var en lille, mørk, mager og halt Mand, skrap i Færd og hvas i Tale, Byens og Amtets mest søgte Sagfører, en ivrig Slesvigholstener og en bitter Fjende af Danmark. Det var ham, der senere bragte Koch og P. Hiort Lorenzen ud paa Fallittens Rand, og det var ligeledes ham, der 1840 afløste Lorenzen som Byens Stænderdeputeret, uden at han dog fik nogen Betydning som udovende Politiker. Mosaiten Selig var noget mere moderat. Begge talte og skrev Dansk efter Tidens og Stedets Lejlighed.

Deres nære Meningsfælle og „dristige Executor“ var Købmand Peter Hiort Lorenzen paa Møllepladsen ved Sønderbro, den højt beundrede og fejrede Forkæmper for et

selvstændigt og frit Slesvigholsten i Personalunion med Danmark. Han var mere frisindet end Gottfriedsen, uden dennes fjendtlige Følelser imod Danmark, og mere igaaet med Naboen Selig, hvis Raad han vel sædvanligst fulgte.<sup>26)</sup> Efter Stændersessionen 1836 betragtedes han som Nordslesvigs Fører, og om ham samlede sig alt, hvad der var liberalt og slesvigholstensk i Byen: Konrektor Vollquardtsen, Pastor Lautrup, Dr. Marcus, Købmand de Wulff, nogle andre Storkøbmænd og Faktor C. Sørensen, der vilde gælde for en dansk-sindet Slesvigholstener. Alle stod i skarp, Hiort Lorenzen endog i ligefrem fjendtlig Opposition til Byens Borgmester, Holsteneren L. F. G. Schrader, der, ligesom Amtmand Fr. Johannsen, havde tilendebragt sit Universitetsstudium før Frihedskrigen og tilhørte det gammelholstenske Kongeparti (Helstatsmænd).

Den lille, liberale Kreds kujonerede det øvrige Borgerkab; selv Smaamanden vovede ikke at sætte sit Navn under Bønnen for det Sprog, han selv talte; „Dannevirkler“ blev et frygtet Skældsord for Hadersleverne, den „store“ Petition kom slet ikke rundt i Byen af Frygt for et forsmædeligt Nederlag, og ligesom Nikodemus i Evangeliet kom Kochs og Nissens faa nationale Venner til dem om Natten. Det samme Spil fortsattes ud paa Landet. C. Sørensen skræmmede i den Grad Pastor Hertel, at han puttede den store Petition ned i sin Bordskuffe i Stedet for at lade den komme til Sognebeboernes Kundskab, og senere vovede han end ikke at yde Koch den mindste sproglige Hjælp. Pastor Randbøll i Skrydstrup<sup>27)</sup> skrev til Orla Lehmann, at de saakaldte danske Venner inde i Haderslev (Koch og Nissen) gjorde omtrent alt for at fordærve Sagen og tvang ham til helt at holde sig tilbage. I Nordslesvig maa der sikkert have blæst en ond Vind i de Dage.

Paa en meget haanende Maade angreb Hiort Lorenzen samtidig hele Bevægelsen i et hamborgsk Blad, Vollquardtsen i Kieler Corr. Blatt, og Lautrup skrev et Par bidske og ret perfide Artikler i „Lyna“ imod Petitionen. Til hans Und-

skyldning maa dog anføres, at Koch havde ladet Adressen cirkulere i forskellige Affattelser, og dens Krav gik jo ogsaa langt ud over, hvad der egentlig laa for. Det var en grov Usandhed — skrev Præsten — naar Adressen lod Befolkningen i Haderslev Amt bede om dansk Skole- og Kirkesprog; thi ingen kan med Rette bede om noget, som han forud besidder i fuldt Maal, og ingen besindig Nordslesviger vil underskrive en saadan Anmodning; men dette viser ogsaa bedre end alt andet, at Adressen hverken er undfanget eller født i Amtet, og at den befordres frem i Daglyset ved fremmed Indflydelse. Dette var nu en Usandhed til den modsatte Side, eftersom Koch og Lille Papegoje utvivlsomt hørte Amtet til; men Paastanden blev troet og gav Signalet til det Skrig om en „kongerigsk Propaganda“, som fra nu af fulgte Bevægelsen lige op til vor egen Tid. I „Lyna“ værgede Koch for sig efter Evne, men han blev dog nødt til for selve Haderslev Amt at føre Petitionen tilbage til Flors Affattelse, „da man ej mente at kunne underskrive den i den anden Skikkelse, og først efter at Bemærkningerne om Skole- og Kirkesproget var udeladte, fik den under almindelig Bifald mangfoldige Underskrifter“. Senere kom Prof. Paulsen Koch til Hjælp, og efter hans Indlæg forsvandt Pastor Lautrup fra den litterære Skueplads.<sup>28)</sup>

Bagvadskelserne fortsattes i København. C. Sørensen, Hiort Lorenzens Løbedreng, var Agent for Trykkefriheds-Selskabet, og i Breve til Pastor Gad, Orla Lehmann og andre af Selskabets Styrelse skildrede han Koch som en uduelig og upaalidelig Person, en Bajads i Lader og Fagter, en Overløber og „Skurk“, og hans Blad som et Organ, hvori en Orla Lehmann ikke kunde være bekendt at skrive<sup>29)</sup>, medens Flor afmaledes som „en besat, med hvem ingen turde eller kunde have noget at gøre“. — Trykkefriheds-Selskabet omfattede Kongerigets bedste Mænd, men baade dengang og endnu langt senere havde disse meget ondt ved at sætte sig ind i Vilkaarene for den sønderjydske Kamp. Den fremmede Kolos, der siden Reformationstiden havde tynget paa dansk Aands-

og Statsliv, maatte bekæmpes med Staalhandsker og Skridt for Skridt som i en Belejring aftvinges selv de mindste Indrommelser; her gjaldt kun to Vilkaar: Underkastelse eller Krig paa Liv og Død! De sønderjydske Mænd gik i Kampen for at blive sig selv. De vilde ikke høre til de halvt opædte Folkerester, de ynkelige Vragstumper, der findes rundt omkring paa Kloden og daglig nedsvælges af Folkefraaserne. Derfor var Flor og hans Fæller ikke alene nødte til at tale Dansk, men at tale mandigt og myndigt, til sine Tider udfordrende Dansk; men det forstod Københavnerne ikke. De ønskede en sindig, godhjertet, hensynsfuld Ophjælpning af det danske Sprog, som om en Ophjælpning ad den Vej var mulig, som om en Haj nogensinde godvillig har givet slip paa det Bytte, den holdt mellem Tænderne. Bang, Algreen-Ussing, Hvidt og H. C. Ørsted var liberale Mænd, der fraterniserede med de tysk-liberale i Hertugdømmerne og tilstræbte sammen med dem et fælles politisk Maal: Kongedømmets Indskrænkning, og hvortil saa al den Krigslarm om en Sprogsag, som vel hørte med til Programmet, men dog først kom i anden Linie og var en beklagelig Mislyd i Liberalismens Harmoni. Og desuden, hvad var det for Sprog-mænd, der havde stillet sig i Spidsen for denne Opdanskning? Koch skrev Bondedansk, fuldt af Fejl, Flor var en vild Raskianer, og hans øvrige Medhjælpere fyldte deres Opsatser med Germanismer! Da Flor i Maj 1838 kom til Hovedstaden, mødte han Mistillid og mørke Miner overalt og opfattedes nærmest som Anfører for en Skare Tyskerædere. Han maatte anvende hele sin Myndighed for at tale Bestyrelsen til Fornuft, af den lovede Understøttelse til Bladet blev der intet, og Orla Lehmann naaede kun at levere eet Bidrag til „Dannevirke“.

Men Misstemningen gik endnu højere op. I Brev til Flor beklagede Kabinetssekretær Adler sig over den daarlige Retskrivning (Flors egen), som fandtes i Petitionen og Subskriptions-Indbydelsen, og mellem Linierne lod han skimte igennem Prinsens og sin egen Angst for den Dristighed,

hvormed den danske Sag var indledet. Alle dukkede sig, alle veg, ingen syntes at have Øje for det Mandemod, den Kraft og Ildhu, som sattes ind paa Folkets Genrejsning. Kun de „svorne“ kunde bestaa, og for dem beroede alt paa den tavse Masse, der stod bag dem, paa de tusind Bondehjem i Sønderjylland.

Og de „svorne“ var nemt talte. Da „Dannevirkes“ Udgivelse nærmede sig, foretog Flor i Slutningen af April en Ridetur omkring til sine Meningsfæller for at enes med dem om Bladets Retning og Forhold. Han gæstede først Dr. Claus Manicus i Eckernförde. Denne var Søn af en Landbolsmand og Snedker i Gammelbyskov i Angel, havde gaaet i Flensborg Skole, taget kirurgisk Examen i København og i mange Aar været Læge paa Færøerne. Da han atter kom tilbage til Hertugdømmerne, tog han Doktorgraden i Halle og skrev talrige Artikler i lægevidenskabelige Tidsskrifter. Han var nu en Mand paa 43 Aar, besørgede en stor Praksis og opdrog 10 Børn, men fik ikke desmindre Tid til i de følgende Aar at udfolde en frugtbar, national-politisk Skribentvirksomhed. Smaa, kvikke, letlæselige Afhandlinger syntes at dryppe fra hans Pen. I Flors Breve til Koch anmeldes uafbrudt: „en god Artikel fra Manicus, to, tre, fire Artikler fra Manicus“, eller, „lutter Manicus'er er heller ikke godt!“ I den første trange Tid var det ham, der, rent journalistisk, bar „Dannevirke“, Aabenraa Ugeblad og Flensburger Zeitung uden Honorar og uden anden Tak end det Had, der lidt efter lidt skabtes om ham i det tyske Eckernförde. 1841 nægtede Kong Christian VIII — trods Flors indtrængende Anbefaling — at vise ham den Paaskønnelse, som et Ridderkors betød.

Det næste Besøg gjaldt Birkedommer Claus Jaspersen paa Nordskov ved Gjelting, Flors ældste og bedste Ven i Slesvig. Han var en Gaardmandssøn fra Bremsborg i Svesing Sogn og nu 63 Aar gammel. I sin Ungdom havde han en kort Tid været Lærer i Kiel, tog senere juridisk Examen, praktiserede som Advokat og blev i Begyndelsen af Aarhun-



dredet Birkedommer eller Justitiarius for en Række Godser i Angel. I høj Grad historisk og arkæologisk interesseret havde han i sin Hjemstavns Liv og Væsen fundet det danske Grundlag, som besjælede ham selv. Han var en overbeviset og urokkelig Dansker, og som Vicepræsident i de slesvigske Stænderforsamlinger 1836 og 38 den eneste, der formaaede at holde sammen paa de svage, danske Elementer.<sup>30)</sup>

Fra Nordskov gik Turen til Herredsfoged Carl Wilhelm Anton Friherre v. Wimpffen i Flensborg, Søn af en indvandret bajersk Officer og Bispedatteren Nicoline Bloch af Kobenhavn, — født 1802 i Lyksborg, hvor Faderen var Hofchef hos Hertuginde. Han var udgaaet fra Roskilde Skole, tog 1824 juridisk Examen paa Gottorp og ansattes 1826 som Sekretær paa Amtshuset i Haderslev. Her satte han sig nøje ind i det brogede, slesvigske Liv i For- og Nutid og skrev senere den første sammenhængende Fremstilling af Hertugdømmets Historie, set fra et dansk Synspunkt. 1835 udnævntes han til Herredsfoged i Vies Herred og indførte dansk Samtalesprog med Bønderne i dette vigtige Strøg, der strakte sig helt ned til Byen Slesvigs Landsogn. Skarpsindig, tavs, indesluttet, ubøjelig i sit Retsind og sin Overbevisning, fortrolig med dansk som med tysk Aandsliv sluttede han sig uforbeholdent til den vaagnende Danskhed og var endog „Dannevirkes“ Redaktør fra 7/8 1838, og indtil Døden bortrev ham i Foraaret 1839.

Efter et kort Besøg i Bov hos Pastor Thomas Høyer Jensen, tidligere dansk Præst i Flensborg, fortsattes Rejsen til Notmark paa Als, til Pastor (senere Biskop) Jørgen Hansen, en Smedesøn fra Tandslet, født 1802. Han tilhørte en paa Als og i Sundeved meget udbredt og begavet Slægt og havde under store Afsavn kæmpet sig frem til theologisk Embedsexamen 1823. Allerede som Præst i Ballum henledte han Opmærksomheden paa sig ved forskellige gode Afhandlinger om Fattigvæsenet, og disse Undersøgelser fortsattes, efter at han 1830 af Hertugen af Augustenborg var kaldet til Præst paa sin Fødeø; men han kom rigtignok ogsaa snart

i Opposition til Naadigherrens junkeragtige og haanske Behandling af Befolkningen. Dette Fjendskab førte ham over i den nydanske Lejr, men stiv, gammeldagstænkende og rationalistisk bundede han langt dybere i det daværende slesvigske Liv end Flor og hans Mænd. Han var dem en trofast Støtte i Gennembruddets Dage; men senere formaaede han ikke at vinde med i det stærke Aands- og Frihedsliv, der bar Udviklingen. Til ham sluttede sig 1838 Stændermændene Bonefeldt\* i Ulkebøl og Alexandersen i Sottrup.

Saa mange var de „svorne“. Det var den Haandfuld Mænd, der sammen med Paulsen, Flor, Koch og Nissen havde besluttet at ploje den danske Grund op i Sønderjylland. I Aabenraa gjorde Flor vel Forsøg paa at vinde den dansk-dannede Amtmand Christian Tillisch, født paa Gaarden Favrvraa ved Christiansfeld, en Sosterson af Statsminister Stemann, i Slægt med Mosting og andre mægtige Familier, men hele det officielle Danmark vendte Ryggen til Bevægelsen, og Amtmanden ligesaa. Han synes kun at have gjort nogle høflige Bemærkninger til Gunst for det danske Sprog og Petitionen.

I Aabenraa stødte Koch til Flor for at ledsage „Sønderjyllands Reformator“ til sit beskedne Købmandshjem i Gl. Haderslev, og her blev Flor i flere Dage for at indvie Koch og Nissen til deres nye Gerning og ordne det allernødvendigste.

---

\*) I Maj 1838 aflagde Prof. C. Paulsen et Besøg hos Bonefeldt og skriver herom i sin Dagbog: Næste Morgen spadserede jeg i dejligt Vejr langs med det yndige Alsinger Sund til den Land-Deputerede Bonefeldt. Ogsaa her mærkede jeg, at mit Navn er blevet populært i det danske Slesvig; næppe havde jeg nævnet det, saa blev hans Ansigt meget venligt, han trykkede mig i Haanden og sagde strax: Havde jeg bare kunnet skrive Tysk, saa skulde Vollquardtsen have faaet Børst! Den sjældne Bonde førte mig ind i sin Skrivestue, og der laa Københavnsposten, Fædrelandet og Trykkefrihedsselskabets Skrifter, paa Hylden stod tyske og danske Bøger. Han er almindelig agtet, lovede at skaffe Petitionen mange Undertegnere og at tale for den, helst paa Dansk, paa Landdagen.

„Haderslev var dengang et magert Punkt for en begyndende Redaktør — skrev Koch — en tør Ørk, hvorfra der dog skulde skaffes Vand til alle de tørstende.“ Paa hans egen Boghylde stod kun en Del Andagtsbøger og nogle Digterværker og Fortællinger, Byen selv ejede ingen offentlig Bogsamling, og efter at Pastor Hertel havde trukket sig tilbage, kendte Nissen og Koch ikke en eneste videnskabelig dannet Mand, med hvem de uden Ydmygelse kunde raadføre sig. Det nye Redaktionskontor forsynedes med Molbechs og Meyers Ordbøger og med et Par københavnske Aviser. Ligeledes var det galt fat med Retskrivningen. Hverken Nissen eller Koch var sprogfaste, og Flors Retskrivning saa moderne, at den, da det kom til Stykket, slet ikke kunde gennemføres. Maaske stredes de dog allermest om selve Bladet. Koch og Nissen vilde gøre „Dannevirke“ til et National-Arkiv. Alle Danske skulde arbejde med paa den nye Vold ligesom i Thyra Dannebods Dage, enhver Forfatter af Rang yde sit Bidrag, og de kunde ikke nøjes med mindre end et folkeligt Gjallerhorn, hvis Toner fra Bifrost-Haderslev skulde klinge lige op til Nordkap og Haparanda. Flor afviste disse Tanker. Den indvortes Vækkelse, som de arbejdede for, kunde en Masse udenfor Slesvig ikke fremkalde. Hvis de vilde haabe nogensinde at slaa deres Fjende til Gavns, maatte det ske ved Slesvigernes egen Kraft; det var deres egen Skam, at de havde ladet sig binde og baste, og det maatte ogsaa blive deres egen Ære at afkaste Aaget. Derfor ingen kongerigske Medarbejdere, ingen Pengeunderstøttelser udefra, alt ved indfødte Kræfter og selvskaffede Midler, alt hjemmegjort og slesvigsk-ægte: et Blad, skrevet for Bonde og simpel Borger og redigeret af Ligemænd. Saaledes var Programmet, og det blev gennemført.

I Begyndelsen af Juni 1838 var „Dannevirkes“ Forhold ordnede. Alle Bidrag af Betydning skulde først sendes Flor til Gennemsyn og Prøvelse, og han blev Bladets moralsk-ansvarlige Redaktør. Wimpffen paatog sig at levere en ugentlig Oversigt over Stænderforhandlingerne, Paulsen skulde

paa sin gode og ligevægtige Maade skrive om nationalhistoriske Spørgsmaal, og Manicus behandle mere almene Emner. Det daglige Arbejde med Korrektur, lokale Nyheder og Handelsefterretninger besørgetes af Koch og Nissen, Trykningen af H. Seneberg. Den 2den Juni sendte Flor hele Indholdet til første Nummer, og efter v. Wimpffens Ønske bestemtes det, at Bladet skulde begynde sin Gang paa Dannebrogsdagen den 15de Juni, i gamle Dage helliget St. Vitus og Modestus, Aarsdagen for Arkonas Erobring 1169 og Volmerslaget 1219. De „svorne“ følte sig ikke som en isoleret, tilfældig Hob; de stod som Ombud for et ældgammelt Folk og et tusindaarigt Rige, og i Genrejsningsøjeblikket kaldte de Fortidens store Skikkelser og Minder frem i Kampbraaddet; de lod de døde stride sammen med de levende, ligesom Koch og Nissen i naiv Fromhed havde gjort Bladets Navn til Folkeerindringens Mærke.

Men „Dannevirke“ kom ikke ud den 15de Juni. Koch havde tegnet en Vignet til Bladet, forestillende Karlegat paa Dannevirkes Vold, med mange symbolistiske Tegn og Skikkelser; den blev sendt først til en københavnsk Træskærer, senere til en Metalstøber i Altona og kom ikke til Haderslev før i Begyndelsen af Juli. Herpaa kunde Bladet ikke vente. Det udkom den 20de Juni, dateret den 15de.

Nyet var tændt; men paa dets øverste Rand fandtes en lille, sort Prik, der ikke godt kunde opfattes som en Skønhedsplet og stak underligt af imod det stærke Lys, som ellers udgik fra det. Paa en Maade skyldtes denne Plet det københavnske Trykkefriheds-Selskab; thi vel havde dette i vrede Ord bebrejdet Koch og Flor, at de talte for djærvt, men ikke desmindre geraadede det selv i den heftigste Strid med Slesvigholstenerne og beskyldtes endog for at ville indlemme Hertugdømmet Slesvig i Kongeriget og udslette dets officielle Navn. Hermed forholdt det sig paa følgende Maade. I Maj 1838 udgav Selskabet et lille, fysisk-geografisk Kort over Danmark, Holsten og Lauenborg, tegnet af en Ingeniørkaptajn J. N. Olsen og ledsaget af en Redegørelse ved Prof. J. Fr.

Schouw. Det var et rent fysisk Kort, helt neutralt i statsretlig og politisk Henseende, og det havde benyttet Navnet Sønderjylland for Slesvig, alene fordi hint var Provinsens gamle, danske Landskabsnavn, svarende til Nørrejylland. Hertil var der egentlig intet at sige. Navnet Sønderjylland fandtes i de fleste geografiske Lærebøger, danske som tyske, og benyttedes endnu af og til i administrative Skrivelser. Saaledes havde Amtmand Fr. Johannsen brugt det i en officiel Udtalelse i Januar 1838, Etatsraad Adler i April, og Statsminister Stemann ved forskellige Lejligheder. Navnet kendtes af alle, uden at nogen hidtil havde forbundet en udfordrende, politisk Hensigt med dets Brug, allermindst Trykkefriheds-Selskabet<sup>31)</sup>; men den begyndende danske Rejsning gjorde det til et Slagord i Modsætning til „Schleswig-Holstein“, og af den Grund blev der slaaet Allarm lige fra Altona til Haderslev. Næppe var Kortet naaet til Haderslev, før C. Sørensen skyndsomst sendte det til P. Hiort Lorenzen i den slesvigske Stænderforsamling, og her blev der gjort stort Væsen af denne lumske Inkorporation og den danske Propaganda. Præsidenten, Prof. Falck, fandt Lejlighed til at udbringe en Toast for det saa skammelig undertrykte Navn Slesvig, og Nis Lorenzen lod sig endogsaa udmelde af Trykkefriheds-Selskabet, fordi hans Landsdels ældgamle Navn fandtes paa et fysisk Kort. Fra „Altona Mercur“ til „Lyna“ regnede det med Spottegloser ned over det forhaanede „Sønderjylland“, og trængt og skræmmet fra alle Sider vovede Koch ikke at sætte det paa sit Blad. Trods Subskriptions-Indbydelsens Løfte og i Strid med en ledende Artikel i selve Bladet udkom „Dannevirke“ med Undertitelen: „Et Ugeblad for Hertugdømmet Slesvig“.

## VI

### „Dannevirke“

Tilsyneladende var det et ringe Resultat, der kom ud af alle disse Anstrengelser. Det første „Dannevirke“ var et „solle, lille“ Halvarks-Ugeblad, trykt med tarvelige Typer paa endnu tarveligere Papir og nægtet de allerførste Betingelser for Liv og Trivsel. Det savnede sit eget Trykkeri; kun mod en rent ud dræbende Porto kunde det forsendes med Posten og var derfor henvist til at leve af Haderslevs nærmeste Op-land. Det havde ingen Ret til at optage betalte Kundgørelser eller bringe politiske Efterretninger, de sikreste Midler til at opnaa Forbindelse med Befolkningen; det var priggivet en halvfjendtlig Censor og overvaagedes af en ondsindet Regering, der havde forbeholdt sig Ret til naar som helst at inddrage dets Privilegium. Dets Stilling var som et hjælpeløst Barns, født uden Medgift i en fjendtlig Lejr og uden Vennekreds paa den anden Side af Modstandernes Telte. Og dog skulde det straks staa rustet til Tænderne og paa Timen optage Kampen med en overlegen og aarvaagen Fjende, der havde siddet i Landet fra gammel Tid med Seklers Hævd paa Herredømmet, og som øjeblikkelig vilde paatvinge det Urostifterens lidet taknemmelige Rolle. Det hele saa ud som Daarskab og opfattedes som Daarskab, selv af de mest velvillige.

Men hermed er Bladets vanskelige Stilling endnu ikke

helt klarlagt. Som en uventet og hidtil uændset Magt kilede den nydanske Bevægelse sig pludselig ind paa Kamppladsen mellem den møre Absolutisme og de slesvig-holstenske liberale, lige hjertelig uglest fra begge Sider. Ilder og paagaende, fuld af Haab og Tro, med store Dannelseskrav i sit Følge syntes den at ville vende op og ned paa alt, og havde dog ikke Magt til at følge sit eget Program. Som folkefødt og dansk Bevægelse var den inderst inde oppositionel baade opad mod den dynastiske Statsidé (Helstaten) og fremad mod de slesvigholstenske Planer. Den vilde være dansk, ikke i Kraft af et Dynastis Arveret, men fordi den selv var født til at være det, og alligevel maatte den søge Beskyttelse hos Dynastiet for ikke at blive knust under Modstandernes Hæl. Af Hjertets Dyb hadede den den Liberalisme, der vilde rive Folket bort fra dets sande Hjem og lade det forsvinde som Vragstumper paa en fremmed Strand, og dog formaede den ikke at træde i Skranken for den eneste Statsform, som vilde være i Stand til at sikre Folket Frihed og Selvstændighed i eget Bo. Men dette vil jo igen ikke sige andet, end at den savnede statspolitisk Program, og dette vedblev at være dens store og skæbnsvangre Svaghed. Flor og Koch var snilde Folkevækkere, klare og maalbevidste, saalænge det drejede sig om Sprogets Ret og Folkets aandelige Selvudfoldelse; men deres Udsyn gik ikke videre. De var kun Saamænd, ikke Høstmænd, de var ikke Politikere. Selvfølgelig skal det ikke bebrejdes dem, at de i de første vanskelige Aar maatte lavere frem og tilbage mellem Regeringen og Oppositionen og snart paadrog sig Skin af Servilitet, snart af oprørske Folkelighed. Det kunde ikke være anderledes. De kæmpede med dobbelt Front, og deres store Svaghed paatvang dem denne Æggedans. Men ogsaa efter at de var komne til Kræfter, vedblev de at akkommodere sig politisk. I deres Travlhed med Folkevækkelsen synes de aldrig at have undt sig Pusterum til at tænke over et: Hvad saa? Selv i deres fortroligste Breve findes ikke ringeste Hentydning til den danske Nationalstat, der fornuftigvis maatte

være deres endelige Maal. Politisk blev de ved at laane sig frem, og da de endelig havde opdraget en virkelig Folkemagt, førtes denne af stærkere Lidenskaber og større Kræfter langt ud over Nationalismens Maal.

Som det gik Partiet, gik det Bladet. Det havde intet sikkert politisk Leje. Det var kongeligsindet uden at være absolutistisk og frihedskært uden at være liberalt. Derfor hedder det i Kochs første Henvendelse til Læserne:

„Snart har man kaldt mig en Urostifter og Oprørsmand, fordi jeg for mig og mine Landsmænd forlanger den Ret, som alle andre skikkelige Folk her i Verden har, nemlig at vore Embedsmænd skal tale os til i Landets Sprog, enten de saa mundtlig eller skriftlig har med os at gøre. Snart har man kaldt mig servil og Absolutist, fordi jeg trak mig tilbage fra de liberale. Men dels kan disses Foretagender meget godt undvære min Understøttelse, dels kan man ikke fortænke mig i, at jeg ikke har stor Lyst til at blande mig med dem, der behandler mig som en Landsforræder, fordi jeg taler mine forkuede Landsmænds Sag. Vi ved alle meget godt, hvorledes vi skal bedømme de Nordamerikaneres Liberalisme, der straffer som Landets Fjende enhver, der vover at foreslaa de stakkels Negerslavers Frigivelse. Derfor tvivler jeg heller ikke noget Øjeblik paa, hvo der i deres Øjne, der staar uden for vor Kampplads, vil blive anset for mest liberal, enten mine Modstandere, som nægter Folket dets naturlige Rettigheder, ene og alene fordi det er det ringe, vanmægtige Folk — eller jeg, der for at forsvare disse, gaar i Kamp mod dem, der baade har Magten og Anseelsen her i Landet.“

Derfor blev „Dannevirke“ Organ for Modersmaalets Forsvar og Folkets Oplysning, og til at begynde med havde det kun eet klart, politisk Formaal: Bekæmpelsen af den slesvigholstenske Separatisme. I alle andre Retninger indtog det vigende Standpunkter og stemples af Modstanderne som et servilt, absolutistisk Propagandablad, opretholdt ved fremmed Indflydelse og betalt med Judaspenge. Og overfor de gamle Regeringsmænd, de konservative Slesvig-



holstenere, var Stillingen ikke stort bedre. De havde forud deres Nød med at holde de liberale i Ave, og med den aller største Uvillie saa de, at der til de alt bestaaende Vanskeligheder nu skulde føjes en ny: en oprivende Sprogstrid og en Ophidselse af Statens to Folk mod hinanden. Hvis det havde staaet til dem, var „Dannevirke“ straks blevet undertrykt.

I Juni 1838 var det i Sandhed ikke morsomt at være Peter Christian Koch, „denne lille David, der med en Slynge og fem Stene, opsamlede ved Bækken, skulde gaa en vældig Goliath i Møde“. I Haderslev bestod hans hele Følge af en Bogbindersvend, en Maler og en Degn, der af Frygt for „gale“ Folk endnu ikke turde vise sig i hans Selskab. Og det var dette obscure Kløverblad, der vovede at tale forargelige Ord om tysk Kultur, om Sprogtyranni og national Undertrykkelse, om Modersmaal og forrædersk Fædrelanderi, disse købte ildesindede, der kun havde til Hensigt at udsaa Had og Tvedragt og standse det slesvigholstenske Folks „Verbrüderung“. Hvor skammeligt og uhørt! — Det første Nummer af Bladet vakte en saadan Storm, at Koch og Nissen nær havde tabt baade Næse og Mund af Forskrækkelse.<sup>32)</sup> De havde al deres stærke Fromhed og Tro nødvendig for at holde Stand, og navnlig gjaldt dette Koch, der stod forrest og hele sit Liv igennem omtumledes i Stemningernes Bølgedans fra himmelblaat til afgrundssort. Det gik ham til Marv og Ben. I Anløbets Hede skrev han til Flor om at nedlægge Vaabnene, og først efter Ugers Forløb blev de krigsvante Mænd, ene mod en hel Stad, kun støttede af fjerne Venner i Flensborg og Kiel.

Men ogsaa Bladet viste sig haardført og sejlivet, som en rigtig Proletarunge ikke til at sulte ihjel. I sin første ringe Skikkelse kunde det trykkes og udgives for c. 400 Kroner Kvartalet, Abonnementet vilde noget nær indbringe denne Sum, ingen skulde leve af det, Koch havde sin Handel, og Medarbejderne skrev gratis. Dets 8 ugentlige Smaaspalter kunde Manicus, om galt skulde være, fylde alene, og Flors Redaktionsmappe svulmede snart af Bidrag. Den forbitrede

Modstand vakte Opmærksomhed omkring det; det blev noget af et Skuespil, der morede, selv om Indholdet ikke fængede. Halvt i Spøg skrev Koch den 15de Juni, at der ganske sikkert vilde blive Oprør i Haderslev, hvis Bladet ikke snart kom. Alle forstod, at det havde Jordbund, at det var et ganske naturligt Foster af Tidens Rørelser, og at et langt Sejrsløb laa til Rede for det, saasnart det blot kunde komme rigtigt i Sadlen. Men ogsaa det var vanskeligt. Det havde to Hovedopgaver: at slaa Slesvigholstenerne og vække Nord-slesvigerne. Disse Opgaver horte paa en Maade nøje sammen og var dog vanskelige at forene i et jævnt Blad, fordi Modstanderne havde viklet det simple nationale Spørgsmaal ind i statsretlige Lærdomme, der var utilgængelige for Menigmand og maatte bekæmpes gennem besværlige og trættende Udredninger. Derfor vilde Flor straks have Hovedvægten lagt paa den sidste Opgave. Han vilde skabe et Blad for Bonde og simpel Borger og igennem deres Vækkelse drage Grunden bort under Slesvigholstenernes Fødder; men denne indirekte Skydning tilfredsstillede ikke hans Medarbejdere. Deres Vrede over Modstandernes Angreb krævede Svar med grovt Skyts, og i den første Tid blev „Dannevirke“ et dygtigt, noget for lærd, dansk Kampblad.

Der er sagt mange smukke Ord om det folkelige „Dannevirke“. Det paastaas endogsaa, at Læsningen af 1ste Aargang skal være som „at vandre i en Skov i den tidlige Morgenstund, naar Fuglene vaagner een efter een, og ingen menneskelig Magt kan faa dem til at tie, fordi deres Time er kommen“. Men Lignelsen halter slemt, ikke alene fordi det er vanskeligt at forestille sig Jørgen Hansen og Manicus som Nattergale; men særlig, fordi der i disse første 50 Numre overhovedet ikke findes nogen Sang eller munter Kvidren af Betydning. Koch klimprer af og til paa sin svage Harpe, og en Degn eller Præst kvæder en tam Vise; men ellers er alt viet til Kamp og Sværdhug. Dette ses allerede af Overskrifterne paa de ledende Artikler der næsten fylder hele Bladet og i det højeste levner Plads til noget stedligt Nyt, nogle

Handelsefterretninger eller en Anekdote. Bladet skriver om Undervisning i Tysk i den nordslesvigske Almueskole, om Sproggrænser, om sønderjydske Stednavne, om Slesvigs Inkorporation 1721, om Slesvigs og Holstens Uforenelighed, om Totalisterne (o: Slesvigholstenerne), om dansk Sprog i Stænderne, om Arvefølgen i Slesvig og Holsten, om Skattebevillingsretten, om Angelboernes Oprindelse og Sprog, om Skatteprægravationen, om Armeens Enhed o. s. v. — lutter første Indlæg fra dansk Side i den udviklede Strid, som sluttelig udkæmpedes paa Isted Hede.

Disse Indlæg er velskrevne, af og til lidt tunge og skæmmede af fremmede Ord (Hostilitet, Kalamitet, Prægravation o. s. v.), der maa have været helt uforstaaelige for Datidens Bønder. For os indeholder de intet nyt. Med ustandselig Lidenskab har to Slægtled pløjet disse Emner igennem, og de staar nu for os i en Klarhed, som hine Banebrydere savnede og maatte savne. Men det forringer jo ikke deres Arbejde og endnu mindre den Sum af Mandighed, Hengivelse og Offerlyst, som de satte ind paa at bryde ny Jord, ubekymrede, om det blev dem eller deres Efterslægt, der skulde nyde Frugterne, om Sejren var nær for Haanden eller fjern.

1838 var Bladets Kampartikler tindrende nye, de gjaldede fra Kongeaa til Ejder, hvert Ord slog ned, fordi de afdækkede en almen kendt Virkelighed, som dog aldrig hidtil var set i den Belysning. Selv en Modstander som Olshausen indrømmede, at Bladet var altfor farligt til at kunne ties ihjel, ja endog, at det i Aand, Kundskab og Forstand overgik næsten alle tyskskrevne Ugeblade i Hertugdømmerne, og efter et Aars Forløb tvang det ham og hans Aandsfæller ud af Slesvigholstenernes Rækker. Nyholstenismen blev „Dannevirkes“ første politiske Frugt.

Men i Nordslesvig kunde Bladet foreløbig ikke glæde sig ved en tilsvarende Indflydelse. Det lyste op i den tyske Skumring,

„hvor hvert et Straa var hverdagsagtigt tydeligt at se endnu, skønt alt var solforladt og øde, Døden nær“, men det tændte ikke ret i denne træge Masse. Det var kun for de fremmeligste, for dem, der allerede ømmede sig under Embedsstandens og Tyskeriets Hæl; den store Hob forstod det ikke og læste det ikke. I det første Aar mistede det 100 nord-slesvigske Abonnenter, og der hørte kun ringe Spaadomsgave til at forudsige det en tidlig og selvforskyldt Død, hvis det blev ved udelukkende at hamre løs paa sit Hovedtema: den evige Sprogsag. „Vi har længe nok diverteret et utænkende Publikum med tør Filosofi — skrev Koch 1839 — og ved paa den allerfornuftigste Maade at bekæmpe Tyskerne kan vi skille os af med hele vor Læsekrede“. Der maatte aabnes nye Veje ned til Befolkningens daglige Liv, dens rent menneskelige Interesser maatte sættes i Svingning, og Bladet blive dens Ven, Vejleder, Talerør, en Del af dens Liv, men hvorledes?

Der er kun gaaet syvti Aar, siden dette Opdyrkningsarbejde begyndte, der lever endnu Mænd iblandt os, som har holdt det første Nummer af „Dannevirke“ i deres Haand, og dog er det saare vanskeligt for os at sætte os ind i Vilkaarene for Datidens Oplysningsstræb. Dengang levede det menige Folk helt borte fra al offentlig Drøftelse, igennem Aarhundreder vænnet fra en saadan. Det kendte ingen anden aandelig Paavirkning end den, der udgik fra Kirken og Skolen, ingen andre Sammenkomster end Familiegilder, Legestuer og Kvægmarkeder. Alle de Midler savnedes, hvormed Masserne i vor Tid hurtigt og let paavirkes: ingen Jernbaner eller Telegraf, ingen Post undtagen ad Landets allerenkleste Hovedruter, intet Mødested, hvor den store Flok kunde faas i Tale, og hvor de første Straalebundter af Samfundstanker og national Forstaaelse kunde kastes ind i Vankundighedens og Smaa-sindets Morkekamre. De første Foregangsmænd stod overfor en ørkenagtig Goldhed, en stejl Tomhed, der paa Forhaand afviste enhver aandelig Paavirkning, som ikke foregik i tilvante Former. Landsbymeningens snevre Stædighed tvang

dem i Knæ, og undertiden var de ved at segne under dens Smaasyn og Smaasind. Det er just ikke Kæleord, som Koch, Flor og Skau bruger, naar de siger deres Hjertens Mening om den dalevende Slægt i Nordslesvig, og de fik til Gavns at føle, hvad en Fornyelse koster der, hvor Individets aandelige Tilpasning til Milieuet paa det strengeste overvaages af Landsbyens offentlige Mening, og hvor den stedlige Brevombæring, den skriftlige Tankeudveksling, besørges af Kagekoner og Vognmandskuske. Udenfor Dannelseskredsene var det omtrent umuligt at skabe en offentlig Mening eller blot at vække Interesse for en Sag, der ikke angik Bondens og Smaaborgernes personlige Forhold. Mindst af alt kunde dette ske ved Hjælp af det trykte Ord, saa længe en stor Del af den ældre Slægt noget nær var Analfabeter, og Hovedmassen af de yngre kun var i Besiddelse af tarvelig Læsevne og tilsvarende Læselyst. 1838 havde nogle jyske og fynske Aviser maaske et halvt Hundrede Holdere i Haderslev Amt, og Koch fortæller, at Folk i Almindelighed slet ikke vidste, hvad det var at abonnere. Selvfølgelig fandtes der stærke Læsere i Nordslesvig, men ikke i hver By, og hvorledes skulde en Avis faa Indpas i et Hjem, hvor det var en Byrde at læse, eller hvor Salmebogen, Almanakken og nogle Viser, „trykt i dette Aar“, var de eneste Tryksager, som fandtes paa Hylden under Loftsbjælken?

Koch havde ikke været Redaktør i ret mange Maaneder, før han indsaa, at her laa Hovedanstødsstenen. Fra sin lange Tjeneste hos Firmaet C. A. Petersen kendte han Alverden vester paa lige til Havet, og som den glimrende Paavirker, han var, skaffede han de første 300 Abonnenter, men hvad forslog det? Det var kun  $\frac{3}{4}$  % af Befolkningen. Han forsøgte det ogsaa med en Kolportør, men uden Held. Læselysten maatte først opelskes, før „Dannevirke“ kunde faa Vind i Sejlene; derfor laante han ud til højre og venstre af sit eget ringe Bogforraad og skrev uafsladelig til Flor om at skaffe nye Forsyninger. Men heller ikke det battede. Bøgerne maatte udsendes i stor Stil paa ordnet Maade, og allerede i

November 1838 fremsatte han Idéen til den „Slesvigske Bogforening“, der snart spredte Tusinder og atter Tusinder af gode Bøger ud over Landet og lidt efter lidt banede Vej for „Dannevirke“ til mange Hjem. „Først Bøgerne, saa Bladet“ blev Flors og Kochs forenede Feltraab. Og saa gik det endelig fremad, men bondesindigt og sejt. 100 nye Holdere om Aaret var Taksten, i hvert Fald op til 1844. Koch frelste Bladet og førte det ved store personlige Ofre sejrriigt igennem alle Provelser og Snarer i de første stormfulde Aar.

Man har opholdt sig over den servile Tone, der gaar igennem Kochs Breve til Flor. Han er „Hans Velbyrdigheds tro Soldat paa Dannevirke“, hans Svend ved Essen, hans Baadsmand paa Skuden uden egen Villie og Ret. „Jeg gentager nu, hvad jeg engang har sagt, og som jeg gentager, saa længe som jeg lever, og saa længe der findes Nordens Ild og dansk Fædrelandskærlighed i Deres Bryst: at Bladet tilhører Deres Velbyrdighed og Hr. Prof. Paulsen!“ — Men Koch var ingen servil, han var en „hidsig og stolt Mand“<sup>33)</sup>, og ses der bort fra de Snurrigheder, der skyldes hans provinsielle Udtryksmaade, maler Brevene Forholdet mellem de to, som det var og stadig forblev. For Koch var Flor ikke blot den store og vise Høvding, den eneste, der formaaede at rive Sonderjylland ud af Tyskhedens Mørke, han var tillige det store Menneske, Indbegrebet af alt aandfuldt og ædelt og frigjort i dansk Form. Alene Tanken om, at denne modige, trygge og overlegne Skikkelse var til og var til paa hans Side, gav hans Villie Fasthed og hans Sind det stadige Mod, der kunde fuldende Løbet og bevare Troen. Flor var hans Mandsideal, hans Opdrager og Ven. Intet Uvejr, ingen Strid og intet Nederlag formaaede at sønderrive det Fostbroderskab, som bandt disse to Mænd sammen fra 1838, og indtil Døden skilte dem.

Ved „Dannevirkes“ Stiftelse kom jeg strax i den grundtvigske Skole — fortæller Koch mange Aar senere<sup>34)</sup> — thi Prof. Flor var grundtvigsk; men denne Skole gjorde ingen Vold paa min Natur, tværtimod, den accommoderede sig, ja

ligesom trolovede sig med denne og ledede mig frem til Sikkerhed og Klarhed i min Stilling. En Gartner bortskærer Grenene paa det unge Træ og indpoder bedre Slags i Stammen, en anden Gartner bortskærer intet og indpoder intet, men opelsker det unge Træ til at bære sine egne, naturlige Frugter saa fuldkomne som muligt. En saadan Gartner svend var Flor, og et saadant Træ har jeg været. Intet fremmed er bleven indpodet i mig, i Grunden ingen Ting, selv den danske Litteratur var, af Mangel paa Tid og Penge, mig stedse fremmed, og dog blev Frugten „Dannevirke“.

Men der var stærke Safter i det Træ, som Flor opelskede. Koch var et højst sammensat Menneske, en stor Original, noget af en Særling: altid paa Færde, altid tjenende, uegennyttig, ivrig og hidsig, med Indfald mangfoldige som Stjernerne paa Himmelen, lykkelig modtagelig for nye Tanker og Planer, en uhyre Slider, naar Aanden var over ham; men urolig, lunefuld, stemningsbehersket med bratte Omslag fra det tungeste Alvor til den muntreste Skemt, springende i sin Tankegang og i sit Liv. Han digtede, han var Komponist, Tegner, Maler, Naturforsker, Opfinder, Mystiker og religiøs Sværmer paa alle Stadier lige til Spiritismen uden nogen sinde at kunne slaa sig til Ro med en enkelt Opfattelse eller finde Hvile i een Sysse. End ikke hans Redaktørvirksomhed tilfredsstillede ham. Han „var født med en uhyre Lyst og Drift til at blive Maler“, og denne ulykkelige Kærlighed fulgte ham Livet igennem for tilsidst at lade ham ende som — Fotograf. Kun trøstede det ham, at det at skrive meget lignede det at male, og medens han i de lange Kampaar sad og nedskrev sine Ledere til „Dannevirke“, forestillede han sig, at han egentlig trak Konturerne op i et Maleri med Lys- og Skyggevirkninger, For- og Baggrund.<sup>35)</sup>

Men selv den ulykkeligste Kærlighed forhindrer, som bekendt, ikke senere Forelskelser. I hvert Fald trolovede Koch sig med den danske Sag som ingen anden i Kredsen og satte Erhverv, Stilling og Formue til i dens Tjeneste. Igennem 17 bevægede Aar blev han Nordslesvigernes Lære-

mester og den bedst mulige Redaktør af „Dannevirke“. Dermed skal ikke være sagt, at han blev en stor Skribent. Da han begyndte, savnede han omtrent alle litterære Forudsætninger, hans Stil skød aldrig Provinsialismens Ham af sig, og endnu som gammel, øvet Redaktør kunde han begaa frygtelige Buk af pure Uvidenhed. Men han havde to Fortrin, der i Forbindelse med hans øvrige Egenskaber betød Sejren. Selv udgaaet af Almuen stod han i den nøjeste Føling med dens Instinkter og Ønsker, han kendte godt de Retter, der skulde koges i den journalistiske Gryde for at vække dens Appetit, og i bogstavelig Forstand opfyldte han Rousseaus Fordring om, at Læreren kun bør være faa Skridt foran Eleven for bestandig at kunne være varm og enthusiastisk og rive denne med sig. Det forstod Koch trods nogen, og da han i Sommeren 1839 endelig blev Herre over Bladet, forsynede han det øjeblikkelig med to „Ladninger“, en for læg og en for lærd, og snart fyldtes det af Efterretninger, Sagn og Digte, der bragte Flors Monitør ned til Samfundslag, som ellers ikke vilde have brudt sig stort om den; selv Flor lærte forbavsende hurtigt at raadføre sig med ham, naar han vilde skrive folkeligt, og samtidig avancerede „Peberhandleren i Lille Papegøje“ fra memig Soldat paa Volden til Flors „tro og livlige Adjutant, der maa blive min rette Arving, naar Vorherre eller Omstændighederne kalder mig bort fra Sønderjyllands Forsvar“.

Dette var ikke tomme Smigerord af Flor. Kochs Betydning for den danske Sag var ikke udelukkende knyttet til „Dannevirke“. Hans Breve viser, at han ogsaa uden for Bladet har været en fremadrivende Kraft af høj Rang, og her var det ikke hans agitatoriske Evne, hans hvileløse Flid, hans fribaarne Uafhængighed i Pengesager, hans snilde Færd over for Modstandere og Censor, der gjorde det, heller ikke hans Mod, skønt det snart viste sig, at Flor i ham „havde optrukket en Løve“, der ikke frygtede den lede selv. I en lille, skemtende Artikel fortæller St. St. Blicher, at Købmand P. C. Koch i Gl. Haderslev gør i en særegen Slags Mønt, der



kaldes Ideer<sup>36</sup>), og dermed er egentlig alt sagt. Det var hans Initiativ, der gav ham Betydning. Han er uafbrudt i Færd med at afslutte een Sag for at sætte en ny i Gang; igennem den lange Kamptid danner han en fortsat Kæde af den Slags Handlinger, han ligesom ruller sig selv op og sætter samtidig alle de andre i Virksomhed. Hans Planer gaar først til Flør og efter dennes Prøvelse og Tillempling ud i Livet som bærende Tanker. Det var Koch, der undfangede Planen til „Dannevirke“, til den store Petition, til den slesvigske Bogforening, til Sprogkortet, til dansk Skuespilkunst i Hertugdømmet, til de store Folkestævner sønden Aa, til den slesvigske Forening 1843. Andre har maaske faaet Æren for dem; men Tankerne var Kochs, og hans Hjem forblev i Sorg og Glæde Midtpunktet for det nationale Liv i Nordslesvig, indtil P. Hiort Lorenzen for en Stund afløste ham.

Hurtig blev han en „national Koryfæ“, en typisk Skikkelse, en Almuesmand og en Ridder, „i hvis Skjold der sprang Løver, og Hjerter stod i Brand“, en snurrig, ilsindet og dog vidtrækkende Kraft, vanskelig at arbejde sammen med, vanskelig at omgaas, saa vanskelig endogsaa, at hans kære Kone under de store Kriser, der fulgte Slag i Slag og truede deres Tilværelse, maatte forhandle skriftlig med ham, skønt de sad til Huse i nogle Smaaværelser i Lille Papegøje og ikke kunde undgaa hinanden. 1844 udfordrede han Johan Wegener paa Pistoler. — —

Endnu maa et Par Træk af „Dannevirkes« Historie i 1838 meddeles. I Kampen mod de moderne Ideer og Presseorganer benyttede Regeringen ogsaa postale Midler, Indskrænkninger i Forsendelsesretten, der skulde forhindre nye Aviser i at komme til Live. De albestaaende Blade nød Portolettelse, d. v. s. de kunde forsendes med Brevposten mod en aarlig Porto paa to Mark Sølv (66 Ø.) pr. Exemplar, og for ganske enkelte, stærkt begunstigede Aviser paatog Postvæsenet sig desuden — ligesom i vor Tid — Abonnement, Ombæring og Inkassation; men ved kongelig Resolution af <sup>21</sup>/<sub>4</sub> 1834 bestemtes det, at Portolettelsen ikke maatte ud-

strækkes til nye, indenlandske Blade. „Kjøbenhavnsposten“, „Fædrelandet“, „Dannevirke“ o. fl. a. rantes af denne Bestemmelse, og de kunde derfor kun mod almindelig Brevporto forsendes med Brevposten eller med Ageposten som Varepakker; men da Brevportoen var urimelig høj, og da selv Pakkeposten forlangte Indskrivnings- og Forsendelsespenge, som langt overskred Bladets Abonnementspris, var begge Forsendelsesmaader lige uanvendelige, og saadanne Aviser kunde derfor kun holdes i deres eget Opland. Uden for samme virkede de postale Hindringer som en dræbende Censur, og det var ogsaa Hensigten.

I Maj havde Flor søgt om den almindelige Portolettelse for „Dannevirke“, men faaet Afslag, og da Koch saa skulde til at forsende Bladet til de fjernere boende Abonnenter, viste dette sig praktisk ugørligt. Et Brev fra Haderslev til Kjøbenhavn kostede dengang 13 Skilling Sølv eller 27 Øre i Porto pr. Lod (0.3 Kvint), „Dannevirke“ vejede 2 Lod, og Portoen for et enkelt Exemplar vilde derfor hver Gang løbe op til det mangedobbelte af Bladets egen Pris. Valgtes den langsommere Pakkepost, var Forholdet ikke stort bedre; thi det var ikke nok, at der for hvert Exemplar skulde betales Takst som af et Punds Vægt, den laveste paa Skalaen; men der maatte ogsaa udredes Indskrivningspenge, og da Bladet hver Gang tillige skulde indregistreres som selvstændig Varesending, voldte det baade Afsender og Postvæsen et ulideligt Besvær. De 50 Exemplarer, der var bestilte i Kjøbenhavn, maatte under et sendes til Boghandler Reitzel og derfra ombæres; men selv denne Forsendelsesmaade blev for dyr, da der maatte indrømmes Boghandleren den sædvanlige Rabat, og Koch ikke vovede at føre Fragtudgifterne paa Holdernes Regning. Ved Aarsafregningen modtog han kun nogle faa Rigsdaler som sin Part. Uden for Nordslesvig maatte hans egen Pung bære Abonnementet, og spredte Holdere fik slet ikke Bladet, med mindre han af personlige Grunde frankerede det. Denne Hemsko var ikke til at overvinde, og Koch fortvivlede. Han blev nødt til at sige Farvel til det „frydelige

Haab og de glade Forventninger“ om at grundlægge et dansk National-Arkiv. Med Harmes saa han, at Hans Majestæt forlod sine tro Mænd netop i det Øjeblik, da de drog ud af Porten, og at Fædrelandets Regering end ikke agtede dem en Redningsline værdig. I fuldt Alvor skrev han til Flor om at standse Bladets Udgivelse, indtil de havde aftvunget Kongen Retten til en friere Forsendelse, og han mente, at de „svorne“ havde mere Ære af at lægge sig til Hvile paa Randbøl Hede end at kæmpe paa slige Vilkaar, der kun kunde ende med Nederlag og Fjendens Jubelskrig, som allerede trommede i hans Øren. „Hans Maj. Kong Frederik den Sjettes Forraad af Naade er allerede sluppet op for fire Aar siden; der er ikke det mindste tilbage for dig, du betrængte, lille, slesvigske Danerfolk! Du kommer for sildig med din højst billige Bøn; thi dine Modstandere har ogsaa der taget din Ret!“<sup>37</sup>) Flor havde sin Nød med at afholde ham fra overilede Skridt, og først da det lykkedes denne under et Ophold i København i Oktober at forskaffe Bladet Portolettelse, genvandt Koch sit Mod.

I August kom en ny Hjobspost til. Seneberg havde paataget sig Bladets Trykning, men da Nr. 7 var under Pressen, meddelte han Koch, at han af „Mangel paa Tid og Typer“ ikke kunde trykke det længere. Det var Bladets Fjender, der havde formaaet ham til dette Skridt. Fra først af havde de ventet, at Bladet skulde dø af sig selv; men da det efter et Par Maaneders Forløb aldeles ikke viste Dødstegn, blev de urolige og søgte saa at komme det til Livs ad denne Vej. Koch fattede sig dog snart over for dette uventede Slag. Han bad blot om at faa Senebergs Afslag skriftligt, for at det senere kunde vedlægges en Ansøgning om et eget Trykkeri, der altid havde staaet for ham som en lokkende Mulighed, og Bladets Nr. 8 tryktes i Flensborg, hvor to yngre Mænd, Købmand Chr. Hansen jun. (død som Assistentshusforvalter i København) og den danske Typograf A. Kastrup havde grundlagt et Trykkeri. — Men derved blev Bladets Redaktion baade dyrere og besværligere, spredt paa Kochs, Flors og

v. Wimpffens Hænder. Kochs Nyheder blev gamle, inden de naaede frem, og v. Wimpffen havde ikke den rette, journalistiske Sands for Gentagelsens agitatoriske Betydning i Kampen; som god Skytte vilde han indskrænke sig til at ramme Maalet een Gang. Desuden angrebes han hurtigt af den Brystsygdom, som et halvt Aar senere lagde ham i Graven, og saa maatte Kastrup overtage Bladets Expedition. Det vantrivedes i Flensborg, Censurvanskeligheder kom til, Misnøje voksede op paa alle Led, og en Tid lang tænkte Flor endogsaa paa at lade det trykke og udgive i Kiel. Hvis det ikke skulde gaa til Grunde, maatte alt sættes ind paa at skaffe det de nødvendige Rettigheder, som endnu savnedes, navnlig eget Trykkeri og Ret til at optage betalte Bekendtgørelser; men de var vanskelige at faa. I April 1839 naaedes det første, og i Sommeren 1840 det andet.

I samfulde tre Aar, fra 1837—40, havde man maattet kæmpe og stride med den danske Konges Regering for at faa den fulde Ret til at udgive et lille, dansk Blad. Der maatte krybes og tigges, paa Skrømt tales og skrives Tysk, ethvert Fif og enhver Krogvej, der kunde tænkes at føre til Maalet, anvendes, og dersom ikke selve Rigets Tronfølger havde taget nidkær Del med i denne tre Aars Kamp for Oprettelsen af et dansk Blad i et dansk Land, hvor Folket ikke forstod Tysk, ja, dersom denne Prins ikke jævnlig havde bearbejdet den danske Konge og nødte hans Regeringsmænd til Eftergivenhed, saa var Bladet dog aldrig bleven oprettet.<sup>38</sup>) En saadan Magt havde den tyske Embedsstand erhvervet sig i Ly af Enevælden.

---

## Dansk Øvrighedssprog og Stænderne 1838

I Nordslesvig var det navnlig de liberale, der bekæmpede „Dannevirke“. P. Hiort Lorenzen, Nis Lorenzen og deres faa Tilhængere blandt Bønderne drev en livlig Agitation imod Bladets Udbredelse. Snart hed det, at det egentlig var Amtmand Johannsens Organ, redigeret af dennes tidligere Sekretær v. Wimpffen, snart at det virkede for Indførelsen af ildesete, kongerigske Love og Indretninger (Kongelov, Accise o. s. v.). I Juli 1838 skrev en af disse liberale Bønder, Lorenz Krüger i Jels (en Farbroder til Hans A. Krüger i Bevtøft): „Dannevirke“ indeholder kun Spyttslikkeri og passer til de souveræne, absolute Former. Koch vil vænne os til mere Tvang og Underdanighed og bestræber sig for at gøre „os Schleswigere til servile Knægte“. At oplyse Folket var jo ellers hans Løfte; men han fører blot Læserne bag Lyset og trækker rundt med dem ved sin Sludder<sup>39</sup>). —

I Stænderne var de samme Mænd derimod ret ivrige for Indførelsen af dansk Øvrighedssprog i Nordslesvig. Orla Lehmanns Tale i Trykkefriheds-Selskabet, Paulsens Skrifter, Rygterne om Tronfølgerens danske Sindelag og den store Petition, der hurtig fik Landery og øjensynlig lededes med Kraft, opskræmmede Slesvigholstenerne, endog længe før „Dannevirke“ saa Lyset, og fremkaldte Troen paa en skjult

men meget virksom, kongerigsk Propaganda, der vilde blande sig ind i Hertugdømmernes indre Anliggender og sandsynligvis anfægte selve den nye Provinsregering og de øvrige store Fordele, som var vundne 1834. Denne Frygt paavirkede ogsaa de slesvigske Stænder, der traadte sammen i Slutningen af Maj 1838. Medens den forrige Forsamling kun vranten og halv uvillig havde befattet sig med den danske Sprogsag, tog man 1838 fat med forbavsende Iver, og uagtet højvigtige, slesvigholstenske Sager stod paa Dagsordenen, blev Nis Lorenzens Proposition om dansk Øvrighedssprog en af de allerførste, som Stænderne tog sig af.

Dette skyldtes først og fremmest Forsamlingens nye Præsident, Prof. Niels Falck fra Kiel. Han var en Gaardmandssøn fra Emmerlev, nordvest for Tønder, og havde lige siden 1816 taget Ordet for dansk Retssprog i Hertugdømmets nordlige Egne. Ligeledes havde han støttet C. Paulsen ved forskellige Lejligheder og talt varmt for Sagen 1836, og endnu 1838 var han saa meget Nordslesviger, at han stærkt og fuldtud kunde sympathisere med Befolkningens sproglige Krav, der forekom ham ikke alene som naturlige og fornuftige, men ligefrem som nødvendige for en ordentlig Retspleje, og han førte den danske Sprogsag med en Varme og Kraft, ja delvis endog med en Hensynsløshed, som nu vækker vor Forundring. Men selvfølgelig besjæledes han ikke af nationale Motiver. Han var en fuldstændig tysktænkende Mand, født og opdraget i en Egn, der igennem flere Aarhundreder havde hørt ind under Holsten-Gottorp, og hvis Befolkning derfor var vænnet fra at opfatte Danmark som Hjemland. Paa dette gamle, adskillende Grundlag havde han med uhyre Flid og Lærdom bygget den yngre Slesvigholstenisme op og var nu dens højt anerkendte og mægtige Fører.

Betragtes Pastor Jørgen Hansen i Notmark som den egentlige Repræsentant for gammelslesvigsk Tænkemaade med nogen Heldning mod det Tyske, stod Falck lige saa langt til Højre inde i den tyske Lejr som Niels Chr. Nissen til Venstre i den nydanske. Falck vilde Nordslesvigs Fortyskning

ad den lempelige og langsomme Vej, og naar han nu syntes at gøre et Skridt bort fra dette Maal, skete dette væsentlig kun for at bevare det sindige Tempo uden nationale Rivninger. Han frygtede de nydanske Rørelser; han vejrede den kommende Storm og vilde undgaa den. Desuden var intet ham saa forhadet som kongerigsk Indblanding i Hertugdømmernes indre Sager, og han søgte at sætte en Stopper for denne frygtede Indblanding ved en bestemt, begrænset Indrømmelse en Gang for alle, ved utvungen at fjerne den farligste og mest stødende Uregelmæssighed: Tysk Rets- og Øvrighedssprog i dansktalende Egne med dansk Kirke- og Skolesprog. I Slesvig nød han samme Anseelse som A. S. Ørsted i Danmark, og med ham som Fører søgte Stænderflertallet (de liberale og Centrum) dels at berolige Kongeriget ved den omtalte Retfærdighedshandling, dels at skabe sig et Ly imod den optrækkende, nydanske Bevægelse.

Som Præsident lagde Falck det hele til Rette. Først bevægede han A. Petersen og Nis Lorenzen til at gøre fælles Sag med hinanden, skønt den ene bad om Tysk, den anden om Dansk. Som Nordslesvigere skulde de begge repræsentere saavel Forslaget om tysk Undervisning som om dansk Øvrighedssprog og ved deres Enighed bevise, at begge Anliggender var gode, slesvigholstenske Sager, der kunde løses uden fremmed Indblanding. Af lignende Grunde satte han begge Forslag paa Dagsordenen allerede ved Stændernes femte Møde, noget nær forud for alle andre private Propositioner, og ved denne Lejlighed trak han endogsaa Nis Lorenzens Forslag frem ved Haarene. Da A. Petersen vilde rejse sig for at motivere sit Forslag, meddelte Præsidenten nemlig, at Nis Lorenzen ogsaa ønskede i Dag at begrunde sit; det stod ganske vist ikke paa Dagsordenen, men da det havde hængt tilstrækkeligt længe paa Opslagstavlen, kunde der formelt ikke være noget til Hinder for dets Behandling, og en saadan, netop nu, var saa meget mere ønskelig, som de to Proponenter var enige om, at deres Forslag stod i

nøjeste Samklang med hinanden og burde behandles i en fælles Kommité.

De to Nordslesvigere bøjede sig som Pilekviste i Falcks Haand. Da A. Petersen havde fremsat sit Forslag, tilføjede han: Som det vil være Forsamlingen bekendt, har Deputeret Lorenzen i forrige Samling indbragt et Andragende om dansk Retssprog i Nordslesvig og gentaget det i denne; men hvis dette ikke var sket, havde jeg alt besluttet denne Gang at fremføre det som mit eget. — Der var altsaa sørget for, at det danske Forslag vilde være kommet frem, selv om Nis Lorenzen havde svigtet, og Præsidenten havde selvfølgelig let ved at faa begge henvist til samme Udvalg; thi — hedder det i Stændertidenden — der gives et Parti, som benytter dette Anliggende til at udstro Tvedragtens Sæd. At møde dette Parti med Nedsættelsen af en fælles Kommité anser han (Falck) for vigtigt, idet Stænderforsamlingen derved vilde udtale, at den efter Evne tager sig af ethvert Folkeanliggende, og „at de dansktalende ikke behøver fremmed Hjælp for at opnaa Nydelsen af deres Ret.“

Den stovte Nis Lorenzen gik med Hud og Haar ind i Intrigen. Hans Motivering er en lille, juridisk Opsats, som han umulig selv kan have skrevet eller holdt (men kun læst op); han talte som en renlivet Slesvigholstener og antydede, endog flere Gange, at hans Forslag egentlig kun tilsigtede rent foreløbige Foranstaltninger, nemlig indtil hans kære Landsmænd havde fuldkommengjort sig i det Tyske. Hvor en Del af Folket — sagde han — har bevaret sit gamle Sprog, skønt det i statsretlig Henseende hører til et andet Land, er det billigt og retfærdigt, at alle Retsforhandlinger, der angaar Personen og Familien, føres i det Sprog, som Folket forstaar, om end Forhandlingerne ved de højere Instancer sker i Statens officielle Sprog. Men i Bestræbelserne for et begrunde en større Lighed har man i vort Land overset denne Ejendommelighed, og det er kommet dertil, at Kontrakter affattes og Forhør optages paa Tysk i Egne, hvor



Folket endnu kun taler Dansk. Det er disse Misforhold, hans Proposition skulde medvirke til at fjerne. —

Han sluttede: Som Deputeret for Hertugdømmet Slesvig anser jeg det iøvrigt for min Pligt tillige at erklære, at jeg ved min Proposition kun tilsigter, at Nordslesvigerne ikke længere skal nødsages til at søge deres Ret i et dem uforstaaeligt Sprog, hvilket det tyske for Tiden er; men det forstaaer sig af sig selv, at der herved ikke tilsigtes nogen nærmere Forbindelse med Kongeriget; tvertimod betragter vi os som en uadskillelig Del af Hertugdømmet Slesvig „und uns auf keine Weise von Schleswig-Holstein abzusondern gedenken!“<sup>40)</sup> Af samme Grund tiltraadte han ogsaa udtrykkelig A. Petersens Forslag om tysk Undervisning i de danske Landsbyskoler.

Al denne Loyalitet maatte belønnes. Ind i Udvalget sattes de fire Nordslesvigerne: A. Petersen, Nis Lorenzen, Th. Thomsen fra Skodborg og P. Hiort Lorenzen; Falcks Ven, Provst Boysen i Slesvig, blev Formand, og Birkedommer Jaspersen juridisk Raadgiver. Sagen kunde ikke være i bedre Hænder, Udvalget afgav ogsaa snart en gunstig Betænkning, og Jaspersen kunde meddele Flor, at den danske Sprogsag havde gode Udsigter i Stænderne. Den egentlige Modstand udgik fra Forsamlingens faa juridiske Embedsmænd og fra Adelspartiet under de augustenburgske Brødre. Men forøvrigt fulgte det af Stillingen, at Forhandlingerne maatte føres maadholdent og borgerligt smaatskaaret. Det var Nyttehensynet, der gjordes gældende: de rent praktiske Vanskeligheder, Omkostningerne, Besværlighederne til begge Sider; men ikke det store, nationale Principspørgsmaal, der laa under Forslaget og bar det frem, ikke det afgørende Brud med en hundredaarig Udvikling, som lige havde naaet sin Afslutning. Stænderne fandt paa at doktorere, at gøre et lille Forsøg i nationalpolitisk Hygieine, at anbringe en Vaccine mod den opblussende, danske Feber. Ingen tænkte paa, at denne Vaccine var af explosiv Natur. Ingen af D'hr. Deputerede kendte tilfulde den Sprængbombe, som Paulsen og Flor ved Hjælp af Nis

Lorenzens store Hænder havde faaet henlagt paa Forsamlingens Bord, og som de tumlede med som et Legetøj. Da de fik Øjnene op, var det for silde.

Den største Fare for Forslagets Vedtagelse kom udefra, fra selve den nydanske Bevægelse. I hele Forsommeren havde Nissen og Koch haft uhyre travlt med den store Petition, der modtoges med Velvillie overalt, hvor der ikke fandtes liberale Førere. I Aabenraa og Sønderborg Amter underskrevs den kun af Byernes kommunale Repræsentanter, og mange Sogne i Haderslev Amt sendte deres Exemplar direkte til Stænderne; men ikke desmindre indsamlede Koch 1080 Navne, et for den Tid meget højt Tal; i flere Uger var en anset Kaligraf optaget af at føre disse med deres fulde Adresse ind paa et Kæmpeark, 12' langt og 5' bredt, ja Koch havde endogsaa, for at beskytte Papiret, maattet anskaffe en særegen Cylinderpult. Indtil Midten af Juli ankom der til Stænderne 17 Adresser for dansk Øvrighedssprog, 8 for Tysk i Skolerne, og samtidig holdt „Monsterpetitionen“ sit Indtog i Salen, hvor den virkede som et frisk Kampsignal i den vammelsøde, dansk-tyske Sammensmeltning; men ingen vilde kendes ved Uhyret. Sognefoged Th. Thomsen ikke, skønt han havde lovet at tale for den og selv havde indsamlet og medbragt adskillige af dens Bilag, og Nis Lorensen endnu mindre, uagtet han maatte betragtes som dens naturlige Værge. I Stændertidenden, som ellers opfører selv det ubetydeligste Bønskrift, noteres dens Ankomst slet ikke, og sandsynligvis er den — som Koch mener — tilsidst bleven slængt hen i en Krog af Salen og tilintetgjort.

Men blandt de deputerede fremkaldte den stor Bevægelse. Etatsraad Hensen jamrede op om den danske Propaganda, der, selv om den kun udgik fra nogle faa, var ualmindelig virksom; Hertugen vrængede ad det danske Landsmaal, som slet ikke var Dansk, og fremkom med en dobbelttydig Sprogtheori, der lige saa godt kunde vendes imod det tyske som mod det danske Parti, og Prinsen af Augustenborg erklærede ganske uforbeholdent, at det danske Forslag ikke alene var

„unnütz, zwecklos und dem Interesse der Betheiligten zuwider“, men endogsaa skadeligt, da det vilde standse det slesvigholstenske Folks „Verbrüderung“. I gode Indlæg bekæmpede Grev Reventlow (Sandbjerg) og Birkedommer Jaspersen disse Angreb. Men ogsaa Falck blev gnaven. Under ingen Omstændighed vilde han gaa med til en Ændring i Kirkesproget i det danske Mellemslesvig, og Petitionen affærdigede han baade med Uvillie og Overlegenhed. Han trængte ikke til at retledes af saadanne Adresser, der var værdiløse Udtryk for Folkets Stemninger, ved Indstillingen til Kongen maatte der aldeles ikke tages Hensyn til denne „alenlange Ultrape-tition“, og han selv vilde forfølge sit Maal, uforstyrret af dens Raab; han kendte Forholdene paa Vestkysten og vidste, at Indførelsen af dansk Retssprog var en Nødvendighed. Men da han i og udenfor Møderne æggedes af Hertugens Drilleri og Haan, erklærede han i Slutningsmødet, at tysk Retssprog i dansktalende Egne stred imod sund Fornuft, at det var fremtvunget ved usømmelig Vold, at det danske Folkesprog, hvor det støttedes af Kirken og Skolen, ikke i tusinde Aar kunde udryddes, og at det samme Sprog ved voldsomme Forholdsregler var blevet fortrængt fra den sydøstlige Del af Hertugdømmet. — Det var sidste Gang, Falck talte saaledes. Det lød jo, som var det den danske Bondesøn Niels Falck, der talte igennem Etatsraad Falcks Mund, som om Racens gamle, indgroede Had til den tyske Kulturtvang pludselig havde faaet Mæle fra Præsidentstolen i den slesvigske Stændersal. Kun ved hans Tale lykkedes det at føre Andragendet igennem; det vedtoges med 21 Stemmer imod 18.\*) Men alligevel var det en meget betydende Sejr. Den danske Sprogsag var godkendt, der var gaet Hul paa Fortyskningssystemet, og det gjaldt nu om at skabe lige Vilkaar for begge Sprog og begge Folk.<sup>41)</sup>

Men det bevægede Aar 1838 skulde endnu bringe den danske Sag en Triumf. I November vendte Prins Christian

---

\*) Se Tillæg II.

tilbage fra sin Rejse til de mellemeuropæiske Hoffer, og paa-  
virket af Paulsen og Flor knæsatte han ligefrem hele Bevæ-  
gelsen under sit Ophold i Haderslev. Det var en hidtil uhørt  
Begivenhed, at Tronfølgeren modtog Købmand Koch, en  
Provinsredaktor, i Audiens, og hans Samtale med ham var  
baade fortrolig og oplysende. „De skal nu herefter heller  
ikke rive saa stærkt ned paa det tyske Sprog; thi det spænder  
Stemningen saa meget. De skal søge at konservere de Di-  
strikter, hvor det danske Sprog har holdt sig. Hvad der er  
blevet tysk, skal de ikke lægge an paa at genvinde. Vi vil  
nu blot bevare, hvad der er levnet. Derfor er det nu ogsaa  
mit Ønske, at Bladet faar Fremgang. Da jeg tydelig nok  
indser Sagens Vigtighed og hvilken Modstand der gøres, saa  
vil jeg paalægge Dem ikke at holde op dermed, hvordan det  
end gaar, og skulde De ikke kunne fortsætte det længere,  
da maa De først tilmelde mig det.“ —

For en oppositionel Smaastadsredaktor var disse Udtalelser  
mere end naadige; med det første kunde Koch vente at blive  
i det mindste officiøs, og han gik bort fra Mødet med et  
Sving over sin gærende Sjæl, der satte Frugt. Men ved sit  
Besøg godkendte Prinsen ikke alene Koch, han blottede til-  
lige Modstanderne paa et af deres ømmeste Punkter. Under  
en Overhøring i Borgerskolen forlangte han at høre Børnene  
i dansk Læsning; men der havdes end ikke en dansk Læse-  
bog paa Skolen, og da Præsten, den uheldige Pastor Lautrup,  
søgte at undskylde, bemærkede Prinsen tørt, at Læreren nok  
ikke selv kunde Dansk. Med Jubel fortæller Nissen, at  
Tronfølgerens Besøg „har givet den danske Sag her dygtig  
Respekt“, og det var jo netop det, den først trængte til i sin  
Kamp med Embedsvælde og Kulturtvang.

---

II

BREVE



## Breve om „Dannevirke“ 1837—38

1. Flor til Koch. Kiel <sup>27/8</sup> 37.

**D**a jeg, siden jeg forlod Haderslev, ikke har hørt eller seet noget fra nogen af de Herrer Deeltagere i den Slesvig-danske Sag, saa veed jeg heller ikke, hvorledes det staaer sig med deres Mod og Iver, eller hvorledes det gaaer med Sagen oppe hos Dem. Imidlertid er det mig om at gjøre at faae dette at vide; thi jeg hviler i dette Anliggende egentlig aldrig, men maa naturligviis ogsaa ønske at vide saa fuldstændig Besked som muligt om Alt, hvad der angaaer samme, for at slet intet af vore ubetydelige Kræfter skal spildes.

Jeg formoder, at Pastor Hertel har meddeelt Dem min Skrivelse til ham, hvori jeg bad ham opfordre Dem til, at De, hvis De ikke allerede havde gjort det, snarest muligt skulde indgaae til Regjeringen i Slesvig med Ansøgning om at etablere et dansk Blad, da Nord-Slesvig for Øjeblikket følte Trang dertil. Rimeligviis bliver det afslaaet, eller, hvad der er meget værre, kommer der slet ingen Svar. Til at udvirke et Svar maa De dog anvende Alt, hvad der staaer i Deres Magt.

Hos mig var igaar et Møde af Prof. Paulsen, Doctor Manicus i Eckernförde og mig, hvori bestemtes, at jeg skulde meddele Dem vor Beslutning, at et Blad skal udgives, hvis det ellers er menneskelig muligt, og begynde til Nytaar, for at det kan være i Gang, naar Stænderne til Februar kommer sammen i Slesvig. Vi veed intet andet Sted, hvor det kan udkomme.

end i Haderslev; thi Kolding griber man kun til i Nøden. Da vi gik ud fra, at *De* nok har Lyst til at redigere Bladet, og at Pastor Hertel vil være Dem behjælpelig dermed, saa blev det Bestemmelsen, at De skulde først søge om Tilladelse for Deres egen Person. Hvorvidt De allerede havde gjort det eller ikke, kunde jeg ikke meddele mine Colleger noget om. Jeg paatog mig derfor at skrive til Dem og bede om Underretning, I) om De har ansøgt om en saadan Concession, II) naar De i saa Fald har gjort det, III) om De siden Intet har hørt dertil. Prof. Paulsen rejser paa Løvedag (2. Sept.) med Dampskibet til Kjøbenhavn. Vi ville da sætte alle de Kræfter i Bevægelse, som vi der kunne disponere over; derfor beder jeg om Svar med allerførste Post. Har De skrevet, ønske vi at vide, hvorledes Ansøgningen er stilet. *Skal* De derimod skrive, saa vilde jeg gjerne see Deres Ansøgning, inden den indsendes. Men da vi deels vilde have Sagen i Gang til Nytaar, og Paulsen deels kun er kort i Kbhvn., saa er Hurtighed absolut nødvendig. Faaer De nu Afslag eller efter en Maanedes Forløb intet Svar, saa ville vi 4—5—6 Personer, som under alle Skæbner og al Modgang vedblive at være Sagen troe, danne et *Selskab* og i dettes Navn ansøge om Concession til et Ugeblad. I dette Tilfælde vil det falde Regjeringen vanskeligere at afslaae Begjæringen, og, hvis denne tilstaaes os, vilde vi atter overdrage Dem Redactionen i Forening med Pastor Hertel. Skulde man i Slesvig være gevaltig nok til at nægte Selskabet dets Forlangende, saa maa vi tye til Kolding, Ribe eller Odense o. s. v. For nu dog at komme til Maalet engang, saaledes at vi kan begynde til Nyaar, er det nødvendigt, snarest muligt at blive færdig i første Instans, det vil sige med Deres Ansøgning for Dem selv, og derfor maa De ogsaa *straks* skrive mig til, saa at enten Pr. Paulsen kan see Svaret inden sin Afrejse, eller jeg dog umiddelbar derefter kan tilmelde ham det. Seneberg maa betragtes som vor Sag aldeles uvedkommende. Derimod vedbliver jeg at stole paa Dem, Nissen og Sørensen, hvis ellers de gode Venner endnu have Mod og Lyst til at blive hængende ved saa stræng en Despot, som De nu veed, at jeg er. Ere De blevne kjed ad mig eller bange for



en Alliance med mig, saa vær dog Deres egen *Hjerte-Sag* saa tro, at De siger mig det reent ud, for at jeg ikke skal forspilde Partiets Kraft og Tid ved at forregne mig i Dem, som jeg gjorde i Seneberg. Ville De derimod ikke forlade den Skandinaviske og Slesvig-danske Fane, som De svoer til, da jeg var hos Dem, saa maae de vide, at vore Artikler vel tillade, at man bliver vred, ærgerlig, ja nedslaaet og flau, men aldrig, at man taber Modet eller opgiver Sagen som tabt.

Naar jeg faaer Deres Svar, skal jeg skrive til de Herrer, som have lovet at ville understøtte vort Blad. Det blev nemlig ligeledes igaar besluttet, at da det er af største Vigtighed, hvorledes Bladet i det første halve Aar tager sig ud, skulde jeg anmode alle Bidrag-Yderne om at sende mig, hvad de troede at kunne være passende for Bladet, for at vi her kunde ordne, vælge og forkaste, saa at man, naar Bladet begyndte, kunde være sikker for de første Maaneder. Lad mig nu see, at De og Nissen tage fat med Lyst og Iver, og kan De faae nogen Bonde til at komme med Noget, som havde sunde Tanker, saa var det meget ypperligt.

Angaaende *Indholdet*, som Bladet skal have, da kan vi ikke haabe at faae Lov til politiske Artikler, og i det Hele maa Tiden lære os, hvad der rettest kan skrives om. Men for det første bleve vi dog enige om, at en fortløbende Artikel skulde befatte sig med en Udsigt over den almeeninteressante Danske (og Norske) Litteratur og indsniges ved Lejlighed noget om den Svenske. Denne skulde jeg besørge. Fremdeles en fortløbende Udsigt over Sæde- og andre Priser paa Landets Markeder, og hvad dertil kan slutte sig. Dette kunde maaskee De overtage. Videre: stadig tages Hensyn til de antidanske Opsatser i de slesvig-holstenske Blade, og i disses Besvarelse skulde man vel være maadeholdende og anstændig, men ingenlunde ængstelig eller vaklende: om denne Artikel kan vi Alle være lige gode, eftersom Aanden er over os. Endelig maa alle de sikkre Facta, som udgaae fra Embedsmænd eller Private til Danskhedens Undertrykkelse, saa vidt muligt, samles og gives til vores eller Redacteurens Disposition.

Jeg haaber, De kan læse dette, i største Skynding skrevne,

Brev. Hils venskabeligst alle Vore og conferer med den ærlige, faste og forstandige Pastor Hertel.

Deres

*C. Flor.*

S. T. Herr Kjøbmand *Koch.*

2. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>2</sup>/<sub>9</sub> 37.

Velbyrdige Herr Professor; Min højstærede Herre!

Deres uventede, men uendelig behagelige Epistel af 27de f. Md. har jeg ihænde, og hvorpaa jeg skal have den Ære strax at fremsætte følgende som Hovedsvar. Ved Enden af Juli indgik jeg til Regjeringen i Slesvig med Ansøgning, hvoraf jeg indslutter Copie, om at erholde Tilladelse til at udgive et Ugeblad. Kort derpaa fik jeg Nys ved min Procurator (en Copist) i Slesvig om, at min Ansøgning vilde gaae til Magistratens Erklæring hersteds. Jeg tøvede nu intet Øjeblik, men ilte til Borgemesteren og dernæst til de øvrige Senatorer og anvendte ved enhver især alt muligt ved min Talekunst for at stemme dem gunstig for min Plan og for at formaae dem til at afgive en saadan Erklæring, der kunde bære de Frugter, jeg attraaede. I Førstning vare de alle kolde, og jeg mærkede, at de havde betragtet mit Projekt (thi den var allerede arriveret fra Slesvig) som uoverlagt af mig. De forestillede mig, at det fornødne Antal Abbonenter vist ikke lod sig samle, og jeg vilde kun have pecuniære Tab ved det Hele etc. Da jeg imidlertid blev ved at yttre min Lyst til Sagen, idet jeg antog, at det vilde befordre min Handel og hæve min Anseelse som Kjøbmand, lovede de Alle at vilde gjøre Alt muligt for at befordre mit Ønske. At dette er skeet, derom har den ene af Raadmændene, der har meest Indflydelse, og som interesserer sig meest for mig, forsikkert mig og sagt, at min Ansøgning er anbefalet paa det bedste. Det er idag nu 14 Dage siden, at denne Erklæring vil være indgaaet til Slesvig, og nu venter jeg hver Dag med største Længsel efter den saa ønskede Concession.

Saasnart jeg, haabentlig om kort Tid, vorder saa usigelig lykkelig at faae Concession ihænde, da skal jeg uopholdelig sætte Dem i Kundskab herom. Jeg har imidlertid, hvis jeg nu imod Formodning skulde faae Afslag, havt isinde da strax at indgive Ansøgning paany med endnu instændigere Bøn, og da vilde jeg tillige opfordre vor Borgemester samt Raad til paa det kraftigste at understøtte, ligemeget ad hvilke Veie og ved hvilke Midler, min fornyede Ansøgning, idet deres første Understøttelse saaledes ingen Frugt bar. Jeg hviler ikke, førend jeg er i Besiddelse deraf, som har været min Yndlings Plan i flere Aar; men hvortil jeg ingen Leilighed har havt før denne Sommer.

Er Kneflen først fra Munden,  
 Da skal vi tale frit;  
 Og Tungen, som er bunden,  
 Skal runge høit og tit!  
 Faae vi Trompet i Haande  
 Og Ord til Værn og Sværd,  
 Vi vække fangne Aande  
 Til livlig Dane-Færd!

De unskylder, Herr Professor, at jeg udbryder i Vers; jeg kan ikke tæmme mit svulmede Hjerte.

For endelig at naae Maalet har jeg valgt at gaae skjult til Værks. Ingen veed heller ikke Beskeed uden min varme og uskrømtede Staldbroder, den lille Nissen. Ikke engang til Deres Velbyrdighed turde jeg vove at yttre mig tydelig om min egentlige Hensigt, da De var her, idet at De idelig og paa det bestemtteste paastod, at den Vei at slaa ind paa nyttede aldeles intet. Jeg tænkte da at være tavs, indtil et lykkelig Resultat kom ud af det, og da først at meddele Dem det. Sørensen veed ikke et Nys herom, neml. at jeg er indgaaet med Ansøgning, da han ikke besidder Solidität nok til at være med i saadanne Forhandlinger, hvor den største Snuhed og Opmærksomhed kræves.

Naar der ingen videre Fare tør befrygtes, da kan Manden være meget god og brugelig. Han har en Deel af de smaalige, ængstelige Egenskaber, som Seneberg besidder i saa fuld Maal. Da Deres ærede Skrivelse gik igjennem Sørensens Hænder, saa

har han ved denne Leilighed læst det med mig; men jeg har ikke røbet det mindste af, hvad der er i Værk; thi jeg er overbeviist om, at dette vilde skade. Jeg har sagt ham, at jeg er kjed deraf nu og vil intet have med en Sag at gjøre, der seer saa broget ud! Han agter at skrive Deres Velbyrdighed til, mulig vil han gjøre Dem ny Propositioner som de med „Lyna'en“.

Det er mig og min Ven Nissen ubeskrivelig kjært, at De og Hr. Professor Paulsen saaledes antage Dem vor betrængte og med List og Barbari undertrykte Sag, og vi glæde os inderlig over nu at see Visheden, at *den* tidligere eller sildigere vil løbe af med en glimrende Seir over det Germaniske Uvæsen. Hvergang mit Mod forhid, forinden vi havde den Ære at kjende Dem, begyndte at synke, da ingen Udvei saaes til at udrette noget for Retfærdighedens Sag, opmuntrede og trøstede min nidkjære Nissen mig og indgød mig altid Haab og Fortrøstning om en lykkeligere Fremtid. Denne Fremtid begynder nu at skinne med yndig Glands som en skjær Morgenrøde paa Østens Himmel, og begge vore Hjerter juble og hilse den frembrydende Dag i Stilhed og fast Tro. Men min Nissen beskjemmer mig næsten, idet han overgaaer alt i Nidkærhed og inderlig Hengivenhed for den hellige Sag; han bærer et uudslettelig Had mod ald Tyskhed, og jeg forsikkrer, at han agter ikke sit unge Liv, men ofrede det villig, hvis saadant krævedes, for sit Fædreland. Men Gudskeelov, Grev Gerhards Dage have vi ikke meer. Dertil bærer Nissen endnu et oprigtigt, ja ædelt Hjerte, fuld af den varmeste Fædrelandskjærlighed, saa at han erhverver sig den største Agtelse blandt de, der kjender ham, og vi have i ham en til Døden tro Allieret. Om mig tør min Pen intet sige; blot saameget, at Tiden vil opklare, om jeg bærer nogen Glød i min Barm for mit Fædreland og for dets hellige Sag, og at jeg, hvis det ikke allerede er bekjendt, er en ægte Grundtvigianer, der ynder den store Mand ubeskriveligt i ald Henseende. Men med Hensyn til dette Punkt kan jeg ikke indsee, at der kunde opstaae nogensomhelst Frygt for at have mig til Medarbeider i den store Sag, allenstund Grundtvig har gjort sig udødelig i Norden ved Arbeide i samme Anliggende.

Intet har i lang Tid foraarsaget mig dybere Smerte, end De ved Deres Nærværelse saaledes blev bedaaret af Seneberg. Jeg vilde have trøstet Dem, men jeg havde intet og maatte lade Dem vandre trøstesløs, skuffet, modslagen tilbage. Jeg kunde intet andet trøste mig ved, end at jeg var bleven overbevist om Deres Standhaftighed og urokkelige Mod, som jeg haabede nok vilde rejse sig igjen, om end nok saa haard et Vindstød havde sat an derpaa. At dette er skeet, udviser Deres kjære Skrivelse, og jeg er nu mere end nogensinde stolt og glad ved at være een af de Faae, der vilde holde ud til sidste Aandedræt at stride under Deres Banner. Stolt og glad er jeg ved, at De har sat den Tillid til mig! Stolt og glad ved, at De har udseet mig til Deres og den lille Hærs Fanebærer! Dette hæderlige Hverv skal jeg da ogsaa udføre saa godt, jeg formaaer og forstaaer og ganske følge Deres Ordre. — — —

Det vil være Dem klart, hvorfor Nissen og jeg nu siden have holdt os saa mukstille. Vi fandt straks, at man maatte holde inde med at skrive i nogen Avis, saalænge Ansøgningen laae i Regjeringens Haand, ligeledes vilde jeg heller ikke tilmelde Dem om et Foretagende, som jeg fandt, De dengång intet Godt ventede af. Nu glæder det mig, at De har fundet det værd at prøve paa, og jeg er nu i Haab om, at det vil have det bedste Udfald til Følge. Med Hensyn til selve Ansøgningen, da krævede den ikke megen Frihed af Regjeringen; men jeg turde ikke udstrække den videre; alligevel er jeg i Formening, at vi godt kan bruge Concessionen, saasnart vi faae den, og at jeg, hvis vi skulle gaae langt udenfor de Grænser, den afsætter, da vil søge at bearbejde Justitsraad Schrader, Borgemesteren her, saaledes, at der ingen Hindring fra hans Side, idet han skal besørge Censurskabet derover, skal blive lagt i Veien. Enhver har jo sine svage Sider, saaledes ogsaa han (Silencium!). Denne Omstændighed er en væsentlig Punkt i vort Foretagende. Ansøgningen har jeg skreven i en simpel, indskrænket og enfoldig Tone, for at Regjeringen i fjerneste Maade ikke skulde ane noget Gefährliches im Hinterhalte. Den samme Tone og Trohertethed har jeg ogsaa bragt i Anvendelse her hos Magistraten,

saa at denne heller slet intet kan ane af den egentlige Hensigt. Derfor har jeg fundet nødvendig ikke at indvie nogen levende Sjæl mere i Hemmeligheden end de, der absolut skulle indvies deri, forat ikke Vedkommende skulle lugte nogen skadelig Dunst. Naar Maalet er opnaaet, da er det tidlig nok at lade Masken falde. Da jeg forestillede Borgemesteren mit Anliggende til Understøttelse, sagde han: „ja, aber dann dürfen Sie sich nicht mit Politik abgeben, denn so (wann ich dies doch thäte) behalten Sie es nicht so lange“. Dette Optrin kan sættes i Lignelse med en Fader, der med stolt og mægtig Mine paa et lille Barns Bøn overrækker samme en Gjenstand med den vigtige Forbeholdning, at hvis Barnet ikke omgaaes artig dermed, skal det miste den igjen. Jeg lod mig denne Ydmygelse gefalde, da jeg deri tillige fornam, at Muligheden i at faae det attraaede Legetøi dog ikke var saa fjern. Man musz mitunter gute Mienen zum bösen Spiel machen.

Jeg har Haab om, at De er enig med mig i, at vi, hvis vi faae det Attraaede ihænde, da i Førstningen maae gaae moderate og kloge frem. Batailler af Betydenhed maatte foreløbig undgaaes, indtil vi faae Vedkommende vante til at see paa os med mere Ligeegyldighed. Heller i Førstningen at tabe en lille Træfning, for siden at vinde en større end som omvendt, eller endsom at tabe Alt. „Unionen for den fri Presse“ er os et advarende Eksempel derpaa, den opstod som et Lyn i stolt Seirsrustning, men faldt lige saa hurtig, da den havde forglemt at medtage ald Forstand paa sin Fart! Saasnart vi ved Tidens Hjelp have faaet vort Blad mere grundfæstet, da kunde man med større Sikkerhed udfolde en større Stridsmagt mod Tyskheden, og vort Blad vil da vorde anseet af Vedkommende som et bestaaende Onde, der dog ikke tør udryddes af Frygt for noget Værre; saaledes er det gaaet med Kjøbenhavnsposten o. fl. Blade. For senere at faae Fordeel derved agter jeg, trods Senebergs Privilegie, at indgaae med Ansøgning om at turde optage Intelligens Beretninger og Mere.

Jeg vil haabe, at det med Redactionen af det paatænkte Blad ikke vil være saa vanskelig, allenstund jeg har saadanne

Mænd som De og Prof. Paulsen i Baghaanden. Skulde jeg stundom mangle Afhandlinger, og jeg ikke selv er frugtbar nok i Øjeblikket til at kunde levere Noget til Udfyldning, da kan jeg nemlig ty til Gjenstande af den tydske eller engelske Literatur, der kunde skikke sig for vort Blad uden at være dets Aand imod, og da jeg nu har begge disse fremmede Sprog inde, saa er et saadant Arbeide en let Sag.

Rædsomt vilde det imidlertid blive for mig, hvis De senere, naar Sagen var kommen paa Gled, faldt fra mig eller forsømte at yde denne og mig den kraftige Understøttelse, som er en *complet* Nødvendighed baade i Begyndelsen og siden bestandig hen. At en saadan Crisis ingensinde kan indtræde for mig, troer jeg, da jeg nu har lært Deres Velbyrdighed at kjende som den, hvis Mod og Standhaftighed aldrig og ingensinde rokkes.

At der her i Egnen gives mange Bønder, der fra Tid til anden ville fremkomme med interessante Ideer, der ville kunde afgive Stof nok til yderligere Bearbejdning er en afgjort Sag, og saasnart vi støde i vor Basun, vil der opstaae mangfoldige Flere som af Graven, gnide i Øjnene og vil, efter at de have suntet dem, kunde meddele os Meer, end vi nu ere istand til at forestille os.

Jeg vil denne Gang ikke længere trætte Dem med min Snak. Det har været mig saa behagelig at turde udøse af min Sjæl, hvad den saa længe har maattet huse i Tavshed.

Fra vor Nissen, den nidkjere, det hengivenste Dannehilsen! Jeg hilser Dem, idet jeg slutter med mit Løsen:

Du Aand af danske Minder —  
 Det er Din Morgengry!  
 See, Dannevirkes Tinder  
 Skal reise sig paany!!

Med sand og oprigtig Høiagtelse

Deres ærbødige  
*Pet. Chr. Koch.*

*P. Sc.*

De skulde senere ikke adressere noget til Sørensen, hvad De mulig fik Anledning til at meddele mig — direkte! De har saa stærk Tro til Pastor Hertel, jeg en meget svag. Endnu have

vi hverken havt Bispernes eller Præsternes Hjælp nødvendig, og saasnart dette siden gjøres fornøden, da kunne vi altid snart formere en Reserve-Hær af dem for ogsaa at lade dem træde i Skrankerne.

3. **Flor til Koch.** Kiel <sup>3/10</sup> 37.

Af mange Grunde har jeg ikke tidligere ladet høre fra mig. Jeg haaber, kjære Koch, at De ikke har mistydet denne Tavshed og tænkt, at jeg muligens var utilfreds med een eller anden Ytring i Deres Breve; thi dette er saa lidet Tilfældet, at de have forvoldet mig stor Glæde. Dog herom siden, hvis Pladsen tillader det. Nu først om vore Embedssager. Prof. Paulsen, hvis Tilbagekomst fra Kbhvn. jeg først vilde oppebie, inden jeg skrev til Dem, er nu kommen med sidste Dampskib og har bragt følg. Efterretninger, vor Blad-Sag angaaende, med sig. 1) Indtil Slutningen af f. M. var endnu ingen Forestilling fra Regjer. i Sl. om Concession til Dem indløben til Cancelliet, hvilket han, uden at forraade os i mindste Maade, erfarede saavel af Etatsraad Thomsen som af en Contoirist i Cancelliets Expeditions-Contoir. Hvad man vilde gjøre, hvis en saadan Forestilling kom fra Regjer. i Sl., vovede P. ikke at spørge Thomsen om af Frygt for at vække Mistanke. 2) Det er vist, at Regjer. i Sl. ej er i Stand til at give den forlangte Concession, men at kun Cancelliet har Magt dertil. Dette havde P. og jeg alt tidligere formeent, men jeg bekymrede mig ikke om at underrette Dem derom, da i ethvert Tilfælde en Ansøgning fra Dem til Canc. dog vilde blive sendt til Regjer.s Erklæring. 3) P. har i Kbhvn. kun talt om vort Blad til Pastor Gad og Hr. Lehmann og paalagt dem Tavshed, som de naturligviis lovede. Gad meente, at hvis vi engang af Trykkefriheds-Selskabet forlangte pecuniær Understøttelse til Bladet, vilde den upaatvivlelig blive tilstaaet\*), og Leh-

---

\*) Jeg (Koch) fik dog ingensinde pecuniær Hjælp af Trykkefriheds-Selskabet, fordi det stred imod Flors Principper. Sønderjyderne skulde selv arbejde sig frem.



mann lovede at give Bidrag fra sin Pen\*\*). 4) Med Kongen har P. ikke talt et Ord om Slesvig eller dets Forhold, derimod meget med Prinds Christian og Etatsraad Adler, hvilke, især den sidste, i høj Grad interesserede sig for at holde paa Slesvig, ansaa ogsaa det danske Sprog for et Middel dertil, men antog, at Slesvigerne ønskede at være eller blive Tyske. (Bøndernes Petitioner til Stænderne have altsaa intet rokket ved denne, alle Regjeringsmænds og Fornemmes haardnakkede Anskuelse! Desto mere nødvendigt er Bladet!).

Ad 1) og 2) bemærker jeg. Da Deres Ansøgning er indsendt til Regjer. i Slutningen af Juli, bør vi antage, at, hvis den ikke er naaet til Cancelliet til Enden af d. M., saa har Regjer. henlagt den, og De bør da indgive en Ansøgning umiddelbar til Canc., i al Høflighed beraabende Dem paa, at en lignende Ansøgning, anbefalet af Deres Magistrat, var bleven uden Svar. Siig mig: har De nogen Ven eller Bekjendt i Kbhvn., stor eller ringe, som kunde understøtte en saadan Ansøgning hos Cancelli-Herrerne eller dog underrette Dem om dens Skjæbne, og om Regjer. indstiller nogen Forestilling til Cancelliet? Hvis ikke, faaer jeg see, saa godt jeg kan, at gjøre Udvej, skjønt det var bedre, om De kunde; thi jeg staaer mig meget slet hos Canc., og for *mine Rænker* er de ængstelige. Dog min Ven P. tiltroe de ingen Listighed, og han maatte da naturligviis skydes for. Vil da hverken Regjer. i Sl. eller Canc. i Kbhvn. godvillig give Dem den begjærede Concession, saa formere vi, som jeg tidligere skrev Dem, et Selskab og supplicere som saadant. Ad 3). At vi i det mindste i Begyndelsen gerere os noget ydmyge imod Trykkefriheds-Selskabet, kan især for et muligt Ulykkes-Tilfældes Skyld være meget fornuftigt. Iøvrigt troer jeg, at hverken Lehmann eller nogen Anden udenfor vor Kreds kan synderlig give Bidrag, som vi kan bruge. Heller ikke ynder jeg den pecuniære Hjælp af Selskabet, om dette endog til den Tid vil og

---

\*\* ) Jeg modtog kun et Par Gange Bidrag fra O. Lehmann.

P. C. Koch.

(I Jan. 1875 under Ordningen af Flors Papirer).

kan yde os den. Vil vi vente nogensinde at slaae vor Dødsfjende *tilgavns*, saa skal det skee ved vor *egen*, d. e. Slesvigernes Kraft. Som det er deres Skam at lade sig narre og kue, saaledes skal det være deres egen Ære at afkaste Aaget. Slesvigernes *indvortes* Vækkelse, som er det, vi arbejde paa, kan ikke en Masse *udenfor* Slesvig frembringe; thi kun, naar Slesvigerne selv ansee sig for Danske, kunne begge uden Ængstelse eller Forstillelse behandle hverandre som virkelige Brødre, som Fynboer og Sjellænder eller Jyder. Kan vi med al Anstrengelse dog ikke undvære de Andres Hjælp, saa faae vi tage den og takke, men kun i den yderste Nød. Jeg stoler meget paa Dem og Nissen; thi De vare enthusiastiske for den „hellige“ Sag, *førend* De læste noget af P. eller lærte mig at kjende. Men netop fordi jeg stoler paa Dem, ønsker jeg ikke at *forkjæle* Dem; jeg har aldrig forkjælet mig selv. Ad 4) er der kun dette at sige, at vi maae see ved Bladet og ved vor øvrige Virksomhed at gjøre Pr. Chr., Adler og alle andre store og mægtige Herrer det begribeligt, at Slesvigerne ej allene er, men ogsaa vil være Danske.

Jeg formoder, at De igjennem Nissen kjender Indholdet af Sørensens Brev til mig. Det handlede om intet andet, end at Følgen nu viste, jeg havde bedømt Dem for godt og Seneberg for slet. Jeg skriver ham vel snart lidt Snakkeri til igjen.

Hvad Deres Grundtvigianisme angaaer, da er denne kun eet Baand mere imellem os; thi jeg arbejder lige ivrig for Grundtvigs theologiske og historiske Anskuelse, for Rasks Sproglære og for den Nordiske Treenighed, kort for Alt, hvad der udspringer af den *Nordiske Aands Liv*. Men deels er jeg i *Sandhed* liberal og tollerant imod Andre, deels maa alle disse Ting drives med megen Forstand og Varsomhed. Det aandelige Liv har endnu kun faa Venner og Tilhængere, og hvor skarp Fjendens Lugt er, har jeg nylig erfaret. Da mine litteraire Venner i Kbhvn. ansee mig for en *forstandig* Mand, have de ikke tiltroet mig at være enten Grundtvigianer eller Raskianer, og Redact. for Maanedsskrift for Litt. var glad ved af mig at faae en Recension over Grundtvigs store Nordens Mythologi, hvilken Bog min Erfaring

tvang mig til at ansee mig for at være den eneste, der havde forstaaet foruden Grundtvig selv. Min Hensigt var at gjøre Publicum begribeligt, hvori egentlig Grundtvigs historiske og mythologiske Anskuelser bestod, og for at vide, om jeg havde været heldig i min Fremstilling, læste jeg, da jeg i Sommer var i Kbhvn., min Afhandling først for et ustuderet, men godt Hoved, og han viste ved Samtalen bagefter, at han ganske havde fattet Grundtvigs Idee; dernæst for Grundtvig selv, min personlige Ven, og han sagde, at jeg havde truffet hans Mening paa en Prik. Ikke eet Ord havde jeg sagt til Grundtvigs Ros eller til Nogens Dadel, og alligevel har Mskr. ikke villet optage denne Artikel, fordi jeg ikke havde „critiseret“ Grundtvig, d. v. s. revet ham ned. Derpaa skikkede jeg den til Heibergs ny „Perseus“ med en Compliment-Skrivelse, men i 5 Uger endnu intet Svar, altsaa rimeligviis ogsaa der afviist. Saa bange er selv de meest begavede for Aandens sande Liv.

Jeg kunde blive ved at snakke længe endnu, men Rummet mangler. Derfor lev vel, hils venligst vor Nissen og lad mig snart høre fra Dem; det gjør vel at tale med sine faa Aandsbeslægtede.

#### 4. Koch til Flor. Haderslev <sup>8/10</sup> 37.

. . . Jeg blev under 22de f. Md. communiceret allernaadigst Afslag af Regjeringen paa min Ansøgning. Et føleligt Slag for mig, der dog havde Haab om et bedre Udfald paa Grund af den gunstige Anbefaling fra min Øvrighed.

Styrket ved den Aand, Deres Velbyrdighed nu engang har indgydet mig, og paany oplivet ved Sandhed, Ret og Patriotisme tog jeg atter Mod og indgav min Ansøgning andengang med mere Indstændighed og forsynet med flere Grunde. Dette skete i disse Dage, idet jeg personlig selv reiste til Slesvig dermed, for om muligt ved min Nærværelse at virke desto mere for min Sag. Kun lidet udrettedes. Imidlertid lovede høie Vedkommende at gjøre hvad der var muligt, — — —

At jeg ved en saadan Reise tillige forbandt Undersøgelser af det danske Sprogs Tilstand i Flensborgs og Slesvigs Egne er en Selvfølge. — — —

Det er meget rimeligt, at hvad vi i Sommer have foretaget, er reent spildt, at vi slet intet Blad kunde faae igang, eller muligt først længer hen i Tiden. Men derefter burde vi ikke vente, men da gaae frem ad andre Veie. Efter Nissens og min ringe Mening maatte uopholdelig *et Selskab for Nationalitetens Fremme i Hertugdømmet Slesvig* sammentræde for med ald mulig Magt og paa enhver Maade at udvirke noget Klækkeligt.

At Deres Velbyrdighed og Herr Professor Paulsen kunde derigere et saadant Foretagende uden mindste Vanskelighed, vide vi, og er det vor inderligste Bøn og Ønske, at De, høistærede Herrer, uden Ophold vilde overveie vor Proposition, og hvis De finder, at den lader sig udføre, da at skride til Indledningen deraf. . . . .

5. **Flor til Koch og Nissen.** Kiel <sup>11/10</sup> 37.

Kjære Venner Koch og Nissen!

Inden jeg igaar fik afsendt vedlagte Brev, modtog jeg Deres, men det var mig ikke muligt at faae Tid til Svar. Jeg holdt derfor min Skriv. tilbage og sender den, for ej at vente til næste Brevpost, med Pakkeposten, hvorfor jeg ogsaa skikker Dem en Bog, som kan tage Brevene paa Slæbetog. Bogen maa De forliges om, som De er Venner til, men jeg beder Dem beholde den som en Erindring om mig, hvori jeg vel ikke som Forfatter i Ordets gængse Betydning, men dog som Vælger og Samler har udtrykt min Tankegang. Men Tiden er knap; altsaa til Sagen.

I Aften aftaler jeg med Prof. P., hvad vi nu have at gjøre. Jeg vil imidlertid sige Dem, hvad jeg i dette Øjeblik holder for det Retteste. Naar nu Regjer. i Slesvig allerede 2 Gange har afslaaet Deres Ansøgning, saa bør vi ikke spille Tiden med i

et Selskabs Navn at ansøge; thi Regjer. i Sl. lader sig ikke saa let forskrække og vil uden Tvivl blive consequent ved sit Afslag. Altsaa bør endeel Personer ansøge Cancelliet om Tilladelse at udgive et Blad. Saaledes blev ogsaa salig „Dansk Ugeskrift“ udg. af et Selskab og redigeret af Prof. Schouw. Ansøgningen vilde jeg concipere, men efter min Formening bør jeg ikke underskrive; thi deels er Høpp, for ej at sige det hele Cancelli, min dødelige Fjende, deels vilde det maaskee ogsaa hos Konge og Publicum gjøre mere Effect, naar *blot* fødte Slesvigere tale sin Sag. Det er naturligviis ikke af nogen Frygt, at jeg vil skjule mig. I Grunden er det et Offer, jeg bringer den gode Sag, at jeg ogsaa denne Gang træder bag Coulisserne; thi nu, da den modige Regjer. i Sl. allerede har erklæret vor Sag saa at sige aabenbar og offentlig Krig, kunde jeg for Alvor have Lyst til ligesaa aabenbar og offentlig at anføre vor lille Hær imod den. Men ogsaa denne Resignation vil jeg overtage; min Iver og Virksomhed bliver jo derfor ikke svagere. Ansøgningen til Canc. haaber jeg at faae underskreven af Prof. Paulsen, Dr. Manicus, Herredsf. v. Wimpfen, Pastor Jensen i Bau, Skolelærer Jensen, Bonden Nis Lorenzen og Koch, Nissen og Sørensen i Haderslev. P. og jeg skulle da anvende al vor Indflydelse i Kbhvn. for at faae Ansøgningen bevilget. Bliver nu ogsaa her vor Ansøgning afslaaet, saa skal hele Historien fra først til sidst fortælles i Folkebladet og Kjøbenhavnsposten, og i det samme Øjeblik, da Publikum er indigneret over dette Tyranni, skal de Underskrevne opfordre til at stifte et Selskab til Nationalitetens Frelse i Nordslesvig, eller hvad det nu kan hedde og blive. Kun nødig griber jeg til at stifte et heelt Selskab, det vil sige, begynde med et Selskab. Jeg har megen Frygt for, at det vil mislykkes. Noget ganske andet er det at ende med et Selskab.

Den sidste Tilflugt, et Blad fra Kolding, vil vi uden Tvivl nok naae. Men Haderslev er 100 Gange bedre; i andet Fald ville Hindringerne for Dem, der dog factisk maatte blive Redactører, maaskee blive uovervindelige.

De aabenbarer vel nu (∴ efter andet Afslag) Sørensen al Ting og slutter Forlig med ham igjen.

NB. De (Koch) maa herefter i de Breve, som De kan formode, at jeg vil lade P. læse, intet yttre om Deres eller min Grundtvigianisme; thi baade P. og Dr. Manicus ere crasse Rationalister.

Lev nu vel, mine unge Venner! Den Nordiske Mythologi fortæller, at naar Fjenden, som Thor gik i Kamp imod, blev ham stærk, saa spændte han endnu fastere sit Belte, d. v. s. i Kampens Hede voksede hans Begejstring, og saa trak han sine Staalhandsker paa, d. v. s. iførte sig Koldsindigheden, for ret med Sikkerhed at ramme Fjenden paa det følelige Sted. Denne Mythe ville vi lade være skreven for os.

Venligst

*Flor.*

6. **Flor til Koch.** Kiel <sup>20/10</sup> 37.

Det er ikke for at holde Dem, min kjære Koch og Nissen, i Aande; thi det behøves Gud skee Lov ikke, men fordi Aanden driver mig og lader mig ingen Ro, at jeg idag skriver. 1<sup>mo</sup> anseer jeg vor Sag *virkelig* for „hellig“. 2<sup>do</sup> anseer jeg Dem og Nissen (thi jeg har nu engang for alle bestemt at betragte og behandle de to gode Venner som een Person), for ligesaa vigtige til Sagens sejerrige Gjennemførelse som mig selv, og derfor bør De, saa godt det pr. Post lader sig gjøre, være fuldkommen paa det klare baade med Tingenes Gang og med mine Tanker og Planer; thi jeg kan jo ikke nægte, at jeg troer, disse sidste ere aabenbar eller hemmelig Operationernes virkelige Ledere. 3<sup>tio</sup> fordrer jeg af Dem, at De, naar De skriver mig til, skal afgjøre med Dem selv, om De ønsker Brevet communiceret min nærmeste Fortrolige i denne Sag, Prof. Paulsen, saaledes som det sidste Brev, eller endog min anden Fortrolige, Dr. Manicus i Eckernförde, eller om De blot har til Hensigt at tale i Fortrolighed med mig. Til mig kan De ligefrem aabenbare al Ting; thi

jeg vil enten give Dem fuldkommen aabenhjertig mit Svar og min Anskuelse, eller hvis jeg med Tiden skulde tro Dem incapable til at bære denne, dog *bruge* Dem efter bedste Overbeviisning til den „hellige“ Sags Fremme. Aldrig skal De personlig eller Sagen tabe ved Aabenhjertighed imod mig. . . .

7. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>29</sup>/<sub>10</sub> 37.

Af Nissens Skrivelse, hvoraf Nærværende kan ansees som Fortsættelse, seer De, at vi ere i Besiddelse af Deres Velbyrdigheds trende ærede Breve af 9—11 og 20 ds.

Med de første to fulgte en Læsebog, som, De kan være forsikkret om, forvoldte os megen Overraskelse og Glæde, allentund da vi saae, at den var udgiven af Dem Selv. Jeg har tolket vor Tak i et Quad, som jeg er saa fri herved at tilstille Dem med Haab og Bøn at lade det finde velvillig Modtagelse og med Hensyn til Sprog, Form og Aand — al mulig Skaansel, paa Grund af at Sønderjyden, da han ganske staaer forladt og forsømt, ikke har havt Leilighed til at uddanne sig saaledes, at han kan levere noget Anstændigt.

I dette Øjeblik er min Tid yderst knap, af den Grund kan jeg destoværre ikke have den Ære at indgaae paa nogen Detail med Hensyn til vor Sag, men maae fatte mig kort. — Som Hovedsag maa jeg melde, at jeg ganske nøiagtig har bemærket mig alt, hvad Deres Velbyrdighed har meddeelt mig og os. Med Hensyn til Deres ærede Sidste er det mig meget glædeligt, at De fæster meer og meer Tiltro til os. Imidlertid forsikkerer jeg Dem, at jeg bestandig skal vise den største Tiltro og den fuldkomneste Aabenhjertighed for Dem, da jeg aldeles ikke har Grund til Andet. Omendskjøndt den Tid endnu ikke er kommen, saa glæder jeg mig dog derover, at det engang vil aabenbares, at *jeg* er een af Deres troeste og solideste, oprigtigste og varmeste Medarbeidere i Sagen. . . .

### Vor Tak for Bogen.

På Jyllands gamle, søndre Vang  
 To unge Planter stode;  
 Men, lidende ved Klinters Tvang,  
 Kun langsom frem de grode.

Hin favre Vang af Fædrejord  
 Var ellers værd at dyrke;  
 Men fremmed Ukrud frodig gror,  
 Hvor fremmed' Hænder ørke!

Hvor fremmed' Magt er Lov i Hjem,  
 Der Frihedsblomsten skranter;  
 Thi snege sig så langsom frem  
 De tvende Fædreplanter.

Da gave de i Nøden Tegn; —  
 En Røst om Land mon lyde:  
 Mon man for Dannevirkes Egn  
 Ei snart nu Bod vil yde? —

Da denne Røst — som billig Bøn —  
 Gik over Høj og Dale,  
 Den nåde snart en Nordens Søn,  
 Der grant forstod den Tale!

I Runekunst han Mester var  
 Og Andre deri lærte:  
 Thi Vid og Dannished han bar  
 I Hoved og i Hjerte!

Som Fugl på lette Vingegang  
 Til Reden bringer Æde,  
 Den Gjæve kom en Vej så lang  
 For Urterne at væde.

Da blev der Fest i Urtegård,  
 — Den Gammen aldrig glemmes.  
 Oplived' nu de Planter står,  
 Og Væksten yndig fremmes!



Der Grund blev lagt til Kæmpeværk  
 — Et Værk som Thyras Minde —  
 Og Nordens Ånd blev atter stærk  
 Til tabte Ret at vinde.

Man slutted' varig, hellig Pagt,  
 — Al hellig Idræt lykkes —  
 „Skal vi end bruge List til Magt,  
 Den Ukrud må oprykkes!“

Vel drog den Ædling atter hjem,  
 Men Mindet Savnet letter;  
 Han Trøst og Kraft tilsender dem  
 Og aldrig dem forgjætter.

Nys gav han dem ved Ilbuds Karm  
 Et Pant til Venskabs Minde.  
 — Det gjemmes skal med Tak så varm,  
 Mens Hjertets Flod kan rinde!

*N. og K.*

8. **Flor til Koch.** Kiel <sup>7</sup>/<sub>11</sub> 37.

. . . Deres og Nissens Skrivelser af 29 f. M. modtog jeg ganske rigtig. Deres smukke Digt glædede mig naturligviis meget, og af et oprigtigt Hjerte takker jeg Dem derfor. Hvorvidt vort Forehavende er eller bliver et Kæmpeværk, vil Tiden lære, men vist og sandt er det, at skal det blive til noget, maa vi hverken sove eller dovne. Uagtet min Rejse til Kbhvn. havde en aldeles privat og højst sørgelig Anledning, som medtog al min Tid og Interesse, forsøgte jeg dog at gjøre noget for vort Anliggende. Jeg besøgte nemlig Onsdag Morgen den 1. Nvbr. den bekjendte cand. Orla Lehmann, deels for at vi To skulde lære hinanden at kjende, deels for at han, som personlig kjender hele Cancelliet (hans Fader er Holstener), skulde skaffe mig at vide, om Deres Ansøgning var kommet til Canc., og hvorledes det da gik den. Dette lovede han mig bestemt at skaffe mig at vide senest inden min Rejse Torsdag Eftm. Imidlertid har jeg Intet hørt eller seet

fra ham endnu, heller ikke med Posten idag. Faaer jeg med næste Post og næste Dampskib ingen Besked, vil jeg skrive ham til. Iøvrigt tilbød han uopfordret, at jeg for Fremtiden kunde disponere over hans Pen og Kræfter. Jeg stoler ikke meget paa Løfter, selv de ærligst meente; vi faae nu see.

I Torsdags Morges var jeg hos Etr. Adler. Prinds Christian ønsker jeg for det første ikke at tale med. Adler syntes tilfulde at indsee den *politiske* Vigtighed, som det danske Sprogs Vedligeholdelse i Slesvig har, og paastod, at Pr. Chr. gjorde det samme. Jeg sagde ham, at hvis Deres Ansøgning om et Ugeblad fra Regjer. i Sl. ikke var sendt til Canc., hvilket jeg ikke vidste endnu, saa vilde der fra Dem indkomme en saadan til Kongen; men selv Kongen vilde neppe understøtte den i Cancelliet, hvis ikke en kraftig „Fürbitter“ overleverede ham den, og denne kunde maaskee Pr. Chr. være. Adler paatog sig at udvirke i denne Sag, hvad der lod sig udvirke, og at tilskrive mig snarest muligt desangaaende. Jeg har idag intet Brev faaet fra ham.

Før jeg erfarer noget fra ovennævnte to Kanter, kan jeg ikke sige Dem min Mening om, hvad vi have at gjøre. Saa snart jeg veed noget, underretter jeg Dem naturligviis straks. Dr. Manicus fortæller, at Magistraten i Eckernförde erklærede sig imod flere Ansøgninger om at anlægge et Bogtrykkeri og en Boghandel, men bildte Vedkommende ind, at man havde anbefalet deres Petitioner. Maaskee det er gaaet ligedan i Haderslev.

Prof. Paulsens Skrift ang. „det danske Sprog i Hertugd. Slesvig“ er nu af Trykkefr. Selsk. udgivet, skjønt ikke udsendt. Jeg troer, det vil gjøre Nytte. I Boghandelen vil det være at faae for 12  $\beta$  Rigsbank. Der er intet Spørgsmaal om, at efter nogen Tids Forløb vil vi paa Begjæring faae 100—200 Ex. frit for at uddele til Almuen i Slesvig. Overvej denne Sag og siig mig saa Deres Mening om den fornuftigste Fordeling af 150 eller 200 Ex., men De maa erindre, at Talen er her om alt det Dansktalende, som sorterer under Hertugd. Slesvig. — En lignende Foræring af „Rises Fortællinger“, eller hvad det hedder, thi jeg kjender ikke Bogen, er fra Tr. S. anmeldt til Provst

Aagaard, og hans Erklæring om Fordelingen forlangt for omtrent 7 Uger siden, men endnu intet Svar fra ham. Kan De give et fornuftigt Raad ogsaa til denne Uddeling, saa vil jeg svare Tr. Selsk. istedetfor Provst Aagaard. Enhver Ting, som angaaer vor Sag, er af Vigtighed, derfor see til, at De og N. kan over denne sidste Post hitte paa noget Fornuftigt! Lev vel begge to!

. . . Vær betænkt paa den Mulighed, at vi allevegne faae Afslag, og at vi da, for dog at skaffe Dem og N. Redactionen, maa ønske at kunne afkjøbe Seneberg hans Lyna, — og indret Deres Opførsel derefter.

9. Flor til J. G. Adler. Kiel <sup>22/11</sup> 37.

Omtrent paa samme Tid, som Deres Højvelbaarenhed var saa god at forunde mig en Samtale angaaende den „Slesvig-Danske“ Sag, den 2den d. M., har Kjøbmand Koch i Haderslev anden Gang faaet Afslag af Regjeringen i Slesvig paa sin Ansøgning om Tilladelse til at udgive et Dansk Ugeblad for Nord-slesvig. Han vil nu naturligviis henvende sig med sin Bøn umiddelbart til Kongen. Da det imidlertid er sandsynligt, at, hvis Hans Majestæt ikke indseer Sagens Vigtighed og viser Interesse for den, vil Ansøgningen endda strande i det Slesv.-Holst.-Lauenb. Cancelli paa den almindelige Uvillie imod det Danske Sprog, saa anmodede jeg Herr Koch om endnu at bie noget, da det var muligt, at Hans Kongelige Højhed Prins Christian vilde personligt overlevere Ansøgningen til Hans Majestæt. Herpaa venter han nu. Jeg haaber derfor, at D. H. tilgiver, at jeg erindrer Dem om Deres Løfte at underrette mig eller Professor Paulsen, om H. Kongl. Højhed vil vise den Slesvig-Danske Sag den Gunst og dens Forfægtere den Naade selv at overlevere Kongen den omtalte Ansøgning. I modsat Fald er Herr Koch nødt til paa sædvanlig Maade at skaffe den i H. M.s Hænder, og jeg skal da tage mig den Frihed at tilskrive Dem, naar dette skeer, for at en mulig Lejlighed til at virke for Sagens heldige Udfald ej skal blive ubenyttet.

10. Flor til Koch. Kiel <sup>10/12</sup> 37.

I dette Øjeblik har jeg endelig faaet Brev fra Etr. Adler, hvis Indhold for det første er godt. Prinds Chr. vil tage sig af Deres Anliggende og ønsker sig Deres Ansøgning tilsendt; han vil da understøtte den hos høje, i Nødsfald hos Allershøjeste Vedkommende.

Adler har det sangvinske Haab, at naar Alt gaaer hurtigt, og Prindsens Intercession er heldig, vilde vi endda kunne begynde vort Ugeblad med det nye Aar. Umuligheden heraf er nu klar nok, men det bliver derfor lige nødvendigt, at vi smedde, mens Jernet (Prindsen, Adler o. s. v.) er varmt, saa meget mere som O. Lehmanns Anmeldelse af Paulsens Skrift i Kbhvns. P. rimeligviis vil have den Virkning for Øjeblikket, at Deres Ansøgning, naar De viser Dem i samme ikke som en hidsig Kamphane, men som en sindig (alle Store elske Sindighed hos Smaafolk) og dog tillige varmtfølende, dansk Sønderjyde, [vil blive bevilget].

Ansøgningen stiles til Kongen. Jeg haaber i Morgen Eftm. at faae et Par Timer til at opsætte en saadan og sende Dem den med Pakkeposten; thi paa Løverdags bør den afgaae fra Haderslev. Min behøver De ikke at bruge, hvis De ikke vil; skriv derfor i Concept selv en i Forening med Nissen for at have Alt paa rede Haand.

Denne Ansøgning ledsager De med et Brev fra Dem selv til Hans Kgl. Højhed Pr. Christian, hvori De beretter ham nøjagtig og sandfærdig, hvad der hidtil fra Deres og Øvrighedens Sider er foretaget og resolveret. Begynd straks paa denne Skrivelse, for at den i Tide kan være færdig, og viis Dem deri fuldkommen, som De er, varm og entusiastisk for den Slesvig-Danske Sag, oprørt mod Deres Mishandling, men uden Had til Tysk i Almindelighed. Prindsen og Adler er kloge Folk og gamle Hofmænd; med dem kommer De længst ved Ærlighed og Naturlighed og Tillid. Det er ingenlunde usandsynligt, at Pr. Chr. nu for Tiden nok ønsker en Stytte for sig og Søn i det Danske Slesvigs Hjerte i Modsætning til Germanismens Stemme for Hert. af Aug.

NB. Det hele bør atter convolutes til Etatsraad Adler for at undgaae Opsigt og for at faae Lejlighed til at anbefale hele Sagen til Adler. Passer det i Deres Kram, saa kan de gjerne skrive til A., at De tager Dem den Frihed at vende Dem til ham paa Grund af de Forhandlinger, som have fundet Sted mellem Dem og mig. Men De behøver slet ikke at nævne mig, hvis ej Stilen fører det med sig.

11. Flor til Koch. Kiel  $\frac{9}{1}$  38.

Skjønt jeg knap har Tid til at sige Dem: Hjertelig Tak for det gamle Aar, saavel det henlevede som det skrevne! og god Lykke til det nye! Det er bogstavelig sandt, at Bekjendtskabet med Dem og Nissen har gjort mit Hjerte godt — saa tør jeg dog ikke opsætte at skrive til næste Post; thi Tiden jager, jeg bliver graa, og Fjenden sover ikke. Nu troer jeg nemlig, at vi faae vort Blad i Stand, og har vi først Concessionen, saa tør vore høje Velyndere ikke vente alt for længe, inden de see Bladet in natura. Derfor overvej og siig mig

- 1) Deres Mening om *Navnet*, hvilket ej er uvigtigt. Jeg er tilbøjelig til at stemme for det af Dem bestemte „Dannevirke“.
- 2) Deres Mening om Indbydelse til Subscription. Jeg kan gjerne skrive Concepten til en saadan, om De vil. De kan jo bruge den, om De vil, og lade være, om De vil; thi jeg vil være Sønderjydens ærlige Ven og Hjælper, men ikke hans Tyran.
- 3) Deres Mening om, naar Bladet kunde begynde. Naar først Concessionen er kommen, kan jeg straks skrive til dem, som have lovet Bistand. Imidlertid maae vi første  $\frac{1}{4}$  Aar ikke stole uden paa os selv, d. v. s. Dem, Nissen, Paulsen, Manicus og mig.
- 4) Deres Mening om adskillige andre Ting f. Ex. Bladets Udseende o. s. v. — Jeg vilde ønske, De kom hertil i Omslaget og kunde tage Prøver med. Da kunde vi aftale mange Ting, f. Ex. Ortografien o. s. v.

## 12. Koch til Flor. Haderslev 14/1 38.

... Uagtet jeg, som Deres Velbyrdighed oven har seet, endnu ikke er oplagt til at gjøre noget Videre for Sagen, saa bør jeg dog udtale mig om Deres ærede Spørgsmaal, hvilket kan skee med meget faae Ord:

Naar Concessionen er kommen, da er den Deres, og kan og maa De gjøre dermed saavel som med Bladet, der ifølge Bevilningen skal udgives, hvad D. V. vil og ønsker. Jeg *kan* og *vil* kun være *underordnet* af Dem, men vil bestandig holde mig bered til at udføre, hvad De finder for godt.

Jeg, såvel som Nissen, vilde altsaa kjæmpe under Deres Banner; thi vil D. V. ikke føre Banneret, ∴: være Sjelen i det hele Foretagende, da ville vi hverken spaae eller love os nogen Seir i Sagen!

Da baade Nissen og jeg ønske, at Bladet maatte hede „Dannevirke“, saa er det os meget behageligt, at De stemmer for samme herlige Navn.

Intet kan være mig kjærere, end naar D. V. vilde opsætte Subskriptions-Planen. Naar Concessionen er kommen, saa antager jeg, vil der vistnok medgaae 8, i det ringeste 6 Uger, førend vi kunne lade det første Nr. udgaae.

Saasnart Bevilningen er her, maa Indbydelses-Planen *øjeblikkelig* trykkes og udsendes. Efter dette Arbejde faaer man da at vente, indtil vi have Planerne tilbage, og naar vi da have 150 eller 200 Navne, da burde Trykningen begynde med circa 300 Exempl. af hvert Nummer. Det er imidlertid ikke let at bestemme, hvor mange Subskribenter vi kunne faae, hvilket vil være meget afhængig af Indbydelsens Indhold og Stiil! — Til at opvække Lyst hos Bonden høs os, maatte en egen Plan trykkes, og denne kunde jeg bedst skrive; thi Bonden her i Amtet kjender min Røst nøje. Til at vække Kræfterne og kalde Bistand i Virksomhed i Danmark dertil er nu ingen paa Jorden bedre skikket end D. V., hvilket De, saasnart Tiden kommer, vist vil gjøre. . . .

13. Flor til Koch. Kiel <sup>1</sup> 2 38.

... De ønsker sagtens at høre noget Trøsteligt eller Opmuntrende fra mig. Noget kan jeg jo ogsaa altid give Dem, kjære Ven, nemlig et sympathetisk Ord fra en ældre, ærlig Kampbroder. Om Deres Ansøgning vil jeg endnu noget suspendere min Mening. Vel har jeg rigtignok næsten altid en saare slet Tro til Folks Løfter, selv de saakaldte ærlige Løfter, især naar disse Løfter gjælde den Sag, som vi fægte for; jeg haabede heller ikke meget af Pr. Chr. eller Etr. Adler, da jeg antager deres Hjerter at være fuldkommen ligegyldige ved hele Sagen, og deres politiske Stilling, naar den betragtes kortsynet og kun personlig, kan lige-saa godt lede dem til at understytte det Tyske som det Danske Parti og omvendt. Men da A. dog har gjort Skridt, som synes at bevise Dansk Interesse, og han ellers har Forstand nok til at indsee Vigtigheden af et Dansk Blad, saa haabede jeg, at han denne Gang vilde anstrænge sig for at tilkæmpe en Concession. Om han ikke har gjort dette tilfulde, eller om de mødende Hindringer hidtil have været ham uovervindelige, kan jeg ikke afgjøre. Det sidste er meget muligt, da Hindringerne ere langt flere og stærkere ifølge min Erfaring, end nogen Uindviet kan forestille sig, og den af vore utallige Fjender, der ikke er sig sin Opposition imod os klar bevidst, har det dog paa Følelsen. Endnu ville vi give lidt Tid. Kommer da Intet, vil jeg skrive til Adler.

Ang. Vollquardtsens Afhandling<sup>1</sup>), saa er den meget snildt af Olshausen og Consorter udstrakt til saa langt et Tidsrum, jeg troer fire Uger, for at derved den kunde gjøre sin Virkning med Hensyn til Deres Ansøgning, der neppe er nogen Hemmelighed mere, inden Paulsen kunde faae Lejlighed til at refutere den. P. vilde ogsaa have svaret paa No. 1, da det varede saa længe med No. 2, men blev holdt op med Snak indtil nu igaar, da noget fik Lov at komme. Imidlertid har denne lumpne Af-

---

<sup>1</sup>) Konrektor Vollquardtsens Anmeldelse af Prof. Paulsens Skrift: Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig. — Kiel. Corr. Blatt. 1838.

handling, som enhver ærlig Mand og helst en Skolemester skulde skamme sig ved at være Forfatter til, gjort os nogen Nytte, som V. næppe drømte om. P. har nemlig i den Anledning faaet to Breve, eet fra en Tegnælærer Didrick Didricksen i Haderslev for et Par Uger siden, hvori denne kortelig melder, at han deler P.s Anskuelse og har sendt et Svar paa V. til Olshausen i Kiel. Dette er jo naturligviis sendt ham tilbage; men det er imidlertid en ny Allieret. Fortæl mig nu, hvad De veed om denne mig aldeles ubekjendte Mand. — Et andet Brev ganske nylig fra en Pastor Hansen i Notmark paa Als, der ogsaa erklærer sig fuldkommen enig med P. uden dog at have Lyst til at skrive offentlig for Sagen (som det synes af Frygt for Provst og verdslig Øvrighed). Som en Bekræftelse paa Landfolkets Danskhed selv i den sydligere Deel af Dansk-Slesvig anfører han, at Sønderborg tyske Ugeblad kun har faa Subscrib., medens det danske Ugeblad sammesteds („sandsynligviis det eneste danske i Hertugd.“) har omtrent 3 Gange saamange. Nu har P. i Fredags skrevet til Pastor H. for at faae Oplysning om et saadant dansk Ugeblad, hvis Existens vi ikke have anet. Hvor meget godt, der for vor Sag lader sig udpille af, at et saadant dansk Blad dog er til, kan jeg naturligviis ikke sige, før jeg faaer det nærmere herom at høre. Men er det til, saa maa vi dog altid kunne bringe nogen Fordeel ud af det, om ikke anden, saa dog den at skræmme vore høje Venner med den Efterretning, at vi ikke mere trænge til dem. At jeg for min Part lige fuldt vil arbejde af yderste Evne for at faae Deres Blad i Stand, forstaaer sig selv, deels fordi to er bedre end eet, deels fordi jeg vilde gjerne have lidt Haand i Hanke med, deels fordi jeg har bedst Tillid til Dem og af mange Grunde. Kan De nu erfare noget om et saadant Sønderb. dansk Blad, saa meddele mig det.

Kort efter at Volqv. No. 1 kom ud, skrev jeg til O. Lehmann, gjorde ham bekjendt med vor Sags Stilling til dato og bad ham, følgende sin bedste Skjønsomhed, at bearbejde paa sin gode Maade den Volqv.ske og alle Afhandlinger i vore Blade, som angreb den Sl.-d. Sag, i Kbhvns Posten, da den evige



Dødsstilhed fra vor Side kun skader. Om han vil gjøre dette, veed jeg ikke. Jeg stoler slet ikke paa ham; thi han er ung og ærgjerrig og har Holstensk Blod i sine Aarer. Desuden har hverken han eller alle de andre patriotiske Liberale i Kbhvn. den sande Liberalitet og sande Patriotisme; den have kun de, der dybest i deres Hjerterød føle, de ere Nordens Børn, og som ikke vide at gjøre Forskjel paa Dansk, Norsk eller Svensk. Den, som endnu ikke har faaet udryddet Æresfølelsen, selve Følelsen for sin egen og sit Fødelands Ære, uden derfor at have mistet mindste Gran af sin Kjærlighed til Norden — han kan nok arbejde med mig for en Tid, men jeg stoler ikke paa ham. Og denne sande Nordens Aand — forskjellig fra den indknebnede Danskhed, der hylder Æren (Æren er en Tysk Følelse) som en Gudinde — er blant de oplyste Danske saare sjælden. Det er efter min Erfaring, som har lært 3 Nordboer at kjende blant Slesvigerne: Dem, Nissen og Manicus, ikke engang usandsynligt, at Nordens Opvaagnelse vil tidligere gaae for sig blandt Sønderjyderne end de saa kaldte egentlige Danske. Amen!

14. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>11/8</sup> 38.

... Naar saa endelig dette [Tilladelse til at udgive et Ugeblad] imod vort Ønske slår fejl, da kunne vi straks begynde at udgive vore Materialier fra Senebergs Trykkeri i Maanedes Hefter under Titel af:

„Det ny Dannevirke“,

som jeg troer skal faae Abonnenter nok, og dertil behøver vi ingen Tilladelse, og ad denne vistnok tungere Vej ville vi da arbejde, indtil bedre Dage oprinder over vore Hoveder! Det ny Dannevirke burde det hede for at adskilles fra Grundtvigs tidligere udgivne Skrift under Navn af „Dannevirke“. Paa dette Værk maatte vi da ligge al den Styrke, vi eje, samle overalt i Danmark alle de Kræfter, vi kunne overkomme, for at gjøre det saa berømt og omfattende som muligt!

Jeg tillader mig nu at fremstille et andet Anliggende for Deres Øjne, og det er en *Petition*. Nissen har allerede omtalt det for Dem, men ikke tilstrækkelig. — Mit Ønske er, at D. V. maa understøtte det saavel med Raad som med Daad, og jeg veed, De gjerne vil det. Min Plan er denne, at der fra saa mange Bønder som muligt her fra Egnen og Amtet skal udgives en *Petition* til Slesvigstænderne, saasnart disse ere traadte sammen. Denne *Petition* skulde være saa stor og brilliant med Hensyn til det ydre som muligt. Tillige skulde den ikke udgaae fra noget vist Sted, men dateres „Nordslesvig“, saaledes at den kan ansees for en *almindelig Petition*. Et af de største og pæneste Ark Papir agter jeg at forskrive allene dertil fra Hamburg. Teksten skulde skrives saa smuk som mulig, saa at den, ogsaa i det Ydre, aldeles overgaaer alle de øvrige *Petitioner* paa Stænderdagen. Forinden Stænderne samles, agter jeg høflig at tilskrive enhver af de Deputerede i den Ende af Provindsen, forestille dem Sagens Vigtighed og i varme Ord anmode dem høflig om at staae en *Petition* bi, som jeg har hørt, der vil indtræffe fra vor Egn. Saasnart Teksten til *Petitionen* eller dens Indhold er prentet, beholder jeg den en 14 Dage hos mig og samler saamange Underskrifter som mulig af de Bønder, der komme hos mig, der udgjøre et ikke ubetydeligt Tal. Saasnart dette er skeet, sender jeg den hist og her ud paa Landet til Venner af Sagen og lader disse gjøre, som jeg har gjort. Paa den Maade troer jeg, at vi kunde samle os c. 1000 Underskrifter. Men Hovedsagen er nu Teksten — og den må Deres Velbyrdighed sætte os op! — og dette saa snart som muligt; thi de to Maaneder, som vi have tilbage, kunne snart gaae væk. Den tør ikke være lang, men varm og blot anholde om Ophævelsen af det tydske Sprog i Retsanliggender, hvilket er til uendelig stor Gene, og om i Kraft-Trædelse af Hans Majestæts Forordning af 19. Jan. 1811 o. s. v. Naar Stænderne da, som vi ikke tør antage, ikke ville antage sig Sagen, saa gaae vi, paa Grund heraf, lige til Majestæten med den samme Bøn og ligeledes i den pragtfuldeste Form og Skikkelse, thi dette gjør jo altid Opsigt. — — —

Prof. Paulsens Skrift virker forbausende. Alle de, som have faaet Lejlighed til at læse det, ere vundne for Sagen. Mange Skolelærere ere enthusiastisk indtagne i Prof. Paulsen. I Forgaars kom der en Skolelærer, mig ellers ubekjendt, løbende til mig og spurgte, om jeg ingen Oplysning kunde meddele om Sagen; han havde læst P.s Skrift og havde hørt, at Vollquardtsen havde taget til Gjenmæle, hvilket var en nederdrægtig Streg, sagde han. Nissen fortalte mig nylig, at for nogle Dage siden en Primaner, der frekventerer vor latinske Skole, havde i Klassen indladt sig med Vollquardtsen om hans Artikel og yttret sig saaledes til ham: at det, for ikke at bruge andre Udtryk, var en slet Handling af Dem (V.) Efter en nogenlunde sindig Debat vare de imidlertid bleven heftige, og da V. vedblev at forsvare sin Adfærd, sprang Primaneren hen, tog sin Hue og gik ud af Klassen med den Bemærkning, at her havde han ikke mere at bestille. Primaneren er født i Apenrade Egn og skal være en dygtig Fyr . . .

15. **Flor til Koch.** Kiel <sup>13/8</sup> 38.

. . . Deres Anslag med Petitionen har mit fulde Bifald, og jeg skal nok erobre Tid dertil. Dannevirke som Maanedsskrift er godt i Mangel af Ugeblad, men dette opgiver jeg ikke endnu. Vi tør ingen fremmed Hjælp vente hertil; thi det vil være mig let at faae Løfte om Bistand, ja Bidrag selv, men kun yderst Faa ville være i Stand til at levere noget virkelig Passende uden vi selv. Jeg bliver ved mit Gamle: vi skal kun stole paa *os selv*, saa voxer imens vor Kraft, og siden kommer Hjælpen af sig selv, naar vi ikke mere trænge. . . .

16. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>18/8</sup> 38.

. . . . Efter Rygtet har Deputeret Posselt i vor Egn resig-  
neret til Fordeel for Suppleanten Th. Thomsen i Skodborg, som

da vistnok, ifølge sit Ønske, vil indfinde sig i Slesvig. I ham see vi derfor et Bolværk for alle vore Sager i den forestaaende Stænderforsamling, da han er en Mand med sjeldne Egenskaber, og Posselt kan betragtes som en Nathue imod ham. Han er en Mand af betydelig Formue, saa at han sædvanlig kaldes den Skodborger Konge; foruden sine egne mange Gaarde besidder han tildeels de fleste øvrige i hele Egnen. Han er Brændevinsbrænder, Møller (Ejer af en Mølle), Bager, Garver (driver et Garveri) — Sognefoged og Dannebrogsmænd. Han er een af de Mænd, der er meest bekjendt over den danske Halvø. Hans Virksomhed og Løbebane begyndte han med nogle Skillinger, omtrent 3 Rbdl., men nu er hele Egnen i Gjæld hos ham. Hans Forstand, lyse Aand og Routine er almindelig beundret, og som han kan takke for det, han er. Hans Virksomhed har ingen Ende, og født og stedse levet blandt Jyderne kjender han ikke til det Tydske. Fornuftig og sindig er hans Tale, — den samme, om han underholder sig med Kongen eller Staaderen, og da han er simpel og jævn som en Bonde, saa kan slet ingen bedre representere den danske Bonde end han, og med Hensyn til at virke noget med Forstand eller at opponere med Kraft, da findes der ikke let nogen snildere eller nogen karakterfastere end han.

Da vor Sag er saa højst vigtig, saa fandt jeg, at det maatte være D. V. behagelig at have en Skildring af en Mand, til hvem vi mulig nu snart kunde sætte vor Liid paa Landdagen<sup>1)</sup>. Saa snart jeg nu nogenlunde faaer Tid, skriver jeg til Manden og opvarmer ham saa meget som muligt. Da han er klog, saa maae jeg ordenlig gjennemtænke mit Brev først, førend det udføres. Det vil være af uendelig Vægt og Gavn for vor Sag, naar D. V. eller Prof. Paulsen indlod Dem i Correspondence med ham. . . .

17. **Flor til Koch.** Kiel <sup>20/9</sup> 38.

Jeg sender Dem da herved en Petition efter Deres Forlangende; brug den nu heel eller halv eller slet ikke, ligesom De

<sup>1)</sup> Under Stænderforhandlingerne 1838 sluttede Sognefoged T. Thomsen sig til det konservative Parti og blev ingen Støtte for Danskheden.

vil. Jeg har læst den igjennem med Prof. Paulsen; han meente, at den, især i Slutningen, var vel stærk, men han var enig med mig i, at jeg sendte Dem den, som den var, og lod Dem og Deres Nærmeste selv bestemme, om De anseer det noget myndige Sprog i samme for mere skikket til at forhindre end til at skaffe Underskrifter; thi vi er overbeviste om, at Mængden af Underskr. er vigtigere end dens Sprog og Tone. Ønsker De nu et mildere Sprog, men vil dog ellers beholde Pet., saa skal jeg med Fornøjelse forandre den, thi det er en let Sag. Mig forekommer Pet.s Tale ikke for streng; jeg har ganske simpelt fulgt min egen Følelse, men den er rigtignok ogsaa: aldrig at vige for de lumpne Undertrykkere, hvem eller hvor de end er, og det er min fuldkomneste Overbeviisning, at man med det Gode ikke erholder det allermindste, og at enhver Tilstaaelse maa erobres med Staalhandske. Men, som sagt, overvej nøje og prøv, hvad Indtryk Pet. gjør; thi det er og bliver Hovedsagen, at der er en Masse Underskrifter.

Hele Deres Plan angaaende Pet. finder jeg ypperlig: det store Ark, den smukke Skrift, „Nord-Slesvig“ o. s. v. For nu ikke at tilsvine den, maa De vel sende Afskrifter omkring, samle Underskr. paa disse og atter afskrive dem paa det store Ark, ved hvilket de omsendte Afskrifter kan lægges som Bilag. Eller kan De paa anden Maade sørge for Kæmpe-Arkets anstændige Behandling, saa vilde dette ved sin egen Kraft maaskee kunne tiltrække mangen Underskrift, som ikke faaes ved de isolerede, omsendte Afskrifter. Imidlertid, Sligt hitter De selv ligesaa godt ud af som jeg. Et tusinde Navne er ingenlunde for mange. Undertegneren eller ogsaa De bør vedføje Mandens Bestilling: Gaardmand, Huusmand, Indsidder, Bager, Kjøbmand, Bogtrykker, Advokat, Skolelærer etc. etc.; thi ellers blive Alle af Fjenden udgivet for den laveste Pøbel. Især maa De see at faae *Stædernes* Indvaanere. Jeg skrev Dem nok sidst til, at De kunde med Petitionen henvende Dem til Stænderdeputeret Andresen i Apenrade, beraabende Dem paa Pr. Paulsen. Iligemaade bør De ogsaa, beraabende Dem paa ham, skrive til Deputeret og Sandemand Alexandersen i Satrup i Sundevit, til Pastor Hansen i

Nottmark paa Als og til Gaardmand N. H. Nissen i Hostrup, Ensted Sogn, adr. Kjøbmand Dithlefsen i Abenrade.

Nu til Deres Brev, som jeg modtog for et Øjeblik siden. At De skrev til Etr. Adler, har jeg intet imod; gavner det ikke, saa kan det dog aldrig skade. Vi maa vel sagtens vente lidt paa Svar.

Deres Efterretning om Møller Thomsen er meget god. *Jeg* tør ikke skrive ham til. Det er overalt en Politik, De aldrig maa glemme, at *jeg* ikke nævnes for nogen Slesviger, før De kjender Sindelaget. Har De derimod personlig talt med Thomsen, og De er vis paa ham, og han igjennem Dem veed, hvad jeg er for en Slags Mand, da vil jeg gjerne skrive ham til. I ethvert Tilfælde skal jeg faae Paulsen, den fødte Sl., til at skrive til ham; naar De har talt med ham, lader De mig det nok vide.

Endelig Sørensen! Tag Dem godt i Agt! Det var ej umuligt, skjønt det da sandsynligviis mere gik ud fra vore Fjender, i hvis Kløer han formod.tl. er, end fra ham selv, at han vilde vise Dem, at kunde De narre ham, saa kan han ogsaa narre Dem. Den hele Affære er mig i dette Øjeblik meget imod og saare mistænkelig. Han har idag skrevet et langt Brev til Paulsen, hvori han taler meget om sit ærlige, Danske Sindelag, men ved Siden deraf erklærer det for skadeligt for den danske Sag, at Tr. fr. S. sender gratis Ex., kan endnu ikke glemme Deres „skammelige, ja lumpne“ Opførsel imod ham og rykker endelig frem med Plan til et Tidsskrift, uden nogensinde at have meddeelt mig eller P. denne Idee, siger, at han har dygtige Medarbejdere uden at nævne en eneste. Efter min Mening er det enten Sørensens naturlige Smag for det Maadelige og Sands for det Ynkelige, der har forledt ham til et Skridt langt over hans Kræfter, eller det er Fjendens Rænker, hvori han lader sig fange, nemlig: „skal endelig et Dansk Blad eller Tidsskrift, saa vil hellere vi (Lautrup etc.) end de (vi), og derfor straks dette i Gang, saa er maaskee Pladsen dog derved optaget for det farlige Tidskr.“ Sæt Sørensen paa Prøve, f. Ex. ved at tale til ham om det Fordeelagtige, hvis han kunde faae *mig* til at overtage Regimentet — eller paa nogen anden Maade.

Men vær iøvrigt meget forsigtig med ham; thi han [kan] for Tiden skade os. Hverv ikke altfor ivrig for ham: efter Subscriptionsplanen er det dog det rene Snavs. Jeg har idag faaet Brev fra Tr. fr. S., at der er sendt 200 Ex. af Paulsens Skrift til Sørensen med Anmodning at uddele dem efter min Anviisning. Jeg haaber, Sørensen melder mig dette, men lad mig snarest muligt høre Deres Mening om Fordelingen.

18. J. G. Adler til Flor. København <sup>24</sup>/<sub>8</sub> 38.

Jeg beder om Undskyldning for, at jeg ikke strax besvarede Deres Velbaarenheds meget ærede Skrivelse af 13. ds., endskønt jeg allerede, da jeg modtog samme, havde gode Forhaabninger om Udfaldet af vort Anliggende. Men dette Udfald var imidlertid betinget af Cancelliets Betænkning, og denne var jeg saa bange for, at jeg ordentligt i mit Hjerte gjorde Collegiet Afbigt, da jeg idag i en Meddelelse fra Cabinets-Secretairen læste, at H. Majestæt, *efter* Cancelliets derom afgivne Betænkning, har bevilget Kjøbmand Kochs Ansøgning om Tilladelse til at udgive et dansk Ugeblad for Sønderjylland, og at det dertil fornødne Privilegium allerede var forsynet med Allerhøistsammes Underskrift. Jeg kan nu, istedet for Forhaabning, give *Vished*, og dette var det, jeg ønskede.

Ja vist nok har jeg forregnet mig 3 Maaneder, og jeg maa lægge til, uagtet der ikke har været nogen synderlig Vanskelighed at bekjempe. Ikke alene Kongen og Prindsen, men, som sagt, ogsaa Cancelliet ere komne Sagen imøde med Velvillie, ja, jeg har hørt, at hele den Sl.-Holst. Regiering, efter indhentet nøjere Oplysning, ikke har fundet noget mod Herr Kochs Ansøgning at erindre.

Jeg vil nu ønske, at det nye Blad maa finde og fortjene et stort Publicum, og ved den Understøttelse, hvorpaa Udgifveren tør gjøre Regning, tvivler jeg ikke om, at jo dette mit Ønske vil gaae i Opfyldelse. Meget vil imidlertid komme an paa Bladets Debut, og havde jeg nogen Indflydelse paa Redactionen,

vilde jeg anbefale den ikke strax at træde polemisk op, men til de første Nr. at forberede en halv Snees gediegne Artikler af almindelig Interesse; — at være varsom i Optagelsen af fremmede Bidrag; — ikke at lade sig bruge til Organ for personlige Feider eller Insinuationer; — Bladet maa begrunde sig en Credit og Respectabilitet, som siden skal reflectere paa den Sag, hvis Forsvar er dets egentlige Formaal, og da det i denne Sag kan regne paa at finde Sympathie hos den egentlige Regiering, bør det heller ikke i andre Sager sætte sig i Opposition til denne. Det gjelder her om at træffe den rette Grændse mellem loyal og servil; hiint lader sig meget godt forbinde med den Respectabilitet, jeg ønsker det Haderslever Ugeblad; ved Servilitet skulde det derimod aldeles forspilde sin Credit og forfeile sin egentlige Hensigt. Men til hvem siger jeg alt dette? Til Professor Flor, som meget bedre end jeg kan lære Udgiveren, hvad han bør troe og gjøre. . . . .

19. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>25/s</sup> 38.

. . . . *Jeg iler med herved at tilstille D. V. min (og alle vakkre Sønderjyders) inderlige Taksigelse for den med Deres Ærede af 20. ds. tilsendte Pet., og da den er aldeles, som om den var udskreven af vore Hjerter, saa taaler den ikke den **mindste** Forandring. — — —*

Efter mit Exempel sees nu flere og flere danske Skildte her i Byen. Mange komme til mig for at faae Annoncer, Lykønskninger, Skildt-Inskriptioner, Gravvers opsatte hos mig. Dette gjør jeg helt paa Dansk, ligesom de ogsaa tildeels komme til mig af denne Grund. Mine egne Annoncer fremkomme stedse paa Dansk. Mine Handelsrivaler hue dem imidlertid ikke, og flere og flere begynde at følge mit Exempel. . . . .

20. **Flor til Koch.** Kiel <sup>26/s</sup> 38.

De veed maaske allerede, at *Deres Bevilling i Løverdags er underskreven af Kongen.* Hvis De ikke var gift, vilde jeg op-



fordre Dem til, at De og vore øvrige Venner drak Dem paa gammel Nordisk en lille Ruus. Sagen bliver nu alvorlig, som De mærker. Det gjør mig ondt, at jeg ikke det første Halvaar kunde være hos Dem; thi jeg betragter Sagen som overmaade alvorlig. Men det lader sig nu ikke gjøre. Imidlertid maa Bladet være i Gang allersenest med Begyndelsen af Juni, helst før; thi det Danske Stænderblad for Sl. kommer næppe i Stand, og Deres kunde da bekvemt træde i Stedet derfor. Jeg skal snarest muligt opsætte en Subscriptionsplan. Forelæg De nu straks Seneberg det Spørgsmaal, om han kan og vil slutte bestemt Accord med Dem, helst skriftlig (jeg har aldrig troet det Ansigt), at De kan være fuldkommen sikker paa ej at komme i Forlegenhed. Kan De ikke være dette, eller gjør han mindste Indvending, saa gaa strax andetsteds hen, f. Ex. Ribe eller Kolding. Jeg haaber, at Sørensen selv indseer Umuligheden af nu at faae Lykke med sit Kludder-Maanedskr., især naar Meningen er, at det skal være en Tvetulle. Jeg vil skrive ham til. Vil De være saa god at læse Brevet til ham og derpaa sætte Oblat derpaa og give ham det som indesluttet i Deres. Muligen han af sig selv vender tilbage til os og sine Pligter, hvis han seer, det gaaer os godt, og for enhver Sønderjyde, om end tidligere nok saa stor Synder, maa vor Port staae aaben. Det har glædet mig meget, at De er fornøjet med Petitionen; nu blot dygtig mange Underskrifter.

21. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>28/3</sup> 38.

Velbyrdige Herr Professor, min høistærede Herre  
og Velynder!

*Vi have vunden Sejr! Til vor store Glæde, vore Modstanderes Forskrækkelse og Alles Forbavselse har Hs. Majestæt aller-naadigst skjenket mig Privilegie til Udgivelsen af et dansk Ugeblad for Sønder-Jylland!!*

Jeg antager, at Etsrd. Adler har underrettet D. V. derom med sidste Post. Det samme har han gjordt til mig. Jeg vil

nu saa meget som muligt sætte Glædes Rusen tilside for at skrive D. V. saa fornuftig til, som de indtraadte Forhold kræve. Privilegiet vil først være her om en 8te Dage. Igaar blev mig, ved Borgemesteren, Beløbet meddelt, som jeg med næste Agepost tilstiller Canseliet. At den saa uopholdelig bliver mig remitteret, haaber jeg. Det er mit Ønske, at Subskriptionsplanen *saa snart* som muligt skulde udgives. Nissen taler om, at et Prøvenummer af „Dannevirke“ burde følge med for end mere at anbefale. Dette vil dog ikke forekomme mig saa nødvendig, naar blot Subsk.-Planen træder frem med den indre og ydre Pump og Bram som et skjønt Tordenlyn i Midnatten.

Petitionen er overmaade god og virksom og kan saaledes ansees som et foregaaende Drøn af det fremstigende Veir! Flere Exemplarer ere nu satte i Omløb af Pet., og overalt paa Landet optages den med almindelig Jubel. Den Tone og Sprog, der hersker i Pet., vil være, finder jeg, det fortrinligste i Subskriptionsplanen, og at D. V. vil opsætte den, derom har jeg et fast og glad Haab. Uagtet det er saa ønskelig allerede i Begyndelsen af Mai at lade de første Nr. af „Dannevirke“ fremkomme, vil det da være svært nok for os i saa kort Tid at faa Alt istand. For at faae pænt Papir vil jeg paatage selv at levere det, hvilket jeg agter at lade komme fra Grosserer Meyer (Papirhandler) i Kjøbenhavn, med hvem jeg desuden staaer i Forbindelse. Dog kan Papiret nok være her før Maimaaned. Nu er det et Spørgsmaal, om vi tør udarbejde Subskriptionsplanen, førend vi har Privilegiet i Hænderne; thi deri bestemmes sandsynlig, hvilke Æmner vi tør og ikke tør behandle, og hvorefter Planen altsaa maae rette sig. Dog vil det dermed ingen Nød have, thi at opponere imod tysk Aand og Udskeielse saavel som at hævde om Dansk og Danskheden forbyder den os vistnok ikke. Derfor kan Planen dog nok strax opsættes, og naar Priv. kommer, kan man endnu foretage en Ændring, hvis saadant er fornødent. —

Jeg finder, at D. V. nu maatte opfordre de Venner til Understøttelse, som De troe, der kunde yde den, ligesom ogsaa at tilskrive de Mænd her i Omegnen, som De sidst Sommer var hos, at de, enhver især, kunde understøtte Bladet og for-

nemmelig sørge for, at det saameget som muligt vorder *udbredt* og bekjendtgjordt.

Jeg gjentager nu, hvad jeg tilforn engang har sagt, og som jeg gjentager, saalænge som jeg lever, og saalænge der findes Nordens Ild og Dansk Fædrelands Kjærlighed i Deres Bryst — at Bladet *tilhører* Deres Velbyrdighed og Herr Prof. Paulsen; — og hvor kan en Fader forglemme sit Barn eller lade det omkomme i Ørkenen!! . . . .

22. **Flor til Koch.** Kiel <sup>29/3</sup> 38.

. . . Om Tonen i Subscriptionsplanen er jeg ingenlunde enig med mig selv; men jeg maa beregne, at Deres og Nissens Begejstring for Sagen deler kun en ringe Deel af Slesvig, og i hele det sydlige Dansktalende Slesvig er det desværre blevet *naturligt*, at stærk, om end nok saa sand, Tale imod Tyskheden vækker Uvillie. Vi maae længe gaae frem i Bladet med megen Klogskab og Forsigtighed. Løvekloen skal vises dem, det forstaaer sig, men kun anvendes, slaaes i dem, naar det er nødvendigt. Ligeledes bør Ingen kaldes til Hjælp udenfor Hertugd. Slesvig; deres Enthusiasme dør snart, og vil de arbejde med og for os, saa skal vi nok faae dem. Det gjør mig ondt, at jeg maa slaae Vand i Deres Blod, men De misforstaaer mig ikke; De har nok mærket, at mit Blod derfor ikke er koldt.

Hvad siger nu Sørensen? Jeg haaber, mit Brev skal have gjort godt ved Siden af Privilegiet. Og hvad siger Seneberg? Nu er min Tid ude. Til Slutning endnu dette. Jeg vil see, om det kan blive mig muligt at komme til Haderslev inden Stænd. fors. for at aftale *Meget* med Dem angaaende Bladet. Til alle mine Venner i Slesvig skriver jeg, naar jeg har seet Priv., og saa er enig med mig selv om Subscr. planen.

23. **Flor til Koch.** Kiel. April 38.

. . . Jeg er nylig kommen hjem fra en Tour til en Præst to Mile herfra, som jeg, skjønt egentlig uden Haab, vilde forsøge

paa at overtale til at laane os sit Navn med i denne Subscr. plan, men han var ikke hjemme, og jeg kan ej træffe ham før Søndag eller Mandag. Jeg vilde saa gjerne have et Par Slesv. Præste-Navne endnu til at paradere paa Subscr. pl. foruden Jensens, men nu faaer den gaae, som den er. Det er min Hensigt, hvis vor Herre ikke sætter en Pind derfor, at komme til Dem i Haderslev, hvor jeg formodentlig vilde arrivere paa min Skimmel den 27, 28 eller 29 d. M. Undervejs vilde jeg gjøre nogle Besøg til Fordeel for den gode Sag, navnlig ogsaa til Pastor Hansen paa Als; thi uagtet vi jo nu er endelig kommen i Gang, saa er vor Kraft endnu kun ringe, hvis ikke Vi, som have den uslukkelige Ild i os, kan ved Ordets eller Handlemaadens Magt faae nogle Flere antændt. Om dette vil skee, kan først Tiden vise. . . .

24. **Koch til Flor.** Haderslev  $\frac{8}{4}$  38.

. . . . Privilegiet er i mit Værge! Det kom i Forgaars. Et Afskrift overrækkes her D. V. Førrige Søndag indsendte jeg en Takadresse til Prinds Chr. og ligeledes til Etatsr. Adler. Min Indmeldelse i Trykkefriheds-Selskabet skeer først idag. — — —

Saasnart Privilegiet var ankommen, producerede jeg det for Confr. Johannsen, der var meget venskabelig og yttrede sin Glæde over Sagens Udfald; dernæst for Borgemesteren, som viste sig meget venskabelig og fortrolig, idet han ønskede, at, da han skulde besøge Censuren, som jeg nok kunde indsee ingen behagelig Forretning var, og saa gjerne ønskede at undgaae saa meget som mulig Ulempe og Fortræd, jeg da vilde arbejde med ham ad en nogenlunde rolig Vei og til samme fredelige Maal. Conferenzraaden meente, at han mulig somme-tider agtede at yde et Stykke til Bladet fra sin Haand, da han mulig kunde faae Leilighed dertil, idet at Folket tit underrettedes om Anliggender, hvorom Meddelerne ofte havde eensidige Anskuelser. Kort sagt: De ville gjøre gode Miner til slet Spil. Imidlertid har Rygtet om Privilegiet gjordt Sensation i Publikum hersteds. Man taler, som jeg hører, meget om denne Koch med

dette Blad; men Embedsmændene og de tysksindede skjæle med rævblandt Mine derad; thi de ane Anslag imod Deres hidtil havde rolige Positioner. — — —

Imidlertid ville vi vedblive at holde os ganske rolige, men desto energiskere at virke i Løndom indtil Aabenbarelsens Dage komme. — Havde jeg nu bare havt Subskriptionsplanen fra D. V.s Haand, at jeg kunde faae den trykket og saa ud saa sydende som muligt. Ethvert Parti her i Byen venter paa den med Længsel, kan jeg tænke mig. Imidlertid maa Sandheden blive klar af Planen, og jeg er overbeviist om, at D. V. vil træffe dette med Værdighed. . . .

25. Flor til J. G. Adler. Kiel <sup>10</sup>/<sub>4</sub> 38.

Jeg sender herved Deres Højvelbaarenhed min oprigtigste Tak for den Bistand, De har ydet en Sag, hvis Forfægter jeg nu engang er bleven. Jeg havde tidligere opfyldt denne behagelige Skyldighed, hvis jeg ikke, desværre forgæves, havde ventet Efterretning fra Hr. Koch, at han er kommen i Orden og Rigtighed angaaende Trykningen, ved hvilken Lejlighed der atter stærkt kabaleres imod ham. Imidlertid, den Sag faae vi vel sagtens i Orden, og naar Subscr. planen bliver trykt, skal den straks blive sendt D. H., for at De kan see, hvor fredeligt vort Krigsmanifest tager sig ud.

D. H. synes at mene, at Kochs Ansøgning ingen egentlig Modstand fandt i Cancelliet, ja ikke engang i den S. H. Regjering. Jeg vilde ønske, at det virkelig forholdt sig saa. Men mine mangfoldige, aldeles ubedragelige, Erfaringer ville paa ingen Maade stemme med denne Mening; og saa havde den samme S. H. Regjering, som efter indhentet nøjere Oplysning ikke havde noget imod Kochs Ansøgning at erindre, allerede 2 Gange i Forvejen med klare Ord afslaaet denne Ansøgning, begge Gange efter at have indhentet den nøjagtigste Oplysning, men naturligviis uden at der med Afslaget angaves den mindste Grund imod dens Bevilling eller videre anbefaling. Jeg maa derfor

vedblive at tilskrive Deres eller maaskee H. K. H.s Yttringer over dette Anliggende, at Vedkommende har faaet en gunstigere Anskuelse af samme, og jeg er Dem herfor saa meget mere personlig forbunden, som De paa denne Maade har befriet os fra at forsøge den eneste Vej, der endnu stod os aaben, den demokratiske, hvilken jeg for min Deel afskyer, men som i saa høj Grad har Tidens Bifald.

D. H. er saa god at gjøre nogle Bemærkninger om den Aand og Tone, som vilde være gavnlignst og ønskeligst for Bladet. Jeg er fuldkommen af Deres Mening og skal ogsaa gjøre alt, hvad der staaer i min Magt, for at Bladet skal kunne erhverve sig baade Deres og alle andre Ædelsindedes og Klarseendes Yndest. Men deels kan jeg ikke vide, hvor længe jeg beholder min nuværende Indflydelse paa Bladet og Partiet, hvis det skulde vokse i nogen betydelig Grad, da de unge Slesvig-Danske Patrioter ere overmaade forbittrede paa deres Undertrykkere; deels sidder jeg i Kiel, og Bladet udgives i Haderslev, hvilket vistnok er en betydelig Vanskelighed, men hvorved jo intet er at gjøre. Imidlertid er min Fortrøstning, at Koch ingenlunde ligner Hr. Liunge eller slige Personer; jeg har aldrig mærket mindste Spor af Uædelt eller Raat hos ham.

Ulykkeligviis er det Slesvig-Holstenske Parti saa indtaget af den fixe Idée, til hvis Udbredelse og Udførelse alle Arter af Aristokrater og Liberale broderlig række hinanden Haanden, at ikke allene al Noblesse, men endog hvert Gran af Retfærdigheds-Følelse, ja endog af Skam synes bortblæst af deres Hjerter, saa snart Talen er om det danske Sprogs Rettigheder i Slesvig, og jeg er meget bange for, at *kun Frygt* for de uhyggeligste Collisioner med Folke-Meningen kan bringe de nuværende Magthavere til at give noget efter. Jeg tør derfor heller ikke indestaae for, at der i denne Kamp af et endnu kun lille og svagt Parti imod saa uædle og mægtige Fjender ikke nu og da i Bladet kan forekomme Yttringer, som heller maatte have været borte. Men jeg har dog Grund til at haabe, at Enhver, som af et oprigtigt Hjerte ønsker den Slesvig-danske Sag Fremgang, skal i det Hele blive tilfreds med dette deres første Organ. Allermindst vilde

jeg, at D. H. skulde komme til at fortryde, at De har rakt os Haanden; thi De er baade den første og den eneste Mand af Indflydelse, der har givet os mere end tomme Løfter.

26. C. Paulsen til Koch. Kiel <sup>167</sup>, 38.

Hjerteligen takker jeg Dem for det talende Beviis paa Hengivenhed, hvilket De med Deres sidste Sendelse har givet mig. Det er mig en inderlig Tilfredsstillelse, som opveier meget ubehageligt, at jeg ved mine Skrifter rigtigheden har truffet mine nordslesvigske Landsmænds dybeste Sindelag og fremkaldt hos dem en ædel Virksomhed for deres egen og vort hele Fædrelands Sag. At De, en Mand af den dannede Borgerstand, fuld af Begeistring og Mod, nidkær og dog besindig — hvilket for os, omgivne af mægtige Modstandere, der ville straffe den mindste Udskeielse, er saa nødvendigt, — at De staaer i Spidsen, kan ikke være andet end heldbringende. Naar Folket kun alvorligen vil, kan Sagen ikke mere gaae tabt, om end Tiden for Seiren ikke lader sig forudsige. Vær forvisset om, at jeg, saalænge som en Livsgnist er i mig, ikke skal svigte den Sag, som jeg med fuld Overbeviisning og med varm Følelse, ligesom De, engang har gjort til min og offentlig erklæret mig for, inden jeg endnu vidste, at den allerede nu vilde finde saamegen Gjengklang i Nordslesvigs Hjerte.

Vor vakre Prof. Flor vil nu understøtte Dem ved Forberedelserne til vort Banners Reisning. Deres Vignet tager sig godt ud; Slesvigs Vaaben gad jeg dog nok seet anbragt etsteds, maaskee paa Taarnet. Afslut med Forsigtighed nøiagtig Contract med Seneberg paa stemplet Papir af første Klasse til Beløbet af den Sum, en Aargangs Trykning koster. Søg at bringe ham til at samtykke i det Vilkaar, at han lover at betale en Pengebod f. Ex. af 1  $\frac{1}{2}$  for hver Dag, Bladets Udgivelse standses. Man maa forudtænke det værste Tilfælde. Volquardsen vedbliver da med sine skammelige Angreb, snakker langt og bredt om disse syndige Angler, dem, jeg selv anseer for en *gammeltysk* Folke-

stamme, hvilket han uforskammet nok paastaer, jeg skal have fortiet, skjønt det følger af S. 7 og S. 35 endog med klare Ord er sagt. Hvor nødvendigt er vort Blad som Værn imod sligt.

Lev ret vel, hils Nissen og alle bekendte og ubekjendte Forbundsfæller.

27. Flor til O. Lehmann. Kiel <sup>17</sup>/<sub>4</sub> 38.

. . . Der bliver nu i Haderslev arbejdet af al Magt imod os, saa at den stakkels eenfoldige Sørensen, fra hvem De sikkert intet Svar har faaet, allerede aldeles er i Fjendens Vold, saa at jeg, som temmelig tidlig mærkede det, Gud skee Lov, fik de 200 Ex. af Paulsens Skrift, der paa min Opfordring var tilsendt ham, endnu i rette Tid ud af hans Værge og i Kjøbmand Kochs og Bogb. Nissens. Denne Sørensen er Fætter eller Svoger til Bogtr. Seneberg, der deels har et forbandet Fysiognomi, deels som Udg. af Lyna er Modpartiets Allierede. Imidlertid er Koch tilstrækkelig opmærksom og snu og lader sig nu ikke lettelig fange i de mange Rævesnarer, der blive lagt. — — —

Det ny Dannevirke maa være interessant for enhver Dansk, for enhver Friheds-Aristokrat og for enhver Ven af den Nordiske Treenighed, da det dog i det mindste er den *synlige* Slynge, som den lille David sender den store Goliath i Panden. — — —

Paa Fredag eller Løvedag Eftrd. begynder jeg en Ridetour til Fordeel for den Sl.-danske Sag paa en 2—3 Uger. Den skal begynde hos min Ven, den elskværdige Justitiarius Jaspersen i Angeln, hos hvem et Besøg er saa meget mere nødvendigt, som vor Sag næsten slet ingen Bistand vil finde i Sl. Stænderfors., men snarere Modstand hos *alle* Medlemmer. Jaspersen vilde jeg nu vinde for den Nord. Treenighed, for hvilken Idee han ikke er fremmed. Ellers er det naturligtviis min Hensigt at bringe alting med Hensyn til Bladet paa det Rene, hvilket kun kan skee ved min Nærværelse i Haderslev. Er Intet andet for, saa rider jeg til Ribe. — — —

Iøvrigt har Koch og Venner selv gjort en lille Forandring i



den [Petitionen] og udvidet den til den Deel, som har dansk Omgangs-, men tysk Kirkesprog. At den er af mig, fortæller De iøvrigt til Ingen.

28. Koch til Flor. Haderslev <sup>18</sup>/<sub>4</sub> 38.

. . . Arbejdet med Subskript.-Planen er idag endelig rykket saa vidt frem, at jeg kan tilsende D. V. vedlagde Exemplarer. De seer, at jeg imod Enden af samme har indskudt et Stykke, hvilket jeg fandt at være nødvendigt for at gjøre mine Bønder det ret begribeligt, hvad vi have i Sinde med dem. Tiden var for knap til yderligere at beraadslaa mig med D. V. og Prof. Paulsen. Imidlertid haaber jeg, at De og Hr. Prof. Paulsen Intet ville have derimod. — — —

Jeg aflægger min ærbødige og hjertelige Taksigelse for D. V.s ærede af 13. ds., især for Hilsenet i samme fra Frue Professorinden. Det er mig saa kjært, at hun har tænkt paa mig og agter at sende mig „Danmark dejligst Vang og Vænge“. Ligesaa kjært er det for mit Hjerte at vide, at D. V. nu ret [snart] vil være hos mig! — Hvilken Fest for os Haderslevere igjen. Jeg ønsker saa gjerne i Stilhed at have den Ære at modtage Dem i Abenrade til Hest; men jeg maatte saa forud vide, hvilken Dag dette kunde skee. For ingen videre Opsigt at gjøre dølger jeg denne Plan hos mig selv; thi siger jeg det blot til Nissen, saa vil han med, og da han klæber til mange Andre, saa bliver det en heel Skare, og en saadan Skare kunde let indjage al for megen Ængstelse hos Folk, der desuden nu ere forskrækkede nok endda. Jeg tier altsaa, og D. V. vil vist unde mig den Glæde og tilstæde, at jeg allene kommer.

Forresten er jeg usigelig glad (NB. i Stilhed). De Skraal, som vore Modstandere ligesom i Fortvivelse opløfte her og hos Dem, erklærer jeg for *aldeles frugtesløse*. Det er for sildig. Jeg gottes mig uendelig over disse hensigtsløse Udbryd af inderlig Harme og Ærgrelse. D. V. skal see, at De skal høste

Glæde af Deres utrættelige Iver og Arbejde for de Danskes Vel, som boe i Slesvig. . . . .

29. **J. G. Adler til Flor.** København <sup>26</sup>/<sub>4</sub> 38.

Hoistærede! Jeg har afventet et reentrykt Exemplar af Subscriptionsplanen i det Haab, at de mange Sprogurigtigheder vilde forsvinde under Correcturen. Koch har ogsaa sendt mig et saadant, hvori meget Urigtigt er borthøvlet, men der er nok tilbage til at bekræfte Deres Bemærkning, at han desværre ikke er „sprogfast“. Det skal naturligviis ikke undgaae hans Modstandere, af hvilke flere kjende det danske Sprog bedre, end de ville være bekjendt, og kan let benyttes til von vorne herein at gjøre Entreprisen latterlig. Koch synder imidlertid ikke saameget imod Sprogets Natur og Genius, som han gjør sig skyldig i smaae Incorrectheder<sup>1)</sup>, som ikke bemærkes i den daglige Tale, f. Ex. gen. adjectivi og plur. verborum, og jeg er vis paa, at man i en Time kunde bringe ham til at undgaae disse Smaafeil for Fremtiden; men jeg anseer det for saa vigtigt, at „det skjønne danske Modersmaals“ Apostel selv skriver Sproget correct, at jeg ikke har kunnet lade være at relevere 15 Feil i Subscriptionsplanen, dem jeg naturligviis skriver paa Sætterens Regning og andrager paa, at denne holdes til større Opmærksomhed.

At Koch optræder galeatus, kan vel, med Hensyn til Omstændighederne, ikke være anderledes, med saa gode Allierede i Ryggen kan han ogsaa gjerne slaae paa sit Kaardehefte. Jeg gjentager imidlertid det Ønske, at han maa blive rigtigt fast i Sadlen, førend man lægger Landserne ud imod ham.

30. **Flor til Koch.** Kiel <sup>4</sup>/<sub>5</sub> 38.

Deels vil jeg lade Dem vide, at jeg lykkelig er kommen hjem, deels sige Dem, at hvis De muligen ifølge P.s Skrivelse

<sup>1)</sup> Subscriptions-Indbydelsen var forfattet af Flor og trykt med hans særegne Retskrivning.

til Dem i det andet Oplag af Subscr. pl. har ogsaa anført Pastor Hansen, saa er dette et slemt Uheld; thi han ønskede desuagtet ikke at være nævnt for Hertugens Skyld. Skulde dette nu være skeet, og endnu ingen Subscr. pl. er afsendt til Sønderborg, saa send om muligt derhen af det første Oplag.

Fra alle Kanter bedes, at De vil lade Vignetten komme i Stand; man er overbeviist om, at den vil bringe gode Renter, navnlig lokke mangan Bondemand til Subscr. Fra v. Wimpfen skal jeg sige, at han vil paatage sig Stænder-Efterretningerne, og at det Slag, som Valdemar Sejer vandt i Lifland over Hedningerne ved Dannebrogens Hjælp, forefaldt d. 15. Juni, hvilken Dag han derfor ønskede, at Bladet kunde begynde. Sluttes De Handel med den kbhvn. Træskærer, saa lad mig det vide, at jeg ved mine Venner kan skynde paa ham.

Fra Adler laa et Brev til mig, hvori bag Coulisserne læses megen Frygt for, at vi er begyndt for modig; ogsaa i denne Henseende kunde Vignetten gjøre godt som passende til det Hele. For Ortografien synes han ogsaa at nære Frygt ligesom Herr W., hvem jeg beder Dem undskylde mig for, saa godt De kan, med slet Vejr eller sligt. Hils Vennerne, ogsaa Pastor Hertel.

31. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>6/5</sup> 38.

. . . . Min Taksigelse for Deres Ærede af 4de ds.; men især for Deres os saa kjære, saa vigtige og saa uforglemmelige Nærværelse forleden. Deres Minde skal være helligt i vore Hjerter, og Deres Ord skulle tjene os til Vejledning, Trøst og Styrke baade i de blide og de trange Dage. — Siden D. V. forlod mig, har jeg arbejdet efter bedste Evne, arbejdet ifølge Deres Instrukser. Planerne ere trykte, 500 tilstillede Reitzel, smaa Partier af 25 til 50 tilstillede de fleste af vor Provindses Postcontorer, Tegning af Vignetten indsendt til Flinch og udbedt hans Resolution derom. . . .

## 32. Flor til Koch. Kiel 8/3 38.

Denne Gang skriver jeg især for *Petitionens* Skyld. Den maa nemlig til *Apenrade Amt*, hvor den efter den Samtale, jeg havde med Amtmand v. Tillisch, rimeligviis vil finde Anklang. De bør altsaa skaffe Dem at vide, hvad een eller to af de saakaldte „*Amtsvollmachten in Amt Apenrade*“ (hvoraf der nok er 8) hedder, og sende ham eller dem en Afskrift af Pet., ledsaget med et Brev fra Dem selv i Smag som det, jeg opsatte for Nissen til Alexandersen, hvori De beder ham at lade een Mand underskrive for alle de Mænd i en By, der ere enige i Sagen, med bestemt Tal, hvor mange disse ere, f. E. „Niels Sørensen, Gaardmand og Sandemand i Sotrup, i samtlige 10 Gaardmænds og 16 Huusmænds Navn“ — eller saadant noget. De maa saa bestemt sige, at han med den af Dem sendte Afskrift skal sørge for hele Amtet, eller saavidt De nu bestemmer det.

For hele *Vestkanten* maa De sørge, saa godt De kan selv; thi der kjender jeg slet Ingen.

Har De ikke sendt til Pastor Hansen i Nottmark? Hvis ikke, saa maa De sende en Afskrift til Deputeret Bonefeldt, som lykkeligviis ligger i stor Fejde med Hertugen.

Fra Herredsfoged v. Wimpffen havde jeg Brev idag. Han vil før Stænderfors. ride til Jaspersen i Angeln og tale med [ham] om „Pet. i Stænderne“. Det var godt, om W. kunde faae en 6—8 Ex. Subscr. plan til sit Brug, ligesom og han og Pastor Jensen i Bau hver en Afskrift af Petitionen til det Brug, de selv maatte bestemme.

NB. Den Mand, som De sender Pet. i Apenr. Amt, bør De tillige sende gratis *saamange Ex. af Paulsens Skrift*, som der er Amts-Vollmachten, da dette Skrift formodtl. slet ikke har været der. Har De Subscr. pl., saa send dem ogsaa med; vore mange Navne give dem Mod.

Til Slutning en lille Opsats fra Prof. Paulsen til Deres Forsvar, som De kan see at faae indrykket i Lyna eller Aarhus Avis, eller hvor De vil. Han har selv sendt samme til Sønderborg og paa Tysk til Neue Z.

## 33. Koch til Flor. Haderslev 16/8 38.

Velkommen over Kodans Bolger til Akselstaden! Det er mig uventet, skjøndt kjært, at kunne hilse D. V. paa dette Sted — kjært, thi jeg veed, at hvor De end færdes eller stædes, saa staaer deres Hu dog til os, og Deres Hjerter ophører ikke at slaae varmt for Sønderjyderne, saalænge Gud giver Dem Levedage, og vore Rettigheder endnu ej ere gjenvundne eller anerkjendte. — — —

Efter at jeg havde sendt Subskriptionsplanen til alle Posthuse i hele det Slesvigske Land, kom Hrr. Justitsraad Petersen, Postmester i Apenrade, sidst Søndag ind til mig, for, som han sagde, at lære at kjende mig. Han berettede mig, at saasnart han havde faaet Planerne, havde han udsendt deraf nær og fjern, havde skrevet til mange Præster i Apenrade Amt og opfordret dem til kraftig Bistand. Han havde allerede erholdt mange Underskrifter og ventede flere. Disse vilde han saa ganske overtage sig, sende Bladet, naar dette kommer igang, til dem Alle, og indkræve Contingentet for mig, saa at jeg kun har med ham at bestille, saavidt som hans Postdistrict naaer. Det var Ord, som hugede mig. Manden er alvorlig, men inderlig begejstret for Sagen; han kan være imellem 60—67 Aar. Skade, at D. V. og jeg, da vi vare i Apenrade, ikke gjorde ham vor Opvartning.

Nu læste jeg i dette Øjeblik en lang Smøre i Kieler Corresp. Blatt til mig og den forfulgte Petition fra Vollquardsen. Jeg leer derad og agter slet ikke at indlade mig et Ord med ham, men skal det være saa, da maa det skee med Næven.

Undskyld denne Overgang. Vi tage Traaden fat igjen: vide Justitsraad Petersen. Fra de øvrige Postcontorer har jeg Intet hørt undtagen fra Kolding, hvorfra Hr. Cancelliraad og Postmester Limschow tilskriver mig, at han med Fornøjelse har udsendt min Plan. — — —

Jeg er ikke godt i Humør over Petitionen; det nytter ikke at sende den til Apenrade Amt, meente Justitsraad Petersen, da der ogsaa der vare mange Fjender. Han vilde imidlertid lugte og tilmelde mig Resultatet. Igaar erfarede jeg, at der sirkulerer

en Petition i Amtet, som bønfalder om at faae det Tydske Sprog indført i Skolerne! Den underskrives rask væk — dog meest i Dumhed. Folket er saa dum, at man kan faae dem til at underskrive Petitioner om Indførelse af Latin, Græsk, ja jeg troer Hottentottisk i deres Skoler. Men Sandheden og Naturen skal nok seire! . . . .

34. **Flor til Koch.** Kbhvn. <sup>19</sup>/<sub>5</sub> 38.

. . . . Ogsaa her haaber jeg, at vi skal ikke faae saa faa Subscribenter. Min Ven O. Lehmann vil jevnlig sende Dem Bidrag<sup>1)</sup>, saa at det i det Hele med Hensyn [til] Bladet seer ganske godt ud. Dette maa da være vor Trøst, naar det gaaer slet med Petitionen. Imidlertid maa De ingenlunde tabe Haabet om Apenrade Amt, men tilsende de Folk Petitionen, som jeg bad Dem om; husk paa, at det desværre hver Gang er gaaet galt, naar De har forladt mit oprindelige Raad. Vi maa anstrænge os, thi uden det kommer vi ingen Vej . . .

35. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>22</sup>/<sub>5</sub> 38.

. . . Vi begynde nu at arbejde paa Apenrade Amt, men det er svært at komme an der. Eksemplarer af Petitionen vender nu meer og meer tilbage. Navnene paa disse ere 753. Naar de alle ere vendte tilbage, vil Beløbet vel ikke overstige 1000.

Da jeg forrige Dag stod og nedskrev nogle Nyn i den Tanke, at de i Tiden mulig kunne passe for Bladet, naar de vare eftersete af D. V. og filet med Deres Pen, kom der en Mand ind til mig og bad, at tre Vers, som han overrakte mig, maatte aabne det første Nr. af Dannevirke. Jeg lovede ham det, da Manden kan være god for vor Sag, og vi gjøre ham os

---

<sup>1)</sup> Paa et Par Gange nær undlod han det dog.

derved mere forbindtlig. Versene ere ogsaa meget gode. I Tilfælde af at mine, som jeg tillige med hans herved sender Dem, kunne egne sig for det første Nr., som jeg dog ikke ret kan tro, saa maae de dog nu falde bort, men om de siden kunde due til et andet Nr., det maae D. V. forstaae. Kan de derimod ikke anvendes til andet end overbevise Dem om, at jeg brænder for Sagen, saa er dette ogsaa nok. Forfatteren til de tre Vers, hvis Navn jeg for ingen tør nævne, er Skolelærer Becker, en født Slesviger, her i gl. Haderslev, en meget vakker Mand. — Jeg vil nu blot hilse D. V. og forsikkre Dem om min oprigtige Højagtelse, og at min Hengivenhed for Dem ingensinde ophører . . .

36. **Flor til Koch.** Kbhvn. <sup>22</sup> 38.

Det er godt for Dem, at jeg blev kaldt herover; thi skjønt jeg vandrer omkring her med et meget tungt Hjerter, saa har jeg dog været meget virksom for vor Sag. Dette kunde ogsaa gjøres fornødent; thi det er virkelig lykkets Sørensens utrættelige Bestræbelser at gjøre Dem aldeles mistænkelig for de vigtigste Herrer i Trykkefriheds-Selsk. i mangfoldige Henseender, ligesom vor hele Sag (i Grunden ogsaa jeg selv personlig) herovre har i længere Tid staaet i et forunderligt Lys. — Dog, jeg har nu, i det mindste for en Tid, adspredt, om ikke alle, saa dog de fleste Skyer. Jeg har ingen Tid til at fortælle Dem alle disse Vidtløftigheder, hvis Resultat bliver den gamle Erfaring: for at naae et ædelt Maal har man næsten ligesaa megen Kamp at bestaae hos sine Venner som hos sine Fjender. Men jeg seer det tydeligt i Aanden: Maalet naae vi nok engang, men kun ved stor Virksomhed og Klogskab og ved *mageløs Udholdenhed*.

Jeg haaber at faae Trykkefr. Selsk. til at subscribere paa 100, i det mindste 50 Ex. af Dannevirke; endnu idag giver jeg en Begjæring ind desangaaende. Fremdeles har jeg faaet sikkert Løfte paa, at Gen.-Postdir. vil tillade, at Dagen og Kjøb. Posten maa blive Dem tilsendt med Brevposten for den sædvanlige Porto; om dette har jeg i Deres Navn indgivet Ansøgning,

hvilken jeg venter bevilget inden min Afrejse paa Søndag. — Endelig har De, min kjære Ven, at indsende snarest mulig følgende Ansøgning paa sædvanligt Ansøgnings-Papir.

„Deres Kongl. Majestæt har under — Apr. d. A. allern. forundt mig Tilladelse til at udgive et dansk Ugeblad for den Dansk-talende Deel af Hertd. Slesvig. For at faae Abonnenter til dette Blad er jeg imidlertid nødt til at sætte Prisen meget lav, og da jeg selv maa afholde alle Forsendelses-Omkostninger, der i Forhold til Bladets Priis, 1 Specie aarlig, altid ville blive saare betydelige, og paa mange Postcontoirer, hvor kun 1, 2 eller 3 Ex. gaae hen, langt overstige Indtægten, saa er det min allerund. Bøn til Deres M., at det allernaad. maatte tilstaaes mig at turde forsende mit Blad Dannevirke til Rigets forskjellige Postcontoirer til moderat Porto.“

Denne Ansøgning skal De sende til den gamle Conf.raad Monrad med en ydmyg Skrivelse til ham, hvori De beder ham om hans mægtige Understøttelse, hvorpaa De haaber at turde gjøre sikker Regning ifølge det, som Prof. Flor har tilmeldt Dem om hans særdeles gunstige Stemning for denne „gode“ og „nationale Sag.“

37. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>27/5</sup> 38.

Eftersom Nissen denne Gang skriver til D. V., saa kunde jeg have spart mit, alligevel er jeg dog nødt til at sende Dem min varmeste og hengivne Taksigelse for den Virksomhed, De ifølge Deres ærede af 22de ds. har viist i Kbhvn. for vor Sag. Jeg veed nok, at D. V. ingen Taksigelse vil vide om at sige; men jeg gjør dette heller ikke saa meget i mit eget Navn som i hele Sønderjyllands. Thi da hele Sønderjylland ligger i en Søvn og kun meget faae af Beboerne ere vaagne, hvoraf jeg da er een, der er kommen paa Benene og nogenlunde kan skjelne Gjenstandene i den aandelige Morgendæmring, saa paaligger det mig isærdeleshed, ligesom enhver anden i et Huus, der er oppe, medens de øvrige sove, at besvare og afgjøre Alt, hvad Nødven-



dighed kræver. Det er Grunden, og det samme er ogsaa Grunden, hvorfor jeg er gaaet under Deres Fane for at arbejde paa den danske Vold. Den Tid kan nok komme og vil med Guds Hjælp komme, hvor mine ringe Kræfter ikke ere saa nødvendige; naar Masser af Styrke vækkes i Slesvigs Egne, da behøver jeg ikke at skrive saa tit, ikke anstrænge mig saa meget, men kan gjerne af og til blive hjemme ved Kræmmerhusene og den øvrige Botiksyssel.

Jeg har ikke forsømt at indsende Ansøgning til Majestæten om Porto-Lettelse. Samme sendte jeg ifølge Deres Ordre igjennem Hr. Conferensr. og Generalpostdirektør Monrad og bad denne i en ydmyg og smuk Skrivelse at skjenke den sin mægtige Understøttelse.

Jeg gad vidst, hvorledes Sørensen har sværtet mig og vor gode Sag af hos de høje Herrer i Kbhvn. De kan tro, at D. V. ligesaa lidet undgaaer hans skjændige Blame som jeg eller nogen anden, der hengiver sig til vor Sag. Gid al den Bagvaskelse maae falde tilbage paa ham selv.

Jeg bygger ikke synderlig mere paa Hertel. Man kan antage med Vished, at Sørensen har ført ogsaa ham paa Irveje, og det saa meget mere, som S. vistnok har bemærket, at vi i ham søgte at erholde en særlig Støtte. Lad skee! Hvad der ikke kan staae, lad det kun falde. — Jeg længes usigelig efter at komme til at udgive Bladet. Dertil staaer nu min hele Hu. Uagtet det nu kan være meget rart at faae Trykkefriheds-Selsk. til at tegne sig for et Antal Exemplarer, saa haaber jeg dog, at Bladet nok skal kunde arbejde sig selv igjennem, thi hvis det ikke kan det, da kan Selskabets Hjælp heller ikke forslaae . . .

38. **Flor til Koch.** Kiel <sup>29</sup>/<sub>6</sub> 38.

Kjære Venner! thi Nissen faaer intet andet Svar end dette Brev. Det er med Nød og neppe, at jeg kan skrive, da jeg nylig er kommen hjem fra Kbv., men jeg maa.

Jeg har den Fornøjelse at tilsende Dem den ene Bevilling af Generalpostdir., og jeg har Haab om, at De ogsaa skal erholde den anden og vigtigere. Hvis dette skeer, da erholder De, hvad der er nægtet K. P., Fædr. og flere anseete Blade, og De skal da tage det som et Beviis for, hvad jeg formaaer, ikke fordi jeg er mægtigere eller mere anseet end Andre, men allene fordi jeg er *ivrigere*, fordi jeg arbejder paa Nord-Sl.s Emancipation med samme Liv og Aarvaagenhed, som Rothschild paa sine Millioner. Imidlertid kan det vel være, at det kan være noget, inden Svaret kommer, da jeg paalagde Monrad at vælge det rette Øjeblik til at bearbejde Kongen. — — —

O. Lehmann (jeg haaber, han holder Ord), vil levere Dem en staaende „Correspondent-Artikel fra Kbhvn.“, for hvilken De altid maa see at finde Plads, da han aldrig er kjedelig, og hans Venskab er os vigtigt. Ligel. have vi aftalt, at han efter nogle Nummeres Forløb skal levere i Dannev. en fulminant Artikel, hvori han med eet Slag knuser alle vore Modstanderes hidtil leverede Smæde-Opsatser, med sit Navns Underskrift. Ogsaa mine geniale Venner Grundtvig og Blom ere ivrige for vor Sag og tale med, naar jeg forlanger det<sup>1)</sup>; men jeg ønsker kun *efterhaanden* at antænde Danmarks gode Hoveder for vor Sag, for at der bestandig kan vedligeholdes en behørig Ild.

Til Hertel vil jeg skrive, inden Trykningen begynder, for om muligt at beholde ham; thi vi kan ikke godt undvære ham.<sup>2)</sup>

Er det ikke *Fredag*, at Bladet skal udgaae? I saa Fald begynde vi altsaa d. 15. Juni. Anonymens meget gode Vers (jeg beder Manden venlig hilset) skal aabne Bladet, hvortil jeg føjer et Par Ord; derpaa kommer Stænderfors.s. Sager, hvorom jeg skal tilskrive v. Wimpffen. Er De forberedt paa Muligheden af at maatte begynde med et heelt Ark? Faaer De ingen nærmere Ordre fra Lehmann, saa send til Kbhvnerne i alt 50 Ex. Under 500 Ex. bør De ikke trykke.

---

<sup>1)</sup> Dette skete aldrig.

<sup>2)</sup> Hertel vovede det ikke.

Ang. Nissens første Spørgsmaal er min Mening, at vi nu lade de Tyske og Danske Aviser skrige, ligesaa meget de vil. Selv i vort Dannev. maa ikke for megen Plads anvendes derpaa; vi skal mere arbejde paa at bygge end nedrive, mere paa at vække den danskfødte Sl. end paa at strides med den tysksindede Sl. Holstener. Godt Mod!

39. **Flor til Koch.** Kiel  $\frac{2}{6}$  38.

Kjære Ven! Jeg sender Dem herved, hvad De behøver til det første Nr. af Dannevirke. De vil see, hvorledes jeg har ordnet det:

1) Anonymi Hilsen til Dannevirke, hvorunder Red.s Anmærkning. 2) Til Dannevirkes Læsere. Er det muligt, da bør Datum være 15. Juni, hvilket jo meget godt kan skee, naar Dannev. udgaaer d. 15. eller 16. Juni. 3) Stænderforh. Herredsf. v. Wimpffen vil sikkert betimelig forsyne Dem med denne Artikel, hvoraf De da denne Gang, og overhovedet hver Gang, maa optage saa meget, som Bladet giver Plads til. 4) Den 15. Juni. Denne interessante Art. er af v. W. Med Flid har jeg ikke gjort Læseren opmærksom paa, at vort Dannev.s Fødselsdag ogsaa er d. 15. Juni; thi det kan umulig undgaae Nogens Opmærksomhed, og det, Folk sige sig selv, gide de helst høre.

Af Nr. 1, 2 og 4 kan ikke en Stavelse undværes, og der vil da ikke lettelig blive Plads til noget Nr. 5. Det maatte da være, at O. Lehmann sendte Dem en Correspondents-Art. fra Kbhvn., som De var nødt til at optage for ej at støde ham for Hovedet. I dette Tilfælde blev et heelt Ark absolut nødvendigt, og fra Udgifternes Side er der heller ikke herved noget betænkeligt, da jeg i den Henseende af mange Grunde er meget rolig.

Hvad Retskrivningen angaaer, da har jeg af vore Venner (Adler, Trykkefr. S.s Anførere o. s. v.) lidt saa Meget formedelst

„Deres grammatikalske Ukyndighed“<sup>1)</sup> (som oftest *min* bestemte Ortografi), at jeg beder Dem om for det Første at blive ved den almindelige, saaledes som Folkebl., Fædrel. o. s. v. bruger den. Med Tiden kan vi nok blive fuldkommen Herre i vort eget Huus.

Hvis der var nogen Mulighed i, at jeg kunde faae et Correctur-Ark af Nr. 1, saa var det en dejlig Ting, da Menneskene i deres Eenfoldighed meget længe forblive ved den Dom, de første Gang have fældet. Til Deres Efterretning tjener, at Brevposten fra Haderslev ankommer hertil Tirsdag og Fredag Morgen, og at jeg de samme Aftener skriver igjen til Had. Altsaa, hvis De Søndag d. 10. afsender det fra Had., saa afgaaer det fra mig igjen Tirsdag d. 12. om Aftenen.

Med næste Pakkepost sender jeg Dem en Hilsen til Dannevirke, undertegnet C. Paulsen, hvilken maa i Nr. 2, — og en særdeles velskreven Afhandling af Pastor Hansen i Notmark: Om Underviisning i det tyske Sprog i de nordslesvigske Landsbyskoler, hvilken Artikel nødvendig maa i Dannev. 3 og 4 (maaske den løber ind i Nr. 5 med). De seer altsaa, at De ikke behøver at være bange for Indhold. — — —

Anonymus fra gl. Haderslev [Lærer Bekker] lader til at kunne skrive fuldkommen grammatikalsk Dansk, hvis Hertel nægter Dem sin Hjælp.

40. Koch til Flor. Haderslev <sup>3</sup>/<sub>6</sub> 38.

Min højtelskede Hr. Professor. — Uagtet jeg har en Deel Fremmede i mit Huus, saa maae jeg dog besvare D. V.s Ærede

---

<sup>1)</sup> Endnu var kun Subscr. Planen til Dannev. udkommen. Flor, Lector i den nordiske Litteratur ved Universitetet i Kiel, og hvis Retskrivning afveg fra det almindelige, havde forfattet Planen, og det var hans Ortografi, hvorfor han maatte lide saa meget for min (Kochs) grammatikalske Ukyndigheds Skyld.

af 29. f. M. — Det glæder mig meget, at De er kommen tilbage til Deres Hjem. Hvor kjært er det mig og Nissen at see Deres Virksomhed for Slesvigs Emancipation fortsat. Den vil ogsaa nok lykkes, hvortil Herren spare og bevare os D. V. Thi jeg maae sige: uden Dem vil det ogsaa neppe skee. Derom vidner ogsaa tilstrækkelig et Tilbageblik paa de sidst henrundne 500 Aar, hvor hartad ikke et Skridt er gjort for at redde eller opretholde vor Selvstændighed. Ikke en Mand har med nogen Kraft hævet sin Røst derfor. Idet mindste har Stemmer som Provst Aagaards og Andres været saa svage, at der blot er bleven leet derad. Jeg vil haabe, ja venter trøstigt, at der ikke skal lees ad Dem, og hvad Deres øvrige Venner, hvor iblandt jeg er saa lykkelig at tælle mig, iværksætter.

Idag har jeg annonceret i Lynaen, at Dannevirke vil begynde sin Gang om 14 Dage og opfordret til vide[re] Subscription. Flere have derfor meldt sig idag. Blandt andre sendte Conferenzraad Johannsen Bud efter mig. Jeg indfandt mig, og han vilde blot sige mig, at Prinds Christian, hvem han havde (fornylig) talt, havde paalagt ham at tegne sit (Prindsens) Navn for Bladet. Ved denne Lejlighed sagde han mig, at vi skulle saa meget som muligt gaae sindige frem for ikke at komme ind i for megen Vidtløftighed, og heller ikke „æske“ for megen til Kamp. — Super[int]endenten<sup>1)</sup> er her i Byen paa Visitats. Jeg gjorde ham idag min Opvartning. Meest for at erfare hans Sindelag imod Bladet. — Han tegnede sig derfor. Hans Tydskehed aabenbares snart; men jeg beklagede mig over, at man gjorde Synd imod Folket ved at fortrænge dets Sprog. — Han svarede, at fortrænge Sproget fra et Folk er det samme som *at rive Hjertet ud af Livet paa det*; men det er vel ikke Tilfældet. Jeg svarede, at alle Embedsmænd indad ere Tydskere. — Ere de tydske, da er *dette forkert*, og *dette burde ændres*, gjentog han. Jeg svarede, at mere forlanger vi i Grunden heller ikke. — Jeg udviklede Tilstandene noget nærmere for ham, gjorde ham opmærksom paa de holst. Liberales uhyre Travl med at arbejde

---

<sup>1)</sup> Christ. Fried. Callisen.

paa Oprettelsen af en tydsk Stat af Hertugdømmerne og øvrige Skjændigheder, og det lod, som om han gav mig aldeles Bifald. Jeg begyndte Samtalen med ham paa Dansk; men da denne fra hans Side gik vel slæbende, saa gik han over i Tydsken, og der bleve vi derfor til Enden. Jeg ansaa det for en Vigtighed, at Gejstlighedens Hoved bliver gjort saa uskadelig som muligt, og at dette mit Besøg vil have bidraget dertil, antager jeg med fuldkommen Vished . . . .

41. **Koch til Flor.** Haderslev 6/6 38.

. . . Hvad Ortografien angaaer, saa har jeg naturligviis gjort selv samme Erfaring med Hensyn til Enkeltes Dom derover, som D. V. Selv enkelte Seminarister, med hvem jeg i mange Aar dog altid har meent at kunde maale mig i ethvert Stykke, have udpeget mig Afvigelser fra Reglerne. Jeg faaer at holde vaagent Øje med at blive i det ældre Spor og i Særdeleshed at vogte mig for Inkonsekvenser; thi disse ere værre end smaae Skridt til ny Forbedringer, som da maae opsættes til blidere og belejliger Dage.

I Grunden har jeg med Flid undladt at studere den Danske Retskrivning, da jeg forlængst opdagede, at ingen fast Vej var grundlagt for denne Sag, at enhver Skribent fulgte sin egen Maade, og at der tidlig eller sildig vilde opgaae et sikkert Lys over denne Ueenhed, hvilket jeg da helst vilde oppebie, og imidlertid hellere lade Alt være, som at vorde surret fast i det gamle Takkelage! — Jeg mærkede straks, da jeg første Gang saa Deres Skrift, at D. V. bestræbte Dem for at undgaae samme Fare. — — —

For Ortografien frygter jeg overhoved Intet. Paa Pastor Hertel kan man ikke godt stole. Det vil vist være mig umuligt at faae det første Nr. Dem tilsendt til Korrektur, da al Tid dertil vil savnes. Jeg lader Bekker see det igjennem med mig . . .

42. Flor til Koch. Kiel <sup>9/6</sup> 38.

Kjære Ven! Det er mig meget kjært, at De har besøgt Generalsuperintendenten, og jeg maa rose Deres Conduite i dette Stykke. Ogsaa har det glædet mig særdeles at see, at De ingen Frygt har for Ortografien; kan De godt klare for Dem i den Henseende, saa forlanger jeg naturligviis ingen Correctur. Iøvrigt er det, uden stor Øvelse, saare vanskeligt at undgaae Trykfejl.

Alle vore Venner, ej allene Manicus og v. Wimpffen, men selv Pastor Hansen, ere færdige at lægge mine Øjne sammen af Utaalmodighed 1) deels for at der dog engang kunde komme noget Svar paa alle Fjendens Uforskammenheder, 2) deels fordi der fra vor Side maa gjøres Noget for de skadelige Følger, som Olsens Landkort kan have, 3) deels for at modarbejde Petitionen om Tysk i Landsbyskolerne, inden Commiteen afgiver sin Erklæring.

Da det imidlertid ikke er muligt, ifølge Deres sidste Skrivelse, at Nr. 1 kan udgaae d. 15., saa er min Mening denne: Lad Nr. 1 udkomme saa tidlig som muligt, f. Ex. d. 18, og Nr. 2 straks efter om Torsdagen, hvis dette skal være den sædvanlige Dag, saa vil Nr. 3 kunne udgaae allerede d. 28. d. M. I Nr. 1 findes da efter min Overbeviisning tilstrækkeligt Svar for det Første paa deres Beskyldninger og Grovheder i „Til Dannevirkes Læsere“. I samme Nr., hvis det er muligt, eller senest i Nr. 2, skal indrykkes en Erklæring angaaende Olsens Kort (thi det er ganske sandt, at vort Parti i Stænderne er herover ganske nedslaaet, hvilken Stemning naturligviis stærkt benyttes), hvilken jeg skal sende Dem med næste Brevpost. En saadan Erklæring, i Grunden meget godt skreven, har Hansen tilsendt Paulsen, men den var lang og ikke diplomatisk nok. Derpaa har Paulsen opsat en, men den er for mat. Nu vilde jeg idag forsøge min Lykke, men har indtil dette Øjeblik ikke kunnet faae en rolig halv Time, men paa Tirsdag skal jeg nok afsende den til Dem, hvordan den saa bliver. . . .

43. Flor til Koch. Kiel <sup>12/8</sup> 38.

Her har De, min kjære Koch, en Erklæring<sup>1)</sup>, opsat med al min diplomatiske Forsigtighed. Prof. P. er overmaade vel tilfreds med den, og jeg haaber, at Pastor Hansen ogsaa skal blive det, skjønt den rigtignok ikke ligner synderlig hans egen, hvilken vilde give Anledning til en heel Mængde for os højst ubehagelige Conseqventser, hvilke vore lumske Modstandere ej skulde glemme at pille ud. De vil indsee, at Publikum kan have godt af at faae den saa snart som muligt; thi, som jeg skrev Dem sidst, vort svage Parti i Slesvig har reent tabt Modet over den store Fejl, de troe, at vore kjøbenh. Venner have begaaet i Forening med os.

Iøvrigt har jeg intet videre denne Gang at sige til min kjære Commandant paa Dannevirke, end at jeg i Grunden *har meget godt Mod og særdeles stor Lyst til at aabne Kanonaden*, og at jeg nu er kommen saa vidt, at jeg er bleven nysgjerrig paa at se Nr. 1.

NB. De glemmer vel ikke at sætte paa Bladet: Prisen er 15 <sup>3</sup> Cour. kvartaliter. — Ikke under 500 Ex. Hils venligst mine andre troe og kjære Krigere i Vagtstuen.

44. Koch til Flor. Haderslev <sup>17/8</sup> 38.

Tak for Deres sidste Meddelelse! Jeg er færdig at blive Tysk — ikke alene i Sprog, men selv i Sindelag! Endnu i Dag er det første Nr. ikke trykket; thi Vignetten udeblev, og da jeg bestemt imødeseer samme imorgen med Ageposten, saa har jeg, deels forført af mit eget Hjerte, deels overtalet af vore Venner herstedes, besluttet at tøve endnu til denne Stund. Ak, hvor

---

<sup>1)</sup> I Anledning af Kapt. Olsens Kort. Se „Dannevirke“ Nr. 1.



piner mig denne Omstændighed — som sagt — saa meget, at jeg kunde blive Tydsk derover; thi saa faaer man dog Fred, saa bliver man smigret og hyldet i hver en Krog.

Det værste derved er nu D. V.s og Hr. v. Wimpffens Venten. At Deres Taalmodighed nok endnu i de Par Dage vil skjenke mig Frist, har jeg grundet Haab om, saameget mere, da D. V. alt i 10 Aar forgjebes ventede og arbejdede paa blot een Slesvigers Opvaagnelse. Til v. Wimpffen har jeg skrevet og bedet om Respit, da han egenlig paalagde mig straks at lade Bladet udgaae uden at bryde mig om Vignet. Han tænker maaskee, at vor Vignet er en lille Klat, som de andre graa Provindsialblade bære, uden nogen reel Betydning.

Hver Dag løber man paa mine Døre for at forhøre, naar Bladet dog endelig udkommer! Skriftlige Besvarelser [Henvendelser] indløbe desangaaende, som jeg jævnlig har at besvare — og er overbeviist, at hvis Bladet ikke udkom, blev der Oprør. — — —

Conferensraad Johannsen sendte forleden atter Bud efter mig. Jeg indfandt mig og erfarede, at Prindsen ønskede 2 Exemplarer tilsendt, hvilke fra nu af skulle adr. Kjøbenhavn, da Høistsamme nu tog did. Conf. ventede ligeledes med Længsel efter at see Førstegrøden af vor Færd; han raadede mig paany til Sindighed, Maadeholdenhed og for alting ikke at gaae æskende frem; thi uagtet vi ikke vare det ringeste Parti, saa vare vi dog det svageste, idetmindste foreløbigen. Men, vedblev han, vi maatte især tage os i Agt med den sidste Landkort-Affaire, som var høist øm at røre ved og derfor undgaae den reent. Jeg aabenbarede ham, at der allerede var en Artikkel sat i denne Anledning. Denne raadede han mig til at stryge. Dette kunde jeg ikke love Hs. Høivelbaarenhed. Dog raadede han mig dertil, imidlertid stod det jo i min egen Magt at følge eller ikke følge hans Raad.

At stryge Artiklen er saavidt min Mening, *at hver Tøddel skal blive staaende*. Og i Grunden ønsker jeg slet ingen raadgivende Stænder fra nogen ydre Side; thi jeg tænker, vore egne Raad ville nok forslaae. Imidlertid forklarer jeg mig hans Yttringer

saaledes: Conf. maae være paalagt af Prindsen at raade os til Sindighed. For at aflægge sig dette Hverv havde han nu den bedste Leilighed, følgelig maatte det udføres. Det var ham derfor ikke saa meget om at gjøre at bringe os paa sindige Veie, som at udrette det ham paalagte Kald, for siden da med god Samvittighed at kunde sige, at han havde bemøiet sig derfor. Dette maae nu i sig selv være, hvad det er, saa kunne vi ingen synderlig Hensyn tage paa slige Omstændigheder og maae begynde og fortsætte vor Kamp efter vore prøvede og nøie overveiede Planer. Det skulde være mig kjært, hvis D. V. er af samme Anskuelse i dette Tilfælde. Jeg har den Ære at tegne med fuldkommen Høiagtelse og Ærbødighed.

*Pet. Chr. Koch*  
Commandant paa Volden „Dannevirke“.

45. **Flor til Koch.** Kiel <sup>10/8</sup> 38.

Med megen Taalmodighed finder jeg mig i den lille For-sinkelse; de andre gode Venner ere endeel mere utaalmodige end jeg, men de have heller ikke som jeg i 11 Aar været ivrige og arbejdsomme. Kun med M.skenes Dorskhed eller Slethed har jeg en ringe Taalmodighed; hvad der hender os uden vor egen Skyld, finder jeg mig let i.

Angaaende Venners og Fjenders Raad vil jeg eengang for alle sige Dem min Mening, da denne Sag virkelig er og vil vedblive at være af stor Vigtighed; thi alle Msker ville give os Raad. De har fuldkommen den rette Tro: *slet ikke* at bryde sig om Nogens Raad. Jeg gaaer heri saa vidt, at jeg reent ud beder Dem om i de første Numere *Intet* at optage, som jeg ikke først har sanctioneret. Kan De paa ingen Maade have Tid til at indhente mit Raad, saa følg Deres egen bedste Overbeviisning, men slet ingen andens. De vil derved paadrage Dem mangan Vrede, men det maa ikke hjælpe; vor Kamp er altfor vigtig og altfor vanskelig til, at vi tør tænke paa os selv, naar det kun

gaaer *Sagen* godt. Hos Adskillige kan De gjerne skyde endeel Skyld paa mig, mine Luner og Særheder o. s. v. Hansen og v. Wimpffen ere fortræffelige Medarbejdere, med hvem De bestandig maa see at staae Dem godt; ikke destomindre ønskede jeg først at gjennemsee alle deres Artikler. Herfra undtager jeg naturligviis v. W.s Stænder-Artikel og sammes inden-polit. Art., hvis De ikke skulde selv ansee dem som tvivlsomme. Men *Svar paa Angreb* eller Artikler, som angaaer *vor fælles Anskuelse* og *Conspiration*, saa at sige, bør De efter min Mening om mulig ingensinde optage, uden at jeg har haft min Næse med i Spillet; jeg har skrevet noget Lignende til v. W., som ogsaa idag har sendt mig hans Svar paa Landkort-Angrebene. Det er i sig selv meget godt, naar jeg faaer rørt lidt ved det; det vil uden Tvivl om nogen Tid meget ypperligt kunne anvendes, men nu passer det ikke. Han har ogsaa sendt mig en meget god Artikel „Valdemarsdagen d. 28. Juni“, som maa i Nr. 3 og er omtrent saa stor som „den 15. Juni o. s. v.“ Denne lille Opsats skal jeg sende Dem paa Fredag eller Løvedag.

De er bange for Nr. 2. Det skal De ikke være; det skader ikke, at Nr. 2 er lidt mat, naar Nr. 3 er god igjen, og det bliver den; thi Hansens Afhandling er mærkelig. Stop Nr. 2 saameget muligt fuld af Stænderf. eller og af „Deres egne Sager“, det vil sige Handels-Notitser, Ulykker, Nyt o. s. v.

De vil indsee, at det er nødvendigt, at Nr. 3 udkommer d. 28. d. M. eller saa omtrent, og at altsaa Nr. 1, 2, 3 maae følge lige ovenpaa hinanden, naar ej Andet kan være.

Henvend Dem i ethvert Tvivls-Tilfælde til mig; heller komme lidt seent end forhaste sig. Vi sige ogsaa paa Dansk „at forløbe sig“, og vi raade til „at sove paa det“.

Med Manicus er jeg færdig at være værst faren; thi jeg har allerede af ham endeel Artikler liggende, som ej kan bruges. „Apenrader-Anonymus“<sup>1)</sup> burde vi engang kjende.

Hils alle Vennerne og holder Eder brav.

---

<sup>1)</sup> Urmager Fr. Fischer havde skrevet et anonymt Brev til Koch, som senere optoges i „Dannevirke“.

46. Koch til Flor. Haderslev <sup>20</sup>/<sub>6</sub> 38.

DEPESCHE.

Velbyrdige Herre! — Uagtet jeg ikke har eet Sekunt tilovers af Tid saa dog et Par Ord. Vignetten udeblev, og jeg lod derfor Bladet løbe af Stabel uden Banner.

Nr. 2 vil udkomme i Dag 8 Dage, den 28. ds. Der lader sig Intet anstille, førend vi faae Porto-Lettelse, Porto-Moderation! —

Jeg faaer at holde Bladet tilbage fra de udenbys Læsere. — Alle Hertugdømmernes Blade nyde denne, de give nemlig 10  $\beta$  Cour. aarlig for hvert Exemplar, altsaa Intet imod dette, som for Dannevirke kan blive 2 til 300 Rdl. aarlig! Selv Lynaen forsendes frit.

Jeg lader Prindsens tvende Exempl. afgaae ufrankeret med Brevposten! Lad ham saa see, hvad det er at være Stedbarn!

Imorgen reiser jeg til Justitsraad Petersen i Aabenraa for at anmode ham om, hvis muligt, at hjælpe mig paa det snarest til at erholde Porto-Frihed.

Det er længe siden, jeg indsaae Nødvendigheden af at bortkaste Navnet Sønderjylland og bruge Slesvig paa Titlen. Dette maatte jeg dog ikke for Nissen, og jeg har bestaaet en haard Kamp med ham derom.

Ventelig faaer jeg at bestaae flere. Under Navnet Slesvig have vi mange Venner, men blive vi ved at stride under S. Jylland[s] Fanemærke, saa tabe vi alt — alt for Meget!

Snuhed maae med i Spillet. — — —.

Undskyld mit Kræmerlatin!

Jeg forbliver Deres Vlbghds tro Soldat

*Pet. Chr. Koch*

paa Dannevirke.

47. v. Wimpffen til Flor. Flensborg <sup>20</sup>/<sub>6</sub> 38.

. . . Modpartiet har visse politiske Axiomer og Anskuelser, der rigtignok kun beroe paa meget svage Grunde, men dog i

en Række af Aar have været lærte skriftlig og mundtlig uden Modsigelse, og derfor gjælder som politiske Troesartikler. Jaspersen fortalte mig derom, at naar han havde gjort disse Herrer i Slesvig opmærksomme paa Consequentserne af deres Stræben og spurgt dem, om det var deres Mening, saa havde de leet, men han var overbeviist om, at saasnart de vendte ham Ryggen, saa vare de igjen fortsatte i deres Meninger. De Consequentser, som de drage af vort Foretagende, stride ganske mod deres Anskuelse, og de øine derfor altid en politisk Tendents. Skaalen i Odense<sup>1)</sup> har igjen givet dem Anledning til Declamationer, og den nærværende Stænderforsamling er Brændepunktet for gjensidige Meddelelser, der naturligviis skee i den engang gjældende Tone. Under disse Omstændigheder holder jeg det for aldeles nødvendig, at der i Dannevirke fra vor Side snarest mulig udgaaer en politisk Artikel, der er i Stand til at rokke deres Anskuelse og tillige tjene som Basis, hvortil vi fremtidig kunde henholde os. Jeg har derfor i Sinde at indrykke en saadan i det 3die Nr. af Dannevirke d. 28. Juni under Titel af Slesvigs og Holsteens Uforenelighed. Denne Afhandling er ikke vidtløftig, men kort, fattelig og fyndig, støttet paa Kjendsgjæringer og saaledes affattet, at der idetmindste efter mit Skjøn, der rigtignok i denne Henseende kan gjælde for partisk, ikke med Føie lader sig sige noget derimod. Da jeg haaber, at De vil stemme overeens med mig heri og tilskrive Koch det fornødne, — saa sender jeg denne Artikel strax til Koch. — — —

I Stænderforsamlingen have vi ikke saa faae Venner, men vi maae vise dem Veien ved kraftig og grundig Tale; at de have et Eningspunkt og kunne vide, at de ei staae allene, men finde Mænd, der offentlig tale samme Sprog. Det Kaart gjorde rigtignok et slemt Indtryk; men dette er overstaaet, og det er nu godt, at deres Harm har udraset over en saa liden, maaskee hensigtsløs Ting. Vi have for Fremtiden ikke mere at frygte for deslige Udbrud. Kun det første Anfald er det værste. Jeg reed

<sup>1)</sup> Ved Festen d. 28. Maj udbragtes en Toast for, at alle 3 Stænderforsamlinger for det egentlige Danmark (altsaa ogsaa den „sønderjydske“) maatte forenes til een.

just af den Grund strax efter til Slesvig for at vise Verden, at vi ikke lade os forbløffe, og talde der uden Sky for Kaartet og Sagen. Folk bleve ogsaa ganske raisonnable. Det pereat af Hamke, forklarede de i mit Paahør, havde ei gjaldt Kaartet, men havde Hensyn paa en anden Omstændighed, der var passeret ved Bordet. Jeg har Grund til at troe, at Petitionen ei finder synderlig Modstand i Sl. F., men at Pluraliteten vil anbefale samme. Imidlertid er det ikke godt, at Dannevirke har ladet vente saa længe paa sig. Det har ikke gjort godt Indtryk.

De skreev, at P[astor] H[ansens] Erklæring havde de ei kunnet bifalde, fordi man deraf havde kunnet drage farlige Consequentser. Jeg haaber dog ikke, at De har undskyldt Tingen, som Kjøbenhavnsposten gjør, eller gjort Modpartiet nogen Concessioner, som N. Lorenzen gjorde i Sl. F. Af ham kunde det være politisk for ikke at møde nogen Modstand; men i vort Blad maae vi ikke gjøre det. Vi maae tvertimod dristigen tale mod deres fordomsfulde Anskuelse. Om Consequentserne maae vi ikke bryde os. Naar Sagen staaer, saa staaer ogsaa Consequentserne, og det hjælper ikke, at vi benægte dem. Upolitisk vilde det kun være at fremhæve dem. Lad Modpartiet gjøre det for os og saaledes efterhaanden gjøre fortrolig dermed. En Kugle, der er afskudt, farer i den Retning, som den har faaet, og den Skydende kan ikke mere give den en anden Retning eller protestere derimod, at den rammer sit Maal. Saaledes gaaer det ogsaa med vore Foretagender. Over Consequentserne raade vi ikke. Jeg protesterer ikke mod nogen Consequentser, man drager deraf. Lad det derfor være vort Formaal ved Bladet at virke til Sprogets Opreisning, Folkets Oplysning, afværgende alle Angreb, fremhævende alle Misbrug og dristigen tale Sandheden uden at tage Hensyn, om vi støder an mod indgroede Anskuelse, der ville gjøre sig gjældende som den offentlige Mening, thi denne staaer ikke fast.

Skulde De ogsaa finde det Svar, som jeg har sendt Dem, ikke diplomatisk nok, saa deler jeg ikke Deres eller Paulsens Anskuelse og kan ogsaa forsikre Dem, at det hertillands vil gjøre bedre Indtryk, naar man ligeud forsvare Sagen, hvad

Consequentserne end monne være, end naar man giver det mindste efter. Saa tysksindet er man overhovedet her i Sønderjylland ikke, naar jeg undtager enkelte Ordførere, der dog ikke have meget at betyde. Det Skraal i Aviserne maa man ikke lægge for meget Vægt paa. Grundtonen hos Folket er Dansk, og den vil omsider tone frem.

Imidlertid troer jeg, at Deres Erklæring vil være saaledes, at ogsaa jeg kan være tilfreds dermed; ellers skriver jeg Dem uden Omsvøb, hvad jeg har at udsætte derpaa; thi jeg lever her midt i Landet og faaer meget at høre om Tingen.

Deres hengivne

C. Wimpffen.

48. Flor til Koch. Kiel <sup>22</sup>/<sub>6</sub> 38.

Jeg vil begynde med Tak for Nr. 1, men da Tiden ikke tillader mig nogen Vidtløftighed, vil jeg straks gaae til mine Embeds-Sager.

Hvis det bliver mig muligt, skal jeg imorgen skrive til C.f.raad Monrad, men det er ikke sandsynligt, at jeg kan faae Tid før med Tirsdags-Posten. Jeg har bestandig glemt at bede Dem at sende Cf.r Monrad et Ex., da han ansees for *Eneherre* i Gen.-Postdir. — Jeg haaber, at De skal faae modereret Porto. Imidlertid maa De ingenlunde ængstes for de første Udgifter, og De bør gjøre, hvad der staaer i Deres Magt for *einiger maszen* at faae Bladet forsendt. Kan det blive godt, tør jeg nok indestaae for de pecuniære Følger.

At De har paa Titelen sagt „Hertd. Sl.“ i Stedet for „Sønderj.“, har overrasket mig og P., thi netop for med Ret at kunne beholde denne Titel (som P. og jeg i Begynd. ej yndede, men som De eengang havde antaget i Indbydelsen, og som har reel Værdi som Navne-Modsætning til Slesvig-Holsteen) har De „Til D.s Læsere“ sagt: „Derfor har Udg. af D. *rigtigen* kaldt

samme et Ugeblad for *Sonderj.* — Imidlertid, Ulykken er nu eensgang skeet, og vi faae at tage, hvad der følger paa denne første *Inconsequents* og *Concession* af Fjendens Fordringer. — Tjen mig nu i det mindste i *Intet* at lade trykke i den Anledning, uden det har gennemgaaet min Censur. — Min værste Nød vil jeg have med at stille vore Medarbejdere og Kbhvnerne nogenlunde tilfreds; thi *nu* er De nødt til at lade „Slesvig“ blive paa Titelen, i det mindste for det Første.

Medfølgende Artikel om 28. Juni bør naturligviis findes i Bladet den 28. Juni. Men er det Dem da ikke muligt at gjøre et dobbelt Nr. 2 og 3 den 28. Juni? Thi vi *bør* i dette Øjeblik *rask* vorwärts deels for at arbejde noget imod Sl. Congressens Planer, deels for at skaffe i Glemmebogen vor efter min For- mening meget store Fejl med „Sl“ istf. „Sjylland“. Som sagt, Penge og Bidrag have vi nok af, naar det kniber.

Endelig bør vel bag i næste No. rettes den slemme Trykfejl „og“ i Stedet for „ej“ paa første Side anden Spalte sidste Linie — — og S. 2 første Spalte 13. Linie „op imod“ i Stedet for „imod“; thi de højtstaaende Embedsmænd kan ej sætte sig *op* imod det lavtsiddende Folk.

Løvrigt vær ved godt Mod og kast Sorgen paa *mig*; jeg har stærke Skuldre.

49. Flor til J. G. Adler. Kiel <sup>23</sup>/<sub>6</sub> 38.

Igaar modtog jeg No. 1 af „Dannevirke“, og skjønt Tiden egentlig ikke tillader det, kan jeg dog ikke afholde mig fra, i denne Anledning, at sende Deres Højvelbaarenhed et Par Linier.

Hvor megen Umage jeg end har gjort mig for at faae Bladet saa godt og anstændigt som muligt, og hvor meget jeg end altid er fattet paa det Værste, saa er jeg dog bleven overrasket *deels* ved Trykfejl : hvis det ikke er Bogtrykkermalice, da Bogtrykkerens Gehülfe, Sørensen, som er vunden af Modpartiet, er meget virksom imod os. :!, af hvilke jeg vil nævne en meget slem: „og“ istdf. „ei“ paa 1. S. anden Spalte sidste Linie, og



en meget latterlig: „opimod“ istdf. „imod“ som om den mægtige Embedsstand kunde sætte sig „op“ imod det forkuede Folk, foruden andre mindre fatale Feil — *deels* ved at finde paa Titelen: Ugeblad for „Hd. Slesvig“ istf.: „Sønderjylland“. Ordet „Sønderjylland“ havde nemlig baade Prof. Paulsen og jeg fra Begyndelsen af erklæret os imod. Men *da* Koch af egen Drift desuagtet paa Subskriptionsplanen satte „et Ugeblad for Sønderjylland“, saa fandt baade P. og jeg, at dette Ord *nu* maatte beholdes, fordi det ellers kunde og maatte see ud, som vi gav efter af Frygt og ikke af Overbeviisning. Da altsaa hele vort Parti raabte paa Nødvendigheden af en Erklæring i Anledning af Capt. Olsens Kort, saa opsatte jeg den, som her findes i No. 1, og som Prof. P. var saare vel tilfreds med, men hvori jo staaer: „Derfor har Udg. af Dv. *rigtigen* kaldt samme et Blad for *S:j.*“

Denne Inconsequents og unødvendige Concession af Modpartiets Fordringer vil sagtens komme os dyrt til at staae; men vi faae nu tage, hvad der følger paa; thi vi kan jo ikke overlade den stakkels, formodentlig i sidste Øjeblik forbløffede, Koch til sig selv. Det er de slemme Følger af at være et *lille* Parti af *adsprede* Venner. Naar det bare vil lykkes mig at vedligeholde *Enigheden* mellem Bladets Medarbejdere, hvis politiske Anskuelser ere meget forskellige! — Imidlertid tager jeg mig dette første Uheld ikke videre til Hjerter, da det kun er en Overgang, og da vor Sag er altfor *naturlig* til ikke at maatte sejre tilsidst. I Nr. 3 vil, i det mindste efter min Bestemmelse, komme en fortræffelig Afh. af Pastor Hansen i Nottmark om: „Tysk Underviisning i Nordslesvigs Landskoler“.

Koch er rent fortvivlet over, at han ingen Porto-Moderation har. Jeg talte med Cfr. Monrad derom for en Maaned siden. Han lovede : som jeg troer oprigtig : al mulig Understøttelse. Kochs Ansøgning desangaaende er for 3—4 Uger indsendt. Paa Tirsdag vil jeg atter erindre Cfr.den derom, thi nu er Posttiden ude. Fremdeles anbefaler jeg D. H. vor Sag paa det indstændigste.

Ærbødigst

Flor.

50. Koch til Flor. Haderslev <sup>24/6</sup> 38.

. . . Med Hensyn til den ny Titel „Slesvig“ saa har jeg endnu den samme Tanke, som for saa længe siden, at enten maa Bladet have denne eller — slet ingen; thi naar, som jeg hører sydfra, at man ikke spaaer Capt. v. Olsen et længere Liv, men vil snart sende ham over til den evige Verden, dersom han enten i Flensborg eller Slesvig-by skulde lade sig see, og da jeg ingenlunde kan holde mig fri for i Tiden at besøge hine Egne, hvilket jeg alt flere Gange har gjort, saa bør man tage saa megen Hensyn paa sit andet Jeg (Hustruen), at man forskaaner dette for slig Sorg — eller hvilkensomhelst lignende Forfald.

Da jeg følede og føler hos mig selv, at jeg neppe nok turde have med hele Dannevirke-Sagen at bestille, hvis den skulde føres under jydsk Fanemærke, saa havde det været fornuftig af mig at have udeladt den Sætning i „Erklæringen“, der omtaler min Titel paa Bladet, hvorved Afhandlingen slet Intet havde lidt, og i hvor megen Ømhed og Agtelse jeg har for DVelbrdghds stedse velskrevne Afhandlinger, til at jeg turde ændre eller gjøre dem bedre, saa havde dette i nærværende Tilfælde dog været det raadeligste. Man kan saaledes, seer jeg, ved Beviisningen af Estime mod en elsket Person afstedkomme det Modsatte af, hvad man har til Hensigt. — — —

Jeg kan ikke nok lægge D. V. paa Hjerte: hvor vigtig det er for vor Sag at faae Moderation i den *dræbende Porto!* — — Faaer jeg ikke denne Frihed, saa bliver det reelle Tab altfor stor; thi uagtet jeg ikke frankerer Bladene, saa maae jeg dog her betale betydelige Indleveringsgebyrer, saa at jeg ugenlig ikke kan slippe med disse under 2 til 3  $\frac{1}{2}$  Cour., og at jeg er nødsaget til at beholde alle udenbys Eksempl. tilbage. Det nytter *slet ikke*, om jeg kunde faae Pengeunderstøttelse fra nogen Side; thi saa gik min Glæde [over] at være Redaktør *aldeles bort*. — En *evig* Skam var det ogsaa, dersom Dannevirke ikke faaar denne Frihed, da alle de andre Blade  $\circ$ : Suddel-Lapper, Vissetingsklude og skamløse Frækhedsviskere have dette herlige og uundværlige Gode! — Naar vi ikke faae det, da maae vi hellere

true med at sende Privilegiet ind igjen og foreløbig holde tilbage med at udgive Bladet; thi med saadanne privilegerede Fjender have vi baade Skam og Skade af at indlade os i Strid, naar vi ikke maae faae samme Vaaben. Saa nedlægge vi dem ogsaa, men det af *den ene Grund*, at Hs. Majestæt hemmelig søger at privilegere vore Aandsfjender til at underkue os og vil paa ingen Maade give os samme Ret til at forsvare os. Saa slaaes jeg heller ikke mere, og jeg haaber, at Lysten nok forgaaer hos mine øvrige, meget agtede Medarbejdere; thi saa have vi mere Hæder af at lægge os til at sove nede paa Randbøl Hede. Dog ville vi endnu ikke lægge os til Søvn paa dette hæderlige Sted, førend vi faae Afslag; NB. hvis dette ikke bliver for længe ude! Nu har det været inde, jeg troer, i 5 Uger, og paa „Nei“ er det ikke værd at vente ret længe. Hvad er nu DVLbdigheds Mening? — — — Subskribenttallet stiger hver Dag.

51. Flor til Koch. Kiel <sup>26/8</sup> 38.

Min kjære Koch! Lad mig aldrig høre slige Ord af min Commandant paa Dannevirke som de i Deres sidste Brev: „at nedlægge vore Vaaben“. Men sligt kan man ogsaa kun sige, ikke mene. Til en lille Trøst vil jeg sige Dem, at med forrige Post skrev jeg til Adler i Anledning af Portoen, og idag har jeg skrevet til Cfraad Monrad. Jeg tvivler slet ikke paa, at De for Dannev. nok faaer samme Lettelse, som alle andre Blade have, men Cfr. Monrad lovede mig at gjøre alt Muligt for at skaffe Dem den Porto-Lettelse, som „Aarhus Avis“, „Alt. M.“ o. s. v. have; da imidlertid dette er meget vanskeligt at skaffe, siden „Kbh. P.“, „K. Corr.“ o. s. v. forgjæves have søgt derom, saa vilde han heller oppebie en ret gunstig Dag hos Kongen og maaskee først tale med Pr. Chr. Jeg har alligevel skrevet ham et temmelig indtrængende Brev idag. Jeg vil desuden imorgen skrive til Justr. Petersen. Om Kiærs og Blochs Opsatser skal

jeg med næste Post sige min Mening, da jeg idag ej kan faae dem læst.

Angaaende Anonymen fra Aabenraae er det vel bedst foreløbig blot at annoncere fra Red., at „Brevskriveren fra Aabenraae“ takkes for hans Meddelelser, hvilke naturligviis ved Lejlighed med Glæde skulle benyttes som Stemmen fra Folket eller noget Lignende.

Paa en Begjæring, som jeg under mit Ophold i Kbhvn. indgav til Tr. fr. S. om Danske Bøger til Morskabslæsning til gratis Fordeeling og om 50 til 100 Fri-Ex. af Dannevirke til Selskabets egen Anvendelse eller til Fordeling af mig og mine Venner i de Egne, hvor Folkesproget er dansk, men Skolesproget tysk, — har jeg idag faaet Svar, at paa den første Begjæring er tilstaaet Formand og Skrift-Committee 100 Rbd.; — med Hensyn til det andet vilde Bestyrelsen bie til Dannevirke udkom, og man kunde gjøre sig bekjendt med dets Gehalt og Sprogets Behandling deri. — — —

Husk paa at trykke „gjort“, ikke „gjordt“; ligel. Pluralis ved alle slige Lejligheder som: „hvor uskyldige mine Hensigter ere“. Hils alle Vennerne fra Deres Broder og Fader.

*C. Flor.*

**52. Koch til Flor. Haderslev <sup>4</sup>/<sub>7</sub> 38.**

Min Taksigelse for D. V.s senere Meddelelser! Iøvrigt er Alting vel inden Borde. Nr. 3 findes herved. Jeg har heiset Vignetten nedenunder med nogle Vers. Disse skulle betragtes som en Sang af Mandskabet paa Volden ved Bannerets Reisning, og da den er affattet i dansk Aand, saa ventes ikke, at et Glædesudbrud i dette Tilfælde kan mishage vor høitelskede General.

Hvorvidt Nr. 3 nu er uden Lyde, tilkommer Dem at bedømme. Det blev imidlertid altfor tidligt fuldt, saa at mine udenlandske Nyheder, mine Kjøbenhavnske og Hamborger Priser

for Bonden, Manicus's Artikkel, Opfordringen til den Aabenraaer Anonymus, den største Deel af Stænderberetningen maatte udelades; ja der blev ikke engang Plads til den fornødne Rettelse af Nr. 2. — — —

At der kan udpilles Feiler, halve Feiler og næsten ingen Feiler af ethvert Blad, seer man daglig i den hele Bladverden. Imidlertid bliver det bestandig den største Nødvendighed, at vort Blad holdes saa reent som muligt; thi der vil vise sig Mangler nok endda, især da det er et Arbejde, som jeg tilforn aldrig har tænkt paa. Men jeg maa tilstaae, at jeg meget ønsker at komme saavidt deri, at jeg altid kunde stole paa mig selv . . .

53. **Flor til Koch.** Kiel  $\frac{6}{7}$  38.

Da jeg idag har faaet Brev fra Conferensraad Monrad, saa kjender jeg vor Skjæbne. Denne lader sig nu for det Første ikke forandre, saa meget mere som Prinds Chr. og Adler ventelig i disse Dage begive sig eller have begivet sig paa Rejsen, og som jeg har Grund til at antage, at Monrad er personlig vor Sag gunstig og har nylig talt med Prinds Chr. Jeg formoder altsaa, enten at Kongen og Monrad ikke har vovet at tilstaae os, hvad de have nægtet „Fædrenelandet“ og „Folkebladet“, eller at det store Tydske Parti denne Gang har sejret over os, fordi de nu have forstaaet i Tide at bearbejde Vedkommende, eller at selv de af de Regjerende, som snarere ville os godt end ondt, dog ej tør tilstaae os for meget paa eengang, førend de nærmere lære vor Tænkemaade at kjende. Dette være imidlertid som det vil, saa er vor Skæbne for det Første uforanderlig, og vi have altsaa derefter at indrette os. Vi maae paa ingen Maade tabe Modet og bestandig mindes, at Rom blev ikke bygget paa een Dag. Efter min Overbeviisning er Ulykken heller ikke saa stor, som den ved første Øjekast kunde synes. Vi bør nemlig betænke, at vor første og vigtigste Gjerning er

og bliver „at faae den danske Slesvigens Hjerter og Tankegang fordansket eller befæstet i Danskheden“. Er først dette skeet, anseer jeg det langt lettere at faae Bugt med Regjeringen, hvor denne endog sidder og stikker.

Resultatet for os er altsaa:

Vi betragte „Dannevirke“ aldeles som Provindsialblad og opgive ethvert forfængeligt Haab om at tiltale de danske Patrioter i Almindelighed ved vort Blad  $\sigma$ : ved Afhandlingerne deri. Med andre Ord, vi tage intet Hensyn til Nogensomhelst undtagen den nordslesvigske Bonde og Borger, hvilket ogsaa fra Begyndelsen af har været vor Bestemmelse. Bladet maa, hvis det bliver godt, kunne nære sig selv allene i Nordslesvig, og desuden kan meget forandre sig med Tiden. Imidlertid, da ingen ikke-slesvigske Postkontorer kan modtage enkelte eller ganske faa Ex., og man altsaa maa tænke sig alle „auszerschlesw.“ Ex. at gaae med anden Lejlighed over Kjøbenhavn, saa er, efter min Mening, en Efterretning til Publikum fra Redakteuren fornøden, og for at denne nu kunde blive saa uskadelig og saa nyttig tillige som mulig, vilde jeg gjerne bede Dem om, at jeg maatte opsætte den for Dem, hvorfor jeg da udbeder mig med første Post alle nødvendige Oplysninger. — — —

Vor Ven v. Wimpffen har idag skrevet mig til, at han havde i Sinde i Slutningen af næste Uge at besøge os i Kiel for at gjøre Aftale om Meget. Jeg anseer det under vore nuværende Omstændigheder af uendelig Nytte, om De kunde overvære denne Kieler-Congres hos mig. Jeg skriver dette samme til v. Wimpffen idag og har føjet til, at jeg er sikkert hjemme i 2—3 Uger endnu, men længer ikke. — — —

Angaaende Deres intenderede Afhandlinger i Bladet er jeg aldeles af Deres Mening. Kun beder jeg Dem om slet intet at sige om nogen Embedsmand, som De ikke kan bevise. — — —

Med Dannevirke Nr. 3 er jeg meget vel fornøjet, ogsaa med Deres meget vakkre Vers. . . . Godt Mod! Hils alle fra

Deres tro Ven C. Flor.

54. Koch til Flor. Haderslev  $\frac{1}{2}$  38.

. . . Mit Mod er nær ved at staae paa O. Interessen slukkes, og hvis jeg stod ene for Tingene, saa gjorde jeg en Slutnings-Manøvre, der skulde gjøre mere Effekt end selve Begyndelsen af vor Færd. Men da jeg ingenlunde staaer ene, saa maae mine høie Venner gjøre derved, hvad der velviseligen kan tjene til vor Fred og sande Velfærd. Saameget være det mig tilladt at yttre, at det er en absolut Selvfølge, at der med Privilegiet til et Blads Udgivelse maae følge Frihed til at sende det med Posten imod den Erlæggelse, som er afmaalt efter Raison og Billighed; thi hvad nytter ellers det første, naar det sidste ikke følger med. Hvad hjælper det en Betler, at han paa sin Bøn faaer et Stykke Brød, naar det formenes ham at spise det og mætte sin hungrige Mave dermed? Da maae det gives tilbage igjen! Saaledes vilde jeg (hvis jeg var allene) gjøre, jeg holdt øjeblikkelig inde med Udgivelsen af Bladet, annoncerede Grunden — at det *ene* ventede paa Kongens Bud, der forunderligviis udeblev! Længe nok har Regjeringen nølet med at beskytte det danske Sønderjylland for de fremmedes Usurpation. Nu, da det giver Dødssuk fra sig under de aandelige Morderes Haand, frygter Regjeringen endnu at kaste en Redningslinie ud, uagtet det er *den første*, det begjerer. Jeg gider tilnød malet paa dette sørgelige Billede; thi det vil desuden foresvæve D. V.s følsomme Hjerter sørgelig nok.

Hvis jeg nu maatte raade (uagtet jeg af Mangel paa Verdens og Menneske Kundskab vil tro at jeg feiler), saa skulde Dannevirke enten have samme Ret som alle de andre eller pludselig ophøre; thi at det nu skulde forandre sin udstrakte Tendens og indknibes til et smaalig Provindsblad, der ikkun tør bevæge sig i en Afkrog, kan jeg slet ikke taale at tænke paa. Efter den Opgang, som Bladet Dannevirke glæder sig ved, saa vilde det, da Tendensen for Tiden overalt er saa interesseret, blive meget udbredt og vorde et Dansk Nationalblad. At lade det indskrænke af saa skammelig en Grund kan jeg hverken faae i mit Hoved eller i mit Hjerter; thi da vilde Dannevirke, istedet for at blive

den herlige, for *alle* Danske synlige Vold, til hvilken *alle* gjerne bidrage deres Pund, kun blive et Spøgelse, der i Smug vankede omkring i en Afkrog ved Konge-Aaens Søndre Breder! Og for saadant et Gjenfærd ville vistnok kun faae vorde begejstrede. Jeg i det Mindste ikke.

Skulde Bladet paa denne Maade indskrænkes, saa maae baade Titlen ændres og Vignetten bort. Da behøver D. V. eller Hr. Prof. Paulsen eller Hr. v. Wimpffen eller O. Lehmann ikke at bryde sig saa meget derom, da skal de ingenlunde skrive til et Kludderblad, en Vinkelavis for Bønder; thi S. T. Hr. Sørensen og jeg kunde da godt klare for Sagen!

*Porto-Rettighed!* Thi den have alle vore Modstandere og ikke Modstandere. Jeg har nylig været paa Postcontoret og ladet mig alt fortælle. Lynaen, Apenrader-, Sønderborger-, Eckernförder-, Rendsborger-, Husumer-, Itzehoer-Ugeblad, Dithmarscher-Bote, Preetzer-Ugeblad og mulig flere tør alle forsendes med Brevposten imod en aarlig meget ringe Porto: 2  $\frac{1}{2}$  Sølv eller 10  $\beta$  for hvert Exempl. Det vil sige det hele Aar igjennem; dog behøver Postcontoret for disse ikke at indestaae for Erlæggelsen af Abonnementet, hvilket Redactøren selv maa risikere. Endnu større Frihed have følgende: Kieler-Correspondent og Altonaer Mercur, hvilke begge ikke allene tør forsendes med Brevposten for denne ringe Porto, men Redaktionen eller Udgiverne have kun med Posthuset i Altona og Kiel at bestille. Alt det Øvrige forrette Landets Postcontorer baade med at modtage og indsende Bestillingerne, constribuere Bladet, indkasere Pengene, der stedse af Udgiverne ved hvert Kvartals Begyndelse afhentes paa Posthuset i Altona eller Kiel for alle Abonnenter. Det kan man kalde Kongelige Privilegier! — — —

Den letteste Maade at forsende Dannevirke paa er med Ageposten, og dog kan det komme til at koste aarlig, for den der holder det saavel som for Redaktøren, fra 6 til 10 Rbdlr. i Porto og Postgebyrer — nemlig for eet Exemplar. Og dog er Maaden endda næsten uanvendelig for det Bryderi, man volder Postcontorerne dermed, idet disse skulle betragte det som Vare i Pakker, der forordningsmæssig maa registreres, constribueres



hver Gang paa ny! Jeg maae sige, at jeg er baade leed og kjed ved denne Indretning.

Slutningen af den hele Sag er altsaa denne, *at enten maa Bladet standses eller Een maa til Kjøbenhavn og umiddelbart henvende sig til Kongen om Hjelp, da Ansøgninger nytte til Intet, og alle vore Patroner ere faldne fra os og tør paa ingen Maade give sig det Mindste af med vor Sag, da de senere Omstændigheder aldeles have afskrækket dem fra den mindste Deeltagelse!!* Amen.

55. **Flor til Koch.** Kiel <sup>14/7</sup> 38.

Lykken gaaer mig i denne Tid imod baade i Smaat og Stort. Jeg modtog i Tirsdag med Posten et meget nedslaaende Brev fra min Familie i Kbhvn., ligesom ogsaa Deres modfaldne Skrivelse. Derpaa expederede jeg „Anonymens Brev ved Paulsen“ og satte mig saa paa en Vogn for i Selskab med Prof. Paulsen at gjøre en antiquarisk Rejse til Heiligenhafen, hvoraf vi og hele den antiquariske Direction ventede et meget rigt og vigtigt Udbytte. Da vi i Aftes kom hjem derfra med saa aldeles intet Resultat, at vi akkurat ligesaa godt kunde have blevet hjemme, saa havde der imidlertid her i mit Huus udviklet sig baade Smaa-Fortrædeligheder og store Ubehageligheder, som gaae mig nær til Hjerte, og som jeg ej formaaer at ændre. Imidlertid, min kjære Koch, Modet bør ikke falde; thi mit Mod er mange af mine Kjæres eneste Kraft; saaledes maa De ogsaa tænke, da De seer af Erfaring, hvor lidet de Andre formaae i svær Modgang at holde Stand; opgiver ogsaa De vor eller rettere Deres (Sønderjydernes) Sag, saa er for Øjeblikket ingen Fanefører, og denne store Sejer vilde blive af forfærdelig Virkning, da saa Alle i vor lille Hær løb hjem igjen for at skjule sig, og vor mægtige Fjende vilde uden Modstand øjeblikkelig træffe Foranstaltninger til Tydskens Indførelse og Danskens Udryddelse, som vi eller vore Efterkommere maaskee ingensinde meer fik hævede. — — —

Jeg forbliver ellers ved min Paastand, at vor Ulykke er betydelig, men langt fra dødelig; thi udenfor Slesvig kan det kun interessere omtrent som „Fædrelandet“ eller Sligt, og baade Paulsen, v. Wimpffen, Hansen og jeg betragte dog kun Nord-slesvigerne selv som vort egentlige Publikum, for dem skrive alle vi, ingenlunde for Danske i Almindelighed eller for Holstenerne. — Jeg haaber iøvrigt vel, at vi siden nok kan erobre Porto-Lettelsen; det er ogsaa muligt, at jeg til Efteraaret igjen kommer til Kbhvn. Ogsaa kunne vi maaskee endnu engang see hinanden i Sommer, f. Ex. i Apenrade, da jeg om en 10—12 Dage vil følge min Kone til Föhr, hvorfra jeg da kunde gjøre en Ridetour til et eller andet Sted. — — — Med No. 4 er jeg særdeles tilfreds. Lehmanns Efterretninger er meget gode, og Sprøjtehistorien er højst fortræffelig. Bliv De ved paa den Maade, saa skal nok Dannevirke skaffe sig Venner blandt Borgere og Bønder. — Jeg beder Dem om [at] optegne nøie alle Deres Udgifter ved Dannevirke; thi Tab maa De paa ingen Maade have; det kan jeg dog sørge for<sup>1)</sup>.

56. N. C. Nissen til Flor. Haderslev <sup>15/7</sup> 38.

Vi begynde nu lidt efter lidt at komme os af vores første Skræk. Vi er ikke ret krigsvant, derfor havde vi nær tabt Fatningen; men det var kuns i det første Øieblik. Da vores Felt-herre lover aldrig at forlade os eller tabe Modet, saa love ogsaa vi paa det hjærteligste kuns ved sidste Aandedræt at give Slip paa Sagen, og jeg for min Part maa bekjende, at den er uadskilleligt fra min hele Tilværelse, og at jeg saa at sige lever for den.

Det glæder mig, at D. V. bifalder den lille Artikel om Sprøiterne. Vi skal nok sørge for mere deslige Ting. Vi kjender fuldkommen, hvad der smager Borgere og Bønder, og vi skal

---

<sup>1)</sup> Jeg lod være at optegne Noget.

med Fornøielse opvarte. De maae vindes, og de skal med Guds Hjælp blive vunden. Maaskee skriver vi med det Første til Horsens for at faae en Afskrift af deres Instrux for Brandkorpset, der skal være fortræffelig. Bladet gefalder Borgerne godt her; Didrichsen<sup>1)</sup>, vores første Spejder, hvis Forretning bringer ham i mange Huse, beretter, at Læserne siger: Ja, det er sandt nok, hvad de skriver, saaledes har vi aldrig tænkt over Sagen. Pastor Hansens Afhandling er udmærket grundig. Lidt længere hen vil vi see at formaae en sagkyndig Mand til at skrive en lignende om det store Galskab med tydsk Undervisning i Kjøbstæderne. Der indløber flere Afhandlinger fra Landet, som vi have lempet os fra, de vare altfor flaeue. Vi virke Alt, hvad vi kan baade mundtlig og skriftlig, og jeg har det sikkreste Haab om Sagens seierrige Fremgang trods alle Vanskeligheder.

Den store Petition med henved 1500 Underskrivter er, efter et Brev fra Stænderdeputeret Thomsen, fremlagt i Stænder-salen. Sagen, skriver han, skal nok gaae igjennem, men jeg stoler kun lidt paa de Fyrer der. — Vi har ikke samlet Underskrifter her i Byen, da vi frygtede for at faae for lidt; maaskee vor Frygt er heel ugrundet; men Sagen er ny, Folkene maae først summe sig lidt. I det Nummer af Dannevirke, som nu trykkes, har jeg meldt (anonym), at Petitionen er afgivet og undret mig over, at der ingen Petition har cirkuleret i Byen. I næste Nummer svarer Koch hvorfor, og jeg troer, vi ere kommen godt fra det Svar. Det ligger jo nemlig alt færdigt.

57. Koch til Flor. Haderslev <sup>15/7</sup> 38.

. . . Uagtet De ingen klar Udsigt giver mig til en friere Forsendelse af vort Organ med Posten, i Lighed med Fædrelandets øvrige saavel som med alle fremmede Blade, saa er mit Mod dog ingenlunde svækket eller mit Haab eller min Tro om

---

<sup>1)</sup> Tegnelærer og Maler Diedrich Diedrichsen. Han døde af Tuberkulose 1841.

endelig fuldkommen Seir over alle Vanskeligheder sunken. Det vil vist heller ikke være undgaaet D. V.s Opmærksomhed, at mine senere ærbødige Meddelelser indeholde mere et *stærk Politik-Raab* end et klynkende Skrig af et synkende Mod eller døende Haab; thi den ægte danske *Mand* maa hverken lade sit Hjerte overvælde af den ene Lidenskab eller af den anden, hverken af vild Glæde eller dyb Sorg, da ingen af Delene er anstændig for ham. Derimod maa hans Ytringer, som tilsyneladende fremgaae af en saadan Stemning, taales og agtes; thi de maae have en ædel Hensigt til Øjemed, og hans Forstand maa altid være Styrmand paa Hjertesnekken. Denne skønne Egenskab af en Mand har jeg, jeg forsikkrer det af min fulde Overbeviisning, fundet i fuldeste Maal hos D. V., og det er derfor, at jeg i den sildigere Tid søger at danne mit Charakter derefter; men da dette Forsæt ikkun, saa at sige, endnu er et Barn, saa kan man heller ingen Manddoms Affairer (hellere Adfærd) vente af det. Dette vil D. V.s Viisdom ogsaa velvilligen kunde indsee og derfor lade Kjærligheden fuldkommen gjøre det, som Skrøbeligheden ei kan opnaae.

Men jeg tager inderlig Deel i *Alt*, hvad der møder D. V.s Hjerte, baade Sorg og Glæde, og derfor gjør det mig ondt, at der møder Dem saa meget Ubehageligt i disse Dage. Maatte D. V.s Hjerte snart glædes paany; da det er saa *meget Godt* værd! Dette er min Bøn her ved vort Dannevirke.

Deres Meddelelser og Raad med Hensyn til Forsendelsen skal jeg nu bringe i Anvendelse, dog uden at resignere paa Haabet om den *Kongel.* og *nødvendige* Frihed i dette Anliggende.

I Dag foregaaer Forhandlingerne om Dannevirkes Vel i Kiel af dets vigtigste og ædleste Arbeidere og Opførere! Jeg veed, at Thyra Dannebods Aand og Niels Ebbesens Kraft besjæler den lille Forsamling. — Lykke over dens Beslutninger til Danmarks Priis! Hvis jeg var tilstede, vilde jeg stemme, saa godt og saa kraftigt jeg kunde, for to Ting: 1) En stærk Afhandling til Bladet Dannevirke om den stedmoderlige Behandling i Forsendelses Anliggendet. 2) At udfinde en sikker Vei til Kongens Hjerte med Bøn om Forandring i dette vigtige Anliggende.

Jeg kan med *god* Grund forudsige, at Bladets Liv vil ikke vare *meget* længe, hvis denne Fordeel ikke erhverves. Hvad der staaer i min ringe Magt til at forebygge dets Død, skal jeg trolig bringe i Anvendelse; men dette, veed Enhver, kan ikke forslaae.

Idag blev jeg kaldt til Borgermester og Justitsraad Schrader for der at staae Skrifte. Dette gik da naturligviis ud paa Nr. 4 af Bladet, der var for stræng i første Artikkel og for ubeføiet i den om Sprøiterne, da en privat Meddelelse til ham vilde have udrettet mere o. s. v. Dertil havde han i disse Dage faaet Instrux fra Regjeringen paa Gottorp, hvori han meddeles, at det Uvæsen, der i senere Tider har fyldt Landets Aviser om Sprog- og andre Rettigheder, aldeles skal qvæles, og at han derfor skal foretage det Fornødne med det i Haderslev udkommende politiske(?) Blad i saa Henseende. Han bad mig derfor, at jeg fra nu af maatte nedstemme mine Artikler, paa det at den *gode* Forstaaelse, der herskede imellem mig og ham, og som var ham særdeles vigtig, maatte opretholdes! Altsaa en ny Hiobspost! Dog i mine Tanker langt fra saa stor, som hvis vi paa ingen Maade kunde faae Porto-Friheden. Jeg vil tro, at D. V. er enig med mig i, at en dygtig Afhandling angaaende vort Nederlag i Postsagen snart maa vise sig i Dannevirke — mest for at dække det ellers [u]deblivelige Angreb paa os, hvis vi faae den tilsigtede Portolettelse; thi de holsteenske Blade, som for Tiden vilde i Live, faae den dog ingenlunde. Vor Frihed skulde derfor tilsyneladende mere erobres med Støi og aabenbar Magt end ved lønlige Midler; thi over det første kunne de Intet indvende, men vel imod det sidste, som da ogsaa vil vorde Tilfældet, og da paany gjøre os Harm og drille Regjeringen nok engang. Lad os derfor undgaae dette og betræde den betegnede Vei, idet Mindste ved Siden af den lønlige, i hvilket Tilfælde jeg troer, at Resultatet vil vorde gunstigst. Det er heel klart, at Regjeringen slet ikke vover at indgaae paa vor Bøn, hvis vi komme paa den stille Vei med den, da den det forrige fik saa megen Bebreidelse fra vore Modstanderes Side.

Vi have jo herpaa ogsaa Beviis nok i Hænderne af Conf.r.

Monrads Resolution, hvori jeg slet ikke fortænker ham eller hele Regjeringen i. Vi maae gjøre Blæst for at give Kongen Anledning til denne Begunstigelse og vore Modstandere Grund til at indrømme os et Gode, som de selv ikke kan undvære for at existere. Vil ingen andre reise denne høist fornødne Larm i Bladet, saa begynder jeg selv, eller er i det Mindste tilbøielig dertil.

P. S. Det er nu en kjær Tid for mig igjen, da jeg efter Deres Brev snart tør see D. V. personlig. Jeg haaber, at denne Ære vorder mig til Deel i Aabenraa.

58. **Flor til Koch.** Kiel <sup>16/7</sup> 38.

Min kjære Ven! I dette Øjeblik forlod v. Wimpffen mig, og da det endnu ikke er mørkt, vil jeg begynde en Skrivelse til Dem. Imorgen ganske tidlig rejser han hjem igjen. Dr. Manicus var her igaar fra Morgenen til Eftermiddag Kl. 6. Congressen har altsaa virkelig fundet Sted og er i Grunden heller ikke blevet uden Resultat, hvilket jeg paatog mig i Hovedsagen at meddele Dem.

For det Første takke vi Dem alle, fordi De ikke øjeblikkelig standsede Udgivelsen af Bladet. Vi ere eenstemmige af den Mening, at hvis „Dannevirke“ ophører, saa tabe vi vor Sag, og at De er, idet mindste efter vor nuværende Kundskab, den bedste til at udgive det; thi den Eneste, der, foruden Dem, kan gjøre det, er v. Wimpffen; men deels gjør han det kun nødvendvungen, deels er De i mange Henseender en fordeelagtigere Redaktør for Bladet end han. — Vi bede Dem derfor om ikke at lade Modet og Bladet falde, men erindre, at den Plads, De som Dannevirkes Redaktør indtager, er i fuldt Alvor højst vigtig for Land og Rige.

For det Andet have vi antaget, at De, foruden de Bryderier, Drillerier, Ærgrelser, Ængstelser og Tidsspilde, hvilke vi ej kan skaffe Dem fri for, ikke maa paa nogen Maade oven i Kjøbet have Pengetab ved denne Redaction. Derfor skal jeg cavere Dem i Fleres Navn, ligesom jeg og skal forespørge, om De be-

høver Penge straks, da vi indsee, at De have daglige Udgifter uden at have een Skillings Indtægt. De har blot at sige til, saa sender jeg Dem Penge-Forstærkning.<sup>1)</sup>

17. Juli.

Uagtet jeg nu har modtaget Deres Brev af 15. ds., som har glædet mig en heel Deel, saa vil jeg dog vedblive i min begyndte Form.

For det Tredie vare vi af den Mening, at Generalpostdirektørens Afslag for det Første slet ikke skulde omtales. Vi vare, efter de Oplysninger jeg meddeelte, enige om, at Afslaget af Monrad (thi hos Kongen har han sandsynligviis ikke været, men derimod hos Prinds Christian eller Adler, efter hvad der fremskinner, skjønt ej siges, i hans Privat-Brev til mig) ikke er Følge af Antipathi hos ham imod vor Sag, men snarere af, at Prinds Chr. og Adler ere blevne bange for, at de ingen Ære skulde faae af os og derfor ikke endnu vilde antage sig os. Vi bør derfor i nogen Tid lade Dannevirke samle sig et Navn, saa kommer imidlertid Prinds Chr. hjem igjen, og da maa Een af os til Kbv. for at faae sikkert udspeculeret, hvori Grunden til Afslaget ligger. Jeg haaber nok, at v. Wimpffen drager derover, naar intet Andet kan være, hvilket vi ogsaa ansee for bedre, da Paulsen og jeg nu næsten ere opbrugte som Pirringsmidler for Vedkommendes slappe Nerver. — At imidlertid Bladet aldrig giver Monrad Anledning til Vrede, følger af sig selv. Jeg har ingenlunde opgivet Haabet om Porto-Lettelse. Men hele Kieler-Congressen raaber: heller enhver Opoffrelse end skaffe Fjenden den Glæde, at vi stryge Flag ligesom „Kirchhoffs Sl.-H. Geschäftsbote in Rensburg“ af Mangel paa Porto-Lettelse for omtrent et halvt Aar siden.

For det Fjerde anmode vi Dem om den største Forsigtighed med det, De optager fra *O. Lehmann og de andre Kjøbenhavnere*, da de, mere elskende deres egne end vore Bestræbelser, formodentlig ville søge at bringe i Dannevirke, hvad der ej kan gaae igjennem i Kbhvn., hvilket rimeligviis har været

<sup>1)</sup> Jeg modtog ikke Tilbudet.

Tilfældet med den Russiske Artikel i Nr. 4<sup>1)</sup>. For Følgerne af denne Artikel ere vi bange; at Bladet ikke er bekjendt, er vel den bedste Frelse; thi der er ingen Spørgsmaal om, at Kongen gjør ved enhver Bladredaction, som har nævnt Rusland, alt hvad den russiske Minister forlanger. Dog, det er ej værd at ængstes før Tiden. De maa heller ved tvivlsomme Tilfælde være mindre føjelig imod O. L., thi vi trænge ikke til ham, skjønt vi godt kan bruge ham.

For det Femte. Ifald De selv veed Tallet paa Subskribenterne, saa ønske vi meget gjerne at underrettes derom, samt hvor i Verden de befindes. Sønderborg Postmester er formodentlig vor Fjende; thi ingen af Deres Subskriptionsplaner skal være sendt over paa Sundevidt, altsaa formodentlig heller ikke paa Als. Lad os derfor vide, hvem der i hele det Postcontor har abonneret, for at vi med nogen Skolemester-Hjælp kan faae den Sag i Gang. Veed De noget Raad for Tønder-Eggen, som jeg nu snart kan besøge? — — —

For det Sjette. Angaaende Justitsraad Schrader maa jeg bemærke, at det vel ikke er saa ganske paalideligt med Instruxen fra Gottorp-Regjeringen, saa længe han ikke viser Dem den, og hvis han vil stryge saadanne Artikler, som der hidtil har været i Dannevirke, over Sprog-Rettighederne og kalde dem Uvæsen, da skal De meget rolig give ham at forstaae, at saalænge Tonen er god og anstændig, saa ville vi ikke ophøre med vore Fordringer, som vi ej ansee nogen Censur mægtig til at formene, i det mindste vil De prøve det ad Rettens Vej og consulere Prof. Paulsen og Herredsfoged v. Wimpffen — og De skal derpaa virkelig henvende Dem til v. W., som er en god Jurist. — De godt Folk vil kun skræmme Dem og os, men lad dem kun mærke, at derpaa er ej at tænke. — I Stænderforsamlingen er man efter Sigende nogenlunde enig om at give efter for det Danske Sprogs Fordringer, kun vil man naturligviis see at stoppe det juridiske og Embedssproget ved Kirkesprogets Grændser, og deels vil man ved Tydsk Underviisning søge at

<sup>1)</sup> Handler om den russiske Storfyrst-Tronfølgers Ophold i København i Juni 1838.



gjøre godt, hvad hine Tilstaaelser gjør ondt. — Dette beviser noksom deres virkelige Frygt for Dannevirke og vort lille Parti. For det Syvende. Angaaende Indholdet, da har De jo for det Første nok i Pastor Hansens Slutning, Anonymi Brev med Paulsens Noter, v. Wimpffens Stænder-Betragtninger (disse bør ej blive for gamle), thi De maa endelig give Lidt af udenlandske Sager for Bøndernes Skyld, ligesom De i Regelen ikke bør have meer end eet Stykke af vort „evige Thema“ hver Gang, hvortil let v. W.s Stænderbetragtninger kan henregnes. Vore Artikler kan heller ikke skrives for længe, inden de bruges, da de ellers smage forgjemte. Jeg sender dem i denne Uge en lille skjemtefuld Artikel over alt det forskjellige Skrig i Anledning af Olsens Kort. Vi besluttede en saadan her, hvorpaa v. W. har forsøgt sig deri; men jeg er ikke tilfreds med [den]; idag skal De faae den, hvis jeg ikke selv faaer en bedre i Stand. Hils Nissen mange Gange og tak ham fra mig for hans kjære Skrivelse. — Lev vel og godt Mod. Deres C. Flor.

59. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>17/7</sup> 38.

. . . Herved har jeg den Ære at sende D. V. Nr. 5. Det stod denne Gang haardt og længe paa med at faa dette Nr. løs fra Censur-Opsynet, da vedkommende i mange Henseender fandt det betænkelig at lade det passere og anholdt længe med mig om at lade et andet No. 5, hvori Artiklen: „Bemærkninger om Stændernes Forhandlinger“ udelukkedes, trykke. Men da jeg aldeles ikke vilde indgaae herpaa, men erklærede: No. enten skulde frigives eller lægges under Beslag, indtil højere Vedkommende da bestemte det endelige Udfald, lod han det endelig løs, efter at det er blevet saa forsinket, at jeg nu næsten tvivler om, at det kan komme med Posten for idag. Saavidt om denne lille Malør. — Selve den omtvistede Artikel ynder jeg just ikke saa meget, da Lorenzen er saa mangens Afgud. Lad den nu gaae og forrette sin Dont. Jeg tænker, at Lorenzen sagsøger os . . .

60. Flor til Koch. Kiel <sup>20</sup> 7 38.

Dannevirkes Nr. 5 har jeg modtaget og læst og kan, som sædvanlig, ikke undlade straks at indsende min Betænkning. Trykfejl, eller hvad dertil kan regnes, har jeg denne Gang egentlig ikke stødt paa, saa at altsaa denne for mange kbhvske Venner vigtige Sag synes i vort Blad at gaae fremad. „Den slumrende Natur“ gjør jo ingen Skade, snarere Nytte ved sin milde og uskyldige Tone; desuden finder saadant Noget, hvis jeg formoder ret, Sympathi hos mangen Skolelærer (foruden andre Mennesker), som er mere begavet med Honnethed og seminaristisk Dannelse end med naturligt Hoved, og slige Folk er det vigtigt at have paa vor Side. —

*Bemærkningerne* er i Grunden et mesterligt lille Stykke, som det Meste af, hvad v. Wimpffen leverer. Det vil rimeligviis volde en forfærdelig Opposition; men hvis Omstændighederne tillade det, er det bedst, at slet ingen Anden tager hans Parti; han kan nok klare for sig selv. Skulde noget Formildende, o: noget Hjerteligt, gjøres fornødent, for at Bonde og Borger (mine Kjæledægger) ikke skal vende sig reent bort fra den sande og strenge Dommer over Lorenzens Vindbeutleri og slette Patriotisme, saa skal jeg nok rykke min Ven til Hjælp. Det vilde være en Triumf for Dannevirke, om der i denne *Hovedkamp* fra vor Side kun gaves følelige og virksomme Slag. Havde jeg haft denne Artikel til Gjennemsyn, saa var den rigtig nok ikke kommet saaledes i Bladet; men siden nu Skjæbnen engang har spilt os det Puds, saa har jeg egentlig heller intet derimod. Thi i Grunden er det ligesaa godt, at det kommer til reent Brud og Fjendskab med saadanne saakaldte Ikke-Fjender, som Lorenzen og Falck give sig ud for at være. Jeg har ikke talt med Prof. Paulsen; men jeg formoder dog ikke, at Lorenzen kan sagsøge v. Wimpffen. — Kunde dette skee, saa var det slemt nok; imidlertid synes mig, De burde have optaget de herfra af v. W. sendte Rettelser, da jo dog Muligheden var der. Dog, lad gaae! Gud er dog tilsidst Herre over det Hele, og saa længe vor Hensigt forbliver reen og vore Fordringer retfærdige, er jeg

ikke bange for nogen Ting eller for noget Menneske; det skulde da være den Russiske Kejser. . . .

61. Koch til Flor. Haderslev <sup>22/7</sup> 38.

Velbyrdige Herre og højstærede Velynder! Min Taksigelse for Resensionen af Nr. 5. — Noget Politik maa jeg nu begynde med, hvis Bladet skal være velkommen hos Bonden. De klage allerede meget over de lange og, som de sige, tørre Afhandlinger. Et os vedkommende Stykke aabner Lynaen i Dag. Det er det første Ord, den hilser os med. Vi faae siden at svare derpaa „auf angemessener Art“. Foreløbigt vil jeg ikke tænke derpaa. Et tilfældigt oplagt Humør føder sligt bedst. — Jeg glædes meget over snart at kunne see D. V. Jeg ønsker Dem en glad og lykkelig Reise; men beder Dem nærmere, hvilket De ogsaa lover i Deres sidste Ærede, Bestemmelse om Sammenkomsten i Aabenraa. Hvad der da skal forhandles, samler jeg og noterer mig for at forelægge D. V.

Med Dannevirke ere Bønderne iøvrigt tilfredse og haabe meget Godt og Morskab deraf. Flere Afhandlinger indløber fra Læglærde- og fra Lærdelægfolk, som ere for daarlige og for vidtløftige for vort lille Blad. — Med Resultaterne af Congressen maa jeg nu foreløbig være tilfreds, uagtet jeg gjerne havde seet, at vi skulde strax have bombarderet paa alle Kanter om Portollettelse. For den godhedsfuld tilbudte Penge-Tilskud aflægger jeg min og Dannevirkes Taksigelse; dog ville vi endnu ingen Brug gjøre deraf. For denne Sinde kun min Forsikkring om min bestandige Højagtelse for D. V.

Ærbødigst

*Pet. Chr. Koch*

ved Batteriet Dannevirke.

62. Flor til Koch. Kiel <sup>8</sup> s. 38.<sup>1)</sup>

Da jeg ingen Dv. har faaet idag, formoder jeg, at Bogtrykker eller Censor har voldet Hindring. Jeg vil imidlertid dog ikke lade være at sende Dem nogle Linier. Hr. v. Wimpffen og jeg besøgte Hansen & Castrup i Flensborg, og uagtet jeg ikke talte om at være sendt af Dem, fortalte jeg ham dog, at vi vare lierede, og at jeg vilde skrive Dem til, angaaende hans Tilbud at trykke Dannevirke. De har sagtens allerede sluttet Akkord med ham, siden De intet Satz har, og han desuden vil gjøre for 3 Sp., hvad de nu giver 13  $\frac{1}{2}$  for, hvorved de jo hver Uge sparer 28  $\frac{3}{4}$ , ligesom han sagde, at De ogsaa betalte Papiret mere end 25  $\frac{0}{10}$  for dyrt. — Hans Trykkeri er godt, saa at Dannevirke vil kunne komme til at see meget smukkere ud. Ogsaa ønskede han Vignetten bort baade for Smagens og Pladsens Skyld. Dertil kan jeg ikke give mit Samtykke; thi det vilde straks af Alle betragtes som, at vi nu for anden Gang strøg Flaget; men derimod saae jeg meget gjerne, at den blev lavere og altsaa aflang firkantet, i Steden for nu omtrent quadrat. Jeg bad ham underhandle med Dem derom og udtlydede ham Vignettens Betydning til fornøden Efterretning.

Jeg haaber, at De med H[ansen] og C[astrup] gjør de fornødne Aftaler angaaende Forsendelsen, saaledes at den kan gaae med Fragtmand baade til Ekernførde og til mig i Kiel, hvorved vi jo alle vinde. — — Men efter den Skræk, som høje Vedkommende [Hertugen] formaaer at udbrede paa Als og Sundevit, at slutte, tør vi vel ikke vente mange Læsere i de Egne. Jeg saae igaar et meget ængsteligt Brev fra Pastor Hansen til Prof. Paulsen. Derfor min første og oprindelige Plan: ved *Bondehæren* skal vi tilsidst sejre, og altsaa skal vi bestandig skrive for Bonden og den fortrykte Borger som vort egentlige Publikum. Vor *Bondehær* maa bestandig vokse, saa skal vi min Tro nok slaae Fjenden.

---

<sup>1)</sup> Et af Kochs Breve til Flor fra Slutningen af Juli, hvori han underretter denne om H. Senebergs Obstruktion med Hensyn til „Dannevirkes“ Trykning, er gaaet tabt, og i Samlingen findes kun en senere Meddelelse fra Koch om det skete. Se foran S. 83.

Naar Vinteraftenerne komme, vil jeg gjerne fortælle Bonden gamle Ting, hvis jeg kan træffe hans Smag. Vort Dannevirke maa blive hans Almanak!!

63. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>10</sup>/<sub>8</sub> 38.

Paa min egen Persons Vegne aflægger jeg min Taksigelse til Dem for den 30. Juli i Aabenraa. Uagtet det nu er evig Sandhed, at D. V. har virket, virker og vil vedblive at virke for Sønderjylland saalænge, til det staaer befriet fra Tydskernes Tyranni, saa vil jeg dog ikke takke Dem i dets Navn; thi *for det første* kan det ikke være andet end Skam af Sønderjylland igjennem en Peberhandler i gammel Haderslev, en Svedske-Kræmmer, at affærdige D. V. med „et tørt Tak“ for et Livs-Værk, som er gaaet ud paa at skaffe en heel Provinds ny Aand og Liv, som den ikke har haft i 400 Aar, og naar en saadan Provinds ikke kan byde Andet, saa synes mig, det hellere maa være; thi saa kan D. V. med en god Samvittighed lægge Dem til evig Søvn med den Bevidsthed, at De Intet har faaet for Deres Umage. *For det andet* er der, formedelst Aviserne, kommen mig Skrubler i Hovedet; thi endeel af disse paastaae, at der intet Sønderjylland er til. Jeg har nu seet efter paa mange Kort og har heller ikke fundet det, og for da at det ikke skal gaae mig som en vis Olsen, hvorom De maaskee ogsaa har hørt, der nær havde sat Livet til paa en Rejse til dette maaskee undergaaede Land, saa er det nok bedst, at jeg holder inde med mine Taksigelser i saa farlig en Sag og i disse urolige Tider . . .

64. **Flor til Koch.** Kiel <sup>10</sup>/<sub>8</sub> 38.

Angaaende Nr. 7 har jeg endnu ikke yttret mig. At Modpartiet ikke kan lade Afhandlingen om Slesvigs og Holsteens Uforenelighed gaae upaataalt hen, er jo ganske klart; men da de til Dato kun have ladet ganske lidt høre fra sig, synes de at være i Tvivl om den Maade, hvorpaa vi skal behandles. Det, som er det Værste af Alt, er, hvis de kan igjennem Stænderforsamlingen faae skaffet Petersens og den derover nedsatte

Committees Forslag Lovskraft: „at fra Dato skal ingen Skolelærer ansættes eller forflyttes i Nordslesvig uden først af Provsten at være examineret i Tysk“, thi da vil jo for Fremtiden kun Tyskere blive ansatte, som naturligviis vilde give hele Underviisningen paa Tysk. Dog endnu er en saadan Tyrke-Forordning ej udkommen; men jeg frygter meget for, at den vil komme; men naar vi bare kan bringe det til, at Bonden faaer Dansk Læsning og Dannevirke kjær, saa er der endda Frelse. Derfor pas vel paa *Bonden* og *Skolemestrene*.

I Anledning af „Apenraderens Brev“ har jeg kun at bemærke, at hvis han nogensinde skulde nævne sig, og De tør sige mig det igjen, saa anseer jeg det af Vigtighed. Thi vi maa naturligviis tænke *videre frem* og ej lade det blive ved Dannevirke allene, naar der øjnes Lejlighed til mere. Jeg sigter her navnlig til Læseselskaber og Bibliotheker, som netop i Apenrade kunde stifte overordentlig Nytte. Men saa længe der ikke er en Eneste, man kan begynde med eller endog blot tale med om den Sag, maae vi forblive uvirksomme.

Artiklen fra Haderslev om Degne- og Skolelærer-Embedet (af Nissen?) er meget god. Slig Tale pirrer dog lidt op i Lampen hos vore faa Borgervenner og ængster Fjenden noget ved at vise, at man har Øjnene oppe.

Deres Vers til „Julimarked“ har moret Prof. Paulsen og mig, saa meget mere, som De synes at have et Løvemod, da De endog udæsker Tysken. Men naar vi kun altid bliver inden Artighedens Grændse, skader lidt Railleri ikke — — — —

Ideen om Sprogkortet bør De holde paa, men meddeel mig Deres Plan, inden De begynder at snitte.

65. Koch til Flor. Haderslev 22/8 38.

Jeg giver mig den Ære at tilsende Dem en Fortegnelse over alle Subscribenter paa Dannevirke. Der træder jævnlig nogle Flere til, saa at de 400 vil kunne være fyldte i Efteraaret. Porto-Indskrækningen hviler endnu over det som en jern Haand, der ikke tillader Fuglen frit at flyve over alle

Danmarks Sletter. Fri maae den selv være, førend den kan blive en Frihedsfugl, et Folkeorgan for det Slesvigske Folk. Saalænge De lever, maa D. V. ikke riste, førend alle Skranker ere brudte. De er af Gud og Skjæbnen kaldet og valgt til overalt at bryde Isen og Banen, ibag efter kommer det vaiende Dannebrog samt alle vakkre Sønderjyder! Vi følge Dem! —

Flere af os — for at gjøre Dem opmærksom paa noget Nyt — have besluttet, navnlig: Schröder, Diedrichsen, Nissen, Skolelærer Jensen i Vonsbæk, hvortil der ville træde mange flere, at indsende en Takadresse<sup>1)</sup> til Cap. Olsen for det lille, smukke Kort, at vi ere overordenligt tilfredse dermed i enhver Henseende. Benævnelsen Sønderjylland er den ene rigtige, Slesvig falsk paa et saadant Kort. Det er meget akkurat gjort. De, der have lastet det, ere Tydskerne. — — — Det er derfor vort Ønske, at D. V. saa snart som mulig behagel. vilde concepere Takadressen, som De forresten tør gjøre, *hvordan De vil*. Vi vilde kunde faae endeel Underskrifter, og Historien vil gotte Trykkefriheds-Selskabet. Hvad Deres Idee indgiver Dem at skrive, vil være det Bedste, ligesom De overhoved træffer Prikken meget godt ved slige Leiligheder. — — —

Det er ogsaa af stor Vigtighed, at vi faae Bevilling til at optage Intelligenz Efterretninger, der ugenlig giver en Skilling i Ly ved. Der komme Mange med saadanne Notitser, men som jeg maa henvise til den tydske Lyna. — — —

For nogen Tid siden fik jeg Brev fra en Cancellisecretær Juul i Kjøbenhavn<sup>2)</sup>, som bad mig om adskillige Localoplysninger. Jeg sendte ham disse tilligemed et lille Kort over Slesvig i sproglig Henseende, som det faldt mig ind at tegne. Senere har jeg faaet Brev, at Kortet har moret ham og mange i Trykkefriheds-Selskabet, samt at dette vilde udgive det. Rigtignok har jeg nu, efter vor Plan, Kortet halv færdig, men da jeg an-

<sup>1)</sup> Denne Adresse kom aldrig i Stand. Flor foreslog derimod at sende Birkedommer Jaspersen en Takadresse for hans Opræden i Stænderne, men heller ikke denne Tanke udførtes.

<sup>2)</sup> Krigscancellisecretær O. P. Juul.

tager, at der vil være Tab forbunden med at udgive det, saa er jeg tilbøielig til at give Selskabet Æren. Hvad siger D. V. til denne væsentlige Omstændighed? . . .

66. v. **Wimpffen til Flor.** Flensborg <sup>26/8</sup> 38.

. . . Dernæst har jeg lagt en Plan for Bladet: at aabne hvert No. med en Hovedartikel enten af historisk, politisk Indhold eller Sproget angaaende; dernæst at give udenlandske Begivenheder og Skildringer og til Slutningen nogle Nyheder. Det var mit Ønske, ifald De og Paulsen vilde være opmærksomme paa de indenlandske Ting og derom give de omtalte Skildringer; thi Manicus giver kun politiske Artikler. Koch ekstraherer af andre Aviser, og jeg beskjæftiger mig meest med, hvad der nærmest vedkommer den dansktalende Deel af Slesvig . . .

67. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>15/9</sup> 38.

. . . . Da jeg sang saa meget for at faae Dannervolden i Live, saa vilde jeg saa nødig saa brat synge hendes Gravsang. Denne maae jeg dog i det seneste istemme til Nytaar, hvis det nødvendige Tog skulde mislykkes. Thi jeg har i dette uheldige Tilfælde isinde da ikke mere at tænke eller tale om denne Ting. Denne Mening, som er min oprigtige, har jeg ogsaa ved en Side for nylig i et Brev yttret for Trykkefrihedens Formand, der forleden ankede over, at vi indgik formeget paa politiske Forhold, som vi nok kunne lade staae for det, de vare. Tydskerne har noget, som de kalde „Vernünftelei“; dette gider jeg over en god, ærlig og dygtig Handling ikke hørt. Gider De? — [Forøvrigt handler Brevet om Koch's Ansøgninger om Portolettelse og Avertissementsret, som Flor maa tage sig af, naar han snart kommer til Kbhvn.].



68. Koch til Flor. Haderslev <sup>2</sup> 19 38.

Først nu fik jeg Lejlighed at udfærdige Ansøgningen, som jeg har den Ære herved at tilsende Dem. Jeg ønsker Dem „Velkommen“ til Axelstaden og haaber, at D. V. er lykkelig ankommen og befinder Dem vel. Gid Ansøgningen, efter at De har faaet den lykkelig afgivet, maatte bringe et heldigt Resultat. Dannevirke har sandelig ogsaa Behov at faae alle disse Rettigheder, som lade sig udpille; thi da Abonnenttallet nu er svundet ved Slutningen af dette Qvartal, saa maa man desto ivrigere see at give det en Støtte paa en anden Side. At jeg siger, at Abonnenttallet er svundet, skeer kun „unter uns“. Men denne Omstændighed rører hid fra trende Aarsager: 1) fordi den politiske Artikkel savnes, 2) for Portoen, som er alt for trykkende, 3) fordi vort Modparti er saa *utrættelig*, at det lader sig ikke beskrive, og jeg forsikkrer Dem, at disse Bestræbelser ere saa farlige, at kun de Svorne kunne bestaae for dem.

Istedet altsaa for at Abonnenttallet skulde havde tiltaget, saa er det nu gaaet lidt ned, og beholde vi derfor et stort Tal Exemplarer i Forraad ulæste. Men derfor er jeg ikke modløs. Trykkefriheds-Selskabet har igiennem Formanden udbedt sig 70 Subskriptionsplaner. Disse har jeg sendt, men har endnu ikke faaet Efterretning om Udfaldet. Jeg vil imidlertid haabe, at denne Understøttelse vil bringe gode Frugter, saa at vor Forraad, idet mindste de 100 Exemplarer, derved vilde gaae væk. Jeg ønskede nok, at D. V. saa smaat vilde forhøre, hvorledes det gaaer dette Anliggende, og er det Tilfældet, at Subskribenterne ere i Begreb med at stige til ca. 100 eller endog over, da behøves der ingen videre Opmuntring end denne, at Subskriptionen maatte gjelde fra Juli og ikke fra Octbr. af. Gaaer derimod Sagen uheldig, saaledes at mulig en Snees Navne og det endog blot for Octbr. Qvartal ere undertegnede, saa maatte Selskabet anmodes om at overtage 100 Ex. fra Juli af og gjøre dermed, hvad det vil. Paa denne Maade kunne vi kun faae Qvartalets Deficit dækket.

D. V. er Fader til Barnet og maa derfor sørge for dets

Opdræt. Som Fadder vil jeg gjøre mit. Moderen, vide vi, er Hertugdømmet Slesvig; men da hun driver Hoer og utugtig Omgang med Vagrer, saa behandler hun Barnet skjødesløst (That I tell You in secret, Sir!). Hun er egenlig en Datter ud af Danmark og kaldes af Moderen Sønderjylland; men som Slegfredviv i en Fremmedes Arme glemmer og fornægter hun sin Modersrøst. At føre hende tilbage til Dyd og Sandhed, dertil er De kaaret! Maatte D. V.s og Deres troe Mænds Bestræbelser krones med Held og Glands! — Lignelsen er egenlig for stærk til Offenlighed; men hvis D. V. tillader, udarbejder jeg den i dunkle Vers og forelægger Dem den til Prøve og Revision, for dernæst at udfylde en Plads i Dannevirke.

Idag fik jeg da endelig Brev fra vor Aabenraaer Anonymus, der siden hans Brev til os i Mai Intet har ladet høre fra sig før nu. Han har været bange for at komme tilsyne og beder endnu om ikke at røbe sit Navn for gale Folk. Det er nemlig Uhrmager F. Fisker i Aabenraa. Manden er endnu meget skikkelig og tro. Jeg har længe tænkt, at det maatte være ham og havde isinde at angle ham frem med nogle Linier, men forsømte det stedse. Han fortæller mig, at det dersteds for nogen Tid siden afholdte Selskab ikke er noget Udtryk af Folkestemningen i denne By; thi største Delen af Beboerne, især Søfolket og deres Familier, holde dem til det Danske og betragte sig fuldkommen som saadanne. — — —

Landkortet er færdig paa Grændseafdelingen nær; men da v. Wimpffen, hvem jeg har bedt om at meddele disse ganske nøiagtig, endnu ikke har sendt mig disse, saa beroer Sagen endnu derpaa. Det vil være mig kjært, hvis jeg kan være istand til at sende det over, inden De tager fra Kbv. Naturligviis til Dem . . .

69. Koch til Flor. Haderslev <sup>14</sup>/<sub>10</sub> 38.

Min General! . . . v. W. gjør ved Bladet, hvad han synes, og *ændser* slet ingen Formaninger. Det bedste, hvad han har

gjordt i den hele Tid, Bladet har været under hans Hænder, er, at han har optaget Thorvaldsens Stykke *strax* [2: Flors Stykke om Thorvaldsen]. Det er dog godt, han bærer Respect for Een: for Dem nemlig, thi Manicus's Artikler bringer han reent til Tavshed, saa at denne, som jeg seer, søger Veien til Repps „Daglen“. Dette gjør mig nu ondt; men at Deres Artikkel om Thorvaldsen er bleven læst med megen Interesse, har jeg hørt, saavidt jeg har havt Leilighed til at forhøre mig. Den kunde heller ikke andet, da Gjenstanden var saa vigtig og Stilen saa populært og hjertetiltalende. Disse 2 Nr., 16 og 17, have derfor ligesom mildnet Publikum igjen, der nu efter mange stødende og haarde Nr. vare blevne ligesom ør i Hovedet af Støi. Denne Vexel er saa god; det er ligesom Vinter og Sommer. For med mit ringe Pund at bidrage mit dertil, skrev jeg ogsaa en lille Høstsang, som jeg tænker ikke kan være kommen paa urette Hylde. Folk kan nu see, at vi ogsaa nok kan føre Fredens Ord paa Læberne og ere, hvis vore Modstandere undede os Ro, ogsaa ligesaa dygtige til Markarbejde som til Leding. Men saaledes vare Fædrene ogsaa, og dem slægte vi da paa . . .

70. **Flor til Koch.** Kjøbenhavn 27/10 38.

*Kongen har bevilget Dannevirkes Forsendelse for modereret Porto.* Conferensr. Monrad sendte mig i Aftes et Par Linier, som jeg modtog ved min Hjemkomst fra et Besøg i Sorø og Roskilde Stænderfors. Det vil snart blive Dem og alle Postkont. meddeelt, at Dannevirke faaer samme Vilkaar som Itzeh. og Apenr. Wochenblatt, d. e. aarlig i Hertugdømmerne 10 3 cour. + 10 3 cour. pr. Ex., i Danmark mere. I al Fald er det de bedst mulige Vilkaar, og til Kjøbenhavn kan Dannevirke jo vedblive at gaee pakkeviis til Reitzel . . .

71. **Koch til Flor.** Haderslev 27/10 38.

Da disse Linier endnu kunne træffe Dem i Kjøbenhavn, saa maae de afsted. De indeholde Intet Væsentligt, men jeg

kan nu engang ikke blive træt af at skrive til D. V., ligesom jeg er overbeviist om, at det altid maa være Dem, om just ikke kjært, saa dog underholdende ret tit at høre Livstegnet fra Sønderjylland, og at Deres Underordnede ikke slumre, om Seiersbulder just ikke holder dem vaagen. Nei, Seiersbulder holder os ikke vaagen, og Lavrbærkrandse tænke vi endnu ikke paa at binde, og Gud veed, om vi nogensinde opleve en saa glad Stund. Maaskee kunne vi arbeide, saalænge vi leve, og endda ikke have gjort Mere end lagt en Grundvold for kommende Kæmpere. Vi maae heller ikke forestille os, at en saa stor Provinds lader sig aandelig erobre af næppe en Snees Nr. af et Blad. Der skal flere til end disse. Især naar vi betænker, at vi i saa mange Hundrede Aar have været overgivne til Fjendens Vold og Priis, og man forlagte Dannevirke til Kongeaalen; thi naar vi havde været indlemmet med Hannover i al den Tid, saa havde det ikke været et Haar ringere. Dog alle disse og langt bedre Forestillinger have forlængst opfyldt Deres Bryst, og det er derfor overflødigt af mig at opramse dem her. Vi ere desuden *fuldkommen enig* i alle Stykker, og det fordi vi begge ere overbeviste om *Sandheden*, og fordi vi have Afsky for Løgn og alt andet tydsk Djævelskab. — — —

D. V. tændte, ved at slaae Ild, nu engang Gnisten, Brand er forhaanden; men den ulmer og glimter kun paa eenlige Steder. Der bæres Vand hid fra Syden i Spande, Ballier og Kar, Modstandernes Sprøiter ere overalt satte i Bevægelse, mægtige Vandstraaler nedfalder hid og did, og Kampen vil være lang og trang. Men den retfærdige Seir kan ikke udeblive. Det er min Trøst og Deres Haab. Det beroliger mig meget, at Kampen er saa ædel, ærlig og retfærdig.

Naturligviis er jeg nu længselsfuld efter at erfare den videre Udvikling af Sagernes Stilling derovre. Jeg kunde maaskee have Aarsag til at paalægge D. V. endnu en, om just ikke saa svær, saa dog hellig Pligt at udrette, imedens De endnu er i Kongestaden. Jeg besidder iblandt de faae gode danske Skrivter, jeg har, kun eet Exemplar af Saxo Grammaticus. Naturligviis Grundtvigs Oversættelse; men man er nærved at slide mig det

op og rive det istykker for at faae det at læse. Sædvanlig er der fire til otte Stykker paa engang, som vil læse det, og da det formodentlig er det eneste Exemplar i hele Byen og maaskee i Provstiet, saa vil det ikke holde længe ud, eftersom jeg nu har besluttet at lade det cirkulere, saalænge det kan hænge sammen. Rigtignok er dette Exemplar bleven mig skjenket af en kjær Ven; men hvad gjør man ikke for at vække, ja meget mere for at afhjælpe den vaagnende Læselyst. Overhoved savner vi Bøger i det Sønderjydske, og havde jeg Capital, anlagde jeg et heelt Bibliothek og udlaante gratis; thi dette maa man naturligviis i Førstningen, indtil Folket vorder saa vant dertil, at det ikke kan undvære Læsning, og da vil det nok finde paa Raad. For nu at komme til Meningen, saa er det ikke andet, end at jeg vilde gjøre Dem opmærksom paa denne lille, skjønt glædelige Omstændighed og tillige bede Dem, hvis Muligheden er der, at forsyne mig med 2—3 til 5 Ex. af Saxo.

Af Snorre vilde et Par Exemplarer ogsaa være overordenlig kjærkomne. De burde indbindes i meget stærk, men meget simpel Læderbind, som jeg dog, hvis ikke andet kan blive, selv kan bekoste. Men da der til ethvert Sogn i hele Danmarks Rige, paa Hertugdømmerne nær, er, som jeg i disse Dage har ladet mig fortælle, skjenket et Ex. af begge hine Værker, saa vil jeg saamænd her ikke tage Fortjenesten fra denne Giver, men blot aabenbare den store Trang derfor, saavidt som Sønderjylland kan tale Dansk. Da Deres egen Læsebog vilde finde stor Interesse iblandt dannede Bønder og Borgere, saa trænger jeg ogsaa til et Ex. af denne. Den mig skjenkede kan jeg ikke give til Priis, da den er mig for kjær, og jeg af denne Grund ved Nissen intet har sparet paa Indbinding, hvad Elegancen angaaer.

Hvis jeg havde noget at sige, saa skulde enhver dansk Forfatter skjenke et frit Ex. til et almindeligt Sønderjydske Bibliothek, ligesom man nu er forpligtet til at indsende et (jeg troer to) til det store Kongel. Bibl. i Kjøbenhavn. Man søger for *Meget* for Centrummet. Den ydre Kreds lader man fordærve. Af Ingemanns historiske Romaner burde være et Ex. i hver

Sogn i hele denne Provinds. Havde jeg blot et Par Ex. deraf, da vilde jeg gjøre Under her i Egnen dermed. Men jeg vil sandelig ikke opofre noget Pecuniært derfor, deels fordi min Handel giver ingen Overflod, deels fordi jeg ikke vil falde de store Midler og Kræfter ind i Næringen, som befinder sig i Kbhvn. til Almeenhedens Oplysning. Man arbeider i Hovedstaden saalænge for Modersmaalets Fremme, at hele Landet omsider bliver tydsk derved. Dette sees af den Distrikt, hvor jeg boer. — — —

Prinds Christian forventes her til Byen om nogle Dage. Man siger, han vil pausere lidt her, maaskee en 5 Dage. Jeg agter at tale med Høistsamme. Hvilken Stræng jeg meest skal slaa paa, maa D. V. berette mig itide.

72. **Flor til Koch.** Kbhvn. <sup>80/10</sup> 38.

Tak for Deres sidste Brev af 27 ds. Det glæder mig altid at see Dem ved frit Mod og Aktivitet. Men Tid til en skriftlig Conversation, som jeg havde saa uendelig Lyst til, kan jeg desværre ikke tilvejebringe og maa derfor straks gaae til vore Sager.

Ifald Pr. Christian kommer til Haderslev, maa De naturligviis, efter Deres Bestemmelse, tale med ham og tillige (og maaskee først) med Adler. Siig ham Alt, hvad der falder Dem ind, kun Intet studeret, og læg især tydelig for Dagen Deres Had til Germaniseringen, og viis vore Fjenders List og Løgn for at forføre Folket og vildlede Kongen om dettes Tanker og Følelser. Fremdeles skal De benytte Prindsen og Adler til, om muligt, ved deres Hjælp at faae af Amtmanden (og Magistraten?) en *Anbefaling* til „Avertissements-Bevilling“ og „Bogtrykker-Tilladelse“; thi uden saadan Anbefaling erholder De ingen af Delene. Derimod skal De ikke anmode Prinds Christian om at aflevere personlig disse Ansøgninger til Kongen. Fortæl mig saa i Kiel, hvordan Audientsen er løbet af. — Ogsaa Nissen bør søge Audients og akkurat tale paa samme Maade, reent ud

af Posen, da hans varme Følelse og naturlige Sprog vil gjøre den forønskede Virkning. Baade Prindsen og Adler skal nemlig erfare, at nogle *virkelige*, fødte Sønderjyder iblandt Borgerne hade Germaniseringen af egen Drift.

Ansøgningen om Bogtr. ligger endnu hos mig. For at prøve Terrainet besøgte jeg i Lørdags den vigtigste (mens Høpp er borte) i Cancelliet, neml. Thomsen. Han hader os til Raseri og benytter de tre deputerede Bønder<sup>1)</sup> til at bilde sig og Alle ind, at selv Bonden fra den Egn ønsker Tysk og ikke Dansk. *Kan* jeg faa Audients hos Kongen før min Afrejse, skal jeg tale om Deres Ansøgninger, saa at De lige kan sende dem ind. Dog skal jeg derom sige nærmere Besked fra Kiel. Hvis De ikke har paa Avert.-Ansøgn. allerede samlet understøttende Navne, saa lad det fare, da Kongen i denne Tid har Afsky for en Samling af Petitionerende, men omtal blot Menigmands Ønske.

73. **Orla Lehmann til C. Sørensen.** Kjøbenhavn <sup>1</sup>/<sub>11</sub> 38.

De har forskaffet mig en stor Glæde ved at give mig Anledning til at gjøre Bekjendtskab med tre saa respectable og interessante Mænd, som Deres nordslesvigske Deputation; alle sammen, især Krüger og Holst vare saa kloge og livlige Mænd, at jeg ret har havt min Fornøielse af at tale med dem om alleslags fædrelandske Anliggender. Det er Folk, man kan stole paa, og som sikkert heller ikke ville svigte, naar Tidens Fylde kommer.

Jeg hverken kan eller vil forstille mig, og maa derfor sige Dem, at det gjør mig ondt at see, hvor lunken De er bleven i den dansk-slesvigske Sag. Hvad De har Udstaaende med Koch, og hvad De har at udsætte paa Dannevirke, gjør intet til Sagen og kan ikke indeholde nogen retfærdig Grund til at trække sig tilbage; thi Koch er, hvad der end maatte være at indvende

---

<sup>1)</sup> En Deputation om Tiendevæsenet i Haderslev Amt, bestaaende af Lorenz Krüger i Jels, S. Holst i Frørup og M. Dall i Øddis. (Se: Sønderj. Aarb. 1892, S. 46).

imod ham, en modig Karl, og Dannevirke det eneste danske Blad i Slesvig, og selv om begge ikke duede, saa ere de endnu ikke det samme som den danske Sag. Jeg behøver vel ikke at sige Dem, at ingen mere end jeg vilde glæde sig derover, hvis Bladet var redigeret med større Talent og i en mere frisindet Aand; men hvad det første angaaer, saa kan det siges om ethvert Blad — og slet er Dannevirke ingenlunde, og hvad det sidste angaaer, saa er det noget, der kan forandres, men gaaer Bladet ind, saa er det et næsten uopretteligt Stød for vor hele Sag. Forresten maa De erindre, Dannevirke maatte være meget forsigtig i sin Færd mod Regjeringen, saalænge den ikke havde nogen af alle de Rettigheder, som de andre Blade, og saalænge den ikke blot bliver forfulgt af Magthaverne, men ogsaa forladt af dem, der skulde være dens Venner, er det ikke urimeligt, om han søger nogen Støtte hos Kongen, der, om der end ikke kan siges meget om ham, dog ialtfald er dansk af sit ganske Hjerte. Jeg vil dermed ikke have sagt, at jeg billiger denne Taktik, men jeg finder den ialtfald forklarlig, og i hvert Fald anseer jeg dette for det for Øjeblikket mindre Væsentlige. De vil heraf see, hvor meget jeg beklager, at De, som er en af Dem, jeg troede, man meest kunde stole paa, om ikke ligefrem er gaaet over til Fienderne, dog ialtfald er bleven en meget tvivlsom Bundsforvandt. Jeg slutter dette af Deres egne Breve og ikke af noget andet, navnlig ikke af Koch, der kun har tilskrevet mig tvende Breve, hvori Deres Navn ikke er nævnt. Der har De min Mening om denne Sag, den er aabenhjertig fremsat, og enten De bliver vred derover eller ikke, vil De vide at respectere min Ærlighed. I den slesvigske Forsamling er angaaende Sprogforholdene faldet Yttringer, som maa oprøre enhver honnet Karl, og de smaa Resultater, som Jaspersen, Falck og Nis Lorentzen fravristede samme, ere efter min Mening ingenlunde fyldestgjørende; navnlig er der slet intet skeet for Districter, hvor Dansk er Folke- men ikke Kirkesprog. Den Sag, hvorfor jeg her kjæmper, er Frihedens Sag mod Underkuelsen, er Naturens Triumph over Unaturen, og derfor vil den tilsidst seire, om saa den Ene efter den Anden lader sig kujonere til at falde fra.



Vil De hilse Deres Lorentzen fra mig og forsikkre ham om, at hans ridderlige og frisindede Færd har fyldt mig med Hoiagtelse og Velvillie mod ham, og at jeg glæder mig ved at see ham under samme Fane, som den, hvortil min Skjæbne har knyttet mig. Fortæl ham, at jeg heller vilde lade mit Liv, end medvirke til at propagere Kongeloven en Haandsbred over Kongeaen, at jeg ikke er nogen „Stockdäne“, ingen Harlekin-Patriot, men tvertimod efter ringe Evne har bekvæmpet og tugtet alt „Dänenthümlerei“, hvor jeg saae Spor deraf, at min Interesse for det Danske i Slesvig ene udspringer af min Kjærlighed til Folkene, til den misagtede og mishandlede Menige-Mand, og at min Fortørnelse over det tydske Aag i den danske Deel af Slesvig ikke er af anden Natur, end den, jeg vilde føle, naar f. Ex. Russerne vilde paatvinge Polakkerne det russiske Sprog.

74. **Flor til Koch.** Kiel <sup>o/11</sup> 38.

De har, som jeg haaber, allerede modtaget 3 Ex. af S[axo] Gr[am.] og 2 Ex. af S[norre] St[urleson]. Jeg har Haab om, at vi ved Hjælp af min Ven Grundtvig (hvem jeg forelæste Deres sidste Brev, og som derom bemærkede: „Der er en rask Tankegang i det, og saa længe der er saa meget Liv endnu i nogen Sønderjyde, saa behøver og tør De ikke nedlægge Deres Komandostav; thi saa vil deres Sag absolut sejre) skal faae nogle flere Ex., men derom maa han først underhandle med Etatsraad Treschow i Roskilde Stænderfors. Om vi kan drive det til at faae dem indbunden, er tvivlsomt. Grundtvig har lovet at skynde paa Sagen; jeg har desuden pudset en anden Ven paa Grundtvig igjen, for at han ikke skal glemme det. Men, hvis der kommer flere Ex. af S. G. og Sn. St., maa vi nok tænke paa meer end Haderslev Provsti. Jeg er med Hensyn til Udbredelsen af dansk Læsning og til Valget af denne aldeles af samme Mening som De. Hvorledes vi skal faae nogle af Ingemanns Romaner, veed jeg ikke; men maaskee jeg dog tilsidst hitter paa Raad. Troer De, at jeg enten umiddelbar eller middelbar igjennem Dem kan henvende mig til

*Fisker i Aabenraa* for at bede ham paatage sig Udlaan af Danske Bøger, naar jeg kan skaffe nogle til ham. Jeg beder Dem besvare dette Spørgsmaal, saa snart De kan, thi Vinteraftenerne skal være vor bedste Saatid. — — —

Med Trykkefriheds-Selskabet er jeg ingenlunde tilfreds. At de har skjenket os Bøger for 100 Rdl. er meget godt; men jeg bad i min skriftlige Begjæring i Foraaret om lutter *historiske* Sager, hvorimod de i deres Selvklogskab har valgt ganske andre Sager, som De formodentlig alt har seet af Folkebladet. Desuden kan de aldrig blive færdige; endnu har formodentlig hverken De eller nogen anden af dem i Hertugd. Slesvig, som de vilde henvende sig til, modtaget de dem tiltænkte Ex., ligesaa lidt som jeg fik, efter Løfte, de til min Disposition stillede Ex. med mig fra Kjøbenhavn. Angaaende „Dannevirke“ har jeg med alle mine Forestillinger ikke kunnet drive det videre, end at man *privat* søgte at skaffe Subskribenter, hvoraf ogsaa nogle ere erhvervede. Majoriteten i „Bestyrelsen“ var i Grunden ikke fuld tilfreds med Bladet, fordi vi blandede os i politiske Ting, som vi gjorde bedre i ej at omtale osv. Dette fortalte den skikkelige Formand Olsen mig i Onsdags (efter et Bestyrelsesmøde Aftenen i Forvejen), hvorudover Blodet steg mig til Hovedet, og jeg sagde: „Vil De nu være saa god at sige Deres Colleger i Bestyrelsen, at jeg blev irriteret ved dette Afslag og dette Raad, og vil De dernæst hilse dem fra mig, at jeg anseer det for jammerligt Pedanteri, om de vilde ængstes for Formen, naar Talen er om at frelse Land og Rige aandelig og politisk, og for en stor Arrogance, om de ovre i Kjøbenhavn vil bilde sig [ind] at vide bedre end vi, hvad vi bør og hvad vi kan sætte i „Dannevirke“. Den stakkels Olsen blev fattig og erklærede, at han næste Gang vilde tage Sagen for igjen. Imidlertid bør *De* naturligviis ikke tale i den Tone til Selskabet; thi det vilde kun skade. I min Mund kan den strenge Daddel muligen vække dem lidt, skjønt jeg troer det ikke. — Landkort-Sagen skulde ogsaa snarest muligt i Stand. Olsen skriver Dem til derom.

I Torsdags var jeg til guter letzt hos *Kongen*, deels for at takke ham for Porto-Lettelsen, deels for at tale om „Avertisse-

mentsretten og Bogtrykkeriet". Jeg kunde mærke, at Etatsraad Thomsen allerede havde været der, og jeg havde en alvorlig og heftig Samtale med den gamle Konge, som endtes med, at han var meget rystet og bevæget, og jeg forlod ham med Taarerne i Øjnene. Dog lovede han Intet, og De maa ikke gøre Dem mindste Forhaabninger; thi Virkningen af denne Marquis-Posa-Scene vil formedelst Mandens utrolige Letsindighed og Frygt-somhed, samt vore mægtige og overmodige Fjenders ubarmhjer-tige Følesløshed, meget snart være *aldeles* udslettet. Imidlertid bør De dog, for at have Samvittigheden fri, indsende Deres Ansøgninger. Men De maa, efter min Mening, slet ikke sige, at De maa *ophøre med Bladet*, hvis Deres Bøn ikke opfyldes; thi deels troer Ingen et saadant Udtryk, deels vilde dette jo netop være den bedste Spore for Cancelliet til at nægte det. Af denne Grund, og fordi jeg anseer Avertissements Bevillingen for vig-tigere og i al Fald muligere at erholde, leverede jeg Kongen ikke Deres Ansøgning, men har den endnu. Jeg troer, at De kan ansøge begge Ting i een Ansøgning. Vil De med første Post sende mig en Concept, skal jeg gennemsee den, og De bør da straks sende den umiddelbar til Kongen, om han maaske skulde have beholdt en svag Erindring af vor Sam-tale. Som Sagen staaer nu, var det allerbedst, at De selv stante pede rejste derover og personlig talte reent ud af Hjertet som en ægte Sønderjyde. Dog tør jeg ikke dølge for Dem, at jeg ikke engang af dette Skridt venter noget; derfor maa De forud raadspørge Deres Tid og Kasse. Med denne Sag at vente paa Prinds Christian kan neppe hjælpe. Thi han synes at tøve længe, hvilket tyder paa, at hans Hoved er fuldt af alskens egne Anliggender, og, naar han kommer, vil Thorvaldsens Sager optage al hans Tid og Interesse og Bestræbelser hos Kongen. Underskrifter [o: Medunderskrifter] eller ikke, kan jeg ej sige, hvad der er bedst, da dette vil bero paa Kongens Stemning.

Ogsaa i Roskilde hos de vigtigste *Stænder-Deputerede* har jeg talt Sønderjydernes Sag, saa godt jeg kunde. . . .

75. Koch til Flor. Haderslev 7/11 38.

. . . Min ærbødige Skrivelse skal denne Gang kun indeholde „Tak“, og det af mit Hjertes Grund, der er opfyldt af Glæde over de Resultater, Deres Virksomhed i Kjøbenhavn frembragte. Rigtignok kan min Taksigelse, som jeg herved med Inderlighed frembærer, ikke være nok; thi hele Sønderjylland burde takke, — det vil sige: omvende sig fra de fremmede Veie, men jeg har nu engang overtaget Representantskabet for den halve gode Deel deraf, og saa maa D. V. antage min Adresse med en saadan udstrakt Kraft. Porto-Moderationen tilligemed den Omstændighed, at Postcontorerne indcasserer Pengene og i det Hele overtager den hele Expedition, hvilket Sidste ikke alle portofri Blade have, udvirkede De altsaa! Dette gav atter Mod i det mørknede Sind, og den Sky, som til Nytaar truede med at borttage Dannevirke, adspredtes ganske. — — —

Nu har Skuden „Dannevirke“ faaet Seil; tilforn havde den kun Aarer, og derfor gik Farten kun langsomt. Nu maae vi ogsaa lade alle Klude trække. Som Tingene nu staaer, betragter jeg Snekken for en ægte dansk Orlogger; om jeg tør betragte mig selv som Baadsmand derpaa, veed jeg ikke, men næst op til maa det dog være. Hr. v. Wimpffen sidder ved Roret og indtager derfor Styrmandsplads. At Deres Velbyrdighed vedbliver at beklæde Capitain- eller den øverste Commandeurs Post er ligesaa naturligt, som Dannebrogen stedse maa bruges som Flag. Nissen kan ikke være andet end Jungmand eller Kokkedreng, da han ikke rigtig tager ved<sup>1)</sup>. Diedrichsen er vor Spion og bliver vel sagtens hængt af Fjenden engang. Prof. Paulsens og Dr. Manicus' Charge maa De selv give Benævnelse. Jeg synes, de ere kun Søofficerer. D. V. maa derfor Selv tildele dem det fornødne Arbejde . . .

*Pet. Chr. Koch*

Baadsmand paa Snekken „Dannevirke“.

---

<sup>1)</sup> I Brev af 11/7 38 skriver Koch: „Nissen er ikke engang i Besiddelse af saamegen Selvstændighed formedelst sin Familie, at han kan yde mig Hjælp i den Time“ [Korrektoren staar paa].

76. Flor til Koch. Kiel <sup>9</sup> u 38.

Medens hele Kiel kun har een Tanke: „Prinds Christian kommer hertil i Aften!“, lukker jeg mig inde med den Forestilling: „For dem, som ville begynde med atter at rejse Dannevirke i Sønderjylland, gives *ingen* Hvile!“ Tro derfor ikke, min tro og livlige Adjutant, at jeg har selv glemte Prinds Christian og hans Højre Haand. Jeg har allerede i Forvejen været hos Prof. Paulsen for med ham at aftale *hans* Parti, hvis det kan lykkes ham at faae nogen af dem eller begge i Tale. Men da jeg alt meer end nok har erfaret, at mine svage Landsmænd, paa et Par Undtagelser nær, snart flye mig som en brændende Hede eller en alt omstyrtende Orkan, saa hører det til min Politik kun nu og da at træde frem for dem, hvor *intet* Andet kan hjælpe, og jeg har derfor ogsaa besluttet ikke personlig at søge Prinds Christian eller Adler, men at overlade dette til *fødte* Sønderjyder. Jeg gjentager derfor min Bøn til Dem, at baade De og Nissen bør søge Lejlighed til at fortælle Prinds Chr. og, om muligt, Etatsraad Adler, hvorledes De og mangan anden Sønderjyde hader Germaniseringen, ej allene af materielle og timelige, men ogsaa af aandelige og evige Grunde; thi det Modsatte ville de Herrer ofte faae at høre paa deres Rejse i Slesvig, saa at nogen Modvægt vel kan være nødvendig.

Fremdeles vedbliver jeg, uagtet Deres Brev af 7. d. M., at bede Dem om snarest muligt at tilstille Majestæten Deres Ansøgning om Avertis. og Bogtr.-Tilladelse. Ovenpaa den Tale, jeg holdt til Kongen i den Anledning, maa der nødvendig komme en Ansøgning. Jeg har ikke den mindste Tro til, at disse to Ønsker bevilges, men forsøges maa det, og vi ville da gjentage Forsøget, naar jeg engang igjen kommer til Residentsen. For nu at gjøre hvad De kan, saa indskrænk Deres Bøn til Adler, hvem De naturligviis maa snarest muligt see at faae i Tale, dertil, at han hos Vedkommende (Conferensraad Johannsen) skaffer Anbefaling til Deres Ansøgning. Eller maaskee gaaer De sikkrere, naar De, inden Prinds Christians Ankomst til Haderslev, forlanger Johannsens Anbefaling. Kan De skaffe den,

og De saa *personlig* vilde overrække Kongen den, saa ville jeg have noget Haab om heldigt Udfald, skjøndt Cancelliet vel endda havde den Redning tilbage at trække i Langdrag. Kunde De endog blot faae det ene Ønske opfyldt (helst Avert.), saa var Dannevirkes Tilværelse, efter min Overbeviisning, fuldkommen sikkert. Thi fik De Avertiss., saa kunde Bladet maaskee blive større eller udgaae oftere, og da fandt muligen en ny Bogtrykker sig beføjet til at nedsætte sig ved Siden af Seneberg. I ethvert Tilfælde vil denne jammerlige, om ikke forræderske Sønderjyde komme til at græde Blod, hvis han ikke omvender sig. Det spaaede jeg ham straks, da han faldt fra, den Nar.

I Anledning af den erholdte Porto-Lettelse maa De med Dem selv overveje og snarest muligt indgive til Prof. Paulsens og min Betænkning, for hvilken Priis Bladet kan abonneres paa Postkontoirerne i begge Hertugdømmerne, og for hvilken paa Postkontoirerne i Kongeriget, hvis man ikke der foretrækker, som hidtil, at modtage det igjennem Reitzel. Ere vi herom enige, saa skal jeg, om De ønsker det, opsætte et Avertissement i Deres Navn, som indføres i Dannevirke og i saa mange andre Blade som muligt. Muligen kunde der straks anbringes paa Vignetten, at det forsendes med de kgl. Poster, uden at omtale Prisen, indtil De har bestemt Dem derom. De maa ikke trættes, kjære Ven, fordi jeg jager saa stærkt med Dem; men saa længe vor Hær er saa lille, og saa Faa i den lille Hær ere ret vaagne, maa vi Faa evig færdes. Naar mit urolige Liv er til Ende, og De er bleven graa, kan De maaskee endnu nyde en smuk, fredelig Aften, uden at det er den Gravens Fred, som Sønderjylland hidtil har nydt.

Angaaende Bladet selv maa vi ved ingen Snak og ingen Forfængelighed lade os forstyrre i den *Grundsætning*, at Dannevirke *egentlig* skrives for *Bonde og simpel Borger*. Kun ved at vække *Aanden og Modet* i Massen af Sønderjyderne, kan *Frygten* vækkes hos deres hjerteløse Undertrykkere, og disses Frygt er det **Eneste**, som kan give vor Sag Sejer. — De maa derfor anstrenge Dem for at *more og interessere* disse Læsere og give dem *meget Nyt*; med No. 20 er jeg vel tilfreds. Til v. Wimpffen

skal jeg skrive vidtløftig og saa indstændig, jeg formaaer. Til Manicus skal jeg i Morgen sende en opmuntrende Epistel. Til v. W. har jeg sendt en Afhandl. om „Asken Ygdrasil“, om hvilken jeg dog er lidt bange, at den ej skal more. Jeg skal snart have flere Ting fat. Prof. Paulsen fuldender just en lang Afh. for Bladet. Havde jeg ikke selv givet Dem saa Meget at bestille, saa havde jeg først sendt „Asken Ygdrasil“ til Dem og bedt Dem om selv at levere et simpelt Træsnit af Deres egen Fantasi dertil. For Menigmand og for gode Hoveder kunde dette været interessant.

77. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>11/11</sup> 38.

Min Taksigelse for Deres kjære og faderlige Epistel af 9de ds. tilforn (?). Idag kan jeg kun skrive lidt; thi det er Søndag, da jeg altid ordner og skriver de Artikler til næste No. af DV. Dermed har jeg nu havt saameget at bestille, saavel som med Handelsvæsenet, at jeg heller ikke har faaet Tid til at opsætte den beordrede Ansøgning til Kongen for at tilsende Dem samme. Den følger derfor næste Post.

Jeg ønskede ogsaa gjerne at aflure Dramaet med Prindsens Gjennemtog hersteds, for om mulig deraf at blive lidt klogere paa Sagen. Ogsaa staaer jeg for at henvende mig personlig til Cfr. Johannsen med Bøn om hans Medvirkning, som kunde være god, da han staaer godt hos Majestæten og i denne Tid trænges meget af Tiendevæsenets Reformere her i Amtet, hvorom han : indirekte : har ladet en Forsvars-Artikkel opsætte og igjennem en Anden tilstillet mig, med Bøn om Optagelse i Dannevirke. Denne Artikkel, uagtet den for Stemningens Skyld næppe turde komme i, har jeg indsendt til Wimpffen og bedt ham strax at aabne Døren for den, det gaaer, hvordan det vil. Denne Artikkel vil nu vist kildre ham meget og indtage ham for Bladet, saa han nødvendigviis maa understøtte det.

Uagtet D. V.s mægtige Bistand og Deres herlige Breve styrker mig meget, saa kunde mit Hjerte dog have godt af og

mit Mod styrkes ved at tale med Dem en heel Dag. Dog Skjæbnen tillader os det ikke, og vi maae være glade ved de Kaar, den skjenker os. Dog den Steen, der ligger mig egenlig paa Hjerter, kan jeg nok betegne Dem med Pen og Blæk. Det er: *Vi maae her have en Presse*, det gaae med Alt det Andet, hvordan det vil. Hvis Øjeblikkene vare mig beskjærede, vilde jeg forsøge paa at skildre Dem den uendelige Nødvendighed for denne Sag og den bestandige Kummer, Pengetab, Tidsspilde, Ærgerligheder og den endelige Dalen og Undergang af Bladet, vi udsætter os for, hvis Tingenes Stilling ikke bliver afændret. Jeg vil nok tro, at D. V. er gennemtrængt af Ønsket for dette Anliggende, men neppe, at De er overbeviist om den store Nytte for den reelle Sønderjydske Sag. Dog derom siden. Trykkeriet og Avertissements-Væsenet maa udsøges paa eet Smæk. Overhovedet har jeg Haab om, at ogsaa dette Ønske vil vorde opfyldt. Om faae Dage maae Sagen være i Røre. Ansøgningen sender jeg Dem med næste Post.

Det havde været mig kjært at udskjære en Træsnit til Ygdrasil-Asken. Lad os snart faae den i Dannevirke, hvorefter jeg længes. Om den svenske Literaturs Tilstand maatte vi vel snart have en kort Overblik fra Deres Haand. Om den Norskes Frembringelser lader sig vel Intet sige. Hvorledes den danske i det sidste Decennium har udviklet sig, var vist værd at læse fra Deres Pen. Den er i mine Øjne frugtbar, men spækkes for meget med fremmede Ord og Udtryk, er heller ikke tugtig og sædelig nok, ligesom den ikke søger at bevare den nordiske Aand og Tankegang.

Under Arbejde og Kamp maae D. V. dog ikke glemme Ingemanns Romaner. Jeg mener at udtænke, hvorlunde vi kunne erholde nogle Exemplarer. Kunne vi ikke Andet, saa faae vi selv at skillinge sammen.

I Henseende til Bogvæsenet maae vi have Aabenraa i Sigte. Urmager Fisker, til hvem jeg om en Dags Tid vil skrive og intrudocere D. V., kan være god i dette Tilfælde. Paa denne Maade maae vi søge hist og her i Provindsen at danne de af Tydskerne saakaldte „Niederlassungen“. Men Tid, kun Tid; vor



Herre skal nok give Tid. — Endnu Eet, førend jeg slutter. Benævnte Urmager Fisker skal være et opvakt Hoved, og det saameget, at man kan sige, Vorherre har forlænnet hans Aand med det, han har ladet ham miste paa Legemet; — han skal være uden Fødder og Been og betjener sig af en Maskine med Hjul, hvorpaa han behændig skal kunne bevæge sig omkring. Dette fortalte Nissen mig nylig; thi jeg kjender slet ikke Manden personlig.

Deres tro Tjener

*Koch.*

78. Flor til Koch. Kiel <sup>18</sup>/<sub>11</sub> 38.

Da Tiden, saa længe Prinds Chr. og Etatsraad Adler er her i Provindsen, er af Vigtighed for os, maa den benyttes, om jeg ogsaa skal skrive alle fem Fingre af mig.

Baade Prof. Paulsen og jeg har talt med Prinds C. og A. Jeg talte længe med dem begge to og *aldeles* reent ud, endog om hans Svoger. De indsee vor Sags Vigtighed, og da det er Prinds C.s Overbeviisning nu, at Dannevirke maa holdes i Live, vil han gjøre Alt, hvad han formaaer, for at skaffe Dem Til-ladelse til Avertiss. og til Bogtr., navnlig, som jeg bad dem om, ved at virke paa Johannsen. Prindsen bad mig sørge for, at *De* søgte ham op i Haderslev, hvor han meente at komme d. 21. el. 22. d. M. Jeg har ogsaa sagt til Adler, at De vilde søge en Samtale med *ham*. Tal nu med begge frit og aabent (skjøndt just ikke paa min Maade; thi den tør jeg ikke raade *Andre* at bruge hos de Store og Mægtige) og bestem derefter selv, om De troer at burde overlade Deres Ansøgning til Prindsens Omsorg eller selv indsende den umiddelbar til Kongen. Egentlig stemmer jeg for det Sidste, hvis Prindsen ej selv for-langer det Første. Jeg vedbliver, at Nissen bør ogsaa i en Audients klage sin Nød som Sønderjyde. Men for Guds Skyld, vær bare *ærlig*, d. v. s. De maa gjerne være ivrig, selv over-dreven, om det skulde være, naar De kun ikke er *beregnet*; thi

der er Intet, som disse Mænd lettere gjennemskue, end naar man vil *bruge* dem til egen Fordeel, uden at ville *angive* den som egen Fordeel.

Jeg har idag udstedt et Circulære-Brev til Dr. Manicus, v. Wimpffen og Dem, hvilket, som De nok selv kan indsee, egentlig er myntet paa v. W. Jeg haaber dog nogen Nytte deraf. Ingemanns Romaner glemmer jeg ikke og er enig med Dem. — Et lille, ganske simpelt Træsnit til Ygdrasil af Dem vilde jeg særdeles gjerne have, da De har *virkelig poetisk* Sands. Mulig vil v. W. ikke saa snart indrykke det; saa kunde De bede ham om det til Gjennemlæsning først. Iøvrigt er dette Ønske jo uvigtigt og blot opstaaet hos mig ved Tanken paa Bønderne og Thorvaldsen, som ikke kjender Nordens Mythologi . . .

79. Koch til Flor. Haderslev <sup>18/11</sup> 38.

Velb. Herre! Taksigelse for Deres sidste gode Efterretninger. Beslaglæggelsen af No. 22. Min Ærgrelse over dette Uheld, der indtræffer i det ubeqvemligste Øjeblik for os og vor Sag. Min totale Mangel paa Tid til at virke. Jeg har tilligemed de øvrige Borgere maattet hele Søndag-Eftermiddag staaet og øvet mig i Exerceer-Manøvrer. Conferensraad Johannsens Bud om at komme til ham. Mit dobbelte Besøg hos ham i Dag. Vor Samtale. Hans Fortrydelse over Bladets Beslaglæggelse. Hans Bøn om at see Artikkelen til dette Uheld. Min Forlegenhed i ikke at kunde give ham den. Min Ærgrelse og Flavhed over, at jeg ikke vidste, om den Afhandling, som han indirekte forleden Dag tilsendte mig, befinder sig aftrykt i Nr. 22 eller ikke. Mit Løfte om at skaffe ham saadant at vide, inden Prindsen kommer, for at han ikke skulde være ligesaa uvidende om Bladets sidste Skjæbne som jeg. — Hans Raad og Opfordring til mig om at gjøre Prindsen min Opvartning og takke ham for hans Bistand. Hans videre Raad om først at gaae til Etr. Adler. Min Beklagelse for ham over Bladets betrængte Stilling etc.

Dette ere de Ting, over hvilke jeg denne Gang vilde skrive til D. V. Men det faaer at blive ved den blotte Benævnelse af Gjenstandene, og De faaer at tænke Dem Resten. Forresten er jeg ved frisk Mod. Jeg har skrevet i Aften til Flensborg om Manuskriptet til den uheldige Artikkel, der er af Pastor Hansen paa Notmark. Det er en Ulykke, at Bladet trykkes i Flensborg. Jeg skal nok sørge for, at jeg spiller min Rolle naturligt og godt hos Adler og Prindsen. Nissen vil ikke for . . .

80. **Flor til Koch.** Kiel <sup>20/11</sup> 38.

For ikke at forhindre, hvis De muligen vilde reenskrive og aflevere Deres Ansøgning, medens Prinds Chr. er hos Dem, sender jeg Dem den igjen med ubetydelige orthogr. Rettelser, men med Tilsætning af „Danske“ Avert., da Udeladelsen af dette Ord, som Cancelliet ikke vilde glemme at benytte til sin Fordeel, kunde let forhindre Bevillingen. Staaer der i Senebergs Privilegium ikke: „at hans Tilladelse er ingen Eneret?“

Nu frisk Mod! Vi er svært betrængt baade af *Venner* og *Fjender*: men desto muntreere at staae til Roers. Lev vel, min kjære Adjutant!

Jeg er nu meget nysgjerrig.

81. **v. Wimpffen til Flor.** Flensborg <sup>21/11</sup> 38.

No. 22 af Dannevirke har Politimesteren lagt Beslag paa for en ganske loyal Opsats af Pastor Hansen. Jeg skrev strax en Indstilling til Regjeringen, som Kastrup i Kochs Navn har indsendt. Hvis Regjeringen ikke skulde frigive Bladet, saa sender jeg Dem Artiklen og saa foranlediger De maaskee, at den med en lille Bemærkning indrykkes i Kjøbenhavns-posten. — — —

Ligesom Koch før i Modgang næsten tabde Hovedet, saa er han nu over Portofrihedens Opnaaelse beruset af Glæde. Han

vilde udbasune det i Bladene og har derved tillige forhøiet Prisen i Danmark til 1 rbdlr. hvert Fjerdingaar. Dette vil maaskee skade ham der. Han vil gjerne strides med Lyna og Pastor Lautrup, der maaskee turrer ham jevnlig. Jeg har imidlertid holdt alle slige Artikler tilbage og skrevet ham, at Dannevirke ikke maatte nedlade sig dertil. Den sidste Opsats, han sendte mig imod Lyna, var formelig grov. — — —

Angaaende Sproggrændser har jeg ikke noget videre at sige, end hvad jeg har sagt i Nr. 6 og angaaende Geerzes Kort. Hvorvidt Kirke- og Skolesproget er dansk, veed Paulsen nok. Rodenæs og Nykirke i Hvidingherred kunne maaske passere for danske, da det frisiske Sprog er i Aftagende. Kjørherred er heel dansk med Undtagelse af de 2 Sogne Enge og Stedesand. Fjølde og Joldelund i Bredsted Amt ere danske. Hele Amtet Flensborg kan regnes for dansk; ligeledes Strukstrupherred i Gottorp Amt. Sydligere tales det kun af de Gamle. Hvorvidt der endnu tales Dansk i Treja, Svesing og Olderup, veed jeg ikke. I Ubjerg, Lygum, Karlum, Ladelund og Medelby i Tønder Amt prædiktes afvexlende dansk og tysk. Koch har opgivet Tanken at udgive et Sprogkort, siden Geerz's Kort udkom, skjøndt jeg har sendt ham et Kort med Angivelse af Sproggrændserne. Imidlertid holder jeg det dog for godt. Der maatte derved sees paa at hævde de danske Stednavne . . .

82. Koch til Flor. Haderslev <sup>24/11</sup> 38.

Velbyrdige Herr Professor, min høistærede Herre!

Sagen gaar fremad. Jeg har haft Adjents hos Prinds Christian, der modtog mig meget naadig. Jeg talte først med Etatsraad Adler, som dog ikke var saa aabenhjertet og omstændelig som Prindsen. Iøvrigt var Samtalen kostelig for Begge. Resultatet blev, at jeg straks skulde indsende Ansøgning om en egen Presse og om Rettighed til Avertissementer, samt at det er paalagt Conf. Johannsen at understøtte Sagen med kraftig anbefaling.

Alt dette er ogsaa idag afgaaet fra min Haand, idet at Conferensraaden igaar, efter at Prindsen var reist og alt var rolig, lod mig kalde og forlangte, at jeg til i Dag skulde gjøre min Ansøgning istand og fly ham, da han saa vilde paatage det øvrige, og han desuden skulde skaffe Cancelliet Oplysning 1) om hvorledes det forholdt sig med, at Dannevirke ikke kunde trykkes i Haderslev, da derom skulde være indgaaet Beretning fra mig, og 2) hvilke Vanskeligheder der stode i Veien for Bladet i Flensborg. Om dette gav jeg ham klar Oplysning, paa det nær, at der ingen skriftlig Indberetning var gjort fra mig til Cancelliet, men mulig mundtlig igjennem en Ven, hvilket Conferensraaden antog for sandsynlig. Desuden fremstiller nu min Ansøgning, hvis Indhold Conferensraaden først opgav mig i Forveien, der dog stemmede væsentlig overeens med den Opsats, Deres Velbyrdighed havde ihænde, fuldkommen Oplysning og Besvarelse paa det af Cancelliet attraaede. Ansøgningen blev alligevel den af Dem reviderede, kun blev den mere speciel med Hensyn til Senebergs mig til sin Tid givne Vægning og de Vanskeligheder, der møde os ved Kastrups Færd, idet han altid træffer et daarligt Valg af Artiklerne, hvorover jeg ingen Tilsyn kan have og neppe kan vedkjende mig Redaktørskabet i mange Henseender. Noget jeg dog bør etc. etc.

Ansøgningen blev derfor i det Hele ret mesterlig, ogsaa med Hensyn til det Kaligrafiske, som man i saadanne Tilfælde bør anvende, da det gjør et behageligt Indtryk, og Texten læses lettere og fyndigere. Foruden dette maatte jeg opskrive alt, hvad der stod i Nr. 22, som jeg lykkeligviis havde ved Haanden, da Conferensraaden vilde gjøre Brug deraf og sende det ind : formodelig til Cancelliet : , dog indsaae jeg ikke hvortil.

Conferensraaden sagde, at Prindsen havde den Naade at interessere sig for min Sag, og af den Grund maatte han have disse Oplysninger, Ansøgning og Afskrifter. Jeg maatte derfor ogsaa sidde oppe den halve forrige Nat, da han vilde have det saa hurtigt som muligt. Imorgen vil jeg til ham igjen, da alt dette egenlig ikke stemmer med Adlers Tale.

Det Omstaaende var nu mere det sidste Afsnit end en

fuldkommen Fremstilling af hele Affairen, som jeg nu først vil nedskrive, da jeg antog, at det er D. V. mere magtpaaliggende strax at vide Resultatet end at opholdes ved Borgervæbning og Fakkeltog. Den 20. lignede Haderslev allerede en Myrebod, hvorpaa En har trampet, idet at Alle var stærk paa Færde, meest med at ordne Lamper, Lys og Transparenter. Jeg gjorde ingen Udmærkelse i det Ydre; men hængte desto flere Transparenter op i mit Indre og ordnede mine Tanker. Jeg nedskrev en Sang til Prindsens Velkomst, afgav den til mine Medborgere, der ville bringe ham et Fakkelhurra, men da den kom for Borgmesterens Øje, blev den qvalt i Trykkeriet. Mulig spillede den Lange, ♂: Sørensen. en Rolle derved, da han nok lugtede min Stil i Versene, som jeg herved indeslutter. Sang blev der altsaa Intet af, og Fakkeltoget løb ogsaa meget forunderlig og tvetydig af. Tvende Transparenter, som P. H. Lorenzen havde været om ikke Fader, saa dog Fadder til, bleve paa Politiets Ordre nedtagne.<sup>1)</sup> Stemningen var den hele Aften dump. Det vil sige den 21de, hvilken Aften Prindsen ankom her Kl. henved 6. Jeg stod i Gevær, og da jeg var afløst, var der Cour. Derpaa spistes der, hvorpaa fulgte Spillepartie, saa jeg denne Aften ingen Adgang fik. Om Morgenen vilde Prindsen, sagde man, strax bort. Kl. 8 om Morgenen vandrede jeg i min Galadragt hen til Adler. Prindsen kørte allerede ud i Byen for at see sig lidt om. Adler var kold og sagde, at jeg ikke maatte gjøre mig Haab om at faae et Trykkeri, da Regjeringen umulig kunde begunstige eet Blad saa *meget* fremud for andre, og at dette strax vilde vorde anseet for alt for partisk. Jeg lod ham blive færdig dermed, for desto bedre at fylde i, hvor han fik tømt. Jeg rykkede derpaa ud med mit Sprog og svarede, at hvis Dannevirkes Sag betragtedes fra denne Side, nemlig som enhver anden Ugeblad-Sag, saa var *det rigtig*; men Dannevirke var det Værge, som vi tro Sønderjyder havde grebet i vor saare be- trængte og farefulde Stilling for at forsvare vort Sprog og vor Danskhed, og under en saadan Fare, som vi vitterlig befandt os

<sup>1)</sup> Smlgn. J. Ottosen: P. Hiort Lorenzen. S. 62 og „Dannevirke“ S. 96.

i, kunde ingen billig Mand mistyde Regjeringens Handllnger, naar den rækkede os den Haand, som vi saa bønlig bad om og umulig kunne undvære, hvis vor Kamp skulde lede til en endelig Seir osv. Jeg forelagde ham ogsaa Senebergs skriftlige Erklæring, at han ikke vilde trykke Dannevirke, og Alt dette hjalp godt paa ham. Han blev god, lovede mig Understøttelse, bad mig at indsende Ansøgning, skrive ham til, naar dette var skeet, og paalagde mig at gaae til Prinds Christian, saasnart han kom fra Byen.

Jeg gik derpaa hen i Amtmandens Bolig, hvor Prindsen logerede. Her strømmede Utallige til, der vilde gjøre Opvartning og Audjents, og denne Mængde formerede saa meget af Byens Store og Fornemme, Geistligheden og Regimentsstaben, at havde Prindsen og Conferensraaden ikke havt mig ligesaa stærk i Tanker, som jeg dem, da havde jeg rigtig nok ikke kommen frem. Da Prindsen var kommen, søgte Conferensraaden strax efter mig, og jeg blev foreladt som første Mand. Alle gloede paa mig, som om jeg enten skulde have været slaaget til Ridder eller været hængt. Jeg var meget frimodig. Conferensraaden afgav mig til Etatsraad Adler, der ledte mig ind, hvor Prindsen var alene. Imidlertid holdt Prindsen sin Tale til mig saa høit, at jeg troer nok, de fleste kunde høre den hvert Ord, en Omstændighed, der generede mig en Deel, hvilket jeg dog ikke turde afværge med at gjøre ham opmærksom derpaa.

Vor Samtale varede længere end et Qvarteer, dog forgik Tiden størstedeels med, at Prindsen udøste for mig, hvad der laae ham paa Hjerte. Efterat jeg havde navngivet mig, takkede jeg Hs. Kongl. Høihed for den Naade, han til sin Tid havde skjenket mig i at foranledige mig et Priveligie til mit Dannevirke, og bad ham fremdeles at forunde min Sag samme Naade, da den endnu laae i en betrængt Stilling. Ja, det vil jeg svarede han, og Samtalen fortsattes i Korthed omtrent saaledes:

*Pr.* Og De ønsker at anlægge et Bogtrykkeri, for selv at trykke det? — *Jeg:* Ja, men dette faaer jeg ingen Tilladelse til uden Deres Kong. Hhds. Understøttelse. *Pr.:* Har De indgivet Ansøgning derom? *Jeg:* Nej, D. K. H. men jeg ønsker det.

*Pr.:* Ja, jeg vil sige Dem, det vil være vanskelig, da dette vil komme her til Magistratens Erklæring, og jeg kan ikke love Dem det bestemt; men De ønsker jo ogsaa Avertissements-Rettighed, og dette er meget billigt, at De faaer denne. Thi jeg indseer, at der maa være Trang her i dansk Slesvig for et Blad til saadanne Meddelelser. *Jeg:* Der gives, D. K. H., intet andet Blad end Danv., og derfor er det saa ønskeligt. *Pr.:* De har jo vel ingen Ansøgning indgivet? *Jeg:* Nej, D. K. H. — *Pr.:* Ja saa kan De gjøre det, og De skal faae en anbefaling fra Johannsen, som jeg vil bede ham om, og har allerede sagt ham Beskeed. — Men uagtet jeg ønsker Dem et Trykkeri, saa kan Johannsen dog ikke erklære om denne Sag, men blot om Avertissementer, hvorimod hiin er afhængig af det tydske Cancelli og Magistraten. : Derpaa gik Samtalen over paa Seneberg og hans Vægning samt om Forholdene, hvilke jeg skildrede ham, som de vare, højst besværlige for Bladet. : *Pr.:* Nu er det jo lagt under Beslag; hvad er Grunden hertil? — *Jeg:* Jeg kan neppe indsee det, D. K. H.; men jeg antager, det hidrører derfra, at den ny Politimester dersteds endnu ikke kjender Bladets Tendents; thi derefter burde alle forudgaaende Nr. have undergaaet samme Skjæbne. — *Pr.:* Nu ja, men jeg vil sige Dem een Ting: De skal herefter nu heller ikke rive saa stærk ned paa det tydske Sprog; thi dette spænder Stemningen saa meget; De skal nu kun søge at conservere de Distrikter, hvor det Danske Sprog endnu har holdt sig. Hvad der er bleven Tydsk, skal De ikke lægge an paa at gjenvinde. Vi ville nu blot bevare, hvad der er levnet. Derfor er det nu ogsaa mit Ønske, at Bladet faaer Fremgang. *Jeg:* Det vil det ogsaa faae, saalænge Deres K. H. skjenker det Deres Naade og høje Beskyttelse. *Pr.:* Ja, det vil jeg; men De maa da heller ikke standse dermed; da jeg tydelig nok indseer Sagens Vigtighed og hvilken Modstand, der gjøres, saa vil jeg paalægge Dem ikke at holde op dermed, hvordan det end gaaer, og skulle De ikke kunne fortsætte det længere, da maa De først tilmelde mig det. : Dette lovede jeg naturligviis gladelig og bukkede meget underdanigt. : Jeg maatte siden underrette ham om Eet og



andet, f. E. Stemningen, Abonnentantallet o. s. v. Han tog atter det Lofte af mig, ikke at standse. Lovede mig Trykkeriet, hvis muligt, og i ethvert Tilfælde Avertissement-Rettighed. Paalagte mig snart at søge, og hvad derhen hørte. Tilsagde mig og Sagen sin Naade og Audjensen sluttedes. Taus, men sjeleglad arbejdede jeg mig igjennem Mængden, gik hjem, greb mit Gevær og ilede hen til det allerede for en Time siden opstillede Borger-Korps Rækker. En halv Time stod jeg der, da kjørte Prindsen bort. Jeg var den første, der fik Audjents, men af de Mange, der stode og vilde for, kom der kun faae, sagde man mig siden. — I Skolerne skal han blot have erkyndiget sig om det Danskes Tilstand. I de tydske Skoler havde man forsømt at faae danske Bøger i Beredskab, da han begjerede, at Børnene skulle læse. Han blev derover vred og sagde til en Lærer: Jeg troer ikke, at De selv kan Dansk. I en anden Tydsk Skole havde han sagt til Børnene, at de skulle herefter flittig læse Dansk, da han nok skulde skaffe dem smukke Bøger.

Præsterne, Skolelærerne og alle Tydsksindede ere meget forbløffede over Prindsens Forkjærlighed for Modersmaalet. Men nu udspreder de det Rygte omkring i Byen, at min Audjents skulde være falden saare uheldig ud; thi Prindsen skulde have været meget opbragt paa mig og min Sag, skal have udskjeldt mig og frasagt sig mig fremtidig Beskyttelse. Lastet paa mit Blad, der slet ikke var faldet ud efter hans Forventning, da han ikke havde ventet saadant Snavs af sine Bestræbelser for mig etc. etc. Saadant Noget er det, som løber rundt i Byen, og Sørensen er meget ivrig med at puste til.

Ich kehre mich an Nichts og virker i Løndom, som siden nok skal aabenbares til deres Forundring. Jeg vil troe, at Prindsens høie og hjertelige Tale har forekommet Mange i de tilstødende Sale som en fortsat Skjenden. Andet kan jeg ikke forklare det. Forresten skulde det glæde mig, hvis man ikke har kunnet uddrage Andet deraf, da Publikum saa er lige klog. — — —

Med hengiven Ærbødighed

*Koch.*

## Velkomstsang til Prinds Christian og Gemalinde

i Haderslev d. 21. Novbr. 1838.

Velkommen til Dit Fædreland,  
 til Dannevang!  
 Vi hilse Dig med Jubellyd,  
 Du (alle Danskes) Haab og Fryd!  
 Ved Glands af festligt Blus udbryd  
 vor Hjertes Trang!  
 Velkommen til Dit Fædreland!  
 det møder fra hver Dannemand  
 Dig tonende fra Strand til Strand  
 i Frydesang!

Du drog ej ud i (Ledingsfærd)  
 fra Fædreland;  
 Du Vidskabs-Blomster har saa kjær  
 og kjender Kunstens høje Værd.  
 og dette laa dit Hjerte nær  
 ved Donaus Strand.  
 Nu vandrer Du med Planter hjem,  
 for trolig at opelske dem,  
 saa Frugt deraf kan spire frem  
 for hver en Stand!

(Dit hele Liv var virksom Id,  
 at plante, saae;  
 et Træ i Nord saa høj og vid  
 har baaret Frugt i lang en Tid  
 og vidner stedse om Din Flid,  
 hvor Graner staae.  
 Men Haabets Farve er saa skøn,  
 og Troskabs Slette altid grøn,  
 og hvad der rører sig i Løn,  
 Dit Øje saae!)

Med Spil og Sang og Fakkelskin  
 hvad juble kan  
 Dig bringer et „Velkommen vær“  
 og hende, som Dig staaer saa nær,  
 Thi hun som Du er Alle kjær  
 i hele Dan!

og som det Kjærlighed jo var,  
 der knyttet har vort Fyrstepar,  
 saa Kjærlighed os knyttet har  
 til Christian!

*Pet. Chr. Koch.*

P. S. Denne Sang var bestemt til at afsynges under det Fakkeltog, som Borgerne agtede at bringe Prindsen, men da Politimester Schrader strøg en Deel ud [se de indklamrede Steder], saa blev den ikke benyttet. Ordet *Ledingsfærd* blev strøgen, erklærede Censor: „weil man nicht sagen dürfte, dass der Prinz nicht verreist wäre um Ledigkeit (Müssiggang) zu vertreiben — eine Sache, die nicht berührt werden dürfte!“ O Tydsker!

83. **Fr. Fischer til Flor.** Aabenraa <sup>25/11</sup> 38.

Høistærede Hrr. Professor. — Paa det allerbehageligste overraskedes jeg af Deres inderlig kierkomne Brev af 20. November, som er mig et Beviis paa, at De, den berømte Hædersmand. hvis Navn selv vor Sags Modstandere yde Roes, betragte den enkelte Borgers Fædrenelandssind med Velvillie. Længe har jeg og et Par af mine nærmere Bekiendtere ønsked os Leilighed at kunne virke gavnlig for vor Nationalitets Opretholdelse, men da vi stode isolerede, har vore Bestræbelser maattet indslutte sig i en liden Virkekreds. — Ved Deres for mig saa hæderfulde Tilbud seer jeg dette mit Ønske gaae i Opfyldelse, og gid det maatte lykkes mig at virke saa gavnligen til vort fælleds Øiemeds Opnaaelse, som De og vor hellige Sag kunne fordre, og jeg selv ønsker af Hiertets Grund. — De af Dem for Aabenraae bestemte Skrifter vil jeg med stor Glæde imodtage og sørge for, at de blive mueligst flittigen læste. Jeg har ei mindste Tviwl om, at de for mange af Byens og Omegnens Indvaanere ville være en saare kierkommen Lecture; thi ikkun faae danske Bøger have hidindtil været at faae, og at den danske Poesie her finder talrige Velyndere, hvorfra vi igien ere berettigede til at slutte, at sikkert mangan Een vil erklære sig for den danske Sprogs Sag, derfor er foruden andet den Begierlighed et Beviis, hvormed for faae Aar siden Ingemanns bekiendte

Cyklus af historiske Romaner blev søgt og læst, da det herværende Selskab, Harmonien, anskaffede disse Bøger. Da imidlertid Selskabets Statuter ei tillade andre end Medlemmer af Selskabet Adgang til dets Bibliothek, saa maatte mange staae tilbage, isærdeleshed i Førstningen.

Hver, der har Leilighed at læse dem, bliver enthusiastisk indtagen for denne Slags Læsning, der saa meget tiltaler Nationalfølelsen, og mange fik derved Lyst til danske Bøgers Læsning, som, hvis den blev underholden og fortsat, vilde unægtelig være saare gavnlig for vort kiere Modersmaals Tarv. Det er derfor en vigtig Gave, som De, høistærede Hr. P., tilbyder os dansksindede Sønderjyder, og jeg bringer Dem herved vor inderligste Tak. Fremtiden vil visselig vise, at det Sædekorn, De udstrøer, vil bringe en riig Høst. Dersom jeg turde meddele Dem min Mening, saa troer jeg vist, at en Samling af selskabelige og andre Sange sikkert vilde være meget hensigtsmæssige, isærdeleshed naar Melodierne var hosføiede. I mangt et Vennekreds har jeg følt dette Savn, især af Kundskab til Melodierne; thi mange danske Digte og Sange fra ældre og nyere Tider findes i Forraad. Største Delen af de brugelige danske Sange og Melodier er nok hidbragte af vore talrige og giæve Sømænd, som alle hellere høre og tale Dansk end Tydsk; men mange ypperlige danske Selskabs- eller Folkesange, vi finde i de betræffende Værker, kiende vi ei Melodierne til, og altsaa giemmes de som en for os endnu ubenyttet Skat. Jeg overlader det til Deres Omdømme, hvormeget De troer, at der kan ventes af danske Folkesanges Udbredelse, og hvad derfor kan skee i Fremtiden.

Løvrigt maae jeg bede Dem, høistærede, at De ei fæster formegen Liid paa vort altid germaniske (all zu?) „gemeines Wochenblatt“, som gierne vilde indbilde Folk, at vi Borgere i Aabenraae vare samtlige Tydskere af Bund og Grund. Mangen Stemme vil sikkert hæve sig for det Danske, naar først Impulsen er givet. Trods en flere hundrede Aar vedvarende Undertrykkelse har det danske Sprog ei allene holdt sig her imod enhver Anfægning, men synes endog at have udbredet sig i

senere Tider, da det synes, som om det Plattyske, der nu her aldrig høres, i Midten af forrige Aarhundrede var meget gængs her iblandt Borgerclassen. Tydsk og Fremmed er her iblandt Almuen af eens Betydning, og overhoved iagttagende den største Deel af Borgerne en Ligegyldighed imod den danske og tydske Striid, der idetmindste beviser, at Tydskerne ved alle deres Machinationer ei har udrettet synderligt, og hvorpaa vi for Fremtiden tør bygge vort Haab. Jeg veed det bestemt, at mange blot af Føielighed imod den omgaaende [o: omvandrende] deputerede Borger underskrev Petitionen om begge Hertugdømmernes Forening, og at mange maaskee slet ikke vidste, hvad de underskrev; men deres Navne forøgede jo desuagtet Tallet.

Slutligen beder jeg Dem, at De godhedsfuldt ville oversee, hvor jeg har syndet imod det danske Sprog og dets Skrivemaade; blot ved Læsning af danske Skrifter er jeg bleven istand til at udtrykke min Mening i mine Fædres Sprog saa godt og rigtigt, som dette Brev er en Prøve paa, men som, jeg haaber, skal blive bedre med Tiden. Idet jeg beder Dem, at De stundom vilde bæere mig med Deres mig saa kierkomne Breve, slutter jeg, mig anbefalende Deres Velvillie og Bevaagenhed.

*Fr. Fischer.*

84. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>27/11</sup> 38.

. . . Efter at D. V. Selv foretog de senere enkelte Hovedmanøvrer, tog vor Sag en langt heldigere Stilling, og uagtet Fjenden maa antage, Vi enten ere faldne i Søvn eller ere blevne kjede af Feldtoget, saa skal han næst Guds Hjelp omsider vaagne med Forskrækkelse og indsee, at det var ham, der sov, medens vi vareaarvaagne. I Grunden skader det ikke, at Dannevirke sjakker lidt med Krigsvaabnene i denne Tid, og, sandt at sige, har jeg størstedelen ogsaa forsømt min Post i den senere Tid, da Tankerne have syslet saa meget andetsteds. -- Desuden kunne v. Wimpffen og Kastrup ogsaa nok bestride det

ene en Gang imellem. Hvad den ene ikke veed, veed den Anden. Jeg er i fast Mening om, at Bladets Liv ikke vilde vare længe i det fjendtlige Flensborg. Hvo veed, hvad dér kan spinde sig sammen og besnære det. Mulig kunne Indledningen være gjort med den skete Beslaglæggelse o. s. v.

For en 8te Dage siden tilstillede mig Trykkefr. Selskabet et Parti Bøger med Bøn om en hensigtsmæssig, gratis Fordeling deraf. D. V. vil kjende dem. Hvorledes skal jeg fordele dem? Hvad nytter det at give Bonden en Bog; — han læser den mulig og lægger den hen i en Krog, hvor Børnene finde den og rive den itu. At ville begynde paa at opfylde det lille Belt med Bøger synes mig lige saa fornuftigt. Dette vilde dog være nationalt og stort, ophæve Adskillelsen imellem Øerne og Halvøen. Tilforn har man slet ikke tænkt paa Sønderjylland. Nu vil man, for at conservere den smule dansk, kjøre hele Læsser Bøger over paa de slesvigske Agre, og da maa man tro, at Grøden vil trives. D. V. skal prøve mit Forslag og min Mening om denne vigtige Sag, og finder De den at kunne holde Stik, da uopholdelig advare Selskabet om: ingen umodne eller pendantiske Stræger at gjøre og ikke ødsle sparsomme Kræfter, uden at vide om — jeg siger — uden at vide, om man kan vente saa megen Frugt, som en Skjeppe sure Æbler er i Værdi. Dog, da Meningen er saa god, saa maa man ikke tage Handlingen saa ilde op.

Der gives allerede, om ikke mange, saa dog enkelte Steder, o: Mænd, som villig paatage sig aarlig den Byrde at udlaane disse Bøger og føre et nøjagtig Laaneregister derover, ligesom enhver Lejebibliothekar. Et saadant Register maa hvert Aar indsendes til Selskabet, at det deraf kan see, hvorledes Bøgerne ere blevne læste, af hvem og hvilke Bøger meest. Der kunde da deraf tillige sees, om et saadant lille Etablissement bør mere understøttes og hvorledes, eller om det skal ophæves og forlægges andetsteds hen. De opslidte Bøger bør supleres ved ny, og Bibliothekarens ydre Aarsberetning maa tages til Hensyn for Fremtiden.

Paa denne Maade ønsker jeg at overtage de erhholdte Bøger; er villig til at besvære mig med Udlaanet, føre nøie Register derover (med Navnene) og indberette det hele ved Aarets Ende. At uddele dem gratis til Paul og Peer er det letteste; men da det er Synd saaledes at borttrutte Kræfterne, uden siden at høre et Ord maaskee derom, *vil jeg ikke, og Bøgerne ligger jeg tilside til Selskabets Disposition.*

Efter mit Forslag beholder Selskabet, ∴: eier Selskabet endnu bestandig Bøgerne og kan stedse forføie derover efter Tykke, naar det behager. Man kan indvende, at dertil ere der for faae Boger. Men jeg svarer, at Rom blev ikke bygget etc., og ligesom Vorherre kan give flere Dage og Aar, saaledes kan han ved Selsk. stadige Virken forstørre de i Sønderjylland under deres stadige Opsyn staaende, hist og her udsprede Smaa-Bogsamlinger, og jeg vil tro, disse vilde udgjøre et godt Dannevirke. Jeg skriver ikke til Selskabet desangaaende; men jeg er meget bange for, at de Bøger, som andetsteds er hensendt, blive uddeelt, altsaa bortødslet i disse Dage, og de 100 Rbdl. saaledes henkastede uden nogensinde meer at vide, hvad Gavn de gjøre. Desuden kan Selskabet aldrig være en saadan Handlemaade bekjendt og maa skamme sig meget derover. Overhoved bør Selskabet ikke foretage Noget i Sønderjylland uden D. V. og Professor Paulsens Tilladelse. Paa egen Haand burde det slet ikke rage i Sagen; thi det kommer keitet afsted. Der bør være en Økonom, — en Inspektør, som kan fordele og anvende Kræfterne. Kraften er kostbart, og den bør ikke spildes i et Hav af Mørke og Taage. Naar et saadant lille Bibliothek af c. 50—100 til 200 Bind var istand et Sted, burde strax tænkes paa et et andet Sted. I Aabenraa vilde Urmager Fisker være passelig. Naar en saadan Mand viser sig uskikket, bør en anden Mand tage imod Bibliotheket, eller Bøgerne fordres tilbage til Kjøbenhavn. I Angel kunde et Par Bogsamlinger anlægges, da Fjenden der er stærkest. Skikkede Mænd vilde let findes iblandt de Skolelærere, som have studeret paa Skaarup, hvoraf der ere vist mange i Angel. Endvidere i Tønder, L. Kloster, Lek, paa Landet midt i Provindsen etc. etc. — Det maae være en udtrykkelig

Bestemmelse, at Bøgerne udlaanes uden Betaling; dog maa Lærerne indestaae for Bogen. Ikke beholde den over 14 Dage. Læserne maatte vel ogsaa nok laane den ud, men da at anmelde til hvem og selv være ansvarlig enda. Paa denne Maade og ved andre kraftige Midler kunde man maaskee faae hele Slesvig tilbage og begynde Sonden for Eideren engang; dog dette ville vi lade staae. — *Det er mit Ønske, min Bøn og Begjering, at D. V. behageligst tager denne Sag i Overveielse og da uden Ophold at arbeide løs paa Selskabet i Kjøbenhavn.*

(NB. Pjeser, Kort eller Smaabøger, som f. E. Paulsens Skrift, egner sig bedst til gratis Uddeling. De kunne ansees som Smaameddelelser, der udsaaes i stor Mængde, liig Comedie-sedler, saa at Enhver næsten kommer til at læse dem). Skulde Selskabet foranlediges til at indgaae paa disse Planer, da burde der gøres saa liden Støi deraf som muligt. Neppe anmeldes engang i Folkebladet, for at ikke Fienden skal finde paa at saae Klinte iblandt Hveden.

D. V. vil nu have gennemskuet Planen saaledes, at jeg ikke behøver at spille et Ord mere til dens Forklaring. Jeg tillader mig derfor at gaae over til min

### *2den Dags-Rapport.*

Et godt dansk Seminarie trænger Sønderjylland til. Dets Oprettelse tilhører vistnok den gode, vide Fremtid; men hvorledes Fremtiden vil blive, kjende vi ikke, og man bør derfor arbeide i det Nærværende. Hvis jeg var Prof. Flor, ansøgte jeg strax om at anlægge et i Provindsen, uden dog kun foreløbigen at afstaae min Post ved Høiskolen i Kiel, — der desuden gjerne kunne undvære mig en Stund for at sunte sig lidt. Seminariet burde begynde med liden eller ingen Bram. Ingen Bygning, blot et privat Lokale. Dog maatte det begynde samme Dag, som det Kieler skulde begynde. Men Aar for Aar burde det rejse sig i indre Styrke som i ydre Anseelse og Glands. — Jeg har bemærket, at der hist og her ere Præster, som have oprettet Seminarier. Man har neppe vidst, at den stille Præstegaard



var et saadant Institut tillige. Jeg overlader Sagen til D. V.s egne Tanker!

85. Flor til Koch. Kiel <sup>30/11</sup> 38.

Kun med yderste Anstrengelse kan jeg skrive Dem til idag; men jeg maa dog, saa meget meer, som jeg ikke allene vil melde min Hjertens Glæde over deres Brev, men ogsaa, saa at sige, i Embeds-Anliggender tale Dem til. Prinds Chr. og Adler have for det Første gjort deres Ting godt, hvilket jeg nok haabede, men dog ikke var saa sikker paa i den Grad, som de have udviist. Det er derfor dobbelt en Nødvendighed for os, at vi paa vor Side anstrænge os i *alle* Retninger, dog især for Bladet.

Da jeg i den senere Tid har været ilde tilfreds med Dannevirke, fordi jeg syntes, det var kjedeligt, og antog, at det paa den Maade maatte gaa ind, skrev jeg straks efter Prinds Chr.s Afrejse herfra en stor Circulære-Skrivelse til Manicus, v. Wimpffen og Dem, hvori jeg vilde meddele alle mine Herrer vort lille Parties Stilling til alle Sider og give mine gode Raad med Hensyn til Dannevirke, blant andre, at Manicus' livlige Pen ofte maatte sættes i Bevægelse, og at Nyheds-Artiklen maatte redigeres med mere Omhu. Min *inderste* Hensigt med dette Brev var at virke paa vor v. Wimpffen. Men Manicus har ikke villet forstaa min Mening og brændte det. Af dette og andre Symptomer sluttede jeg, at en Radikalkuur var nødvendig, bad v. Wimpffen komme til Ekernefærde straks, og ganske rigtig var v. Wimpffen, Manicus, Paulsen og jeg der sammen fra Tirsdag (27.) Aften Kl. 10 til Onsdag Middag Kl. 3. Jeg bragte Deres Brev med til Alles Glæde. Jeg kom derhen med den Beslutning at tage Dannevirke, med Deres Tilladelse, til Kiel, selv redigere det og bilde Verden ind, at Paulsen gjorde dette, saa stærkt frygtede jeg for Mord eller Straadød ved Nytaars Tide. Imidlertid har Udgivelsen i Kiel ogsaa store Misligheder. Congressen gik af i al Venskab, og Bestemmelsen blev: 1) at Dannevirke

endnu for det Første skal udgives i Flensborg, indtil *De* enten ikke mere vil *der*, eller selv faaer en Presse, hvilket jeg ikke mere anseer for umuligt. 2) at hvad der ikke er Nyheds-Artikel, skal sendes til mig, og fra mig igjen til v. Wimpffen, som meget villig vil rette sig efter mine Ønsker. Som Følge heraf beder jeg Dem om, at De ogsaa vil opfylde mit gamle Ønske og gjøre mig til Revisor, altsaa sende mig Alt, hvad De faaer og selv anseer for værd at optage. 3) at Kastrup skulde trykke Mere paa Bladet for samme Pris. — — —

Ifølge et Løfte fra min Side til Prinds Chr. beder jeg Dem om snarest muligt at sende mig *Deres Sprogkort*, saadant som det er. Med *Fischer* i Aabenraa er jeg i fuld Gang; han har allerede faaet Bøger fra mig.

Om Bøgerne fra Trykkefriheds-Selskabet skal jeg med det Første skrive Dem nærmere. Ligeledes angaaende Seminariet. Det, De vil, vil jeg ikke; men jeg har tænkt paa en Udvej, dog dette er kun een af de mange Tanker, mit Hoved er saa fuldt af, men som jeg ej kan blive af med. — Lad mig endelig vide, naar De opdager nogen saadan som *Fischer* paa Vestsiden af Slesvig; thi der er vi reent forladte.

De har gjort *Deres Sager* særdeles godt og gjør mig baade Glæde og Ære. — Meer Nyt!!!

86. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>2/12</sup> 38.

. . . Iøvrigt taber Dannevirke i Anseelse hos Publikum. Min Interesse maatte ogsaa synke, hvis den ikke oplivedes ved Haabet om bedre Dage. Dette Haab knytter sig til en *egen Presse*. Anstalterne ville ca. koste 1000  $\text{L}$ , og jeg ruger allerede paa den Tanke snart at anskaffe det. Tilladelsen kommer nu nok. Et slemt Puds spillede mig et Huus hersteds forleden Dag ved at gaae fallit, hvorved jeg taber størstedelen af en saadan Sum som ovenstaaende. Dog, da min Handel iøvrigt gaaer ganske lykkelig, og jeg i Aar gjør en Omsats af ca.

30,000  $\frac{1}{2}$  Cour., saa vil saavel dette som flere, dog mindre Tab ikke tynde min Gang. . . .

87. Flor til Koch. Kiel  $\frac{3}{12}$  38.

Da jeg i dette Øjeblik har en halv Times Tid ubesat af trængende Sager, saa vil jeg allerede idag begynde min Skrivelse til Dem og tale først om de sendte Bøger og dernæst om Seminariet; men dette sidste bliver for det første *ene* imellem *os To*.

I. *Bøgerne*. Deres Anskuelse af denne Sag er fuldkommen rigtig. Bøgerne tør ikke foræres til enkelt Mand, men betragtes som tilhørende et offentligt gratis Lejebibliothek. Trykkefriheds-Selskabet har ikke tænkt sig det saaledes, fordi det i det Hele og især i den Sønderjydske Sag har ondt med at faa fat paa klare og sunde Tanker, og da jeg nu, uagtet al min Iver og Anstrengelse, ikke har formaaet at blive Herre over Selskabets Bestræbelser for vor Sag (der er ikke valgt en eneste af de Bøger, jeg i Foraaret foreslog), saa har vi intet Andet at gjøre end: for Formanden bevidne Modtagelsen, takke meget for Gaven og love „at anvende den paa bedste Maade“. Derpaa gjør De akkurat det, som De foreslog mig, og giver mig, ikke Trykkefriheds-Selskabet, ved Lejlighed Efterretning om Benyttelsen. Opdager De senere nogen Mand, helst Skolelærer eller og Præst, som virkelig er vor Sag hengiven, saa aflever ham af Deres Forraad 1 el. 2 Ex. af hver Bog og meddele ham saa fornuftige Raad og Bestemmelser. Og saaledes i alle Retninger af det, De kunde ansee for Deres District. Kort sagt: Bøgerne skal være *offentlig* og *bevægelig* (∴ efter vores Bestemmelse) Ejendom. Efterretninger denne Sag angaaende gaa alle ind til mig, thi eet Centrum maa vi have, og endnu i det mindste kan jo Ingen saa godt være dette som jeg. Desværre har jeg ikke faaet Fortegnelse over denne Uddeling fra Trykkefriheds-Selskabet, som var mig udtrykkelig lovet; men jeg haaber dog nok at kunne faa den fornødne Oplysning, inden det er for seent. Til Trykke-

friheds-Selskabet melde vi slet Intet af alt Dette, da det rimeligviis da vilde give andre Ordre. Jeg skal til Sommer mundtlig paatage mig alt Ansvar for vor Selvraadighed.

2. Til *Fischer* har jeg sendt 2 el. 3 Ex. af hver Bog og givet ham min Mening om Anvendelsen. Jeg har nemlig paa Forlangende selv faaet endeel Bøger; thi De kan nok vide, at hele denne Bog-Gave-Historie kommer fra mig. Men Trykkesfriheds-Selskabet gjør al Ting bagvendt; dog det faaer vi saa selv see at gjøre godt igjen.

3. Meld mig straks, naar De veed Nogen hvorsomhelst, paa Vestkanten, Angeln osv., som vi kan bruge i dette vigtige Anliggende. Men inden *jeg* skriver en saadan Mand til, bør vi være fuld *sikkre* paa hans Sindelag.

II. *Seminariet*.<sup>1)</sup> Tilforn har jeg ikke troet, at man saa snart turde tænke derpaa, skjøndt dette, tilligemed 1 el. 2 Danske Latinskoler, nødvendiggen hører med til vor Plan. Men i dette Øjeblik staae vore Sager hos Regjeringen en heel Deel gunstigere. Min Samtale med Kongen synes at have gjort alvorligere Virkning paa ham, end jeg egentlig havde ventet; *thi* at Cancelliet har forespurgt hos Amtmand Johannsen angaaende Trykkeri-Anliggendet, kan jeg, efter hvad der foregik imellem Etatsraad Thomsen og mig, kun forklare mig som Følge af, at Kongen har yttret Uvillie og Mistænksomhed imod Cancelliets Paastande. Item har vi jo nu for Tiden Prinds Chr. aabenbar paa vor Side. Jeg vil altsaa tro, at det skulde lykkes *mig* at erholde Tilladelse til at oprette et *Seminar* etsteds i Sønderjylland, og lige saa lidt tvivler jeg om, at det vilde have uberegnelige Følger for vor Sag. Men da min huslige og Familiestilling forbyder mig *aldeles* at gjøre dette Offer, saa er det faldet mig ind at faae Pastor Hansen paa Notmark dertil. Seminariet skulde være, som De rigtig mener, simpelt og ubemærket, enten anlagt paa Notmark, eller og han maatte forflyttes til et bedre Kald over paa Fast-

---

<sup>1)</sup> Herom førtes i de følgende Maaneder en vidtløftig Korrespondance mellem Koch og Flor, men da den ikke førte til noget, udelades den her.

landet. Ogsaa dette var maaskee ikke umuligt at faa arrangeret, naar jeg til næste Sommer atter kunde agere mundtlig hos og med alle Vedkommende. Men inden jeg foreløbigen i al Hemmelighed skriver til Hansen om denne Sag, vil jeg dog først spørge Dem, om De veed nogen Bedre til dette Brug, da han dog ikke er saa god, som man kan ønske sig ham, først fordi han ikke er fri for at trække Lidt til det Tyske (hvorfor han, naar dette viste sig under en humanere og blidere Form, muligen kunde endnu omvendes), dernæst fordi han er en Rationalist, hvilket i mangfoldige Henseender er slemt. Men veed De nogen bedre? Siig mig straks Deres Mening om dette vigtige Anliggende, da jeg, hvis vi intet Bedre kan udfinde, vil begynde at underhandle med Hansen. — — —

Kjender De noget nærmere til Pastor Hass<sup>1)</sup>? Med Hensyn til Danskheden og Retroenheden er hos ham Intet i Vejen, men er han klog og dygtig som Hansen? . . .

88. **Koch til Flor.** Haderslev 9/12 38.

. . . *Om Seminariet.* Pastor Hansen er, som jeg kan mærke, ogsaa bleven vaagen for dette Anliggende. For otte Dage siden fik jeg en Afhandling fra ham til Bladet det angaaende, hvori han, i Korthed sagt, tilraader Oprettelse deraf, helst hos en Landsbypræst. Endvidere, at der bør være tydske Lærere derhos for at bibringe Eleverne tilstrækkelig Kundskab ogsaa i dette Sprog, da dette, ifølge Stændernes Andragende, kan forventes fordret af dem, naar adskillige Timers Undervisning skal indføres. Alligevel bør Seminariet være dansk, dog maa der sørges for, at de Elever, som ønske det, kunde tage deres Examen i det Tydske Sprog etc. etc.

Altsaa Altsammen forkasteligt! Jeg lagde straks Artikkelen tilside og skrev ham til: at en Tvetulle af Seminarie vilde ikke baade Nordslesvig osv. Det skulde være reent Dansk, ellers ingen. Da

---

<sup>1)</sup> Præst i Medolden.

han mulig selv ønsker at oprette et saadant, saa var jeg mulig temmelig hastig i dette Stykke og burde have tilstillet Dem Artikkel, det vil sige, for at D. V. med mere Fynd og Grund kunde have viist ham tilbage. *Iøvrigt er det min Mening, at faaer Pastor Hansen i Notmark Lov til at raade for den Sag, saa Farvel med Danskheden i Nordslesvig.* D. V. maa i dette Tilfælde indskrænke Deres Virksomhed med ene at conservere Nørrejylland og reent give Slip paa Herzogthum Scleswig. — — —

Pastor Hertel fra Aastrup var endelig inde hos mig forleden Dag og udsøgte sig en Deel af Bøgerne for at lade disse gaae rundt til sine Sognefolk. Det har gjort et mægtigt Indtryk her hos Mange, at Prindsen erklærede sig som Ynder af Danskheden. Pastor Hertel yttrede for mig, at han fra nu af vilde træde mere bestemt og utvetydig frem i denne Sag, det maatte gaae, hvordan det vilde. Iøvrigt er han vel af disse, der ikke ville ud, naar det stormer og regner; men naar det er Solskin, da kryber de ud af Skjulet. Lad ham være velkommen! Han sagde, at han vilde skrive Dem til . . .

89. Koch til Flor. Haderslev <sup>11/12</sup> 38.

Deres ærede Epistel satte mig i Vind med Hensyn til Kortet, som følger herhos. Jeg tænkte, det var ikke ret Alvor. Skal det benyttes, saa er det nødvendigt, at jeg tegner det om, da nærværende Udkast er alt for ligegyldigt udført, men saa maa jeg have det tilbage, ellers falder det lige svært — — —

Det glæder mig, at De har sendt min Sang samt Fiskers Brev til Prinds Christian. Dette kan muligt gavne vor Sag i en eller anden Henseende. — — —

Lidet glædede jeg mig, da jeg maatte give Slip paa min spæde, kun 7 Uger gamle Søn og overantvorte ham i Fremmedes Hænder, og større bliver min Gammen ikke, naar han endnu skal længere bort fra mine Øjne [o: til Kiel]. Naar Pressefriheden [o: eget Trykkeri] udebliver, saa bør det skee; men jeg træder da naturligviis fra Redaktionen og blot indvilliger Udgi-

givelsen i mit Navn. Dette kunde i og for sig selv ansees for en Vinding for Bladet, som det og virkelig er, saalænge det be- fandt sig under D. V.s Hænder; men jeg giver Dem at be- tænke: hvilken Opsigt vilde dette foraarsage i enhver Krog af Landet? Man vilde ingensteds respectere det for Sønderjydernes Værk. Der vilde slet Ingen forundre sig over, at Professorer finde paa at skrive Dannevirker; thi de Karle kunne skrive Alt. De bør beregne, hvor mange Subskribentere der ere paa Bladet alene for personlig Bekjendtskab Skyld til mig. Desuden er det en ældre Plan med at faae en Presse end fra den Flensborger Trykkesetid. Seneberg kunde jeg vel have holdt i Sælerne; men da han var træg og endelig ømtede om, det faldt ham besværligt, mærkede jeg strax, at en Presse burde etableres. Da han siden begyndte at true mig, saa firede jeg heller ikke det Mindste, men tog ham paa Ordet og forføiede mig. Flugten skete *ene* for at grundlægge det endnu ufuldendte Værk. Dog vilde det ingensinde have gaaet glædeligt eller godt med Seneberg; thi at usurpere Bladet var dog hans Hensigt. Det var hans Plan at friste og plage mig, og [han] havde ikke ventet, at jeg saa var smuttet bort. Han var en Fjende af Bladet, af Sagen, af Dem og mig, og ventede kun efter den Høitidsdag at kunde sætte os i den største Forlegenhed, og hvad han ikke var, det var hans Svend Sørensen . . . Da jeg udstødte ham som en Forrædder og meget farlig Medarbejder, saa vendte han sig til vore arrige Fjender, aabenbarede dem Alt — Alt, og er siden stedse deres troeste Tilhænger og usleste Spyttslikker. Det var ene, ene ham, der foraarsagede os de gjentagne Nederlag i Førstningen, f. Ex. med Petitionen etc. etc. Han gav sig strax P. H. Lorenzen & Slæng i Vold, og alt hvad han kunde berette, blev af disse strax rapporteret til Kiel og Ekernfjord. Saaledes fik han ogsaa Olsens Kort øieblikkelig indsendt til Lorenzen i Stænderforsamlingen, saasart han havde faaet det tilsendt fra Trykkefrihedsselskabet. Han er den uværdigste til dette hæderlige Hverv — at være Selskabets Commissionær.

Uagtet Sørensen fortjener Deres og alle Dannemænds dybeste Foragt, uagtet Seneberg har viist sig fra Begyndelsen af som en

lumpen Karl, isærdeleshed imod Deres Velbyrdighed, og De har Aarsag til at ihukomme alt dette ved at anlægge, foruden Bladet, endnu et Trykkeri lige for hans Næse, hvortil jeg bør være villig som en ægt tro Sønderjyde at række Haand, saa vil jeg dog ikke kalde Dem til mindste Hevn over dem, men lade dem hentaage i deres Vanart. Derimod opfordrer jeg D. V. til hjertelig og alvorlig at tænke paa Sønderjydernes Vel! og ene virke til deres Frigjørelse fra alle fremmede Aandsplager. Jeg er foreløbig *Sønderjylland* og bør kunde erkjende Deres mange og store Bestræbelser til dets Frelse! De har vækket det til Bevidsthed, og det føler sin betrængte Tilstand; men det kan ogsaa skjelne, om de forskjellige Redningslinier, der udkastes i Havet til dets Frelse, ere af Hamp eller Straa. Ingen Redningshelt lader sig overtale til at forhale eller opsætte Akten for derved at vise endnu større Kunst; thi hvor let kunde Barnet ikke synke *trede Gang* og aldrig mere komme tilsyne igjen. Dannebrogssordenet gik da tillige forloren! Jeg mener ikke det Dannebrogssorden, man nu hænger paa Corporalerne; men dette, som heftes inden i Hjertet, som klinger paa danske Tunger, og som Sagnet ei forgjætter at vise sin unge og yngre Slægt!

Bygningens Grundvold er lagt, og ufortjent fik jeg det hæderlige Hverv at være den nærmeste Vogter ved Værket. Hvor Grunden er, der maa Bygningen opføres; thi hvad bliver den ellers til? Skal Sønderjyderne opreise et Værn ved Bornhøft! —

Det bæres mig for, at der intet Sønderligt kommer ud af vor Sag, førend dens egne Trykkeredskaber knager og virker. Jeg kan nu ingen anden Idee faae i mit Hoved; men i Medfør af det Ovenstaaende vil jeg lade D. V. og øvrige gode Venner raade . . .

90. Flor til Koch. Kiel <sup>14/12</sup> 38.

I dette Øjeblik modtog jeg Deres Sprogkort, og da jeg om et Kvarteer skal hen til Ole Bull og hans Concert, vilde det aldrig være faldet mig ind at skrive Dem til før næste Postdag,



hvis jeg ikke af Deres Brev saae, at ogsaa De, den *Eneste*, jeg af hele vort Compagni egentlig stoler paa, fordi De *allene* har Aand tilfælles med mig, at ogsaa De tager Fejl ad mig og kommer til et galt Resultat. De skal knap være i Stand til at nævne eller tænke en eneste Ulempe, som Bladets Forlæggelse til Kiel vilde foraarsage, som jeg ikke har sagt mig selv og tildeels Paulsen. Men det er jo plat umuligt, at det kan bestaa, naar det hidtil værende Flensborger-Væsen skal vedvare. Og nu raisonnerer jeg efter alle vore Erfaringer saaledes: Hvis det ikke kan udgives (jeg mener her, i Virkeligheden) af *Dem*, saa heller af mig end af nogen *Anden*, om han saa er Sønderjyde ti Gange. Baade hos Etatsraad Thomsen, hos Kongen og hos Prinds Chr. har jeg gjort Alt, hvad jeg formaaede, for at skaffe Dem Trykke-Tilladelsen, og jeg haaber, at De skal faa den, men jeg er langt fra at være overbeviist derom, og De synes slet ikke at kjende de *utrolige* Vanskeligheder, den stakkels Konge har for at vinde det Slag. Talen er altsaa blot om det Tilfælde, at De intet Trykkeri faaer, og v. Wimpffen vedbliver sin gamle Selvraadighed og ej vil lade sig sige. Men *passiv* maa og skal De mindst af Alle være; De skal tvertimod gjøre Dem al mulig Umage med Deres Deel af Bladet; thi det er den, der skal holde det, naar de andre Artikler kjede Læseren. Nu faae vi see, om v. Wimpffen vil eller ikke vil; thi til Nr. 26 og 27 har han faaet opgivet Indholdet, for saa vidt han ikke skal have det fra Dem. Meningen er altsaa den: Ingen i Verden vil mindre skille *Dem* ved Dannevirke end jeg, men inden det drukner i Flensborger-Mosen, vil jeg trække det op deraf, naar De ikke kan eller vil — hvert Minut glad og rede til at give Moderen sin Søn igjen, hos hvem den Lille dog kun er hjemme. —

91. **Flor til Koch.** Kiel <sup>21</sup>/<sub>12</sub> 38.

Da De er, hvad man kalder en Grundtvigianer, saa er De formodentlig bekjendt med Grundtvigs evige Klager over Pennens Afmagt ved Siden ad Ordets Almagt. Skjønt denne Paastand

klinger som Vanvid i disse Presse-Almagts Tider, saa har jeg dog altid forstaaet hans Mening og i Almindelighed givet ham Ret; men jeg har aldrig som i det sidste Aar følt Sandheden deraf, da jeg baade poetisk og *prosaisk* har faaet fysisk Overbeviisning derom. I Særdeleshed i Oktober og November Maaneder har jeg fast allevegne udrettet det Utrolige (d. e. langt mere end jeg selv vovede at haabe) ved mine Fødders og *Munds* rette Brug; men fra det Øjeblik jeg er nødt til kun at anvende Pennen, kan jeg næsten ikke udrette det Allermindste. Store Masser af Tid, det Eneste i denne Verden, jeg gnier paa, gaae tabte for mig, og dog tør jeg ikke bestemme mig til reent at nedlægge Pennen, indtil jeg atter kan komme mundtlig, af Frygt for at imidlertid de Døde reent skal faae begravet de Døde. Imidlertid, da Menneskene nu eengang ikke pleje at have noget bestemt Maal, altsaa Villie, og da vort lille Parti er saa adspredt og vore Hjælpemidler tildeels at søge i Residentsen, saa vilde jeg med Resignation og Rolighed finde mig i Dette som i Alt, hvad der ikke kan være anderledes. Men næsten ethvert Onde bliver mig utaaleligt, naar det ikke er nødvendigt, og derfor er det mig fast utaaleligt, at Dannevirke er saa uendelig langt fra at være, hvad det kunde, jeg føjer til, og kan være. Med *kan* være mener jeg: selv trykt i Flensborg under v. Wimpffens Redaktion. Vi maae have meget mere Plads i Bladet. Læserne blive kjede af at faae saa Lidt (see engang Husumer Wochenblatt) og Medarbejderen af ikke at see sig trykt. Jeg paalagde v. W. at udvirke dette hos Bogtrykkeren for samme Betaling. Men hvad har det hjulpet? Derfor maa *De* skrive til Bogtrykkeren (thi med ham har jeg naturligviis Intet at gjøre) og ligefrem sige ham, at alle Læsere og Medarbejdere fordre langt mere Trykt i Bladet, og at hvis han ikke vil det, saa gaaer De til Kiel, hvor jeg har lovet at redigere det. Han vil ikke af med Dannevirke og føjer sig nok efter Deres Ønsker, og naar vi faae meget mere Plads (og da vi skrive for saa forskellige Læsere, maa vi have megen Plads), saa har v. W. i Grunden slet Intet imod at rette sig efter, hvad De og jeg forlange; men han er ikke i Stand til at tvinge Bogtrykkeren ved sin egen Kraft allene. Jeg

har meget Materiel liggende hos mig og vilde have langt mere om kort Tid, naar jeg blot kunde skaffe det Afløb. Den stakkels v. W. har været syg siden Rejsen til Ekernførde, skrev han sidste Postdag til Prof. Paulsen, thi jeg har Intet hørt fra denne tavse Vidar, uagtet jeg fast hver Postdag har skrevet til ham. Men formodentlig vil Kastrup el. Hansen have mere Respekt for Dem, Ejeren af Bladet, end for v. W., hvem han kan snakke sig fra. — — —

Kan De for Resten holde Subskribent-Tallet vedlige, saaledes som Bladet nu er, saa maa det for mig gjerne blive in statu quo, indtil det deciderer sig, om De faaer Bogtrykkeri-Tilladelse eller ej. Lad mig vide, om De i den Anledning har senere skrevet til Adler eller ikke; thi De eller jeg maa snart igjen pirre ved den Sag. Item: Har De intet erfaret om det beslaglagte No.?

Kortet skal De faae igjen til Reentegning. Ved Paulsens og v. Wimpffens tidligere mundtlige Paastande er jeg bleven forført til at love Prinds Chr. et *aldeles nøjagtigt Sprogkort*, men nu det kommer til Stykket, veed de ikke nøjagtig alle Slags Grændser. Imidlertid maa Prinds Chr. have det, saa godt vi kan give det; saa vil jeg selv, om ingen Anden, til Sommer berejse Sproggrænse-Strækningen. — — —

Pastor Hanssens Afhandling om Seminariet kan rigtignok ikke gaae i de Klæder, hvori den er, som det overhoved er alle vore Venners *urigtige* Mening, at der lader sig nogen Ting udrette ved Eftergivenhed og en saa kaldet Billighed . . .

92. **Koch til Flor.** Haderslev <sup>28/12</sup> 38.

. . . Siden min Ansøgning [om egen Presse] gik ind, har jeg ikke hørt eet Ord derfra. Til Erklæring skal den heller ikke være kommen. Jeg var forleden Dag hos Borgemesteren, og han var vant over, at dette endnu ikke var skeet; ikke fordi han vilde gavne min Sag, men for at foreslaae, at jeg burde abandonnere Bladet saaledes, at jeg gav Slip paa alle mine Medarbejdere, at jeg aldrig mere berørte de Tydske og Danske

Forhold i Hertugdømmet, og at jeg ved Avertissementsrettigheden Intet turde optage her fra Byen for Lynaens Skyld. Han fordrede af mig, at jeg skulde love ham alt dette, og at jeg da bestemt skulde erholde det. Jeg trak paa Smilebaandet og undskyldte mig med at indgaae saa billige Vilkaar.

Med næste Post derpaa berettede jeg det forefaldne til Adler og bad ham indstændig at virke for Sagen, samt om muligt sørge for, at Schraders Erklæring slet ikke indhentedes eller ikke toges ad notam, da den var *urimelig*. Kammerjunker v. Wimpffen<sup>1)</sup>, der forleden Dag rejste til Kjøbenhavn, fortalte jeg Alt, og han lovede at ville understøtte Sagen, saasnt han kom derover. Han vilde især henvende sig til Grev Reventlov-Criminil, om jeg husker rigtig . . .

93. C. Manicus til Flor. Ekernførde. Dcbr. 1838.

Man beskylder endnu overalt Dannevirke for Servilisme, men uden Grund. Beskyldningen kommer fra den værste Art af Servile, fra Fordommenes og Nationalhadets Slaver. Jeg har bemærket, at Flere nok ønskede at holde Bladet, men frygte for at brændemærkes med Charakteren „servil“. Det vilde derfor gavne Dv., om denne Fordom kunde udryddes. Kunde vi blot overbevise Publ., at ogsaa vi ønske Frihed, men paa en anden Maade og paa en anden Vei end Totalisterne<sup>2)</sup>, saa var meget vundet. Nu derimod troer man, at vi beile til Fyrstegunst, at vi have de mest egoistiske Motiver og derfor bør behandles med Foragt; quanta vesania!<sup>3)</sup>

Maaskee kunde vedlagte Udkast, *correctis corrigendis*<sup>4)</sup>, bidrage til at lade Folket skue ind i vore Hierter. Maaskee vilde

<sup>1)</sup> En Broder til Herredsfoged v. W.

<sup>2)</sup> Slesvig-Holstenerne.

<sup>3)</sup> Hvilket Vanvid.

<sup>4)</sup> Efter de fornødne Rettelser.

een og anden sige: „Dv. er endda ikke saa servil, som man siger“, en af de Mægtige tænke: „vi bør søge at vise Fasthed og Selvstændighed“, en af Totalisterne hviske til den anden: „de ford. Karle overtale tilsidst Folket, at vort Motiv er Had og Separationsaand, og at vor Vei fører til Afgrunden“.

De er dog enig med mig i, at vi bør betragte os som tilhørende den *kiæmpende* og *betrængte*, ikke den seirende og triumferende Kirke. Vi bør derfor idelig protestere og ikke tie stille; thi Tavshed er vor Undergang. Hvortil nytter os Bladet? Hvad kan det udrette, og hvad ønske vore Fiender mere, end naar Dv. vandrer som et uskyldigt Lam i Ammestue-Bladenes Fodspor?

En Møe kan ikke være tient med at blive altfor renommeret, men en Journalist er ligesaa ilde faren, naar han ikke vinder Folkets Opmærksomhed.

Hansen jun.s Artikel i Nr. 25 og 26 er Noget af det bedste, Bladet har havt; den indeholder, hvad Britten kalder „common sense“, og viser, at ikke alle have bidt paa den Krog, som udkastedes i Stændersalen og Riddernes Congregation. Den samme Mænd forfægter mit Princip: „nulla salus nisi in unitate“.<sup>1)</sup> Gid Direktionen vilde formaae ham til at levere Artikler i den Aand, helst med Navns Underskrift, hvoraf man seer, at vi ikke staae allene.

*Det store Opløsningsværk.* De Deputerede forekomme mig som Tømmermænd, der ophugge et Linieskib, der endnu i mange Aar kunde pløie Søen og vove en Dyst med Fienden. Kun af og til høres en konservativ Røst i Roeskilde. Neergaard, Tutein, Bang o. fl. mene, at der endnu kan blive et eller to Blokskibe af vort Fartøi, naar vi vælge Hamborgere til Styrmand og Courantmynt til Ladning; men de fleste Kbhvnere synes at have studeret Ehrenberg<sup>2)</sup> i denne Tid. De betragte Staten med omvendt Kikkert, og den forekommer dem som et Infusionsdyr, der er i Begreb med at føde ved *generatio fissipara*, d. e. deele

<sup>1)</sup> Ingen Frelse uden i Enhed.

<sup>2)</sup> Prof. Christian Gottfried Ehrenberg, berømt Naturforsker.

sig i Midten, og saaledes avle to nye Infusionsdyr. Men det separerende Snit kommer fra høi Haand. Separat Lovgivning, Regiering, Pengevæsen, Toldvæsen, Collegievæsen etc. maa tilsidst sønderrive de stærkeste Baand, og da forundrer man sig over Adskillelsen. Vi bør kæmpe med de Liberale mod det *dismembrerende Collegialvæsen*; thi kun under Departementalstyrelse kan Eenhed opnaaes. . . .

---

## Kilder

---

De utrykte Kilder til den med dette Bind paabegyndte Fremstilling i „Skildringer og Breve“ af Nordslesvigs nationale Historie fra 1830 til 1848 findes hovedsagelig i C. Flors og P. C. Kochs store Brevsamlinger i det kgl. Bibliothek; i Laurids Skaus Brevsamling, opbevaret dels paa det kgl. Bibliothek, dels hos Rentier P. Skau, Bukshave; i P. Hiort Lorenzens Brevsamling i Rigsarkivet; i Kabinetssekretær J. G. Adlers efterladte Breve i Rigsarkivet, i Orla Lehmanns og J. Fr. Schouws efterladte Papirer i det kgl. Bibliothek. Ligeledes har jeg ved privat Velvillie kunnet benytte adskillige Breve til C. Ploug, Johan Wegener, H. N. Clausen o. a.

De nævnte Samlinger indeholder flere Tusinde Breve, som angaar Emnet, og om en Offentliggørelse af hele dette Stof har der selvfølgelig ikke kunnet være Tale. Jeg har været henvist til ikke alene at gøre et snevert Udvalg, men ogsaa til — meget imod mit Ønske — at foretage Udeladelser i de medtagne Breve. Disse Udeladelser bestaar for det foreliggende Bind hovedsagelig i følgende. Hvor Over- el. Underskrifter indeholder særegne Udtryk for Hengivenhed, Ærbødighed eller andet, der karakteriserer Brevskriveren, er de tagne med; men ellers er Overskrift, Datering og Underskrift erstattet med en normaliseret Overskrift. Indledende og afsluttende Høflighedsbemærkninger, Hilsener og Brevstof, som slet ikke staar i For-

bindelse med Bevægelsens Historie, er uden videre udeladte, og det samme gælder som Regel en Række meget specielle Enkeltheder, særlig angaaende „Dannevirkes“ redaktionelle Forhold: Tilsendelse af Artikler, Kritik af samme, Rettelser, Trykfejl, Ansøgninger om forskellige Privilegier til Bladet, Forsendelsesforhold, Vignet, Annoncer o. a. m., der nærmest hører hjemme i en speciel „Dannevirkes“ Historie. Enkelte af P. C. Kochs vidtløftige, for ikke at sige snakkesalige, lyriske Udbrud er heller ikke tagne med. I Begyndelsen og Slutningen af Brevene er Udeladelser antydede ved . . . , inde i Brevene ved — — —.

Brevene er aftrykte med Originalens Bogstavering og Ret-skrivning, og med Undtagelse af Flors Breve til Adler, der ikke har været mig tilgængelige under Trykningen, er der læst en Korrektur efter Originalerne. Derimod er Tegnsætningen normaliseret, og nogle Forkortninger fjernede, af Frygt for at de kunde volde Læseren Vanskeligheder. De nødvendige personal-historiske Oplysninger vil findes enten i Bogens historiske Del eller i Navnelisten; desuden omtales næsten alle de optrædende Personer i Biogr. Lexicon.

Af de her meddelte Breve fra C. Flor til P. C. Koch har Nr. 1, 5, 10, 17, 20 og 36 enten helt eller delvis været trykte i „Fædrelandets“ Feuilleton 1875 Nr. 235 flg.; men for Helhedens Skyld var det uafviselig nødvendigt at medoptage dem i denne Samling. N. C. Nissens Breve til C. Flor 1837—39 er trykte i Sønderj. Aarbøger. 1892. S. 20 flg. og maa helst læses i Sammenhæng med de her meddelte fra Koch, som de udfylder; dog er Nissens Brev til Flor af 15. Juli 1838 delvis optrykt her S. 170. Saavidt jeg ved, har ingen af de øvrige Breve forhen været offentliggjorte.

Brev Nr. 9, 25 og 49 er hentet fra J. G. Adlers Samling, Nr. 27 og 73 fra Lehmanns efterladte Papirer, Resten fra Kochs og Flors Samlinger. Endnu kan tilføjes, at et Brev fra P. C. Koch til O. Lehmann, dat. <sup>24</sup>. 7. 1838, findes i J. Clausen: Af Orla Lehmanns efterladte Papirer. S. 31, og ligeledes, at det her som Nr. 73 meddelte fra O. Lehmann til C. Sørensen næppe nogensinde er bleven afsendt, men alligevel medtaget for dets



interessante Indholds Skyld. C. Sørensens Breve til Orla Lehmann 1837—38 har jeg ret udtømmende benyttet i Bogens første Del.

Under Udarbejdelsen af de indledende historiske Skildringer har jeg foruden Brevene navnlig benyttet et efterladt og ufuldendt Arbejde af P. C. Koch: „Manuskript vedrørende Slesvigs Historie samt autobiografiske Optegnelser“, der findes i hans Brevsamling paa det kgl. Bibliothek. Desværre gaar dette højst værdifulde Kildeskrift kun til Juni 1838. Endvidere har Hr. Auditor P. K. Diderichsen haft den store Godhed at laane mig Prof. Christian Paulsens utrykte Dagbøger, og derved sat mig i Stand til at meddele en Række sikre Oplysninger om Paulsens Forhold til Kong Frederik VI, til den af Kritiken saa haardt medtagne Grev Otto Joachim Moltke, til Nis Lorenzen og andre samtidige.

---

## Henvisninger og Tillæg

---

1) **T**ilskueren 1889. S. 37. 2) C. Paulsens Dagbog. 1832. 3) C. Paulsens Dagbog 1837. 4) „Lyna“. 1834. S. 307. Kieler Corr. Blatt. 1834. S. 379. L. Skau: Hans Nissen. S. 16. „Kjøbenhavnsposten“ 1836. S. 750. „Fædrelandet“. 1836, S. 294. H. V. Rasmussen: Nis Lorentzen. Danske Folkeskrifter. XXXV. 1. S. 18. „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. Nr. 235 flg. 5) „Lyna“. 1835. S. 278. 6) Danske Folkeskrifter. XXXV. 1. Slesvigs Stændertidende. 1838. S. 612. 7) C. Paulsens Dagbog. 1836. 8) Ständesachen. 1836. Rigsarkivet. „Fædrelandet“. 1836. S. 294. 9) C. Paulsens Dagbog. <sup>12</sup>/<sub>6</sub> 1836. 10) Brevskaber i Rigsarkivet.

11) J. Ottosen: P. Hiort Lorenzen. S. 28. Om Nissen se: Sønderj. Aarbøger. 1892. S. 20 flg. 12) P. C. Koch: Manuskript vedrørende Slesvigs Historie samt autobiografiske Optegnelser. Det kgl. Bibliothek. „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875.

Nr. 235 flg. 13) „Den Jydske Fama“ og Haderslevsk Maanedskrivt til Almeennyttige Kundskabers Udbredelse“. 1793—94. Allen: Det danske Sprogs Historie. II. S. 6. 13 b) Brev fra Laurids Skau til C. Ploug. April 1848. C. Plougs Brevsamling. 14) P. C. Kochs autobiogr. Optegnelser. Det kgl. Bibliothek. Dokumenter i Rigsarkivet 1829—30. Allen: Det danske Sprogs Historie. II. S. 120. Flors Brevsamling. 16) C. Sørensens Breve til Orla Lehmann 1837—39. O. Lehmanns Brevsamling. Det kgl. Bibliothek. 17) C. Paulsens Dagbog. <sup>30</sup>/<sub>7</sub> 1837. 18) P. C. Kochs autobiogr. Optegnelser. 19) Brev fra C. Manicus til Flor <sup>22</sup>/<sub>8</sub> 1837. Flors Brevsamling. 20) Sønderj. Aarbøger. 1895. S. 69 flg. „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. Nr. 237. P. C. Kochs autobiografiske Optegnelser og Brevsamling. 21) P. C. Kochs Brevsamling. Sønderj. Aarbøger. 1895. S. 72. 22) „Lyna“. <sup>22</sup>/<sub>4</sub> 1838. 23) „Dannevirkes“ Privilegium er trykt i „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. Nr. 238.

24) P. C. Kochs autobiogr. Optegnelser. Den store Petition i Kochs Affattelse: C. Paulsens samlede Skrifter. I. S. 336. I Flors Affattelse: „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. Nr. 237. — „Dannevirke“ 1838. Nr. 5—6. 25) „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. Nr. 238. Universitets-Bibliothekets Exemplar af „Dannevirke“. 1838. 26) P. C. Kochs autobiogr. Optegnelser. 27) Pastor Randbøll til Orla Lehmann. <sup>21</sup>/<sub>4</sub> 1838. Orla Lehmanns Brevsamling. 28) „Lyna“. <sup>8</sup>/<sub>4</sub>, <sup>22</sup>/<sub>4</sub>, <sup>29</sup>/<sub>4</sub>, <sup>13</sup>/<sub>5</sub> 1838. — Laurids Skau: P. Hiort Lorenzen. S. 62. 29) C. Sørensen til Orla Lehmann. <sup>15</sup>/<sub>4</sub> 1838. Orla Lehmanns Brevsamling. 30) Allen: Det danske Sprogs Historie. II. S. 72 flg. Om Pastor Jørgen Hansen se: Sønderj. Aarbøger. 1904. 31) Dansk Folkeblad <sup>15</sup>/<sub>6</sub> 1838. 32) Sønderj. Aarbøger. 1892. S. 36. 33) J. Fibiger: Mit Liv og Levned. S. 236. 34—35) P. C. Kochs Afskedsartikel til Nordslesvigerne. „Dannevirke“ <sup>31</sup>/<sub>12</sub> 1855. Dansk Folkeblad. 1880. Nr. 29. 36) „Dannevirke“ <sup>2</sup>/<sub>9</sub> 1840.

37) Optegnelser af P. C. Koch i Brevsamlingen. Generalpostdirektørens Afslag paa „Dannevirkes“ Ansøgning om Portoløttelse. „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. Nr. 239. 38) „Fædrelandets“ Feuilleton. 1875. 39) Brev fra Lorenz Krüger til C.

Sørensen. Orla Lehmanns Brevsamling. P. C. Koch til C. Flor. 1/1 1839. 40) Schlesw. Ständezeitung. 1838 S. 75. 41) Schlesw. Ständezeitung. 1838. S. 73 flg. 586 flg. 1115 flg.

## TILLÆG I

### **Har den nordslesvigske Befolkning nogensinde kaldt sig Holstenere?**

Efter Frederik I's Tronbestigelse 1523 kaldte det yngre, oldenburgske Dynasti sig „det holstenske Hus“ eller „Huset Holsten“, de Andele af Hertugdømmerne, der tilfaldt de forskellige Delingshertuger, betegnedes som Dele af Holsten (Holsten—Gottorp, Holsten—Glückstadt, Holsten—Sønderborg), og Fællesregeringens Raader kaldtes holstenske Raader. Fra allerhøjeste Sted forplantede Navneskikken sig til Adelen og de lærde, og hos disse sidste holdt Holsternavnet sig meget længe efter, at det var gaaet af Mode ved Hove og Fællesregeringen var ophævet, ligesom det i den litterære Verden i København og i de nørrejydske Græsestrøg langs Kongeaaen blev almindeligt at betegne Slesvig som et andet Holsten, Nordslesvig som „Dansk Holsten“; men i den bosiddende, nordslesvigske Befolkning slog dette Hofnavn aldrig Rod, og hverken af Historien eller Overleveringen kan det bevises, at det nogensinde har haft hjemme der. August Sach (Das Herzogtum Schleswig. S. 18—20) har da heller ikke kunnet føre et eneste Bevis for, at det som Folkenavn har været i Brug i Nordslesvig, og naar han og Konferensraad J. G. Rist paastaar, at Nordslesvigerne endnu i Trediveerne af forrige Aarhundrede kaldte sig Holstenere i Modsetning til Nørrejyderne, saa beror dette udelukkende paa Misforstaaelser, da det netop var Nørrejyderne (ikke Slesvigerne), der benyttede Navnet for at betegne deres dansktalende Naboer syd for Aaen. Det er jo ogsaa klart nok, at hvis Navnet „Holstener“ havde været i Brug i Nordslesvig 1836, maatte det endnu kunne paavises i Traditionen; men det er umuligt. Jeg

har levet hele min Ungdom fra 1846 til 1867 sammen med det ældre Slægtled af Nordslesvigerne, der skulde have kaldt sig Holstenere, og jeg har i al den Tid kun hørt Navnet een Gang, og det var, da jeg som 17-aarig kom i Besøg nord for Kongeaaen, til Store Andst, hvor Konen i Huset til min store Forbavselse præsenterede mig som „en Holstener“ og mit Hjemland som Holsten. Jeg har senere, da jeg kom til at sysle med Nordslesvigs Historie, talt med mange gamle Mænd om Sagen, men stadig faaet samme Forklaring, og jeg har, før jeg nedskrev denne Notits, raadført mig med de ældste, nulevende Nordslesviger, jeg kender, nemlig Overlærer Tofte i Skaarup, født i Tirslund 1825, (indtil 1864 Bestyrer af den danske Skole i Flensborg) og Rentier P. Skau, født i Sommersted 1826. Begge har erklæret, at de ingensinde i deres Levetid har hørt Navnet benyttet af Nordslesviger, men derimod ofte af Nørrejyder, særlig i Grænsestrøgene langs Kongeaaen og Kolding Fjord.

---

## TILLÆG II

Da der hersker en Del Usikkerhed om, hvem af de deputerede der d. 6. Aug. 1838 stemte for *dansk* Rets- og Øvrighedsprog i Nordslesvig, skal jeg her efter en Redegørelse i „Dannevirke“ (<sup>16</sup> i 1841) af en dansk Stændermand (sandsynligvis Nis Lorenzen) anføre Navnene paa de 21 Mænd, som støttede Forslaget:

Alexandersen, Berwaldt, Bonefeldt, Provst Boysen, Cancellisekretær Clausen, Hansen fra Langballe, Henningsen fra Schönhagen, Jaspersen, Pastor Lorenzen, P. Hiort Lorenzen, Nis Lorenzen, Nielsen fra Flensborg, Poulsen, Schütt fra Frederikstad, Sievers fra Nybøl, Steenholdt, Thomsen, Todsén, Vollertsen, Wethje, Wilder. — Forsamlingen talte 44 Medlemmer, men Præsidenten, N. Falck, deltog ikke i Afstemningerne. Der kunde altsaa kun afgives 43 Stemmer, men af de samme Dag foretagne Afstemninger synes at fremgaa, at kun 39 Medlemmer (foruden Præsidenten) har været tilstede i Salen eller deltaget i Afstem-

ningen, da 20 Stemmer er Majoritet, og N. Lorenzens Forslag vedtages med 21 Stemmer imod 18. Altsaa har 4 Medlemmer ikke deltaget i Afstemningen, og blandt disse maa have været: A. Petersen fra Dalby, om hvem det udtrykkeligt siges, at han stemte ikke, skønt han i sit Indledningsforedrag gjorde Forslaget til sit; Grev Reventlow (Sandbjerg), der under Forhandlingerne havde talt varmt for det, og sandsynligvis Grev Magnus Moltke, der endnu 1840 stemte for Sprogskriptets Opretholdelse. Med Falck og de fraværende har den sproglige Nyordning altsaa dog haft et Flertal paa 25 Stemmer mod 18 el. 19. Klestrup fra Ærø stemte imod Forslaget. (Se: Sønderj. Aarb. 1895. S. 79—93. J. Ottosen: P. Hiort Lorenzen. S. 31.).

---

---

## Navneliste

---

- Aagaard**, Knud. Præst i Agerskov, Provst. 115, 149.
- Adler**, Johan Gunder. Kabinetssekretær. 1, 52, 53, 63, 69, 105, 106, 114, 115, 116, 117, 119, 126, 127, 129, 132, 133, 138, 139, 147, 160, 163, 165, 175, 190, 197, 201, 202, 204 flg. 217, 227, 228.
- Alexandersen**, Peder. Gaardmand, Stænderdeputeret. 11, 18, 66, 125.
- Andresen**, Andreas. Sukkerraffinadør, Stænderdeputeret. 11, 125, 140.
- Bekker**. Degn i Gl. Haderslev. 143, 148, 150.
- Blicher**, St. St. 80.
- Bloch**, Søren Nicolaus Johan. Rektor. 163.
- Blom**, Hans Jørgen. Officer. 146.
- Bonefeldt**, Christian Petersen. Gaardmand, Stænderdeputeret. 11, 66, 140.
- Boysen**, Theodor. Provst, Stænderdeputeret. 89.
- Brauneiser**, Christian August. Rektor. 30, 59.
- Callisen**, Christian Friedrich. Superintendent. 149.
- Christian** Carl Friedrich August. Hertug af Augustenborg. 12, 65, 90, 116.
- Christian** Frederik. Tronfølger. 52, 64, 91, 105, 106, 114, 115, 116, 119, 132, 149, 163, 165, 175, 190, 195, 197, 201, 203, 204 flg. 217, 219, 220, 222, 225, 227.
- Dahlmann**, F. C. Professor. 4, 35.
- Dall**, M. Sognefoged. 191.
- Diedrichsen**, Diedrich. Maler. 120, 171, 183, 196.
- Elmquist**, Adolph Frederik. Redaktør. 32.
- Falck**, Niels N. Professor. 4, 18, 35, 69, 86 flg. 178, 192.
- Fischer**, Frederik. Urmager. 25, 40, 42, 155, 186, 194, 200, 201, 211, 213, 215, 219, 220, 222.
- Flinch**, Andreas Christian Ferd. Træskærer. 139.
- Flor**, Christian. Professor. 4, 14, 16, 21, 33, 34 flg. 45 flg. 57 flg. 63 flg.
- Frederik VI.** 10, 43, 83.
- Gad**, Peter Chr. Stenersen. Præst. 104.
- Geertz**, Franz Heinrich Julius. Kartograf. 204.
- Gottfriedsen**, Peter. Overretsadvokat. 60.
- Grundtvig**, N. Fr. S. 37, 100, 106, 107, 146, 193, 225.
- Hage**, Johannes. 24.
- Hamkens**, Peter. Raadmand, Stænderdeputeret. 158.

- Hansen, Christian.** Købmand. 83, 180, 227, 229.
- Hansen, Jørgen.** Præst i Notmark. 65, 86, 120, 125, 132, 139, 140, 148, 151, 152, 155, 158, 161, 170, 171, 177, 180, 203, 220, 221, 222.
- Hass, Ludvig Daniel.** Præst i Medolden. 221.
- Heiberg, Carl Friedrich.** Advokat. 18.
- Heiberg, Johan Ludvig.** 35, 107.
- Hensen, Hans.** Forstander. Stænderdeputeret. 90.
- Hertel, Hans Wilhelm.** Præst i Aastrup. 48, 61, 67, 90, 95, 96, 103, 139, 145, 146, 148, 150, 222.
- Holst, S.** Gaardmand. 191.
- Høpp, Johan Paul.** Overprokurør. 10, 11, 109.
- Jaspersen, Claus.** Birkedommer, Stænderdeputeret. 18, 64, 89, 91, 136, 140, 192.
- Jensen, Thomas Høyer.** Præst i Bov. 109, 129, 140.
- Jensen.** Lærer i Vonsbæk. 183.
- Johannsen, Friederich Heinrich Christian.** Amtmand. 12, 53, 54, 69, 132, 149, 153, 197, 199, 201, 202, 204 flg. 220.
- Juul, Ole Peter.** Krigskancellisekretær. 183.
- Kastrup, A.** Bogtrykker. 83, 180, 203, 213, 218, 227.
- Koch, Peter Christian.** Købmand og Redaktør. 14, 16, 25, 29 flg. 73 flg. 90
- Krogh, Friederich v.** Amtsforvalter. 11, 48.
- Kruse, J.** Karethmager. 40.
- Krüger, Hans Andersen.** Gaardmand. 85.
- Krüger, Lorenz.** Gaardmand. 85, 191.
- Lautrup, Erasmus.** Præst. 30, 59, 61, 62, 92, 126, 204.
- Lehmann, Orla.** 24, 28, 52, 61, 62, 63, 85, 104, 105, 113, 116, 120, 136, 142, 146, 147, 168, 170, 175, 176, 191.
- Limschow, Peter.** Postmester. 141.
- Liunge, Andreas Peter.** Redaktør. 134.
- Lorenzen, Nis.** Gaardmand, Stænderdeputeret. 11, 17, 18, 20, 24, 41, 47, 85, 87 flg. 109, 158, 192.
- Lorenzen, Peter Hiort.** Købmand, Stænderdeputeret. 4, 11, 18, 24, 29, 41, 60, 61, 69, 81, 85, 89, 177, 178, 193, 206, 223.
- Lornsen, Uwe Jens.** 4, 7.
- Manicus, Claus.** Dr. med. 46, 51, 64, 68, 73, 95, 110, 114, 117, 121, 151, 155, 165, 174, 184, 187, 196, 199, 202, 217, 228.
- Marcus, Josef Alexander.** Dr. med. 61.
- Moltke, Otto Joachim.** Greve, Kancellipræsident. 9, 10.
- Monrad, David.** Generalpostdirektør. 144, 159, 161, 163, 165, 174, 175, 187.
- Nissen, Hans.** Gaardmand. 13.
- Nissen, Jørgen,** Assessor. 18.
- Nissen, Niels Christian.** Bogbinder. 25 flg. 47, 49, 55, 57, 67, 68, 86, 90, 92, 96, 100, 103, 106, 108, 109, 110, 113, 114, 117, 118, 121,

- 122, 130, 136, 137, 140, 144, 145, 147, 149, 156, 170, 182, 184  
190, 196, 197, 203.
- Nissen, N. H.** Gaardmand. 127.
- Olshausen, Theodor.** Redaktør. 28, 75, 119.
- Olsen, Frederik Christian.** Overlærer. 194.
- Olsen, J. N.** Kaptain. 68, 151, 152, 161, 162, 177, 181, 183, 223.
- Paulsen, Paul Ditlef Christian.** Professor. 4, 6-11, 16, 17, 24, 36, 45 flg  
62, 67, 95, 96, 100, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 114, 115, 117  
119, 123, 125, 131, 135, 137, 140, 148, 151, 158, 159, 161, 166  
169, 170, 176, 177, 178, 180, 182, 196, 197, 199, 215, 217, 225, 227
- Petersen, Andreas.** Gaardmand. Stænderdeputeret. 11, 18, 20, 87, 89.
- Petersen, Jens.** Postmester. 141, 155.
- Posselt, August Heinrich.** Gaardmand, Stænderdeputeret. 11, 18, 24, 123.
- Randbøll, Jørgen Chr.** Præst i Skrydstrup. 46, 61.
- Reventlow, Christian Ditlev.** Greve, Stænderdeputeret. 18.
- Reventlau-Criminil, H.** Cancellideputeret. 228
- Riegels, Hans Christian.** Officer. 39.
- Rist, Johan Georg.** Regeringsraad. 23, 51.
- Schouw, Joachim Frederik.** Professor. 69, 109.
- Schrader, L. F. G.** Borgmester. 61, 101, 173, 176, 228.
- Schrøder.** Ukendt. 183.
- Selig, Caspar.** Advokat. 60.
- Seneberg, H.** Bogtrykker. 30, 47, 48, 68, 83, 96, 99, 129, 131, 135, 138  
180, 198, 207, 208, 223.
- Skau, Laurids Petersen.** Gaardmand. 41, 77.
- Spies, Joachim Owe Friederich.** Regeringspræsident. 23.
- Steenholdt, Thies Hansen.** Gaardmand, Stænderdeputeret. 11, 18.
- Sørensen, C.** Faktor. 31, 46, 48, 51, 55, 61, 62, 69, 96, 99, 103, 109, 111  
126, 129, 131, 136, 143, 145, 160, 168, 196, 209, 223.
- Thomsen, Peter.** Cancellideputeret. 104, 171, 191, 195, 220, 225.
- Thomsen, Th.** Gaardmand, Stænderdeputeret. 89, 90, 123, 126.
- Tillisch, Christian.** Amtmand. 60, 140.
- Todsen, Peter.** Gaardmand, Stænderdeputeret. 11.
- Treschow, Frederik Wilhelm.** Stænderdeputeret. 193.
- Volquarts** el. Volquardsen, Peter. Subrector. 61, 119, 120, 123, 138, 141
- Wegener, Johan.** Højskoleforstander. 81.
- Wimpffen, Carl Wilhelm Anton Friherre v.** Herredsfoged. 46, 65, 66  
68, 84, 85, 109, 139, 140, 146, 147, 151, 153, 155, 156, 159, 161  
168, 170, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 184, 186, 196, 198, 199  
202, 203, 213, 217, 218, 223, 226.
- de Wulff.** Købmand. 61.
-



Forfatteren har tidligere udgivet:

**Jens Munks Navigatio Septentrionalis.**

Gyldendalske Boghandel. Kbhvn. 1883.

**Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser.**

Gyldendalske Boghandel. Kbhvn. 1885.

Engelsk Udgave. Chicago 1889.

**Kartografen Johannes Mejer.** Særtryk af Hist. Tidsskrift 1888.

(Oversat af Geheimeraad Jürgensen i „Mitteilungen des Nordfriesischen Vereins.“ Husum. 1903—04).

**Bibliographia Groenlandica.** 13. Bind af „Meddelelser om Grønland.“ Kbhvn. 1890.

**Den gamle danske Landsby.** Aarbog for dansk Kulturhistorie. 1899.

**Mellem Slagene 1849—50.** Et sønderjydsk Mindeskrift.

Gyldendalske Boghandel. Kbhvn. 1900.

**Slesvig og Kronen 1660—71.** En historisk Undersøgelse.

Lehmann & Stage. Kbhvn. 1906.

# „Da Sønderjylland vaagnede“

Skildringer og Breve fra den sønderjydske  
Nationalitetskamp op til 1848,  
vil udkomme i 4 à 5 tvangfrie Bind med c. et Aars  
Mellemrum, andet Bind, „OMKRING TRONSKIFTET  
1839“, forhaabentlig allerede i Forsommeren 1910.

**Lehmann & Stage.**

PLEASE DO NOT REMOVE  
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

---

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

---

**BRIEF**

DL

0041523

v. 1.

UTL AT DOWNSVIEW



D RANGE BAY SHLF POS ITEM C  
39 09 12 10 08 017 6